

แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทย
ต่อนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy)
ของอินเดีย

โดย

พลตรี กิตติภาพ กัณฑ์ศิลป์
ผู้ทรงคุณวุฒิกองทัพบก
กองทัพบก

นักศึกษาวិทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๖๑
ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๖๑ - ๒๕๖๒

หนังสือรับรอง

วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ได้อนุมัติให้เอกสารวิจัย เรื่อง “แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทยต่อนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย” ลักษณะวิชา ยุทธศาสตร์ ของ พลตรี กิตติภพ กัญหศิริ เป็นส่วนหนึ่ง ของการศึกษาตามหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักรรุ่นที่ ๖๑ ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๖๑ - ๒๕๖๒

พลโท

(ขจรฤทธิ์ นิลกำแหง)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

บทคัดย่อ

เรื่อง แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทยต่อนโยบายปฏิบัติการ
ตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย

ลักษณะวิชา ยุทธศาสตร์

ผู้วิจัย พลตรี กิตติภาพ กัณฑศิลป์

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๖๑

เอกสารวิจัยฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะศึกษาสถานการณ์ด้านความมั่นคงของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และผลกระทบอันเนื่องมาจากนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย เพื่อหาแนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทยต่ออินเดีย อันเนื่องมาจากนโยบายดังกล่าว โดยมีขอบเขตของการวิจัยที่จะศึกษาถึง สถานการณ์ด้านความมั่นคงของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และผลกระทบอันเนื่องมาจากนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย ตั้งแต่เริ่มใช้นโยบายมองตะวันออก (Look East Policy) ของอินเดีย ใน ค.ศ. ๑๙๙๑ และนำไปสู่การยกระดับเป็นนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ใน ค.ศ. ๒๐๑๔ โดยทำการศึกษาถึงเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๒๐๑๙ สำหรับวิธีดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยข้อมูลปฐมภูมิได้จากการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ข้อมูลทุติยภูมิได้จากการศึกษาเอกสาร ตำราวิชาการ บทความ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลที่ได้นำมาทำการวิเคราะห์ร่วมกับทฤษฎีเพื่อแยกแยะความสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทย จากนั้นนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content analysis) เพื่อหาแนวทางในดำเนินการด้านความสัมพันธ์ของไทยกับอินเดีย ผลการวิจัยพบว่าการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงต่อการรุกเข้ามามีความสัมพันธ์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตามนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดียที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ไทยจำเป็นต้องรักษาทิศทางและระยะของการดำเนินความสัมพันธ์ทั้งต่ออินเดียและมหาอำนาจอื่นๆ ที่เข้ามาในภูมิภาค ให้มีความสมดุลกัน และไทยจะต้องมีจุดยืนที่ชัดเจนเพื่อรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์แห่งชาติเป็นหลัก โดยไม่เกิดจากการถูกรอบงำจากอิทธิพลของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด สำหรับข้อเสนอแนะนั้น ไทยและอินเดีย ควรส่งเสริมความร่วมมือระหว่างกันให้มากขึ้น โดยควรพิจารณาศึกษาโอกาสการขยายความร่วมมือด้านต่าง ๆ ให้มากขึ้น ซึ่งจะช่วยขับเคลื่อนหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์ระหว่างไทยกับอินเดียให้ไปข้างหน้า

Abstract

Title : Guidelines for Setting Thailand's Security Strategies for Act East Policy of India

Field : Strategy

Name : Major General Khitipob Guntasin

Course NDC Class 61

The purpose of this research is to study concerning the security situation of Southeast Asia and its impact from India's Act East Policy in order to find ways to set Thailand's security strategies towards India due to the mentioned policy. The scope of the research is to study about security situation in Southeast Asia and its impacts from Act East Policy of India since the introduction of Look East Policy in 1991 and led to Act East Policy in 2014 by collecting data until May 2019. The methodology of the research is qualitative research which consists of primary data and secondary data. Primary data can be obtained from an interview with experts while secondary data can be obtained from studying documents, academic texts, articles and related theories. Afterwards using the information obtained to analyze with the theories to distinguish the various relationships that affect the security of Southeast Asia and Thailand. Finally, the results of the research show that the establishment of Thailand's security strategies for entering in Southeast Asia in accordance with the Act East Policy of India is important for Thailand to maintain the direction and distance of the relationship between India and other superpowers that come into the region to be balanced. Moreover, Thailand must have a clear position to maintain national interests without being influenced by other countries. For further suggestion, Thailand and India should promote more cooperation by studying opportunities to expand cooperation in various areas which will help to drive strategic partnerships between Thailand and India to move forward.

คำนำ

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือว่าเป็นภูมิภาคสำคัญของโลกที่มีศักยภาพการเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับสูง นอกจากนี้ยังมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ที่มีการแข่งขันกันของมหาอำนาจเพื่อสร้างเขตอิทธิพลทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และการทหาร การเข้ามาของอินเดียโดยใช้นโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของนายเรนเรทรา โมดี นายกรัฐมนตรีส่วนใหญ่ได้รับการตอบรับที่ดีจากสมาชิกอาเซียนที่กำลังมองหาตลาดใหม่นอกภูมิภาค ด้วยอาเซียนมองว่าเป็นการช่วยปรับสมดุลของมหาอำนาจที่เข้ามามีอิทธิพลในภูมิภาคโดยเฉพาะอย่างยิ่งจีนที่กำลังขยายอิทธิพลเข้ามาอย่างรวดเร็วสร้างความกังวลให้กับหลายประเทศในอาเซียน สำหรับประเทศไทยถึงแม้ว่าจะไม่มีเขตชายแดนทางบกติดต่อกับอินเดีย แต่ไทยก็มีเขตติดต่อทางทะเลร่วมกันกับอินเดีย และถือเป็นประตูสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย จึงมีความสำคัญที่ผู้วิจัยอยากศึกษาผลกระทบต่อไทยจากนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความมั่นคงเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายด้านความสัมพันธ์กับอินเดียต่อไป

พลตรี

(กิตติภาพ กัณทศิศิลป์)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๖๑

ผู้วิจัย

กิตติกรรมประกาศ

เอกสารวิจัยฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาและความอนุเคราะห์เป็นอย่างดีจาก พลโท เทวัญ สมบุญโต อาจารย์ที่ปรึกษาเอกสารวิจัย พันเอก ดร. โสภณ ศิริงาม อาจารย์ประจำวิชา ยุทธศาสตร์ ที่กรุณาให้คำปรึกษา คำแนะนำ และแก้ไขข้อบกพร่องในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ และขอขอบคุณ พลโท นพดล มังคละทน ผู้ทรงคุณวุฒิพิเศษ กองบัญชาการกองทัพไทย ที่ได้สละเวลา มาเป็นผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก ได้ให้คำแนะนำเพิ่มเติมในการแถลงผลการวิจัย ทำให้งานวิจัย มีคุณค่า มากขึ้น สุดท้ายขอขอบคุณข้าราชการกรมข่าวทหารบกที่ได้ให้ความร่วมมือในการสนับสนุนข้อมูล จนทำให้เอกสารวิจัยสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี และหากเอกสารวิจัยฉบับนี้มีข้อบกพร่องประการใด ผู้วิจัย ขออน้อมรับความผิดพลาดนั้นเพื่อปรับปรุงแก้ไขในโอกาสต่อไป

พลตรี

(กิตติภาพ กัณทศิศิลป์)

นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร

หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๖๑

ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstract	ข
คำนำ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๔
ขอบเขตของการวิจัย	๔
วิธีดำเนินการวิจัย	๔
ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย	๕
คำจำกัดความ	๕
บทที่ ๒ การทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
แนวความคิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติ	๘
แนวความคิดผลประโยชน์แห่งชาติ	๑๐
ทฤษฎีความขัดแย้ง	๑๓
ทฤษฎีดุลอำนาจ	๑๕
วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	๑๖
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๑๘
กรอบแนวคิดของการวิจัย	๒๓
สรุป	๒๔
บทที่ ๓ การดำเนินนโยบายต่างประเทศของอินเดียที่กระทบต่อสถานการณ์ด้านความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	๒๕
สถานการณ์ด้านความมั่นคงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้	๒๕
สถานการณ์ด้านความมั่นคงบริเวณรอบอินเดีย	๓๘
การเมืองและการปกครองของอินเดีย	๔๐
นโยบายต่างประเทศของอินเดีย	๔๓
ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงและการทหารของอินเดีย	๔๘
ศักยภาพทางทหารของอินเดีย	๕๑
การดำเนินการที่ผ่านมาของความร่วมมือระหว่างอินเดียกับกลุ่มอาเซียนและไทย	๕๘
ผลกระทบด้านความมั่นคงต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทยจากการดำเนินนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย	๖๖
สรุป	๗๓

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทที่ ๔ ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทยต่อนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย	๗๗
วิเคราะห์ผลกระทบด้านความมั่นคงของไทยจากการดำเนินนโยบายปฏิบัติการ ตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย	๗๗
แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทยต่อนโยบายปฏิบัติการ ตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย	๘๓
สรุป	๙๐
บทที่ ๕ สรุปและข้อเสนอแนะ	๙๒
สรุป	๙๒
ข้อเสนอแนะ	๙๙
บรรณานุกรม	๑๐๑
ประวัติย่อผู้วิจัย	๑๐๔

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อินเดียมี่ความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากกว่าสองพันปีโดยเริ่มต้นจากการเดินเรือเข้ามาติดต่อค้าขายทองคำของพ่อค้าชาวอินเดียและมีการเพิ่มจำนวนการเดินเรือเข้ามาในภูมิภาคนี้มากขึ้น นอกจากการเดินเรือมาติดต่อค้าขายของพ่อค้าแล้วยังมีนักบวช ช่างงานฝีมือรวมถึงเหล่าบรรดานักปราชญ์ที่เข้าร่วมเดินทางเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับคนพื้นเมืองในภูมิภาคนี้ด้วย ส่งผลให้อารยธรรมอินเดียเข้ามาเผยแพร่และมีอิทธิพลเกือบทุกส่วนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ยกเว้นบางพื้นที่ของเวียดนามเหนือฟิลิปปินส์เกาะบอร์เนียวและหมู่เกาะอินโดนีเซียทางตะวันออกของเกาะบาหลี ด้วยเหตุนี้ การขยายอิทธิพลของอินเดียในภูมิภาคนี้จึงเป็นในลักษณะการแพร่กระจายอารยธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับศาสนา วัฒนธรรมภาษาศิลปะและสถาปัตยกรรมโดยไม่เกี่ยวข้องกับการครอบงำการบีบบังคับหรือการใช้ความรุนแรงแต่อย่างใด

การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างอินเดียดกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้หยุดชะงักลงในยุคของสงครามเย็น (ค.ศ. ๑๙๔๗ - ๑๙๙๑) โดยในช่วงเวลานั้นโลกได้ถูกแบ่งออกเป็น ๒ ค่ายอุดมการณ์ทางการเมือง คือค่ายสังคมนิยม มีสหภาพโซเวียตเป็นผู้นำ และค่ายเสรีนิยมมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ โดยในช่วงแรกอินเดียมี่อยู่ภายหลังจากได้รับเอกราชจากอังกฤษ รัฐบาลอินเดียมี่ได้การนำของนาย Jawahar Lal Nehru นายกรัฐมนตรีคนแรกได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด และเป็นผู้นำในการก่อตั้งกลุ่มความร่วมมือของกลุ่มประเทศที่ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (Non-Alignment Movement) ซึ่งมีสมาชิกส่วนใหญ่เป็นประเทศสังคมนิยมและประเทศกำลังพัฒนาจากทุกทวีป อย่างไรก็ตามในยุคของนางอินทิรา คานธีเป็นนายกรัฐมนตรี อินเดียมี่เริ่มเปลี่ยนทิศทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศโดยมีปัจจัยที่สำคัญคือ สหรัฐอเมริกา ภายใต้การนำของนายริชาร์ดมิลเฮาส์ นิกสันประธานาธิบดี ในขณะนั้นได้ดำเนินนโยบายเสริมสร้างความสัมพันธ์กับจีนโดยมีปากีสถานเป็นผู้สนับสนุนเพื่อคานอำนาจและอิทธิพลของสหภาพโซเวียต ทำให้อินเดียมี่มีข้อขัดแย้งกับจีนและปากีสถานจำเป็นต้องหันมาความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดขึ้นกับสหภาพโซเวียตขณะที่ความตึงเครียดคอมมิวนิสต์ของสหรัฐอเมริกา ได้แพร่ระบาดมาสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หลายประเทศในภูมิภาคนี้ จึงหันมาเป็นพันธมิตรทางทหารกับสหรัฐอเมริกาที่เห็นได้ชัดที่สุดคือการจัดตั้งองค์การสนธิสัญญาป้องกันภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia Treaty Organization - SEATO) ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ จึงทำให้ช่วงเวลาดังกล่าวอินเดียมี่จำเป็นต้องดำเนินความสัมพันธ์ที่ห่างเหินกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในต้นทศวรรษ ๑๙๙๐ อินเดียมี่ได้กลับมาดำเนินความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกครั้งภายหลังจากสิ้นสุดสงครามเย็นและการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ขั้วอำนาจของโลกเปลี่ยนไปเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อข้อกำหนดนโยบายต่างประเทศของอินเดียมี่จากที่เคยเป็นพันธมิตรใกล้ชิด

กับสหภาพโซเวียตและประเทศในกลุ่มสังคมนิยมทั้งด้านการเมือง การทหาร ความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคม อินเดียจำเป็นต้องกลับมาทบทวนนโยบายต่างประเทศใหม่ ประกอบกับในปี ค.ศ. ๑๙๙๑ อินเดียประสบภาวะวิกฤตเศรษฐกิจอย่างรุนแรง จึงจำเป็นต้องปฏิรูประบบเศรษฐกิจจากระบบสังคมนิยมแบบโซเวียตเป็นระบบเศรษฐกิจการตลาด และเริ่มเปิดเสรีการค้า การลงทุนกับต่างประเทศมากขึ้น เพื่อตอบสนองต่อทั้งการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวทางการเมือง ความมั่นคงและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตน

การปรับทิศทาง การดำเนินนโยบายต่างประเทศใหม่ของอินเดียนั้นเมื่อพิจารณาในเรื่องภูมิรัฐศาสตร์ เห็นได้ว่าทางด้านตะวันตกของอินเดียคือปากีสถานเป็นประเทศที่มีปัญหาขัดแย้งกับอินเดียมาเป็นเวลานานนับตั้งแต่ได้รับเอกราช จึงเป็นอุปสรรคสำคัญในการที่อินเดียจะพัฒนาความสัมพันธ์กับประเทศในเอเชียตะวันตก นอกจากนี้สถานการณ์ทางการเมืองของประเทศในตะวันออกกลางก็ยังไม่เสถียรภาพในระยะยาว ส่วนทางด้านเอเชียกลางและอัฟกานิสถานที่อยู่ทางเหนือของอินเดียก็ยังคงล่าหลังและขาดศักยภาพหากจะร่วมมือกัน เมื่อพิจารณาด้านตะวันออกคือภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งถือเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอินเดีย ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรมอันยาวนานนอกจากนี้ยังมีผลประโยชน์ของภูมิภาคที่สามารถเชื่อมโยงกันได้ จึงเป็นสิ่งจูงใจสำคัญที่ทำให้อินเดียเริ่มหันกลับมาปรับปรุงความสัมพันธ์กับภูมิภาคนี้ให้ใกล้ชิดมากขึ้นอีกครั้ง

การกลับมาให้ความสำคัญกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดียเริ่มขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๙๑ สมัยนาย พี วี นาราสิงหา ราว เป็นนายกรัฐมนตรี โดยมีความคิดต้องการเปลี่ยนกลยุทธ์และมุมมองโลกใหม่ในยุคหลังสงครามเย็น และเปิดกระบวนการความเป็นเสรีนิยมสู่โลกเศรษฐกิจตลอดจนเป็นการเพิ่มบทบาทสำคัญของอินเดียในฐานะผู้เล่นสำคัญบนเวทีการเมืองนานาชาติอีกด้วย ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือ “นโยบายมองตะวันออก” (Look East Policy) ถือเป็นนโยบายขั้นแรกที่ทำให้ความสำคัญกับเรื่องเศรษฐกิจการค้าและการลงทุนกับประเทศทางด้านตะวันออกของอินเดีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับประเทศกลุ่มอาเซียน (ASEAN : Association of South East Asian Nations) ซึ่งในช่วงนั้นหลายประเทศได้แก่ สิงคโปร์ มาเลเซีย ไทย และอินโดนีเซีย ได้ถูกมองว่าเป็น “เสือแห่งอาเซียน” (ASEAN Tigers) ที่กำลังมีความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องสำหรับแนวความคิดของนโยบายมองตะวันออกของอินเดียคือ การค้นหาพันธมิตรในเอเชียด้วยกัน โดยการเชื่อมต่อสู่ความร่วมมือบนความนิ่งเฉยของโลก อนาคตของอินเดียและผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจจะถูกรองรับอย่างเหมาะสมที่สุด โดยความร่วมมืออันยิ่งใหญ่กับภูมิภาคเอเชียตะวันออก (East Asia) และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia) นโยบายมองตะวันออกนี้เป็นความพยายามหลอมรวมความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับเพื่อนบ้านด้านตะวันออกอย่างใกล้ชิดและแนบแน่น ดังที่นายมันโมहन สิงห์ นายกรัฐมนตรีอินเดีย (ค.ศ. ๒๐๐๔ - ๒๐๑๔) ได้กล่าวไว้ว่า “นโยบายมองตะวันออกนี้ไม่ได้เป็นเพียงนโยบายด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศเท่านั้น แต่มันเป็นกลยุทธ์การขับเคลื่อนวิสัยทัศน์ของอินเดียต่อโลก และอินเดียภายใต้วิวัฒนาการของเศรษฐกิจโลก”

ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียนับว่ามีความคืบหน้าอย่างน่าพอใจ ด้วยความสอดคล้องกันเชิงนโยบายกับของหลายประเทศในอาเซียนที่มีความต้องการให้อินเดียเข้ามาคานอำนาจอิทธิพลของจีนที่กำลังเติบโต

อย่างรวดเร็วในภูมิภาคทั้งทางด้านเศรษฐกิจการค้าและความมั่นคง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิงคโปร์ และ มาเลเซีย ที่มีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอินเดียมากกว่าประเทศอื่นในภูมิภาค การดำเนินนโยบายมอง ตะวันออกจึงนำไปสู่การขยายความร่วมมือทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจการค้า และการลงทุน โดยเริ่ม จากการเป็นคู่เจรจาเฉพาะส่วนกับอาเซียนใน ค.ศ. ๑๙๙๒ และยกระดับเป็นคู่เจรจาเต็มรูปแบบ ใน ค.ศ. ๑๙๙๕ ต่อมาจึงได้เข้าร่วมการประชุม ASEAN Regional Forum (ARF) ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๙๖ จนถึงปัจจุบันได้ก้าวหน้าไปในขั้นมีการเจรจาข้อตกลงเขตการค้าเสรีทั้งกรอบทวิภาคีเป็นรายประเทศ และพหุภาคีในกรอบของอาเซียน

นอกเหนือจากการได้สถานะที่เพิ่มขึ้นในอาเซียนจากการดำเนินนโยบายมองตะวันออก แล้ว อินเดียยังได้ริเริ่มโครงการด้านพหุภาคีอื่นๆ เพื่อส่งเสริมการค้าการท่องเที่ยวและการเชื่อมต่อ อื่นๆ ในภูมิภาค โครงการความร่วมมือในภูมิภาคที่สำคัญ อาทิ ความร่วมมือภายใต้กรอบ BIMSTEC (Bay of Bengal Initiative Multi-Sectoral Technical and Economic Cooperation) และความร่วมมือลุ่มแม่น้ำโขง-คงคา (Mekong - Ganga Cooperation - MGC) เป็นต้น อย่างไรก็ตาม โครงการ ความร่วมมือเหล่านั้นยังคงดำเนินไปอย่างเงียบๆ และไม่เห็นผลเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนนักกระทั่ง ใน ค.ศ. ๒๐๑๔ รัฐบาลอินเดียภายใต้การนำของนายเรนทรา โมตี นายกรัฐมนตรี (เข้ารับตำแหน่ง ตั้งแต่ ๒๖ พฤษภาคม ค.ศ. ๒๐๑๔) ผู้ซึ่งมีบุคลิกและลักษณะการทำงานเชิงรุกได้นำ “นโยบายมอง ตะวันออก” มาปรับปรุงใหม่เป็น “นโยบายปฏิบัติการตะวันออก” หรือ “Act East Policy” เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติเชิงรุกและเห็นผลความเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้นกว่าเดิมโดยอยู่บนพื้นฐานการ เชื่อมโยงใน ๓ ส่วน หรือ ๓ C คือ การเชื่อมโยงด้านการค้า การเชื่อมโยงด้านวัฒนธรรม และการ เชื่อมโยงด้านการขนส่ง (Culture, Commerce and Connectivity) ส่วนหนึ่งเพื่อถ่วงดุลอำนาจการ เติบโตของจีนในภูมิภาค อีกส่วนหนึ่งเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม โดยความเชื่อมโยงทั้งทางบก ทางเรือ และทางอากาศระหว่างกัน อันจะนำไปสู่ความสำเร็จร่วมกัน มากขึ้น โดยการเชื่อมโยงด้านการค้าและการขนส่งเป็นสิ่งที่รัฐบาลอินเดียให้ความสำคัญเป็นลำดับ ตันๆ ตามนโยบายปฏิบัติการตะวันออกในการเชื่อมอินเดียกับภูมิภาคอาเซียน อันเห็นได้จากการ ที่รัฐบาลอินเดียพยายามเร่งรัดการพัฒนาเศรษฐกิจใน ๘ รัฐทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย ควบคู่ไปกับการเร่งพัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่งทางถนนเชื่อมโยงอินเดียเมียนมาและไทยหรือ เรียกว่า “ทางหลวงไตรภาคีอินเดีย-เมียนมา-ไทย” (India-Myanmar-Thailand Tripartite Highway) เพื่อส่งเสริมให้มีการขยายตัวด้านเศรษฐกิจ การค้า การลงทุนและการท่องเที่ยวให้มากขึ้นโดยเชื่อมโยง คมนาคมระหว่าง ๓ประเทศ และยังสามารถเชื่อมโยงไปยังประเทศสมาชิกอื่น ๆ ในอาเซียนต่อไป

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือเป็นอีกหนึ่งภูมิภาคสำคัญของโลกที่มีศักยภาพการเติบโต ทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับสูงนอกจากนี้ยังมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ที่มีการแย่งชิงกันของ มหาอำนาจเพื่อสร้างเขตอิทธิพลทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และการทหารการเข้ามาของอินเดีย โดยใช้นโยบายปฏิบัติการตะวันออกของนายเรนทรา โมตี นายกรัฐมนตรี จึงคาดว่าจะได้รับการตอบ รับที่ดีจากสมาชิกอาเซียนที่กำลังมองหาตลาดใหม่นอกภูมิภาค นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยปรับสมดุล ของมหาอำนาจที่เข้ามามีอิทธิพลในภูมิภาคโดยเฉพาะอย่างยิ่งจีนที่กำลังขยายอิทธิพลเข้ามาอย่าง รวดเร็วสร้างความกังวลให้กับหลายประเทศในอาเซียนสำหรับประเทศไทยถึงแม้ว่าจะไม่มีเขต ชายแดนทางบกติดต่อกับอินเดีย แต่ไทยก็มีเขตติดต่อทางทะเลร่วมกันกับอินเดีย และถือเป็นประตู

สู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดียไทยจึงมีความสำคัญในการเชื่อมโยงโครงข่ายการคมนาคมขนส่งระหว่างอินเดียกับอาเซียนตั้งนั้นการศึกษาผลกระทบต่อไทยจากนโยบายปฏิบัติการตะวันออกของอินเดียโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความมั่นคง จึงมีความจำเป็นเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายด้านความสัมพันธ์กับอินเดียต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสถานการณ์ด้านความมั่นคงของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทย อันเกิดจากการดำเนินนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย
๒. เพื่อศึกษาผลกระทบด้านความมั่นคงต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทย อันเนื่องมาจากนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย
๓. เพื่อหาแนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทยต่ออินเดีย อันเนื่องมาจากนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย

ขอบเขตของการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา : แบ่งขอบเขตเนื้อหาที่ทำการศึกษาเป็นส่วน คือ ส่วนที่หนึ่ง ศึกษาสถานการณ์ด้านความมั่นคงของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทย ส่วนที่สองศึกษานโยบายมองตะวันออก (Look East Policy) และนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย ส่วนที่สามศึกษาผลกระทบเฉพาะในกรอบด้านความมั่นคงต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทยอันเนื่องมาจากนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย และส่วนที่สี่ศึกษาเพื่อหาแนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ความมั่นคงของไทยต่ออินเดียอันเนื่องมาจากนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย
๒. ขอบเขตด้านพื้นที่ : ศึกษาในขอบเขตประเทศอินเดีย ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทย
๓. ขอบเขตด้านประชากร : เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้บังคับบัญชาระดับสูงของกองทัพ เจ้าหน้าที่ของกระทรวงการต่างประเทศ นักศึกษา วปอ.รุ่น ๖๑ จากกองทัพอินเดีย และนักวิชาการ
๔. ขอบเขตด้านเวลา:ศึกษาตั้งแต่ในห้วงตั้งแต่การเริ่มใช้นโยบายมองตะวันออก (Look East Policy)ของอินเดียใน ค.ศ. ๑๙๙๑ และนำไปสู่การยกระดับเป็นนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ใน ค.ศ. ๒๐๑๔ โดยทำการศึกษาถึงเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๒๐๑๙

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการศึกษด้วยวิธีการเก็บรวบวิธี คือ การสำรวจและศึกษาค้นคว้าเอกสาร (Documentary Survey) และการสัมภาษณ์บุคคล มีการดำเนินการดังนี้

๑. การรวบรวมข้อมูล

๑.๑ ข้อมูลทุติยภูมิ : การสำรวจและศึกษาค้นคว้าเอกสาร (Documentary Survey) โดยการสำรวจและศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารที่ให้องค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่ทำกรวิจัยจากแหล่งต่างๆ ได้แก่ หนังสือ วารสาร บทความวิชาการ เอกสารตำรา รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสารของหน่วยงานราชการ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

๑.๒ ข้อมูลปฐมภูมิ : โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานที่สำคัญ ได้แก่ ผู้บังคับบัญชาระดับสูงของกองทัพ เจ้าหน้าที่ของกระทรวงการต่างประเทศ นักศึกษา วปอ.รุ่น ๖๑ จากกองทัพอินเดีย และนักวิชาการ

๒. การวิเคราะห์ข้อมูล: นำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ร่วมกับทฤษฎีเพื่อแยกแยะความสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทย จากนั้นนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อหาแนวทางในดำเนินการด้านความสัมพันธ์ของไทยกับอินเดีย

๓. นำเสนอผลการวิจัยที่ได้ในรูปแบบรายงานวิจัยเชิงพรรณนา

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. ทราบถึงสถานการณ์ด้านความมั่นคงของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทย อันเกิดจากการดำเนินนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย

๒. ทราบถึงผลกระทบด้านความมั่นคงต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทยอันเนื่องมาจากนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย

๓. ทราบถึงแนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทยต่ออินเดียอันเนื่องมาจากนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย

คำจำกัดความ

ยุทธศาสตร์	หมายถึง	วิธีการ (Ways) ที่จะนำเครื่องมือ (Means) มาใช้ให้บรรลุจุดมุ่งหมาย (Ends) ที่กำหนดไว้
ความมั่นคง	หมายถึง	ความอยู่รอดปลอดภัย ความเจริญก้าวหน้า ตลอดจนความเป็นปึกแผ่นพร้อมที่จะเผชิญกับสถานการณ์ทุกรูปแบบได้
ความมั่นคงแห่งชาติ	หมายถึง	ความอยู่รอดปลอดภัย (Survival) และความเจริญก้าวหน้า (Growth) ของชาติ ตลอดจนความเป็นปึกแผ่นแน่นแฟ้นคงทนของชาติ พร้อมที่จะเผชิญกับสถานการณ์ทุกรูปแบบ

ผลประโยชน์แห่งชาติ	<p>ในอนาคต และการที่ชาติจะมีความมั่นคง และปลอดภัย จากอันตรายทั้งปวงได้นั้น จะต้องปราศจากสิ่งที่เรียกว่า ภัยคุกคาม (Threats) ทั้งปวง</p> <p>หมายถึง แนวความคิดที่ได้ไตร่ตรองอย่างรอบคอบที่สุดแล้ว จากบรรดาองค์ประกอบต่างๆ ซึ่งประมวลขึ้นเป็นความต้องการที่สำคัญที่สุดที่ชาติจะขาดเสียมิได้ทั้งนี้ รวมถึง การคุ้มครองตนเองความเป็นเอกราชบูรณภาพแห่งชาติ ความมั่นคงทางทหารเสถียรภาพทางเศรษฐกิจกับบรรดา ความมั่งคั่งทั้งหลายที่จะพึงมี</p>
ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia)	<p>หมายถึง อนุภูมิภาคของทวีปเอเชีย ตั้งอยู่ละติจูดที่ ๑๐ องศาใต้ ถึงละติจูดที่ ๑๒ องศาเหนือ และระหว่างลองจิจูดที่ ๙๒-๑๔๐ ตะวันออก หรืออยู่ระหว่าง เอเชียตะวันออกเฉียง กับเอเชียใต้ มีเนื้อที่ ๔.๕ ล้าน ตร.กม. ประกอบด้วย ดินแดนที่เป็นคาบสมุทรอินโดจีน และหมู่เกาะในมหาสมุทร อินเดียและแปซิฟิก ประกอบด้วย ๑๑ ประเทศ คือ ไทย เมียนมา ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย สิงคโปร์ อินโดนีเซีย ฟิลิปปินส์ ติมอร์เลสเตและบรูไน</p>
อาเซียน (ASEAN)	<p>หมายถึง สมาคมประชาชาติแห่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ถูก ตั้ง ขึ้น ตามปฏิญญากรุงเทพฯ (Bangkok Declaration) เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม ค.ศ. ๑๙๖๗โดยมีประเทศอาเซียนที่เป็นสมาชิก เริ่มต้นจำนวน ๕ประเทศ คือ ไทย อินโดนีเซีย สิงคโปร์ มาเลเซีย และฟิลิปปินส์ ต่อมาจึงมีประเทศขอเข้าร่วมเป็น สมาชิกเพิ่มอีก ๕ ประเทศ คือ บรูไน เวียดนาม ลาว เมียนมา และกัมพูชาตามลำดับทำให้ปัจจุบัน ประเทศอาเซียน มีทั้งหมด ๑๐ประเทศ กลุ่มประเทศที่ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด</p>
(Non-Alignment Movement)	<p>หมายถึง องค์การระหว่างประเทศที่มีนโยบายว่าจะไม่เป็นพันธมิตร หรือต่อต้านกับขั้วอำนาจฝ่ายใดเป็นผลสืบเนื่องจากแนวคิด ของนายเอวหาราล เนห์รู นายกรัฐมนตรีคนแรกของอินเดีย, ญามาล อับดุลนาเซร์ อดีตประธานาธิบดีของอียิปต์ และ ยอซีปบรอซ ตีโต ประธานาธิบดีของยูโกสลาเวีย ดร.ซูการ์โน ประธานาธิบดีอินโดนีเซีย ประธานาธิบดีควาเมห์ เอนครูมา แห่งกานา ก่อตั้งขึ้น ในเดือนเมษายน ค.ศ. ๑๙๙๕ ปัจจุบัน มีจำนวนสมาชิกทั้งสิ้น ๑๒๐ ประเทศและมีผู้สังเกตการณ์ อีก ๑๗ ประเทศ</p>

นโยบายมองตะวันออก (Look East Policy)

หมายถึง นโยบายการดำเนินความสัมพันธ์กับประเทศในกลุ่มประเทศอาเซียนของอินเดียซึ่งเริ่มต้นขึ้นใน ค.ศ. ๑๙๙๑ สมัย นายพี วี นาราสิงหา ราว เป็นนายกรัฐมนตรี โดยมีความคิดต้องการเปลี่ยนกลยุทธ์และมุมมองโลกใหม่ในยุคหลังสงครามเย็น และเปิดกระบวนการความเป็นเสรีนิยมโลก เศรษฐกิจ ตลอดจนเป็นการเพิ่มบทบาทสำคัญของอินเดีย ในฐานะผู้เล่นสำคัญบนเวทีการเมืองนานาชาติ

นโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy)

หมายถึง นโยบายด้านการต่างประเทศของอินเดียที่ปรับปรุงมาจากนโยบายมองตะวันออก (Look East Policy) ภายใต้การนำของนายนเรนทรา โมดี นายกรัฐมนตรีอินเดีย ใน ค.ศ. ๒๐๑๔ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติเชิงรุกและเห็นผลความเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้นกว่าเดิม โดยเป็นนโยบายที่อยู่บนพื้นฐานการเชื่อมโยงใน ๓ ส่วน หรือ 3C คือ การเชื่อมโยงด้านการค้า การเชื่อมโยงด้านวัฒนธรรม และการเชื่อมโยงด้านการขนส่ง (Culture Commerce and Connectivity) ส่วนหนึ่งเพื่อถ่วงดุลอำนาจการเติบโตของจีนในภูมิภาค อีกส่วนหนึ่งเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจ และวัฒนธรรมกับประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

บทที่ ๒

การทบทวนวรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทยต่อนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย ผู้วิจัยได้ทำการทบทวน แนวคิด ทฤษฎี วรรณกรรม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องดังนี้

๑. แนวความคิดความมั่นคงแห่งชาติ
๒. แนวความคิดผลประโยชน์แห่งชาติ
๓. ทฤษฎีความขัดแย้ง
๔. ทฤษฎีดุลอำนาจ
๕. วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง
๖. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
๗. กรอบแนวคิดของการวิจัย
๘. สรุป

แนวความคิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติ

เรื่องของความมั่นคงแห่งชาติเป็นเรื่องที่ค่อนข้างจะมีความหมายกว้างขวางครอบคลุมไปเกือบจะแทบทุกเรื่อง รวมทั้งนโยบายหรือการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาลด้วย หลายประเทศจะคงความหมายของคำว่า ความมั่นคง ไว้ในรูปของนามธรรม ซึ่งจะแปรเปลี่ยนได้เมื่อมีความจำเป็น ตัวอย่างเช่น เรื่องของความมั่นคงของประเทศหนึ่ง อาจหมายถึงความหายนะของอีกประเทศหนึ่งในสมัยหนึ่ง และในอีกสมัยหนึ่งจะกลายเป็นเรื่องของความร่วมมือหรือเป็นมิตรประเทศกันก็ได้

สุรชาติ บำรุงสุข (๒๕๔๑: ๗๐-๗๑) ได้จำแนกปัญหาความมั่นคงในทศวรรษแรกของปี พ.ศ.๒๕๔๓) ไว้ ๒ ลักษณะ คือ

๑. ปัญหาด้านการทหาร แบ่งออกเป็น ๔ ประเด็น คือ
 - ๑.๑ ปัญหาความขัดแย้งในเรื่องเส้นเขตแดน
 - ๑.๒ ปัญหาการเสริมสร้างแสนยานุภาพทางทหาร
 - ๑.๓ ปัญหาเศรษฐกิจทางทหาร
 - ๑.๔ ปัญหาความมั่นคงทางทหารระหว่างประเทศ
๒. ปัญหาที่มีใช้ด้านการทหาร
 - ๒.๑ ปัญหาสิ่งแวดล้อม
 - ๒.๒ ปัญหาการย้ายถิ่นของประชากร
 - ๒.๓ ปัญหาการขยายตัวของเทคโนโลยีสมัยใหม่
 - ๒.๔ ปัญหาการพัฒนาเศรษฐกิจ

๒.๕ ปัญหาการแพร่กระจายของเชื้อโรค

๒.๖ ปัญหาด้านวัฒนธรรมและกลุ่มชาติพันธุ์

สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจ (สมช.) โดยนายสามารถ ศรียานงค์ ผอ.กอง ๗ สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติเมื่อมีนาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ ได้บรรยายถึงแนวความคิดในเรื่องความมั่นคงแห่งชาติไว้ว่า ประเทศที่จะมีความมั่นคงได้ จะต้องพร้อมด้วยลักษณะ ๔ ประการ คือ

๑. มีเอกราช อธิปไตย บูรณภาพแห่งดินแดน และปราศจากศัตรูผู้รุกราน
๒. ประชาชนมีความปลอดภัย อยู่ดีกินดี และมีสวัสดิภาพ
๓. ประเทศมีการปกครองในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข
๔. ชาติมิเกียรติและศักดิ์ศรีเป็นที่ยอมรับนับถือของนานาชาติ

สมช. ได้แบ่งองค์ประกอบของความมั่นคงออกเป็น ๖ ประการ คือ

๑. ความมั่นคงทางการเมือง
๒. ความมั่นคงทางการเมืองระหว่างประเทศ (การทูต)
๓. ความมั่นคงทางด้านเศรษฐกิจ
๔. ความมั่นคงทางด้านสังคมจิตวิทยา
๕. ความมั่นคงทางด้านการป้องกันประเทศ
๖. ความมั่นคงทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี การพลังงาน และสิ่งแวดล้อม

และได้กำหนดภัยคุกคามของความมั่นคงของชาติไว้ ๒ ทางคือ

๑. ภัยคุกคามจากภายใน เป็นปัญหาทางด้านการเมืองภายในประเทศ ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาพื้นที่ด้อยพัฒนา ปัญหาชายแดน ปัญหาทางด้านสังคมจิตวิทยา และปัญหาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม

๒. ภัยคุกคามจากภายนอก เช่น ปัญหาความขัดแย้งของสังคมโลก ปัญหากลุ่มประเทศมุสลิม ปัญหาความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้าน เป็นต้น

จากแนวความคิดที่เกี่ยวกับความมั่นคงของนักวิชาการหลายท่านตามที่ได้กล่าวไปนั้น พอที่จะสรุปออกมาเป็นแนวความคิดด้านความมั่นคงได้หลายประการดังนี้

๑. ความมั่นคงแห่งชาติเป็นเรื่องที่มีหลายมิติ มีความหมายกว้างขวางครอบคลุมเกือบทุกประเด็น รวมทั้งครอบคลุมนโยบายหรือการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐบาลในประเทศนั้น ๆ

๒. ความมั่นคงแห่งชาติเป็นเรื่องของการดำรงหรืออยู่รอดของคน ประชาชน ชาติหรือประเทศ หรือรัฐชาตินั้น ๆ และกินความหมายไปถึงการอยู่ต่อไปโดยมีการพัฒนาหรือไปในทางที่ดีขึ้น

๓. ประเทศจะคงความหมายของคำว่า ความมั่นคง ไว้ในรูปของนามธรรม ซึ่งจะแปรเปลี่ยนได้เมื่อมีความจำเป็น ตัวอย่างเช่น เรื่องของความมั่นคงของประเทศหนึ่ง อาจหมายถึงความhayนะของอีกประเทศหนึ่งในสมัยหนึ่ง และในอีกสมัยหนึ่งจะกลายเป็นเรื่องของการร่วมมือหรือเป็นมิตรประเทศกันก็ได้

๔. ความมั่นคงแห่งชาตินั้น มีความเกี่ยวข้องกับภัยคุกคามในฐานะที่จะทำให้ประเทศไม่มีความมั่นคง

๕. ความมั่นคงแห่งชาตินั้น มีความเกี่ยวข้องกับพลังอำนาจของชาติ ในฐานะที่พลังอำนาจแห่งชาติดังกล่าว เป็นขีดความสามารถ หรือสิ่งที่จะทำให้ประเทศชาติมีความมั่นคง

๖. ความมั่นคงแห่งชาตินั้น มีความเกี่ยวข้องกับผลประโยชน์แห่งชาติ ในฐานะความมั่นคงแห่งชาติเป็นหนึ่งในผลประโยชน์แห่งชาติ ซึ่งเป็นจุดหมายปลายทางที่ชาติต้องไปหรือเป็นเป้าหมายที่ชาติต้องกระทำ

๗. ความมั่นคงแห่งชาติ ในแต่ละชาติมีความสัมพันธ์กัน ในเชิงที่จะทำให้ส่งเสริมต่อกัน หรือทำให้เป็นภัยคุกคามต่อกัน แล้วแต่พลังอำนาจแห่งชาติ ผลประโยชน์แห่งชาติ

๘. ความมั่นคงแห่งชาติ เกี่ยวพันกับระดับของความมั่นคงในทุกระดับที่มีทั้งขัดแย้งต่อกัน และส่งเสริมกัน ระดับของความมั่นคงดังกล่าว คือ ความมั่นคงของโลก (International Security หรือ Global Security) ความมั่นคงของภูมิภาค (Regional Security) ความมั่นคงของมนุษย์ Human Security และในเรื่องหรือระดับอื่นๆ

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า แนวความคิดเรื่องความมั่นคงแห่งชาติ มีการนำเสนอมาตั้งแต่อดีตแล้ว และมีการพัฒนามาจนถึงปัจจุบัน ตามสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งที่ผ่านมามีการนิยามความหมายของคำว่า ความมั่นคงแห่งชาติ ที่หลากหลายแตกต่างกันไปและให้น้ำหนักของความสำคัญที่ให้อำนาจประกอบของความหมายดังกล่าวที่แตกต่างออกไป ขึ้นอยู่กับต้องการเน้นในสิ่งใด รวมทั้งขึ้นอยู่กับช่วงเวลาของการให้คำนิยามนั้น ๆ โดยเริ่มจากการมองว่าความมั่นคงแห่งชาติขึ้นอยู่กับกำลังอำนาจทางทหารเป็นสำคัญ ด้วยการมีความสามารถในการป้องกันเอกราช การรักษาความมั่นคงปลอดภัยของชาติ และการดำรงความอยู่รอดของชาติ แต่จากการมีสงครามในสมรภูมิต่างๆ ทำให้ทราบว่าความมั่นคงแห่งชาตินั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับการมีกำลังทหารที่เข้มแข็งอย่างเดียวก็ตาม ต้องอาศัยความเข้มแข็งทางด้านเศรษฐกิจ สังคมจิตวิทยา การสนับสนุนจากประชาชน รวมทั้งอุดมการณ์ของการรักษาความมั่นคงของประเทศ

จากทั้งหมดที่กล่าวถึงข้างต้นนั้นถ้าจะพิจารณาถึงความมั่นคงแห่งชาติในลักษณะองค์รวมแล้วนั้น จะต้องครอบคลุมถึงปัจจัยทุกด้านเริ่มจาก การรักษาความปลอดภัยของรัฐ เอกราชอธิปไตยในด้านบูรณภาพแห่งดินแดน ให้รอดพ้นจาก การรุกรานในรูปแบบต่างๆ ทั้งด้านการทหารและไม่ใช้ทหารจากภายนอกประเทศ พร้อมๆไปกับ การรักษาความเข้มแข็งของชาติ ชุมชน และประชาสังคมในทุกด้าน นอกจากนี้แล้วยังต้องพิจารณารวมไปถึงปัจจัยจากภายนอกประเทศด้วย อาทิ ความมั่นคงของประเทศเพื่อนบ้าน ภูมิภาคและของโลก ซึ่งจะมีส่งผลกระทบต่อความมั่นคงภายในประเทศด้วย

แนวความคิดผลประโยชน์ของชาติ

ผลประโยชน์ของชาติมีความสำคัญอย่างยิ่งในทุกยุคทุกสมัย รัฐบาลต้องกำหนดนโยบายต่างประเทศของตนให้ตอบสนองผลประโยชน์ของชาติให้ได้มากที่สุด ซึ่งผลประโยชน์ของชาติเป็นตัวกำหนดและดำเนินนโยบายต่างประเทศ ในการดำเนินความสัมพันธ์กับประเทศเพื่อนบ้านและต่างประเทศ ผลประโยชน์ของชาติเป็นพื้นฐานที่สำคัญของการกำหนดและดำเนินนโยบายต่างประเทศ การทำความเข้าใจนโยบายต่างประเทศ จึงต้องเริ่มจากการทำความเข้าใจผลประโยชน์ของชาติที่เป็นแรงจูงใจอยู่เบื้องหลัง (วิวัฒน์ มุ่งการดี, ๒๕๓๓ : ๓๕)

ผลประโยชน์ของชาติคือสิ่งต่างๆ ที่เป็นความต้องการความปรารถนาและความจำเป็นสูงสุดของชาติ ซึ่งโดยทั่วไปผลประโยชน์ของชาติเป็นรากฐานในการกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมายของนโยบายต่างประเทศ (สมศักดิ์ คีร์รุ่งเรืองชัย, ๒๕๒๕ : ๑๐)

Hans J. Morgenthau ได้ให้คำจำกัดความของผลประโยชน์ของชาติว่า หมายถึง การที่รัฐหนึ่งดำเนินนโยบายใดๆ ก็ตามโดยวัตถุประสงค์ที่จะปกป้องอธิปไตย ครอบครองเมือง เศรษฐกิจ ศาสนา ภาษา เชื้อชาติของตนไว้ จากการรุกรานของชาติอื่น รัฐต่างๆ อาจดำเนินนโยบายร่วมมือกัน ถ่วงดุล หรือเป็นพันธมิตรกัน โดยการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายนี้รัฐจะดำเนินนโยบายระหว่างประเทศ บนรากฐานของผลประโยชน์ของชาติ และแต่ละรัฐจะทำทุกประการเพื่อรักษาผลประโยชน์ของตน (สุภาพร หาญไพบูลย์, ๒๕๒๕ : ๕-๖)

Joseph Frankel ให้คำจำกัดความว่า การที่รัฐหวังที่จะปกป้องอธิปไตยและความดำรงอยู่ของชาติไว้ทุกวิถีทางรวมทั้งการเสริมสร้างเกียรติภูมิ ความมั่นคงและการอยู่รอดโดยปราศจากภัยคุกคามจากศัตรูภายนอก ผู้นำรัฐจะต้องคำนึงถึงผลประโยชน์ของชาติเป็นสำคัญและดำเนินนโยบายที่เป็นประโยชน์ต่อรัฐทั้งทางตรงและทางอ้อมให้มากที่สุด หากเกิดความขัดแย้งระหว่างผลประโยชน์ของชาติกับผลประโยชน์ของชาติอื่นๆ ผู้นำจะเลือกให้ความสำคัญแก่ผลประโยชน์ของชาติมากที่สุด เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์ อุดมการณ์และลำดับความสำคัญของปัญหาที่ประเทศนั้นกำลังเผชิญอยู่ ทักษะของผู้นำได้เปลี่ยนไป ผลประโยชน์ของชาติที่ยึดถือในช่วงขณะหนึ่งอาจจะลดความสำคัญลงและมีผลประโยชน์ของชาติในประเด็นอื่นๆ มีความสำคัญมากขึ้นได้ นอกจากนี้ผลประโยชน์ของชาติคือหลักและเป้าหมายพื้นฐานของรัฐ ซึ่งจะเป็แนวทางสำหรับผู้นำหรือผู้กำหนดนโยบายในการดำเนินการต่างประเทศ ผลประโยชน์ของชาติประกอบด้วย (สุภาพร หาญไพบูลย์, ๒๕๒๕ : ๖)

๑. ความอยู่รอดปลอดภัย เพื่อเคารพเอกราชอธิปไตย
๒. ความมั่นคงและไม่ถูกคุกคาม ต่อบูรณภาพดินแดน
๓. ความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจและการพัฒนาเพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชน
๔. เกียรติภูมิและศักดิ์ศรีของรัฐ

William Reizel ให้คำจำกัดความผลประโยชน์ของชาติว่า เป็นสิ่งที่ผู้มีอำนาจตัดสินใจของรัฐ กำหนดว่าเป็นสิ่งสำคัญต่อการดำรงอยู่ของรัฐ (สุภาพร หาญไพบูลย์, ๒๕๒๕ : ๕-๖)

โครีน เฟื่องเกษม กล่าวว่า ผลประโยชน์ของชาติประกอบขึ้นด้วยมิติที่หลากหลายและมีระดับที่แตกต่างกัน โดยทั่วไปผลประโยชน์ของชาติซึ่งเป็นเป้าหมายของนโยบายต่างประเทศ ตั้งอยู่บนปัจจัยพื้นฐานสำคัญ ๗ ประการ ประกอบด้วย (โครีน เฟื่องเกษม, ๒๕๓๘ : ๒-๓)

๑. รักษาให้ประเทศอยู่รอดเป็นเอกราช
๒. การปกป้องคุ้มครองความมั่นคงปลอดภัย
๓. การส่งเสริมความกินดีอยู่ดีของชาติ
๔. การรักษาและเพิ่มพูนเกียรติภูมิของชาติ
๕. การรักษาและขยายอำนาจของชาติ
๖. การปกป้องและเผยแพร่อุดมการณ์แห่งชาติ
๗. การส่งเสริมสันติภาพและความสงบเรียบร้อยภายในภูมิภาคและในโลก

ผลประโยชน์ของชาติในบางครั้งอาจขัดแย้ง หรือไม่อาจกระทำการให้บรรลุผล ในขณะเดียวกัน ดังนั้น รัฐจึงจำเป็นต้องจัดลำดับความสำคัญโดยกำหนดว่า ผลประโยชน์ใดเป็นหลัก และผลประโยชน์ใดเป็นรอง อะไรเป็นผลประโยชน์ระยะสั้น อะไรเป็นผลประโยชน์ในระยะยาว ผลประโยชน์ของชาติอาจกลายเป็นสาเหตุของความขัดแย้งและสงครามเพราะผลประโยชน์ของชาติ ของทุกรัฐอาจจะเหมือนหรือแตกต่างกันไปแล้วแต่การตีความ ทำให้สภาพแวดล้อมของแต่ละรัฐ ไม่เหมือนกัน และหากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งกระทำการเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของตน โดยทำให้อีกฝ่ายเห็น ว่าเป็นการคุกคามต่อกัน จึงกลายเป็นสาเหตุของความขัดแย้งได้ (พรศุณี นิลณรงค์, ๒๕๔๑ : ๑๐)

Charles O.Lerche & Abdul A.Said ให้ทัศนะว่าผลประโยชน์ของชาติเป็นเป้าประสงค์ ระยะยาวและต่อเนื่อง ซึ่งรัฐจะต้องพยายามสงวนไว้ผลประโยชน์ของชาติเกิดจากการสังเคราะห์ คุณค่านิยมของชาติให้เข้ากับสถานการณ์แวดล้อมของชาตินั้นๆ และผลประโยชน์ของชาติเป็นสิ่งที่ เปลี่ยนแปลงได้ช้าโดยจะมีลักษณะของการวิวัฒนาการมากกว่าการเปลี่ยนแปลงอย่างฉับพลัน (สิริมิตร ศิริพล, ๒๕๓๔ : ๙-๑๐)

Donald E.Nuechterlein ได้ให้แนวความคิดระดับความสำคัญของผลประโยชน์ของ ชาติ (Intensity of Interest) ว่าเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสถานการณ์โลก หรือการเปลี่ยนแปลง ทางการเมืองภายใน แต่สิ่งที่สำคัญพื้นฐานของผลประโยชน์ของชาติที่มีผู้มีอำนาจตัดสินใจ มีอาจเปลี่ยนแปลงได้คือ (ซินดา พันธุ์วิวัฒนา, ๒๕๓๖ : ๘-๙)

๑. การปกป้องดินแดน หมายถึง การปกป้องพลเมือง ดินแดน และสถาบันสำคัญต่าง ๆ จากภัยคุกคามจากต่างประเทศ

๒. ความมั่นคงทางเศรษฐกิจ หมายถึง การส่งเสริมการค้าระหว่างประเทศ รวมทั้ง การปกป้องผลประโยชน์ส่วนบุคคลในต่างประเทศ

๓. ความมั่นคงระหว่างประเทศ หมายถึง การพยายามสร้างความสันติหรือยุติข้อขัดแย้ง ระหว่างประเทศโดยปราศจากการทำสงครามซึ่งรัฐต่าง ๆ จะรวมตัวขึ้นเป็นระบบพันธมิตรในการ รักษาความมั่นคงระหว่างประเทศ

จากที่กล่าวมาข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า แนวความคิดเรื่องผลประโยชน์ของชาติ จะแตกต่างกันไปตามยุคสมัย ขึ้นอยู่กับสถานการณ์เวลาและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในห้วงนั้น ผลประโยชน์ของแต่ละประเทศส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นในเรื่องของความอยู่รอดปลอดภัย ความมั่นคง ของประเทศและอำนาจทางทหารเป็นหลักเนื่องจากสถานการณ์ของโลกและโดยรอบประเทศ อยู่ในความไม่สงบ แต่เมื่อสถานการณ์ของโลกหรือของประเทศเพื่อนบ้านอยู่ในความสงบ แนวคิด ในเรื่องผลประโยชน์ของชาติก็เปลี่ยนไป ซึ่งอาจจะไปมุ่งเน้นด้านอื่นๆ อาทิ เศรษฐกิจหรือวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ตามวัตถุประสงค์ของชาตินั้น ๆ

ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory)

หัวใจสำคัญของทฤษฎีความขัดแย้งคือ การขัดแย้งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ความขัดแย้งเป็นปรากฏการณ์ที่มีอยู่อย่างแพร่หลายทั่วไป เราจึงไม่ควรมองพฤติกรรมขัดแย้งว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่ดีหรือเป็นปรากฏการณ์ที่ผิดปกติ ทฤษฎีความขัดแย้งทางสังคม จึงมีแนวความคิดว่าสังคมนั้นตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแบ่งแยก (Division) อันเกิดจากความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม วิธีการสำคัญที่นักปราชญ์และนักสังคมศาสตร์ ใช้วิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่ขัดแย้งต่างๆ คือ วิธีการที่เรียกว่า "ไดอาเล็กติก" (Dialectic Method) เป็นวิธีการที่ใช้มาตั้งแต่สมัยกรีกโบราณ สมัยโซเครตีส (Socrates) ใช้เป็นวิธีถามและตอบเพื่อแสวงหาความรู้ที่แจ่มแจ้งและสมบูรณ์ทำให้เกิดการสมเหตุสมผลมากขึ้น (Logical Consistency) ต่อมานักปรัชญาชาวเยอรมันได้พัฒนา Dialectic สมัยใหม่ที่ว่าด้วย ข้อเสนอเบื้องต้น (Thesis) และข้อเสนอแย้ง (Anti Thesis) และ คานท์ (Kant) แสดงความเห็นว่าเป็นสาเหตุของความไม่กลมกลืน หรือไม่คล้องจองกัน เป็นเพราะระบบความคิดของเรา ซึ่งมีอิทธิพลมากกว่าอิทธิพลทางสังคมและวัฒนธรรม ความขัดแย้งที่มีอยู่ในตัวของบุคคล เป็นสาเหตุสำคัญที่นำไปสู่ความขัดแย้งภายนอกอื่นๆ หากทำความเข้าใจเรื่องความขัดแย้งที่มีอยู่ในตัวบุคคลได้แล้ว และหาทางขจัดความขัดแย้งนั้นออกไป ความขัดแย้งทางสังคมและวัฒนธรรม อาจหายไปได้นักทฤษฎีความขัดแย้งด้านสังคมวิทยาที่สำคัญ ๓ คน คือ

Marx (อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิชาลาภรณ์, ๒๕๓๔ : ๔๒) เป็นผู้ที่ใช้วิธีวิเคราะห์แบบ Dialectical วิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงของทุกๆ สังคมว่า เกิดจากความสัมพันธ์ของ "อำนาจการผลิต" ซึ่งได้แก่ ที่ดิน หุ่น เทคโนโลยีและการจัดการด้านแรงงานกับ "ความสัมพันธ์ทางสังคมของการผลิต" อันได้แก่ เจ้าของปัจจัยการผลิต และผู้ใช้แรงงาน ซึ่งความขัดแย้งที่เกิดขึ้น มักเกิดจากความขัดแย้งระหว่างชนชั้นเจ้าของปัจจัยการผลิตกับชนชั้นผู้ใช้แรงงาน

Sills (1986 : 142) อธิบายว่า ความขัดแย้งก่อให้เกิดผลทั้งด้านลบและด้านบวก ความขัดแย้งเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการขัดเกลาทางสังคม ถือเป็นสถานะหนึ่งของมนุษย์ ความขัดแย้งสามารถแก้ปัญหาความแตกแยกและทำให้เกิดความสามัคคีภายในกลุ่มได้ เพราะในกลุ่มหนึ่งๆ ย่อมมีทั้งความเป็นมิตรและความเป็นศัตรูอยู่ด้วยกัน ดังนั้นความขัดแย้งจึงเป็นตัวสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ได้เสนอเพิ่มเติมว่าความขัดแย้งทำให้เกิดการแบ่งกลุ่มลดความเป็นปรปักษ์ต่อกันอันจะพัฒนาสู่ความร่วมมือได้หรือทำให้เกิดความแปลกแยกได้

Dahrendorf (1968 : 125) นักสังคมวิทยาชาวเยอรมันที่ปฏิเสธแนวคิดของมาร์กซ์ เรื่อง ความขัดแย้งระหว่างชนชั้น Dahrendorf อธิบายคุณลักษณะ "ความขัดแย้ง" ว่ามีลักษณะสอดคล้องกับทุกสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้น ทุกสังคมจึงเกิดความขัดแย้งได้ตลอดเวลา ซึ่งเกิดจากความไม่เท่าเทียมกันในเรื่องสิทธิอำนาจ ทำให้สังคมเกิดกลุ่มแบบไม่สมบูรณ์ขึ้น เพราะต่างฝ่ายต่างมีผลประโยชน์แอบแฝงอยู่เบื้องหลัง แต่ละฝ่ายจึงพยายามรักษาผลประโยชน์ของฝ่ายตนไว้ ทำให้ระดับของความรุนแรงจะมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับการจัดการและการประสานผลประโยชน์ของกลุ่มที่ครอบงำกลุ่มอื่น ความขัดแย้งจึงสามารถควบคุมได้โดยการประนีประนอมและความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสังคมเป็นผลมาจากความกดดันจากภายนอกโดยสังคมอื่นๆ ด้วย

Coser (อ้างถึงใน เสริมศักดิ์ วิศาลาภรณ์, ๒๕๓๔ : ๓๙) นักจิตวิทยาชาวเยอรมัน ได้จำแนกความขัดแย้งออกเป็น ๓ แบบ คือ

๑. เมื่อบุคคลอยู่ระหว่างเป้าหมายที่ตนปรารถนาสองอย่างที่ต้องเลือก (Approach-Approach Conflict)

๒. เมื่อบุคคลพบกับเป้าหมายสองอย่าง ซึ่งเป็นทั้งเป้าหมายที่ตนเองชอบและไม่ชอบ (Approach-Avoidance Conflict)

๓. เมื่อบุคคลอยู่ระหว่างเป้าหมายสองอย่างที่ตนเองไม่ชอบทั้งคู่ (Avoidance-Avoidance Conflict)

นักวิชาการทางด้านมนุษยวิทยา มองความขัดแย้งว่าเป็นผลมาจากความปรารถนาหรือเป้าหมายที่ไปด้วยกันไม่ได้ อาจมาจากการแข่งขันกันระหว่างกลุ่มต่างๆ ในสังคม ซึ่งเป็นผลมาจากวัฒนธรรม และเป็นแบบฉบับของพฤติกรรมการปรับตัวของมนุษย์ เช่น ความก้าวร้าว ความร่วมมือ หรือ การแข่งขันกัน เมื่อเกิดผลประโยชน์และค่านิยมที่ไปด้วยกันไม่ได้ นักวิชาการคนสำคัญที่ศึกษาเกี่ยวกับความขัดแย้งด้านนี้คือ พิชเซอร์ ยูรี และ แพตตัน (๒๕๔๕ : ๑๑๕) ซึ่งเป็นนักมนุษยวิทยาผู้มีชื่อเสียง เห็นว่า สิ่งอันตรายที่คุกคามมวลมนุษยชาติเกิดจากนิสัยภายในตัวมนุษย์เองที่มักตกอยู่ในภาวะความขัดแย้งที่อันตราย และทำลายล้างเมื่อเกิดความแตกต่างอย่างชัดเจนขึ้นระหว่างคนสองคนกลุ่มหรือสองประเทศ

เมื่อกล่าวถึงระดับความขัดแย้ง Don Hellriegel and John W. Slocum Jr., 1970 เสนอว่าความขัดแย้งนั้นอาจมองในระดับต่างๆ ดังนี้

๑. ความขัดแย้งภายในตัวบุคคล
๒. ความขัดแย้งระหว่างบุคคล
๓. ความขัดแย้งระหว่างบุคคลในกลุ่ม
๔. ความขัดแย้งระหว่างกลุ่ม
๕. ความขัดแย้งในองค์กร

March and Simon, 1958 ได้แบ่งระดับความขัดแย้งออกเป็น ๓ ระดับ

๑. ความขัดแย้งของบุคคล
๒. ความขัดแย้งในองค์กร เป็นความขัดแย้งในตัวบุคคลหรือกลุ่มภายในองค์กร
๓. ความขัดแย้งระหว่างองค์กร เป็นความขัดแย้งระหว่างองค์การหรือกลุ่มต่างๆ

ระดับของความขัดแย้งที่ Don Hellriegel and John W. Slocum Jr. และ March and Simon มีความคล้ายคลึงกันมาก ซึ่งเราสามารถแบ่งความขัดแย้งนี้ได้เป็น ๒ ระดับ คือ

๑. ความขัดแย้งในระดับบุคคล แบ่งเป็น

๑.๑ ความขัดแย้งภายในตัวบุคคล (Intrapersonal Conflict) หมายถึง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นภายในตัวของคนหนึ่งไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น หรือเรียกได้ว่า "ความขัดแย้งในตัวเอง"

๑.๒ ความขัดแย้งระหว่างบุคคล (Interpersonal Conflict) หมายถึง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่างบุคคลมากกว่า ๒ บุคคลขึ้นไป

๒. ความขัดแย้งระหว่างองค์กร แบ่งเป็น

๒.๑ ความขัดแย้งภายในองค์กร (Intra-organization Conflict) หมายถึง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมาโดยมีคู่กรณีขัดแย้งเป็นบุคคลหรือกลุ่มย่อยๆ ที่มีอยู่ในกลุ่มหรือที่อยู่ในองค์การหรือกลุ่มต่างๆ

๒.๒ ความขัดแย้งระหว่างองค์กร (Inter-organization Conflict) หมายถึง ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมาโดยมีคู่กรณีขัดแย้งเป็นองค์กรกับองค์กร หรือกลุ่มกับกลุ่ม

ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict Theory) ถือได้ว่า เป็นเครื่องชี้วัดให้ประจักษ์ถึงวิวัฒนาการทางความคิดของความขัดแย้งที่มีพัฒนาการจากอดีตสู่ปัจจุบัน รากฐานของทฤษฎีความขัดแย้งพัฒนามาจากสมมติฐานที่ว่า "สังคม คือ ระบบที่มีลักษณะซับซ้อนของความไม่เท่าเทียมกัน (Inequality) และความขัดแย้ง (Conflict) จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคม" เพื่อให้เกิดความเข้าใจในทฤษฎีความขัดแย้งอย่างครอบคลุมในหลายมุมมอง ได้แก่ ด้านสังคมวิทยา ด้านจิตวิทยา ด้านมนุษยวิทยาและด้านคุณค่า (ค่านิยม) และทฤษฎีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เห็นว่า มุมมองของนักวิชาการจากหลายสาขาวิชา ต่อ "ความขัดแย้ง" นั้น มีความเหมือนและความแตกต่างกัน ในประเด็นสำคัญใดบ้าง ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการสร้างองค์ความรู้เพื่อการจัดการความขัดแย้งในสังคมไทยต่อไป (ฉันทนา บรรพศิริโชติ, ๒๕๔๑ : ๓๗)

จากที่กล่าวมาแล้วข้างต้น สามารถสรุปได้ว่า ความขัดแย้ง (Conflict) เป็นปรากฏการณ์ที่มีอยู่อย่างแพร่หลาย เมื่อบุคคลมีเป้าหมาย หรือจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน และความแตกต่างเหล่านี้จะก่อให้เกิดเป็นความขัดแย้งต่อมาภายหลัง ซึ่งความขัดแย้งมีลักษณะและระดับที่แตกต่างหลากหลาย ตั้งแต่หน่วยเล็กคือครอบครัว หน่วยงานระดับประเทศ ไปจนถึงระดับระหว่างประเทศ ความขัดแย้งก่อให้เกิดผลทั้งด้านลบและด้านบวก ซึ่งหัวใจสำคัญของทฤษฎีความขัดแย้งคือการขัดแย้งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น ดังนั้นความขัดแย้งในสังคมหรือองค์กรอาจเป็นสิ่งจำเป็นที่ต้องมี โดยเฉพาะในสังคมประชาธิปไตย เพราะสามารถแก้ปัญหาความแตกแยกและทำให้เกิดความสามัคคีภายในกลุ่มได้เพราะในกลุ่มหนึ่งๆ ย่อมมีทั้งความเป็นมิตรและความเป็นศัตรูอยู่ด้วยกัน ดังนั้นความขัดแย้งจึงเป็นตัวสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม นอกจากนี้ความขัดแย้งในด้านความคิดจะก่อให้เกิดความเจริญกับองค์กรและประเทศชาติอย่างมากด้วย ความขัดแย้งเมื่อถึงจุดสรุปก็จะนำไปสู่ความสร้างสรรค์ให้กับองค์กรได้เช่นเดียวกัน

ทฤษฎีดุลอำนาจ (Balance of Power Theory)

ทฤษฎีดุลแห่งอำนาจเป็นแนวคิดที่พัฒนามาจากสำนักสังคมนิยม (Realist School) นักวิชาการบางคนเห็นว่า ตามประวัติศาสตร์ยุโรปแนวคิดนี้ถูกใช้ตั้งแต่ปีค.ศ. ๑๖๔๘ จนกระทั่งเกิดสงครามโลกครั้งที่ ๑ เป็นช่วงเวลาที่ยุโรปสงบสุขถึง ๒๖๖ ปี เหตุที่ใช้ได้ผลเพราะประเทศในยุโรปสมัยนั้นไม่มีประเทศใดเพียงประเทศเดียวที่เป็นมหาอำนาจ

ทฤษฎีนี้ถือว่าโลกประกอบด้วยรัฐมีจำนวนกว่า ๑๔๐ ประเทศ มีคุณภาพของพลังต่างๆ ซึ่งถ้าหากไม่มีดุลภาพดังกล่าวในโลกแล้ว ซึ่งสันติภาพก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ ทฤษฎีนี้ถือว่าสถานการณ์ระหว่างประเทศมีอิทธิพลสำคัญมากต่อประเทศต่างๆ และถือว่ามีส่วนผลักดันให้รัฐกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งลงไป

ทฤษฎีดุลแห่งอำนาจจึงเป็นหลักการหรือกลไกจัดระเบียบยุโรปในสมัยนั้น เป็นแนวทางการรักษาความมั่นคงระหว่างประเทศที่สำคัญ และยังคงใช้อยู่ในปัจจุบัน

A. E. Campbell กับ Richard Dean Burns อธิบายว่าเริ่มต้นของดุลแห่งอำนาจเป็นเพียงหลักการง่าย ๆ ว่าหากประเทศในกลุ่มมี ‘ความสมดุลจริง’ (Just Equilibrium) ก็จะทำให้แต่ละประเทศมีความเข้มแข็งเพียงพอที่แสดงความต้องการที่แท้จริงของตน

ทฤษฎีนี้ตั้งสมมติฐานว่าถ้าหากสถานการณ์ระหว่างประเทศเป็นไปในรูปที่รัฐแต่ละรัฐหรือกลุ่มรัฐแต่ละกลุ่มมีอำนาจทัดเทียมกันแล้ว การรุกรานซึ่งกันและกันก็จะเกิดได้ยากเพราะไม่แน่ใจว่าตนจะเป็นฝ่ายชนะ นอกจากนี้ นักทฤษฎีดุลแห่งอำนาจเชื่อว่าการที่รัฐกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งต่อรัฐอื่นๆ หรือมีปฏิกิริยาตอบโต้บางอย่างต่อกรกระทำของรัฐอื่นๆ นั้น ส่วนใหญ่เกิดจากความต้องการ ๒ ประการ ได้แก่ ความต้องการที่จะรักษาไว้ซึ่งอำนาจและอิทธิพล และความต้องการที่จะให้ได้มาซึ่งอำนาจและอิทธิพล (ศิโรตม์ ภาคสุวรรณ, ๒๕๓๒ : ๓๔)

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

๑. นโยบายต่างประเทศของอินเดียที่มีต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

อินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสัมพันธ์และความเชื่อมโยงทางด้านประวัติศาสตร์มานานนับสองพันปี ดังปรากฏหลักฐานทางโบราณคดี สถาปัตยกรรม ภาษาวรรณกรรม ประเพณีและวัฒนธรรม แต่ในเชิงความสัมพันธ์ในบริบทรัฐชาติสมัยใหม่เพิ่งจะเริ่มอย่างเป็นทางการภายหลังจากที่อินเดียได้รับเอกราชใน ค.ศ. ๑๙๔๗ / พ.ศ. ๒๔๙๐ ตำแหน่งที่ตั้งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น ในแวดวงการศึกษาประวัติศาสตร์ของนักวิชาการอินเดีย ในต้นศตวรรษที่ ๒๐ มองดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในฐานะอาณานิคมทางวัฒนธรรมของอินเดีย เป็นดินแดนสืบรากเหง้าอารยธรรมอินเดีย หลังจากพินทรนาถ ฐากูร เดินทางมาเยือนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เขาได้กลับไปยังอินเดียพร้อมกับการสร้างความเข้าใจใหม่ เริ่มมองว่าตนและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีความเชื่อมโยง มีการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกัน แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของนายเยาวหาล เนรูห์ นายกรัฐมนตรีคนแรกของอินเดีย ที่นำนโยบายการต่อต้านจักรวรรดินิยมมาใช้ในนโยบายต่างประเทศของอินเดีย ดังนั้นการที่กล่าวว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นอาณานิคมทางวัฒนธรรมของอินเดีย อินเดียไม่พยายามพูดถึง พยายามที่จะเลี่ยง ไม่อย่างนั้นก็เหมือนกับว่าอินเดียทำในสิ่งเดียวกันกับที่ตะวันตกได้ทำกับอินเดีย แม้อินเดียไม่ได้ให้ความสำคัญต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้โดยตรง แต่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็เป็นส่วนหนึ่งของบริบทเอเชียและแอฟริกาที่อินเดียให้ความสำคัญและสนับสนุนการเรียกร้องเอกราชให้ชาติเหล่านี้มีอำนาจอธิปไตยเป็นของตนเอง

ในช่วงทศวรรษแรกหลังได้รับเอกราช อินเดียได้ยกระดับตนเองเป็นผู้นำกลุ่มผู้ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (Non - Aligned Movement) ซึ่งแนวคิดหลัก คือ การให้ประเทศเอกราชใหม่ทั้งหลายมีอำนาจและเอกสิทธิ์ในการตัดสินใจนโยบายการต่างประเทศของตนเอง และไม่สนับสนุนการใช้กำลังทหารของมหาอำนาจ เช่น สหรัฐฯ และสหภาพโซเวียต แนวคิดดังกล่าวทำให้อินเดียวางตำแหน่งของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นเพียงส่วนหนึ่งของระบบโลกที่อินเดียกำลังสร้างขึ้น

อีกทั้งในช่วงทศวรรษ ๑๙๖๐-๑๙๗๐ อินเดียให้ความสนใจภูมิภาคเอเชียใต้และดินแดนของตนเองมากขึ้น หลังจากกรณีพิพาทกับจีน ปากีสถาน บังกลาเทศ ทำให้กรอบนโยบายการต่างประเทศของอินเดียต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีลักษณะทวีลักษณ์ กล่าวคือ มีความสัมพันธ์อันดีกับประเทศกลุ่มสังคมนิยม สปป.ลาว เวียดนาม กัมพูชา ซึ่งเป็นผลสืบเนื่องมาจากการดำรงตำแหน่งประธานของคณะกรรมการนานาชาติว่าด้วยประเทศอินโดจีน แต่ยืนชากับกลุ่มประเทศก่อตั้งอาเซียนที่เป็นมิตรของสหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียต ความสัมพันธ์อินเดีย-อาเซียนตึงเครียดมาก เมื่ออินเดียให้การสนับสนุนเวียดนามเพื่อจัดตั้งรัฐบาลเฮงสัมรินในกัมพูชา ซึ่งขัดกับมติของที่ประชุมอาเซียน

จนกระทั่งปลายทศวรรษ ๑๙๙๐ อินเดียมีนโยบายมองตะวันออก (Look East Policy) ภายใต้การริเริ่มของนายกรัฐมนตรี พี วี นาราสิงหา เรา ทำให้อินเดียเริ่มหันมามองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น แต่ก็ไม่ได้มองอาเซียนเป็นตัวแทนของภูมิภาค ยังคงมองเป็นเอเชียตะวันออกเฉียงใต้รวมๆ ยังคงให้ความสำคัญและความร่วมมือแบบทวิภาคีในแต่ละประเทศ จนกระทั่งประเทศกลุ่ม CLMV กัมพูชา สปป.ลาว เมียนมา และเวียดนาม ททยอยเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของอาเซียนจนครบถ้วนใน ค.ศ. ๑๙๙๙ อินเดียเลยเริ่มมองอาเซียนในฐานะองค์การระหว่างประเทศที่เป็นตัวแทนของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเริ่มมีนโยบายเพิ่มมากขึ้น การที่อินเดียย้อนกลับมามองเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วง ๓๐ ปี ที่ผ่านมานั้นก็เพราะว่า

ประการที่ ๑ อินเดียดำเนินนโยบายเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม ทำให้ระบบเศรษฐกิจเติบโตช้า เพื่อให้ก้าวทันระบบเศรษฐกิจโลก ทำให้อินเดียต้องเปิดประเทศ มองหาตลาดและความร่วมมือทางเศรษฐกิจ และตลาดที่ใกล้ที่สุดคือ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นดินแดนที่อินเดียมีต้นทุนการติดต่อทางวัฒนธรรม

ประการที่ ๒ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับอินเดียยังไม่เคยรบกัน ไม่เคยมีข้อพิพาท ไม่เคยแย่งดินแดนกัน แต่เป็นดินแดนที่มีรากเหง้าของวัฒนธรรมอินเดีย ที่น่าจะเป็นพื้นฐานในการสร้างความเข้าใจต่อกันได้ดี

ประการที่ ๓ ด้านสภาพภูมิศาสตร์ อินเดียกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความเชื่อมโยงกันทั้งด้านคมนาคมและพรมแดนทั้งทางบกและทางทะเล ทางบกทางตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียอยู่ติดกับเมียนมา และพรมแดนทางทะเลติดกับประเทศไทย และอินโดนีเซีย ด้านภูมิรัฐศาสตร์อินเดียจึงวางตำแหน่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในฐานะประเทศเพื่อนบ้านขยายของอินเดีย (Extended Neighborhood)

ประการที่ ๔ การติดต่อเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เป็นส่วนหนึ่งของการแก้ปัญหาภายในประเทศอินเดีย โดยเฉพาะรัฐทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียมีปัญหาเรื่องการแบ่งแยกดินแดน

ประการที่ ๕ หลายกระแสกล่าวว่าอินเดียเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อถ่วงดุลอำนาจจีน ส่วนหนึ่งเป็นเพราะบางชาติในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เช่น สิงคโปร์ เวียดนาม และอินโดนีเซีย ต้องการให้อินเดียเข้ามาอยู่ในภูมิภาคนี้เพื่อถ่วงดุลจีน อีกทั้งกรณีพิพาทในทะเลจีนใต้ระหว่างจีนกับชาติในเอเชียนั้นถือเป็นโอกาสอันดีที่ทำให้อินเดียได้ขยายบทบาทเข้าไปในภูมิภาคนี้เพื่อตอบโต้ที่จีนเข้ามามีบทบาทเพิ่มขึ้นในมหาสมุทรอินเดียในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา

แม้อินเดียจะวางตำแหน่งเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ชัดเจนขึ้น แต่อินเดียก็มองว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกยังไม่ใช่จุดหมายสำคัญของอินเดีย เพราะอินเดียต้องการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แค่เป็นสะพานเชื่อมระหว่างมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก หรือที่เรียกกันว่าอินโดแปซิฟิก เท่านั้น ฉะนั้นแม้อินเดียจะมีการประกาศนโยบายปฏิบัติตะวันออก (Act East Policy) ซึ่งประกาศในปี ๒๐๑๔ /พ.ศ. ๒๕๕๗ แต่คำว่าตะวันออกของอินเดีย ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากนัก

ยุทธศาสตร์การเป็นมหาอำนาจของอินเดีย เนื่องจากอินเดียไม่ได้มีกองกำลังที่เข้มแข็ง ไม่ได้มีกองกำลังที่ใหญ่ ไม่ได้มีแสนยานุภาพเหมือนรัสเซียหรือสหรัฐฯ ไม่ได้ร่ำรวยเหมือนจีนหรือญี่ปุ่น ดังนั้นในทัศนคติของผู้เขียนคิดว่าอินเดียต้องการเป็นมหาอำนาจในกรอบแนวคิดสี่แนวด้วยกัน คือ

ประการที่ ๑ อินเดียต้องการเป็นมหาอำนาจที่ต่อต้านจักรวรรดินิยมและอาณานิคม เพราะอินเดียเคยเผชิญความทรงจำในยุคอนานิคมแล้ว ในแนวคิดนี้อินเดียจะให้ความสำคัญกับการเรียกร้องเอกราช การรับประกันความเสมอภาคและการเคารพระหว่างรัฐ รวมไปถึงการให้แต่ละรัฐมีอำนาจในการตัดสินใจในนโยบายต่างประเทศของตนเองโดยไม่ต้องพึ่งพามหาอำนาจ โดยอินเดียได้ยึดถือหลักการเจรจาแบบพหุภาคีเป็นเครื่องมือสำคัญในการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ประการที่ ๒ อินเดียต้องการเป็นมหาอำนาจที่อ่อนโยน สันติ และรับผิดชอบ แม้ว่า จะมีความรุนแรงที่เกิดขึ้นในประเทศ แต่สิ่งเหล่านั้นถูกเก็บไว้ในประเทศ เมื่อออกมาข้างนอกจะเน้นความเป็นภาคีที่มีสันติภาพ และการอยู่ร่วมกันแบบสันติ

ประการที่ ๓ อินเดียต้องการเป็นมหาอำนาจทางอารยธรรมเป็นสิ่งที่อินเดียอ้างความชอบธรรมและถือเป็นผู้นำในด้านนี้เพราะถือ ว่าตนเป็นชาติที่มีอารยธรรมที่ใหญ่ที่สุดในโลก

ประการที่ ๔ อินเดียต้องการเป็นมหาอำนาจที่เน้นด้านการพัฒนา โดยเฉพาะการสร้างทรัพยากรมนุษย์ซึ่งเป็นสิ่งที่อินเดียสามารถทำได้ เนื่องจากอินเดียมีปัญหาหลายอย่าง ดังนั้นอินเดียก็เลยสร้างสถาบันฝึกอบรมสถาบันวิจัยในประเทศ ซึ่งนอกจากจะช่วยภายในประเทศแล้ว อินเดียยังช่วยคนในประเทศที่กำลังพัฒนาด้วยอีกทางหนึ่ง (ปิยะณัฐ สร้อยคำ, ๒๕๖๐: ๙๔-๙๗)

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

รักเกียรติ ชุมสารพูล (๒๕๔๕:๑๖๘-๑๖๙) ได้ทำการวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ไทย-อินเดีย ในทศวรรษหน้า และได้สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะในการพัฒนาความสัมพันธ์ของทั้งสองประเทศไว้ว่า

๑. ไทยควรรักษาความสัมพันธ์ที่ไทยมีต่ออินเดียในด้านการเมืองโดยให้ความร่วมมือในด้านความมั่นคงและข่าวกรองแก่อินเดีย เพื่อปราบปรามผู้ก่อการร้ายและขบวนการแบ่งแยกดินแดนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและในรัฐอื่นๆของอินเดียซึ่งมักอาศัยประเทศไทยเป็นเส้นทางผ่านหลบซ่อน และวางแผนปฏิบัติการ ขณะเดียวกันไทยควรจะกระชับความสัมพันธ์โดยการแลกเปลี่ยน การเยือนและการติดต่ออย่างใกล้ชิดระหว่างผู้นำและเจ้าหน้าที่ระดับสูง ทั้งจากรัฐบาลกลางและรัฐบาลท้องถิ่นอินเดีย

๒. ไทยควรให้ความร่วมมือกับอินเดียด้านการต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติและการก่อการร้ายภายในกรอบสหประชาชาติโดยดำเนินมาตรการร่วมกันระหว่างหน่วยงานด้านความมั่นคงที่เกี่ยวข้องในการสกัดกั้น ป้องกัน และปราบปรามการค้ายาเสพติด การลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ขบวนการอาชญากรรมข้ามชาติ ขบวนการก่อการร้ายสากล ตลอดจนอาชญากรรมประเภทอื่นๆ

๓. หน่วยงานของรัฐและเอกชนจะต้องกระตุ้นให้นักธุรกิจไทยให้ความสนใจกับตลาดอินเดียมากขึ้นโดยการประชาสัมพันธ์และให้ข้อมูลข่าวสาร อำนวยความสะดวกและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างนักธุรกิจของทั้งสองประเทศ ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนการเยือนและการพบปะหารือของคณะผู้แทนทางทั้งภาครัฐและภาคเอกชน

๔. สนับสนุนความร่วมมือด้านการท่องเที่ยวระหว่างไทยกับอินเดีย โดยการเน้นการเพิ่มเที่ยวบินระหว่างกันให้มากขึ้นกว่าเดิม การส่งเสริมการท่องเที่ยวศาสนสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนา ขยายและพัฒนาเส้นทางทางการคมนาคมและการขนส่งทั้งทางบกเรืออากาศเพื่ออำนวยความสะดวกในการติดต่อค้าขาย การท่องเที่ยว และการเดินทางไปมาหาสู่ระหว่างกันให้มากขึ้น

๕. ส่งเสริมความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ จัดโครงการด้านวิชาการโดยการประชุมสัมมนา ฝึกอบรมและจัดสรรทุนการศึกษาให้บุคลากรไปศึกษาในด้านที่อินเดียมีความก้าวหน้ากว่าไทยและอำนวยความสะดวกสำหรับผู้เชี่ยวชาญของอินเดียในสาขาที่ไทยขาดแคลนในการปฏิบัติงานในไทย

๖. เสริมสร้างความเข้าใจและความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนของทั้งสองประเทศ โดยการส่งเสริมกิจกรรมด้านวัฒนธรรมร่วมกัน สนับสนุนการจัดสัมมนาทางวิชาการแลกเปลี่ยนนักวิชาการการผลิตบุคลากรที่มีความเชี่ยวชาญเกี่ยวกับอินเดีย ตลอดจนความร่วมมือด้านพุทธศาสนา ภาษาบาลี และสันสกฤต ให้ความช่วยเหลือทำนุบำรุงพุทธสถานในอินเดียและด้านมนุษยธรรมตามความจำเป็นและความเหมาะสม

๗. ด้านการทหาร ความสัมพันธ์ไทย - อินเดียค่อนข้างมีน้อยทางกองทัพควรจะมีการแลกเปลี่ยนการเยี่ยมเยือน และติดต่อในระดับผู้นำทางทหารระหว่างกัน และทางกองทัพไทยควรให้ทุนการศึกษาดูงาน หลักสูตรด้านการทหารแก่อินเดียให้มากขึ้นรวมทั้งให้มีการฝึกหรือซ้อมรบร่วมกันเพื่อกระชับความสัมพันธ์ด้านการทหารให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันอินเดียมีกองทัพเรือที่มีขนาดใหญ่ และขีดความสามารถด้านการข่าวในภูมิภาคที่ดีและจากการที่ไทยและอินเดียมีเขตแดนทางทะเลติดต่อกันตั้งนั้นความร่วมมือทางการทหาร โดยเฉพาะระหว่างกองทัพเรือของทั้งสองประเทศรวมทั้งการแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านการข่าวกับอินเดียจะเป็นประโยชน์ด้านการรักษาความมั่นคงของไทย โดยเฉพาะการปกป้องคุ้มครองความปลอดภัยในการเดินเรือและการประมงของประเทศทั้งสองในบริเวณทะเลอันดามัน

กฤษณ์ ลัยวิรัตน์, พล.ต. (๒๕๖๑ : ๖๓-๖๖) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ไทย-อินเดีย โอกาสและความท้าทายต่อยุทธศาสตร์ชาติระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ.๒๕๖๐-๒๕๗๙) โดยสรุปในภาพรวมแล้วพบว่า ความสัมพันธ์ ไทย-อินเดีย เป็นได้ทั้งโอกาสและความท้าทาย ต่อยุทธศาสตร์ชาติฯ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๑. ความสัมพันธ์ด้านการเมือง

เป็นโอกาส (Opportunity) สำหรับยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง ในประเด็นของการบริหารจัดการสภาวะแวดล้อมของประเทศและภูมิภาค ให้มีความมั่นคง ปลอดภัย และมีความสงบเรียบร้อยในทุกกระดับ จากการศึกษาทั้งสองประเทศมีการจัดตั้งกลไกที่จะสนับสนุนการดำเนินความสัมพันธ์ มีการเจรจาในระดับต่างๆ มีการแลกเปลี่ยนการเยือนของผู้มีระดับต่างๆ ของทั้งสองประเทศ และการสนับสนุนซึ่งกันและกันในเวทีระหว่างประเทศต่างๆ

๒. ความสัมพันธ์ด้านความมั่นคง

เป็นโอกาส (Opportunity) สำหรับยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง ในประเด็นที่จะเป็นกลไกสำคัญในความร่วมมือแก้ไขปัญหาด้านความมั่นคงแบบบูรณาการร่วมกันด้วยการจัดตั้งคณะทำงานร่วมว่าด้วยความร่วมมือด้านความมั่นคงไทย-อินเดีย (Thailand-India Joint Working Group on Security Cooperation-JWG) เพื่อประสานความร่วมมือและแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านความมั่นคงในสาขาต่างๆ ได้แก่ การข่าวกรอง การทหาร การแก้ไขปัญหาชายแดนติดการปราบปรามการฟอกเงิน การต่อต้านการก่อการร้าย การลักลอบขนอาวุธเถื่อน การแก้ไขปัญหาผู้หลบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย อาชญากรรมทางเศรษฐกิจและอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ รวมทั้งความร่วมมือตามข้อตกลงต่างๆ อาทิ สนธิสัญญาว่าด้วยความช่วยเหลือซึ่งกันและกันทางกฎหมายในเรื่องทางอาญา สนธิสัญญาว่าด้วยการโอนตัวนักโทษ และสนธิสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดน

๓. ความสัมพันธ์ด้านการทหาร

๓.๑ เป็นโอกาส (Opportunity) สำหรับยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคงในประเด็นการส่งเสริมการพัฒนาศักยภาพของประเทศให้พร้อมเผชิญภัยคุกคามและภัยพิบัติที่กระทบต่อความมั่นคงของชาติทุกมิติ ทุกรูปแบบ และทุกระดับ ด้วยความสัมพันธ์อันใกล้ชิดและต่อเนื่อง ทั้งในระดับเหล่าทัพและกระทรวงกลาโหม มีการประชุมเจ้าหน้าที่ระดับสูงระหว่างกระทรวงกลาโหมของทั้งสองฝ่าย (High Level Dialogue) การจัดทำบันทึกความเข้าใจว่าด้วยความร่วมมือด้านกลาโหม (MOU on Defence Cooperation) ซึ่งครอบคลุมการแลกเปลี่ยนข้อมูลความร่วมมือในการฝึกอบรมการจัดกิจกรรมร่วม และความร่วมมือด้านช่วยเหลือมนุษยธรรมและการบรรเทาภัยพิบัติ ตลอดจนยังมีการจัดตั้งสำนักงานผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารระหว่างกัน และการดำเนินความสัมพันธ์ผ่านกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันกับทั้งสามเหล่าทัพของอินเดีย ทั้งในการฝึกศึกษา การดูงาน การประชุม ในกรอบความร่วมมือต่างๆ รวมถึงการแลกเปลี่ยนการเยือนทั้งในระดับสูงและระดับเจ้าหน้าที่ปฏิบัติ

๓.๒ เป็นโอกาส (Opportunity) สำหรับยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ให้มีความรู้ความสามารถเท่าทันกับเทคโนโลยีในโลกยุคปัจจุบัน ด้วยการดำเนินกิจกรรมผ่านการฝึกศึกษา การอบรม การดูงาน การประชุมสัมมนา รวมถึงการแลกเปลี่ยนการเยือนในระดับต่างๆ กิจกรรมต่างๆ เหล่านี้ถือว่าเป็นพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ซึ่งก็คือกำลังพลของกองทัพที่เข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ เหล่านี้นั่นเอง

๔. ความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ

เป็นโอกาส (Opportunity) ต่อยุทธศาสตร์ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ในประเด็นการเชื่อมไทย เชื่อมโลก ในการก้าวสู่การเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจอาเซียน และเป็นจุดเชื่อมต่อที่สำคัญของภูมิภาคเอเชียความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจด้วยผลจากความร่วมมือ

ทางเศรษฐกิจของทั้งสองประเทศมีปริมาณเพิ่มมากขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะภายหลังจากการลงนามในความตกลงเขตการค้าเสรี(FTA Free Trade Area) ระหว่างกัน รวมถึงความตกลงเขตการค้าเสรีอาเซียน-อินเดีย การค้าไทย-อินเดียยังถือว่ามีโอกาสที่จะขยายตัวได้อีกมาก มีกรอบความตกลงด้านการค้าการลงทุนที่สำคัญรวมถึงการที่อินเดียสนับสนุนให้ไทยเป็นสมาชิกในองค์การความร่วมมือระหว่างประเทศริมฝั่งมหาสมุทรอินเดีย (Indian Ocean Rim Association for Regional Cooperation : IORARC) ซึ่งเป็นการรวมตัวของประเทศต่างๆที่มีประชากรรวมกันกว่า ๑,๖๐๐ ล้านคน มีมูลค่าการค้าร้อยละ ๑๐ ของการค้าโลก เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและวัตถุดิบที่สำคัญ และจะเป็นประโยชน์ต่อไทย ในการที่จะเป็นประตูเปิดไปสู่ตลาดการค้าและแหล่งวัตถุดิบใหม่ ในภูมิภาคตะวันออกกลางและแอฟริกาต่อไป

๕. ความสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรมและการแลกเปลี่ยนในระดับประชาชน

๕.๑ เป็นโอกาส (Opportunity) สำหรับการขับเคลื่อน ยุทธศาสตร์ด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขัน ในประเด็นของการเป็นแม่เหล็กการท่องเที่ยวระดับโลก เป็นจุดหมายปลายทางที่สำคัญของการท่องเที่ยวระดับโลกที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวทุกระดับทั่วโลก ด้วยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเดิมและสร้างแหล่งท่องเที่ยวใหม่ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ รวมถึงการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวไทยกับประเทศอื่นๆ ในภูมิภาค เพื่อการเป็นแม่เหล็กดึงดูดนักท่องเที่ยวอย่างประทับใจ เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวซ้ำ และมีการแนะนำบอกต่อ จากความผูกพันด้านวัฒนธรรมระหว่างไทยกับอินเดียที่มีมาอย่างยาวนาน ปัจจุบันได้มีการจัดทำความตกลงด้านวัฒนธรรมระหว่างกัน รวมทั้งบันทึกความเข้าใจว่าด้วยการจัดตั้งโครงการแลกเปลี่ยนไทย-อินเดีย การจัดตั้งศูนย์วัฒนธรรมอินเดีย การมอบทุนการศึกษาในระดับต่างๆแก่นักศึกษาไทย การจัดตั้งศูนย์อินเดียศึกษาหรือสาขาวิชาการตศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาของไทย มีการส่งเสริมให้คนอินเดียมาท่องเที่ยวและใช้บริการต่างๆของไทยมากขึ้น ซึ่งไม่เพียงแต่จะมีส่วนในการเพิ่มปฏิสัมพันธ์ระหว่างประชาชนทั้งสองฝ่าย แต่ยังเป็น การสร้างความสามารถในการแข่งขันให้กับประเทศไทยอีกด้วย

๕.๒ เป็นโอกาส (Opportunity) ต่อยุทธศาสตร์ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม เนื่องจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างประชาชนของทั้งสองประเทศมีความแน่นแฟ้นเป็นอย่างยิ่ง ชาวไทยเชื้อสายอินเดียที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยได้ก่อตั้งสมาคมต่าง ๆ เช่น หอการค้าไทย - อินเดีย อาศรมวัฒนธรรมไทย - ภารตะ สมาคมวัฒนธรรมและเศรษฐกิจไทย - อินเดีย สมาคมซิกข์แห่งประเทศไทย สมาคมฮินดูธรรมสภา สมาคมฮินดูสมาชิแห่งประเทศไทย สมาคมสตรีอินเดีย เป็นต้น นอกจากนี้ นักธุรกิจชาวอินเดียที่มีความผูกพันกับประเทศไทย และเป็นลูกหลานของชาวอินเดียที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยได้จัดตั้งสมาคมมิตรภาพอินเดีย-ไทยขึ้นที่กรุงนิวเดลี โดยที่ผ่านมาได้จัดกิจกรรมเพื่อส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างชาวไทยกับชาวอินเดียอย่างสม่ำเสมอ ชาวไทยเชื้อสายอินเดียที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยขณะนี้ประมาณ ๒๐๐,๐๐๐ คน มีส่วนช่วยส่งเสริมภาพพจน์ที่ดีของไทยในสายตาชาวอินเดีย เนื่องจากสังคมไทยเปิดโอกาสให้บุคคลเหล่านี้สามารถสร้างฐานะ ประกอบธุรกิจ เข้ารับราชการ และมีบทบาทในวงการการเมืองไทยได้

๖. ความสัมพันธ์ด้านการศึกษา

๖.๑ เป็นโอกาส (Opportunity) ต่อยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคงในแง่ของการป้องกันและแก้ไขปัญหาที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงที่มีอยู่ในปัจจุบันและป้องกันไม่ให้เกิดการวางรากฐานของปัญหาใหม่ขึ้นมา ทั้งนี้จากการดำเนินนโยบายที่ส่งเสริมให้อินเดียเป็นประเทศทางเลือกใหม่สำหรับนักศึกษาไทยมุสลิม แทนการไปศึกษาในบางประเทศที่มีแนวความคิดสุดโต่ง เนื่องจากอินเดียเป็นประเทศประชาธิปไตยที่ใหญ่ที่สุดในโลก มีความหลากหลายทางเชื้อชาติ วัฒนธรรม ประเพณีและศาสนา อินเดียยังเป็นประเทศมุสลิมอันดับสามของโลก รองจากอินโดนีเซีย และปากีสถาน แต่เป็นประเทศมุสลิมสายกลางที่รัฐบาลคอยสอดส่องติดตามป้องปรามแนวคิดสุดโต่ง

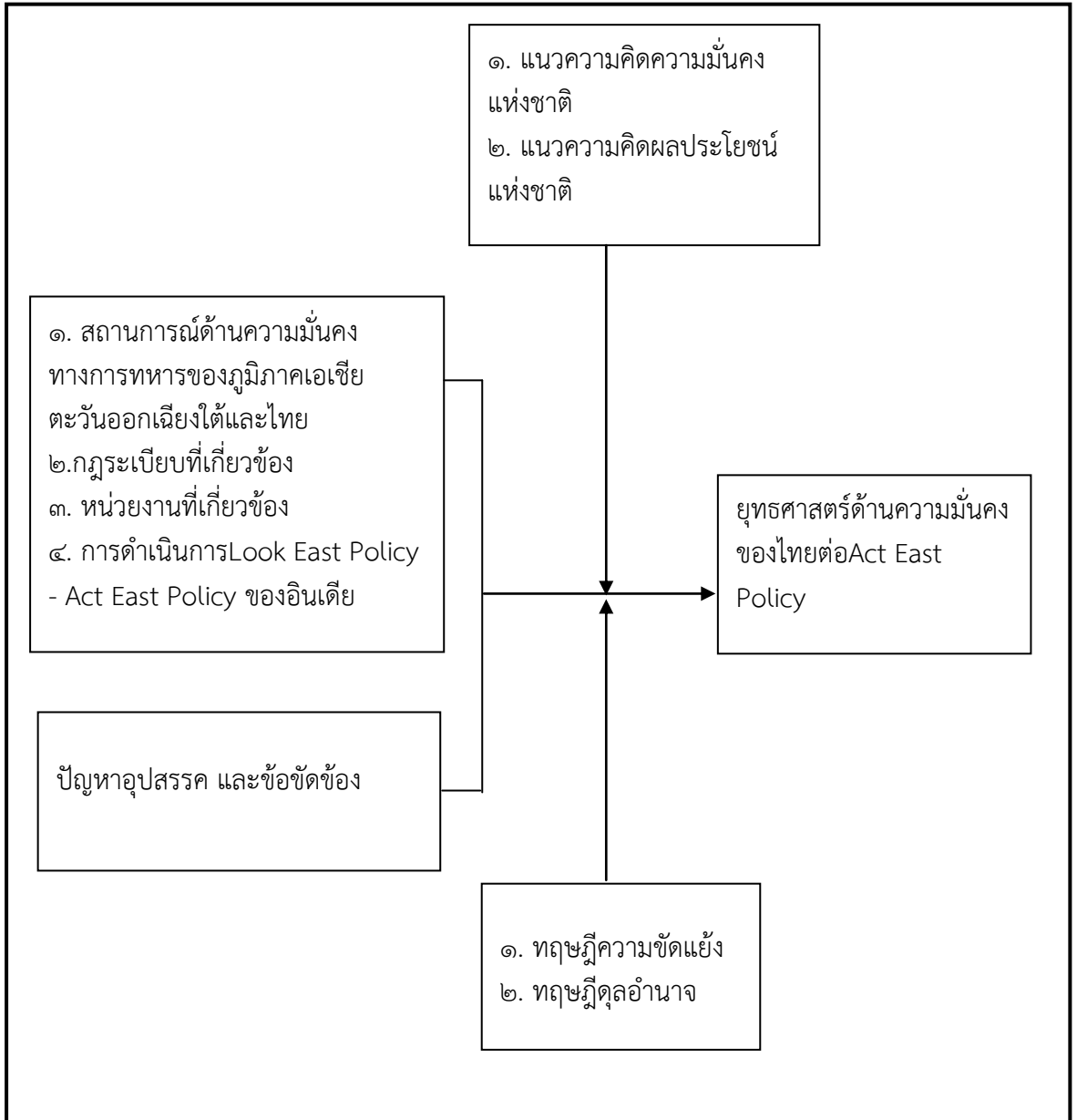
๖.๒ เป็นโอกาส (Opportunity) สำหรับยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ เนื่องด้วยคุณภาพการศึกษาของอินเดียเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติ รวมถึง ผู้ปกครองไทยที่นิยมส่งบุตรหลานไปเรียนต่อในประเทศอินเดีย จุดแข็งของการศึกษาในอินเดียคือวิชาการที่เข้มข้นรวมทั้งการใช้ภาษาอังกฤษเป็นสื่อในการเรียนการสอน อินเดียมีมหาวิทยาลัยอาลีกาห์มุสลิม (Aligarh Muslim University – AMU) ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยมุสลิมเก่าแก่ที่มีความเข้มข้นทางวิชาการสามัญไม่แพ้มหาวิทยาลัยชั้นนำอื่นๆในโลกมุสลิม ซึ่งได้ถอดแบบการจัดการศึกษามาจากมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์และออกฟอร์ด และยังเป็นมหาวิทยาลัยที่ติดอันดับ ๑ ใน ๑๐ ของมหาวิทยาลัยชั้นนำด้านวิชาการ บุคลากรที่ผ่านการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแห่งนี้ได้รับการยอมรับในเรื่องของความรู้ความสามารถจากนานาประเทศ จึงเป็นการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพให้กับนักศึกษาไทยมุสลิมที่ได้เข้ารับการศึกษานี้

๖.๓ เป็นโอกาส (Opportunity) สำหรับยุทธศาสตร์ด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม ในประเด็นของการลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรมในทุกมิติ และการเสริมสร้างพลังทางสังคม จากการที่รัฐบาลอินเดียให้ทุนการศึกษาระดับปริญญาตรี โท และเอกปีละมากกว่า ๑๐๐ ทุนแก่นักศึกษาไทยมาศึกษาในประเทศอินเดีย ในขณะที่มหาวิทยาลัยชั้นนำของไทยหลายแห่งมีศูนย์อินเดียศึกษาหรือสาขาวิชาภารตศึกษา (Indian Studies) ระดับปริญญาตรี และโท เช่น จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมหาวิทยาลัยมหิดล รวมทั้งการสนับสนุนนักศึกษาไทยมุสลิมจาก ๓ จังหวัดชายแดนใต้ ไปศึกษาในมหาวิทยาลัยมุสลิมในประเทศอินเดีย

๗. ความสัมพันธ์ด้านศาสนา

เป็นโอกาส (Opportunity) สำหรับยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ ประเด็นของการหล่อหลอมคนไทยให้มีคุณธรรม จริยธรรมในการดำเนินชีวิต อินเดียเป็นแหล่งกำเนิดพุทธศาสนา เป็นประเทศที่ประดิษฐานพุทธสังเวชนียสถานต่างๆ คือ สถานที่ตรัสรู้ที่พุทธคยา สถานที่แสดงปฐมเทศนาที่เมืองสารนาถ และสถานที่ทรงดับขันธปรินิพพานที่เมืองกุสินารา ในปัจจุบันมีชาวไทยพุทธเดินทางมาแสวงบุญในอินเดียกว่า ๘๕,๐๐๐ คนต่อปี การแสวงบุญในประเทศอินเดียเป็นการปฏิบัติศาสนกิจที่มุ่งส่งเสริมการทำดี ประพฤติดีตามหลักการของพระพุทธศาสนา

กรอบแนวคิดของการวิจัย

สรุป

จากการทบทวนวรรณกรรม เอกสารวิจัย ในข้างต้น จะเห็นได้ว่า ในต้นทศวรรษ ๑๙๙๐ อินเดียได้กลับมาดำเนินความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกครั้งภายหลังจากสิ้นสุดสงครามเย็น และการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ความสำเร็จของโลกเปลี่ยนไปเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อ การกำหนดนโยบายต่างประเทศของอินเดียจากที่เคยเป็นพันธมิตรใกล้ชิดกับสหภาพโซเวียตและ ประเทศในกลุ่มสังคมนิยมทั้งด้านการเมือง การทหาร ความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคม อินเดีย จำเป็นต้องกลับมาทบทวนนโยบายต่างประเทศใหม่ ประกอบกับในปี ค.ศ. ๑๙๙๑ อินเดียประสบ ภาวะวิกฤตเศรษฐกิจอย่างรุนแรง จึงจำเป็นต้องปฏิรูประบบเศรษฐกิจจากระบบสังคมนิยมแบบ โซเวียตเป็นระบบเศรษฐกิจการตลาด และเริ่มเปิดเสรีการค้า การลงทุนกับต่างประเทศมากขึ้น ถือได้ว่าเป็นช่วงเวลาวิกฤติที่อินเดียปรับตัวเพื่อความอยู่รอด/ผลประโยชน์ของประเทศ เพื่อสร้าง ดุลอำนาจใหม่หลังสงครามเย็น นั่นเอง

ส่วนความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอินเดียนั้น นับตั้งแต่เริ่มสถาปนาความสัมพันธ์ ด้านการทูตเมื่อ พ.ศ.๒๔๙๐ ถือได้ว่าราบรื่นและใกล้ชิด ไม่มีประเด็นขัดแย้งกัน มีนโยบายต่างประเทศ ที่สอดคล้องกัน คือ ไทยดำเนินนโยบายมองตะวันตก (Look West Policy) และให้ความสำคัญกับ อินเดียในฐานะมหาอำนาจในภูมิภาค และมีศักยภาพที่จะเป็นมหาอำนาจในเวทีโลก เป็นตลาดการค้า ที่มีศักยภาพมากที่สุดในเอเชียใต้ ส่วนอินเดียมีนโยบายมองตะวันออก (Look East Policy) และ รัฐบาลชุดปัจจุบันมีนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ให้ความสำคัญกับความร่วมมือ ที่เป็นรูปธรรมกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงและอาเซียน โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ อาทิ การใช้ ประโยชน์จากที่ตั้งไทยเพื่อเป็นจุดเชื่อมโยงทางคมนาคมระหว่างอินเดียกับเอเชียตะวันออกเฉียง ต้องการมีส่วนร่วมในโครงการท่าเรือ/เขตเศรษฐกิจพิเศษชายฝั่ง เพื่อเชื่อมโยงกับชายฝั่งด้านตะวันออก ของอินเดีย และต้องการผลักดันโครงการถนนสามฝ่าย ไทย-เมียนมา-อินเดีย ซึ่งจะเป็นเส้นทางถนน สายแรกที่เชื่อมโยงสองภูมิภาคเข้าด้วยกัน การวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาหาแนวทางกำหนดยุทธศาสตร์ ความมั่นคงเพื่อให้ไทยได้ผลประโยชน์สูงสุดในการมีปฏิสัมพันธ์กับอินเดียภายใต้สถานการณ์ปัจจุบัน

บทที่ ๓

การดำเนินนโยบายต่างประเทศของอินเดียที่กระทบต่อ สถานการณ์ด้านความมั่นคงในภูมิภาค เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

การศึกษาหัวข้อเรื่อง “การดำเนินนโยบายต่างประเทศของอินเดียที่กระทบต่อสถานการณ์ด้านความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้” ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากวรรณกรรมและงานวิจัย เอกสารทางวิชาการ เอกสารของหน่วยงานราชการ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์มาสรุปหาสถานการณ์ด้านความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แล้วนำวิเคราะห์ร่วมกับทฤษฎีต่างๆ เป็นกรอบแนวความคิดเพื่อให้ได้ข้อสรุปถึงผลกระทบด้านความมั่นคงต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทยจากการดำเนินนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย ซึ่งสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่ ๑ และข้อที่ ๒ โดยมีลำดับการศึกษา ดังนี้

๑. สถานการณ์ด้านความมั่นคงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
๒. สถานการณ์ด้านความมั่นคงบริเวณรอบอินเดีย
๓. การเมืองและการปกครองของอินเดีย
๔. นโยบายต่างประเทศของอินเดีย
๕. ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงและการทหารของอินเดีย
๖. ศักยภาพทางทหารของอินเดีย
๗. การดำเนินการที่ผ่านมาของความร่วมมือระหว่างอินเดียกับกลุ่มอาเซียนและไทย
๘. ผลกระทบด้านความมั่นคงต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทยจากการดำเนินนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย
๙. สรุป

สถานการณ์ด้านความมั่นคงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

๑. สภาพแวดล้อมทั่วไป

ปัจจุบันสภาพแวดล้อมทางการเมืองระหว่างประเทศที่ปรับเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็วได้นำมาซึ่งทั้งโอกาสและความท้าทายที่อาเซียนต้องเผชิญ ไม่ว่าจะเป็นโอกาสในการเสริมสร้างความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงของอาเซียนให้แข็งแกร่งยิ่งขึ้น หรือการเผชิญกับภัยคุกคามที่มาจากในรูปแบบใหม่ อาทิ การก่ออาชญากรรมและการก่อการร้ายข้ามชาติ ด้วยเหตุนี้ ผู้นำประเทศสมาชิกอาเซียนจึงได้เห็นชอบให้จัดตั้ง “ประชาคมอาเซียน” ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ เพื่อสร้างความเป็นปึกแผ่นของประเทศสมาชิกอาเซียน โดยมีการจัดตั้งประชาคมการเมืองและความมั่นคงของอาเซียนเป็นหนึ่งในสามเสาความร่วมมือสำคัญของประชาคมอาเซียน

การเป็นประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียนจะช่วยเสริมสร้างสันติภาพและความมีเสถียรภาพทางการเมืองของภูมิภาคอันถือเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาในด้านต่างๆ มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อสร้างค่านิยมและแนวปฏิบัติร่วมกันของอาเซียนในด้านต่างๆ เสริมสร้างขีดความสามารถของอาเซียนในการเผชิญกับภัยคุกคามความมั่นคงทั้งในรูปแบบเดิมและรูปแบบใหม่ บนพื้นฐานของหลักการว่าด้วยความมั่นคงของมนุษย์ และให้ประชาคมอาเซียนมีปฏิสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นและสร้างสรรค์กับประชาคมโลกโดยให้อาเซียนมีบทบาทนำในภูมิภาค

นอกจากการมีเสถียรภาพทางการเมืองของภูมิภาคแล้ว ผลลัพธ์ประการสำคัญที่จะเกิดขึ้นจากการจัดตั้งประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน ก็คือ การที่ประเทศสมาชิกอาเซียนจะมีกลไกและเครื่องมือที่ครอบคลุมและมีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับความมั่นคงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความขัดแย้งด้านการเมืองระหว่างรัฐสมาชิกกับรัฐสมาชิกด้วยตนเอง ซึ่งจะต้องแก้ไขโดยสันติวิธี หรือปัญหาภัยคุกคามรูปแบบใหม่ ซึ่งประเทศใดประเทศหนึ่งไม่สามารถแก้ไขได้โดยลำพัง เช่น การก่อการร้าย การลักลอบค้ายาเสพติด ปัญหาโจรสลัด และอาชญากรรมข้ามชาติ เป็นต้น ทั้งนี้ กระบวนการจัดตั้งประชาคมการเมืองและความมั่นคงอาเซียน มีรากฐานมาจากการนำความร่วมมือและความตกลงของอาเซียนด้านการเมืองและความมั่นคงที่ได้ดำเนินการมาระยะหนึ่งแล้วมาต่อยอดให้มีผลเป็นรูปธรรมและมีความแบบแผนมากยิ่งขึ้น อาทิ ข้อบทย่อยๆ ภายใต้สนธิสัญญาไมตรีและความร่วมมือกันในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สนธิสัญญาว่าด้วยการทำให้ภูมิภาคอาเซียนเป็นเขตแห่งสันติภาพ เสรีภาพและความเป็นกลางและสนธิสัญญาเขตปลอดอาวุธนิวเคลียร์ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

อย่างไรก็ตาม การรวมกลุ่มเป็นประชาคมอาเซียนยังคงมีปัญหาและอุปสรรคความท้าทายที่สำคัญ ได้แก่

๑.๑ ประเทศสมาชิกอาเซียน มีสภาพภูมิศาสตร์คล้ายคลึงกัน จึงมีสินค้าเกษตรหรือแร่ธาตุที่คล้ายคลึงกัน บางครั้งจึงมีการแย่งตลาดกันเอง และสินค้าส่วนใหญ่เป็นผลผลิตทางการเกษตรที่ยังไม่ได้แปรรูป ทำให้ราคาสินค้าตกต่ำ นโยบายเขตการค้าเสรีในภูมิภาคนี้จึงดำเนินไปอย่างช้ามาก จึงจำเป็นต้องต้องมีการแบ่งการผลิตตามความถนัดของแต่ละประเทศแล้วนำมาแลกเปลี่ยนกันซึ่งจะสามารถทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันได้

๑.๒ สินค้าอุตสาหกรรมในกลุ่มอาเซียนเป็นอุตสาหกรรมประเภทเดียวกัน แต่ละประเทศต่างก็มุ่งจะพัฒนาประเทศให้เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วตามแบบอย่างตะวันตก จึงต้องมีการจัดซื้อเทคโนโลยีขั้นสูง จึงจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาสินค้าจากประเทศอุตสาหกรรมนอกกลุ่มอาเซียน ทำให้การค้าขายระหว่างกันในกลุ่มอาเซียนทำได้ยาก จึงต้องมีการแบ่งงานกันทำและยอมรับสินค้าประเทศในภูมิภาคเดียวกัน รวมทั้งจะต้องมีการพัฒนาคุณภาพสินค้าภายในอาเซียนให้ดีขึ้น

๑.๓ ประเทศในอาเซียนพยายามพัฒนาอุตสาหกรรมภายในประเทศเพื่อทดแทนการนำเข้า แต่ละประเทศพยายามส่งเสริม พัฒนา และคุ้มครองอุตสาหกรรมในประเทศตน โดยการใช้จ่ายภาษีหรือกำหนดโควตา ซึ่งสวนทางกับหลักการในการรวมกลุ่มและตลาดการค้าเสรี ซึ่งเป็นประเทศสมาชิกรวมกลุ่มกันต้องยกเลิกข้อเลือกปฏิบัติทางการค้าระหว่างประเทศเพื่อก่อให้เกิดการค้าเสรี (Free Trade) ดังนั้นข้อตกลงใน AFTA ของอาเซียนหลายข้อจึงยังคงไม่ได้รับการปฏิบัติ

๑.๔ ประเทศสมาชิกยังคงปกป้องผลประโยชน์แห่งชาติของตนเป็นหลัก และการหารายได้เข้าของประเทศในอาเซียนมีลักษณะเหมือนกัน คือรายได้หลักของประเทศมาจากการเก็บภาษีศุลกากรสินค้าขาเข้าและขาออก ซึ่งการรวมกลุ่มเป็นประชาคมอาเซียนให้ยกเลิกการเก็บภาษีระหว่างกันหรือเก็บภาษีให้น้อยลง แต่ประเทศสมาชิกไม่สามารถสละรายได้ในส่วนนี้ได้ เนื่องจากเป็นเงินที่จำเป็นต่อการพัฒนาประเทศ การรวมกลุ่มเพื่อให้เกิดการค้าเสรีระหว่างประเทศในภาคีจึงยังคงทำได้ยาก

๑.๕ ความแตกต่างกันทางการเมืองและการปกครอง กฎบัตรอาเซียนได้กำหนดไว้ชัดเจนถึงหลักการประชาธิปไตยและให้ประเทศสมาชิกยึดมั่นต่อรัฐบาลที่มาจากวิถีทางรัฐธรรมนูญ การสร้างประชาคมความมั่นคงอาเซียนก็จะช่วยยกระดับความร่วมมือในการส่งเสริมประชาธิปไตยของแต่ละประเทศอันมีผลต่อความสงบเรียบร้อยทางการเมืองในภูมิภาคด้วย แต่การปกครองของประเทศสมาชิกอาเซียนมีหลากหลายรูปแบบ ทั้งนี้ สมาชิกในกลุ่มอาเซียนมีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด สมาชิกบางประเทศยังมีปัญหาด้านความเป็นประชาธิปไตย และยังปกครองในรูปแบบเผด็จการและต้องการรักษาอำนาจของตนไว้ ทำให้อาเซียนพัฒนาได้อย่างยากลำบาก

๑.๖ ความขัดแย้งระหว่างประเทศอาเซียน ประเทศสมาชิกในกลุ่มอาเซียน ยังมีปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศอยู่ เช่น ปัญหาพรมแดนระหว่างประเทศไทย - กัมพูชา ปัญหาพรมแดนระหว่าง มาเลเซีย - ฟิลิปปินส์ - อินโดนีเซีย

๑.๗ ความแตกต่างด้านสังคมและวัฒนธรรม ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นดินแดนซึ่งมีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา และนอกเหนือจากความแตกต่างทางศาสนาแล้ว ปัญหาชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนมาก ซึ่งมีความแตกต่างทางความเชื่อ วิถีชีวิต ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม ก็เป็นอุปสรรคต่อการหลอมรวมสร้างความเป็นหนึ่งเดียว

นอกจากนี้ ในด้านความมั่นคงของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังมีการรวมกลุ่มที่มีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง คือ การประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (ASEAN Regional Forum-ARF) โดยประเทศสมาชิกอาเซียนทั้งหมดได้ให้การรับรองให้มีการประชุมครั้งแรก หรือการประชุมครั้งก่อตั้งของ ASEAN Regional Forum มีขึ้นที่กรุงเทพมหานครเมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๓๗ ซึ่งเป็นเวทีประชุมหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในระดับสูงด้านการเมืองความมั่นคงที่ใหญ่ที่สุดในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก และครอบคลุมประเทศต่าง ๆ มากที่สุด โดยปัจจุบัน ASEAN Regional Forum มีประเทศสมาชิกรวมทั้งสิ้น ๒๗ ประเทศ คือ ประเทศสมาชิกสมาคมอาเซียน ๑๐ ประเทศ ประเทศคู่เจรจา (dialogue partners) อีก ๑๐ ประเทศ ได้แก่ สหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา แคนาดา จีน เกาหลี ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ อินเดีอ ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ และรัสเซีย และประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาค อีก ๖ ประเทศ ได้แก่ มองโกเลีย เกาหลีเหนือ ปากีสถาน ติมอร์-เลสเต บังกลาเทศ และศรีลังกา และมีผู้สังเกตการณ์พิเศษอีก ๑ ประเทศ ได้แก่ ปาปัวนิวกินี ปัจจุบันบทบาท ความสำคัญ และความน่าเชื่อถือของ ASEAN Regional Forum ได้เพิ่มมากขึ้นตามกาลเวลาที่ผ่านไป นอกเหนือจากเป็นเวทีการหารือเรื่องการเมืองและความมั่นคงระหว่างประเทศที่ใหญ่ที่สุดและครอบคลุมที่สุดในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกแล้ว ในช่วงระยะเวลาหลายปีที่ผ่านมา ที่ประชุม ASEAN Regional Forum ยังได้ขยายหัวข้อการหารือให้ครอบคลุมทั้งเรื่องความมั่นคงแบบดั้งเดิม (Traditional Security Issues) ความมั่นคง

แบบไม่ดั้งเดิม (Non-Traditional Security Issues) และปัญหาความมั่นคงในรูปแบบใหม่ (New Security Threats) ซึ่งทำให้การหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในที่ประชุม ASEAN Regional Forum ครอบคลุมหัวข้อต่างๆ อาทิ สถานการณ์ในทะเลจีนใต้ สถานการณ์ในคาบสมุทรเกาหลี สถานการณ์ในตะวันออกกลาง การย้ายถิ่นฐานของประชากรอย่างผิดปกติ การต่อต้านอาชญากรรมข้ามชาติ การแก้ปัญหาอาชญากรรมข้ามแดน การป้องกันภัยพิบัติ และการกักขัง การต่อต้านอาวุธนิวเคลียร์ การต่อต้านการก่อการร้าย การแก้ปัญหาการประมงผิดกฎหมาย การค้ามนุษย์ ความร่วมมือในการลดสภาวะโลกร้อน การเปลี่ยนแปลงสภาพอากาศของโลก และความมั่นคงด้านไซเบอร์ (Cyber Security)

๒. สถานการณ์การก่อการร้ายในภูมิภาค

หลังเกิดเหตุการณ์โจมตีสหรัฐอเมริกา ในวันที่ ๑๑ กันยายน ค.ศ. ๒๐๐๑ บริบทของปัญหาการก่อการร้ายเกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ ก่อการร้ายมีความชัดเจนมากขึ้น และเป็นการก่อการร้ายในบริบทใหม่ที่มีลักษณะข้ามพรมแดนอย่างชัดเจน ยุทธวิธีของกลุ่มก่อการร้ายจะอาศัยสื่อเป็นเครื่องมือในการเผยแพร่แนวคิดอุดมการณ์ การเปลี่ยนผ่านของบริบทการก่อการร้ายเริ่มเห็นได้จากการก่อตัวและปฏิบัติการของกลุ่มอัลกออิดะห์ (Al-Qaeda) ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาที่สามารถเชื่อมโยงถึงกันได้ง่ายโดยการสื่อสารไม่จำเป็นต้องกระทำในรูปแบบเก่าทางทหารและการโจมตีที่ไม่ได้ใช้เครื่องมือที่มีลักษณะเป็นอาวุธ สะท้อนให้เห็นว่าลักษณะการก่อการร้ายเริ่มมีความเปลี่ยนแปลงไปจากอดีตและชัดเจนยิ่งขึ้นจากการก่อตัวของกลุ่มไอเอส (Islamic State : IS) โดยเริ่มปฏิบัติการที่มีความรุนแรงในพื้นที่ตะวันออกกลาง ตลอดจนขยายพื้นที่ปฏิบัติการไปสู่ภูมิภาคอื่น ๆ โดยได้อาศัยสื่อออนไลน์เป็นเครื่องมือสำคัญในการเผยแพร่อุดมการณ์สุดโต่ง ซึ่งวิธีการของกลุ่มไอเอสนั้น มีการพัฒนามากกว่ากลุ่มอัลกออิดะห์ทั้งนี้ ลักษณะของการก่อการร้ายรูปแบบใหม่มีโครงสร้างเปลี่ยนแปลงไป โดยผู้ก่อเหตุมักมิใช่บุคคลที่อยู่ในโครงสร้างขององค์กรก่อการร้าย แต่จะเป็นการออกปฏิบัติการอย่างลำพัง หรือเรียกว่าการกระทำแบบ Lone Wolf ซึ่งเป็นผลจากอิทธิพลจากอุดมการณ์ที่ถูกเผยแพร่ผ่านสื่อสังคมออนไลน์ ด้วยสภาพดังกล่าวจึงทำให้เครือข่ายของกลุ่มผู้ก่อการร้ายขยายตัวได้อย่างรวดเร็ว นอกจากนี้ การก่อเหตุอาจเกิดจากการจัดตั้งทางความคิดโดยไม่จำเป็นต้องอาศัยตัวบุคคลเข้ามาเป็นแกนนำดังเช่นอดีตอีกด้วย สภาพการณ์ดังกล่าวถือได้ว่าเป็นภัยคุกคามความมั่นคงของประชาชนและระบบรัฐเป็นอย่างยิ่ง

ด้วยบริบทของปัญหาการก่อการร้ายในปัจจุบันส่งผลกระทบต่อสถานการณ์และแนวโน้มการก่อการร้ายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากการเกิดขึ้นและการแพร่ขยายอุดมการณ์อย่างรวดเร็วของกลุ่มไอเอสได้สร้างความตึงเครียดให้กับประเทศในภูมิภาคโดยเฉพาะประเทศที่ต้องเผชิญกับปัญหาการก่อการร้ายโดยตรงจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มก่อการร้ายในประเทศ ได้แก่ ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และอินโดนีเซีย เห็นได้จากการที่กลุ่มอาบูไซยาฟ (Abu-Sayyaff) สร้างพันธมิตรกับกลุ่มไอเอสโดยแกนนำได้ประกาศสวามิภักดิ์ต่อกลุ่มไอเอสในตะวันออกกลางเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๙ แม้อุดมการณ์และเป้าหมายของกลุ่มอาบูไซยาฟและกลุ่มไอเอสจะมีความแตกต่างกัน แต่สถานการณ์ดังกล่าวได้สร้างความวิตกกังวลให้กับรัฐบาลของฟิลิปปินส์ในการจัดการแก้ไขปัญหา ซึ่งอาจจะยกระดับและรุนแรงมากขึ้นจากการร่วมมือกันของกลุ่มก่อการร้ายทั้งในและนอกภูมิภาค ทั้งยังเป็นสถานการณ์ที่สร้างความตึงเครียดในระบอบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภูมิภาคเอเชีย

ตะวันออกเฉียงใต้ อีกด้วย และแม้ว่าในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ กลุ่มเคลื่อนไหวที่มีแนวความเชื่อทางด้านศาสนาแบบสุดโต่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะลดการเคลื่อนไหวและอ่อนกำลังลงจากการใช้นโยบายของรัฐบาลประเทศต่าง ๆ ที่ทำให้กลุ่มก่อการร้ายบางกลุ่มลดการสร้างพื้นที่ความรุนแรงและแตกแขนงออกเป็นกลุ่มอิสระที่ไม่ได้มีความแข็งแกร่งเหมือนในอดีต แต่ในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ กลุ่มเจไอได้กลับมาเคลื่อนไหวอีกครั้งหลังจากโดนกวาดล้างโดยรัฐบาลอินโดนีเซียโดยกลุ่มเจไอเริ่มสรรหาแนวร่วมใหม่และระดมทุนส่งแนวร่วมไปฝึกรบ ที่ตะวันออกกลางเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับกลุ่มไอเอสในซีเรีย นอกจากนี้ ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังต้องเผชิญกับปัญหาความมั่นคงข้ามพรมแดนอันมีที่มาจากความขัดแย้งภายในประเทศซึ่งมีรากฐานมาจากการขับเคลื่อนอุดมการณ์ชาตินิยมบนพื้นฐานของความเป็นชาติพันธุ์ แม้ปัจจุบันปัญหาดังกล่าวจะยังมีได้ยกระดับเป็นการก่อการร้ายข้ามพรมแดน แต่ปัญหาดังกล่าวก็มีแนวโน้มที่จะบานปลายต่อไปหากไม่มีการจัดการแก้ไขอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะกรณีชาวโรฮิงจาในรัฐยะไข่ที่มีความขัดแย้งกับรัฐบาลเมียนมา เนื่องจากต้องตกอยู่ในภาวะถูกกดขี่และละเมิดสิทธิมนุษยชน โดยรัฐบาลเมียนมาขับไล่และกวาดล้างอย่างรุนแรงจนปัญหาดังกล่าวอยู่ในภาวะวิกฤต สภาพแวดล้อมและแรงกดดันจากรัฐบาลเมียนมาส่งผลให้ กลุ่มโรฮิงจาบางส่วนกลายเป็นกลุ่มติดอาวุธที่ชื่อว่า กองทัพปลดปล่อยอาระกันโรฮิงจา (Arakan Rohingya Salvation Army: ARSA) มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อต่อสู้และปกป้องชาวมุสลิมโรฮิงจา จากการถูกกดขี่จากรัฐบาลเมียนมา โดยใช้ความรุนแรงตอบโต้กับรัฐบาลเมียนมาและเรียกร้องให้รัฐบาลหยุดการใช้ความรุนแรงต่อชาวโรฮิงจา ปฏิบัติการที่กลุ่มดังกล่าวตอบโต้รัฐบาลเมียนมาในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๙ ด้วยการโจมตีที่ตั้งของกองกำลังตำรวจชายแดนจนมีเจ้าหน้าที่ของพม่าเสียชีวิต ๙ คน และนำไปสู่การปิดล้อมตรวจค้นชุมชนชาวโรฮิงจาโดยเฉพาะในสองเมืองชายแดนทั้งมอญดอร์และราอิตอง ในรัฐยะไข่โดยมีรายงานถึงการละเมิดสิทธิมนุษยชน ทั้งการสังหารชาวโรฮิงจา การยึดทรัพย์สินการเผาที่พักอาศัย นอกจากนี้ เมื่อวันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๕๙ กองทัพของรัฐบาลเมียนมาใช้วิธีปราบปรามอย่างรุนแรงด้วยการโจมตีทางอากาศกราดยิงใส่ชาวบ้านภาคพื้นดินส่งผลให้บ้านเรือนชาวบ้านถูกถล่มเสียหายแล้วถึง ๔๓๐ หลังนับตั้งแต่มีการปะทะกันในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๙ และเมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ กลุ่ม ARSA ได้เข้าโจมตีป้อมตำรวจ กว่า ๓๐ แห่งในทางตอนเหนือของรัฐยะไข่และทำให้มีเจ้าหน้าที่ตำรวจเสียชีวิต ๑๒ นาย ในขณะเดียวกัน มีการโจมตีตอบโต้ด้วยความรุนแรงจากกองกำลังของรัฐบาลเมียนมา จากสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในรัฐยะไข่ที่ผ่านมาล้วนแสดงให้เห็นว่าปัญหาโรฮิงจากำลังทำให้เมียนมาและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เข้าสู่ภาวะวิกฤตความมั่นคง

๓. ปัญหาความมั่นคงทางทะเล

ด้วยเหตุที่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีพื้นที่ทะเลประมาณร้อยละ ๘๐ จึงย่อมมีความเกี่ยวพันกับกิจกรรมทางทะเลทั้งการคมนาคมขนส่ง และการแสวงหาผลประโยชน์ทางทะเล ขณะเดียวกันภูมิภาคนี้ที่มีที่ตั้งอยู่ระหว่างมหาสมุทรแปซิฟิกกับมหาสมุทรอินเดีย อาเซียนจึงกลายเป็นจุดเชื่อมโยงระหว่างสองมหาสมุทร และเป็นเส้นทางคมนาคมหลักในการขนส่งสินค้าที่เชื่อมโยงโลกตะวันตกกับตะวันออกเข้าด้วยกัน ทั้งยังเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และเป็นแหล่งผลิตสินค้าที่สำคัญของโลกด้วย ขณะที่ความขัดแย้งเหนือพื้นที่ทับซ้อนทางทะเล ภัยคุกคาม และการกระทำผิดกฎหมายทางทะเลทุกรูปแบบในภูมิภาคนี้ได้ส่งผลกระทบต่อการค้าเนกิจกรมทางทะเล

เป็นวงกว้าง สำหรับปัญหาภัยคุกคามที่สำคัญทางทะเลที่เกิดขึ้นในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และมีผลกระทบต่อเสถียรภาพและการพัฒนาของอาเซียน ได้แก่

๓.๑ ปัญหาความขัดแย้งเรื่องเขตแดนทางทะเลของประเทศในภูมิภาค

ส่วนมากเกี่ยวข้องกับการอ้างกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะต่างๆ หรือพื้นที่ชายฝั่งทะเล ซึ่งส่งผลให้เกิดความตึงเครียดในภูมิภาค โดยมีทั้งกรณีที่เป็นความขัดแย้งกันเองระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน และความขัดแย้งระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียนกับประเทศอื่น ๆ ตัวอย่างความขัดแย้งทางทะเลที่กำลังเป็นที่จับตามอง ได้แก่ ปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศที่อ้างกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะสแปรตลีย์ (Spratly Island)

หมู่เกาะสแปรตลีย์เป็นหมู่เกาะที่สำคัญทางทะเลจีนใต้ ประกอบด้วยเกาะกว่า ๒๐๐ เกาะ ซึ่งคาดว่ามีทรัพยากรธรรมชาติเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะน้ำมัน นอกจากนี้ ยังมีความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์เนื่องจากอยู่ใกล้เส้นทางคมนาคมหลักที่เป็นทางผ่านระหว่างมหาสมุทรอินเดีย (ผ่านช่องแคบมะละกา) กับมหาสมุทรแปซิฟิก ถือเป็นเส้นทางการเดินเรือที่สำคัญอันดับสองของโลก หรือประมาณร้อยละ ๒๕ ของการขนส่งทางทะเลในโลก ดังนั้นหากประเทศใดได้กรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะนี้ทั้งหมดย่อมมีอาณาเขตทางทะเลที่กว้างออกไปอีก ๒๐๐ ไมล์ทะเลรอบๆ หมู่เกาะ เป็นพื้นที่มหาศาลเกือบครอบคลุมพื้นที่ทะเลจีนใต้ทั้งหมด ด้วยเหตุนี้ ประเทศที่ตั้งอยู่ใกล้เคียง ได้แก่ จีน ไต้หวัน ฟิลิปปินส์ เวียดนาม มาเลเซีย และบรูไน ต่างอ้างกรรมสิทธิ์เหนือเกาะนำมาซึ่งความขัดแย้งจนเกิดการเผชิญหน้า

อย่างไรก็ตาม ตามหลักกฎหมายระหว่างประเทศ การอ้างอธิปไตยของประเทศต่างๆ เหล่านี้ ยังไม่มีข้อสรุปเพราะยังไม่มีเหตุผลที่สนับสนุนหนักแน่นพอ ดังนั้น เมื่อไม่ได้ข้อสรุปในเรื่องอำนาจอธิปไตย ความขัดแย้งจึงเกิดขึ้นอย่างยืดเยื้อเพราะต่างฝ่ายต่างอ้างกรรมสิทธิ์ถึงขั้นเคยทำสงครามกันใน พ.ศ. ๒๕๑๗ และต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๕ จีนได้ยอมทำปฏิญญา Code of Conduct เพื่อแก้ไขปัญหาย่างสันติวิธี และดูเหมือนว่าปัญหานี้มีแนวโน้มเบาบางลง แต่หลังจากที่จีนได้ขึ้นมาเป็นหนึ่งในประเทศมหาอำนาจของโลก ท่าทีของจีนต่อปัญหาดังกล่าวได้เริ่มแข็งกร้าวขึ้นอีก เช่น การเพิ่มกองทัพอากาศเข้าไปในหมู่เกาะ ห้ามเรือประมงของประเทศอื่นเข้าไปจับปลาในเขตหมู่เกาะ เป็นต้น

๓.๒ การก่อการร้ายทางทะเล

ในช่วงที่ผ่านมาเหตุการณ์ก่อการร้ายทางทะเลในภูมิภาคนี้ยังไม่ปรากฏเด่นชัดนัก แต่ภูมิภาคนี้มีเส้นทางคมนาคมหลัก คือ ช่องแคบมะละกา ที่เชื่อมต่อระหว่างสองมหาสมุทร นอกจากนี้ยังมีแท่นขุดเจาะน้ำมันและก๊าซธรรมชาติในทะเลมีอยู่เป็นจำนวนมากซึ่งอาจเป็นเป้าหมายการถูกโจมตีจากกลุ่มก่อการร้ายได้ ดังนั้นหากมีการก่อการร้ายทางทะเลอาจส่งผลให้เกิดความเสียหายอย่างมหาศาล

๓.๓ ปัญหาโจรสลัด และการปล้นในทะเล

ปัญหาโจรสลัด และการปล้นในทะเล เป็นภัยคุกคามต่อการเดินเรือในภูมิภาค โดยพื้นที่เกิดเหตุบ่อยครั้ง ได้แก่ ช่องแคบมะละกา ซึ่งมีเรือสินค้าแล่นผ่านจำนวนมาก รวมถึงน่านน้ำของอินโดนีเซีย แม้ว่าปัจจุบันการเกิดโจรสลัดในช่องแคบมะละกามีแนวโน้มลดลงหลังจากมีการ

ลาดตระเวนร่วมของประเทศมาเลเซีย อินโดนีเซีย สิงคโปร์ และไทย แต่การเกิดโจรสลัดและการปล้นเรือกลับไปเกิดขึ้นมากในน่านน้ำของอินโดนีเซีย

๓.๔ การใช้แรงงาน/การเข้าเมืองผิดกฎหมาย

การใช้แรงงานต่างด้าวผิดกฎหมายยังคงเป็นอีกหนึ่งปัญหาหลักของอาเซียน เนื่องจากการขาดแคลนแรงงานระดับล่าง หรือในกิจกรรมบางประเภท ประกอบกับปัญหาการเมืองภายในประเทศ และปัญหาเศรษฐกิจความยากจนของบางประเทศ รวมทั้งผู้ประกอบการยังคงนิยมใช้วิธีลักลอบใช้แรงงานต่างด้าวอย่างผิดกฎหมายเนื่องจากมีต้นทุนราคาถูก ทั้งนี้ มักลักลอบเข้ามาทางทะเลเนื่องจากยากต่อการตรวจจับ ดังนั้น ทะเลจึงเป็นทั้งแหล่งทำงาน และเป็นทางผ่านเข้ามาและออกไปสู่ประเทศที่สาม นำมาสู่การบังคับใช้แรงงานและการค้ามนุษย์ ซึ่งอาจนำโรครมาแพร่กระจายหรือก่ออาชญากรรมต่างๆ หรือกระทำความผิดโดยที่ไม่รู้กฎหมายภายในประเทศนั้น ๆ ทำให้ยากต่อการตรวจพบและจับกุม นอกจากนี้อาจมีอาชญากรข้ามชาติแอบแฝงเข้ามาและเป็นทางผ่านของยาเสพติด หรืออาวุธสงครามได้

๓.๕ ปัญหาภัยธรรมชาติ อุบัติภัยทางทะเล

ปัญหาภัยธรรมชาติ อุบัติภัยทางทะเล ยังคงเป็นอีกปัญหาที่นานาชาติต่างให้ความสนใจ โดยมีแนวโน้มของการเกิดภัยพิบัติจากพายุและคลื่นลมจะยังคงปรากฏต่อไป รวมถึงภัยพิบัติขนาดใหญ่อย่างกรณีภัยพิบัติจากสึนามิ ที่ยังคงมีโอกาสเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา ทั้งนี้ เนื่องจากสภาพภูมิอากาศของอาเซียนตั้งอยู่ระหว่างแหล่งกำเนิดของพายุหมุนเขตร้อน ได้แก่ มหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก สภาวะความแปรปรวนของบรรยากาศโลกและแนวเปลือกโลกที่เคลื่อนตัวภูเขาไฟ ส่งผลให้เกิดภัยธรรมชาติทางทะเลที่รุนแรง อันจะส่งผลกระทบต่อประชาชนในภูมิภาคอย่างมหาดศาล

๔. การขยายอิทธิพลของประเทศมหาอำนาจ

ภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกมีความสำคัญอย่างยิ่งในด้านความมั่นคง และด้านเศรษฐกิจต่อประเทศมหาอำนาจทั่วโลก โดยเฉพาะภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญเชื่อมต่อระหว่างมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก ซึ่งเป็นเส้นทางการเดินเรือที่สำคัญของโลก เป็นภูมิภาคที่มีประชากรรวมกันกว่า ๖๓๖ ล้านคน (ข้อมูล ปี พ.ศ. ๒๕๕๘) และเป็นแหล่งทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญ รวมทั้งเป็นภูมิภาคที่มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบัน อาเซียนมีขนาดเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับ ๗ ของโลก และเป็นประเทศคู่ค้าอันดับที่ ๔ ของสหรัฐฯ การลงทุนของสหรัฐฯ ในภูมิภาคอาเซียนมีมูลค่ามากที่สุดในเอเชีย นอกจากนี้ในห่วงโซ่อุปทาน แม้ว่าจะมีวิกฤติเศรษฐกิจในประเทศตะวันตก แต่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กลับไม่ได้รับผลกระทบมากนัก ดังนั้น ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงกลายเป็นตลาดสินค้าที่สำคัญของประเทศต่างๆ รวมถึงเป็นแหล่งพลังงาน และทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ และในอนาคต เศรษฐกิจของภูมิภาคนี้จะมีอัตราการเจริญเติบโตมากที่สุดแห่งหนึ่งในโลก จึงนับว่าภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจของประเทศมหาอำนาจโลก

จากการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงทั่วโลกอย่างเป็นทางการเป็นพลวัตในห่วงโซ่อุปทานที่ผ่านมา ที่เกิดจากการขยายอิทธิพลของประเทศมหาอำนาจ ปัญหาความขัดแย้งต่างๆ กับประเทศรอบบ้าน ในประเด็นข้อพิพาทเรื่องสิทธิการถือครองดินแดน ปัญหาการแย่งชิง

และเข้าถึงแหล่งพลังงาน ส่งผลให้หลายๆ ประเทศที่ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ต่างปรับยุทธศาสตร์และนโยบายเพื่อความอยู่รอด รวมทั้งเพื่อรักษาไว้ซึ่งอิทธิพลและผลประโยชน์ของประเทศตน ตลอดจนพัฒนาศักยภาพด้านการทหาร เพื่อป้องกันตนเอง ปกป้องทรัพยากรธรรมชาติ และเสริมสร้างความสมดุล โดยเฉพาะประเทศมหาอำนาจอย่างสหรัฐฯ ที่ภายหลังจีนเข้ามามีอิทธิพล และมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น ส่งผลให้สหรัฐฯ ต้องหันกลับมาทบทวนนโยบายต่างประเทศและความมั่นคง เพื่อถ่วงดุลอิทธิพลของจีนให้ได้เร็วที่สุด โดยดำเนินนโยบายปักหมุดเอเชีย (Pivot to Asia) หรือการปรับสมดุลในภูมิภาคเอเชีย - แปซิฟิก (Rebalance to Asia and Pacific) สร้างและสานความสัมพันธ์กับประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ผ่านความร่วมมือในระดับทวิภาคีและพหุภาคี และปรับกลยุทธ์โดยมุ่งเน้นการรักษาผลประโยชน์ตามนโยบายใหม่ด้านการป้องกันประเทศ (Defense Strategic Guidance) เพื่อเป็นการป้องปรามภัยคุกคามต่างๆ โดยเฉพาะการสกัดกั้นอิทธิพลของจีน สร้างหลักประกันเสรีภาพการเดินเรือในภูมิภาค ด้วยการดำเนินนโยบายปรับกำลัง โดยให้ความสำคัญกับภูมิภาคเอเชีย - แปซิฟิก และแสวงหาความร่วมมือกับประเทศในภูมิภาคนี้มากยิ่งขึ้น

๔.๑ บทบาทและอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

นับตั้งแต่สิ้นสุดยุคสงครามเย็น สหรัฐอเมริกามีสถานะเป็นเจ้าผู้ครองโลก แต่เพียงผู้เดียว โดยใช้กำลังพลเข้าจัดการกับปัญหาต่างๆ ในทุกมุมโลก ซึ่งเป็นสถานการณ์ทางยุทธศาสตร์ที่เป็นปัญหาเร่งด่วนของทุกประเทศไม่ว่าจะเป็นประเทศใหญ่อย่าง จีน หรือประเทศเล็ก เช่น ประเทศไทย จึงต้องมีการประสานความร่วมมือเพื่อถ่วงดุลและคานอำนาจของสหรัฐอเมริกา ขณะที่จีนตระหนักในเรื่องนี้เช่นกัน และก็พยายามสร้างโครงข่ายสายสัมพันธ์ในลักษณะที่จะนำมาช่วยถ่วงดุลอำนาจของสหรัฐอเมริกา นักการทูตระดับสูงของรัสเซียเรียกสายสัมพันธ์ลักษณะนี้ว่า “Strategic Cooperative Partnership” ขณะที่จีนมองว่า สายสัมพันธ์ลักษณะเช่นนี้ได้มุ่งเผชิญหน้ากับใคร มิใช่การสร้างระบบพันธมิตรและมีได้มุ่งต่อต้านประเทศที่สาม ซึ่งจีนและรัสเซียเห็นพ้องกันว่าหลังสงครามเย็นสิ้นสุดและระบบโลกสองขั้วหมดไป จำเป็นจะต้องส่งเสริมให้โลกมีหลายหลากขั้วและจัดระบบขั้วระหว่างประเทศแบบใหม่ขึ้นมา

สำหรับยุทธศาสตร์และเป้าหมายหลักของสหรัฐอเมริกานั้นภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสหรัฐฯ เพราะการค้าระหว่างสหรัฐฯ กับภูมิภาคนี้ถือว่าเป็นตลาดใหญ่อันดับ ๔ ของสหรัฐฯ นอกจากนี้แล้ว เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังมีความสำคัญด้านยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผลประโยชน์ของสหรัฐฯ โดยเป้าหมายของสหรัฐฯ ในภูมิภาคมี ๓ ประการ คือ ความมั่นคง ความมั่งคั่ง และเสรีภาพ อย่างไรก็ตาม สหรัฐฯ มีทั้งนโยบายที่ประกาศกับนโยบายที่ไม่ได้ประกาศ โดยนโยบายที่ประกาศนั้นมักจะเป็นการใช้ภาษาทางการทูตที่สวยหรูและดูดี แต่อาจจะไม่ใช่นโยบายที่แท้จริง แต่สำหรับนโยบายที่ไม่ได้ประกาศนั้นอาจจะเป็นเป้าหมายที่แท้จริงซึ่งมักเรียกว่า “วาระซ่อนเร้น” เป้าหมายที่แท้จริงของสหรัฐฯ ต่อภูมิภาคนี้ซึ่งไม่ได้ประกาศอาจประเมินได้ว่ามีอยู่ด้วยกัน ๔ เรื่อง คือ การครองความเป็นเจ้า การปิดล้อมและสกัดกั้นอิทธิพลของจีน การต่อต้านการก่อการร้าย และการตัดทวงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

ในประเด็นการต่อต้านการก่อการร้ายนั้น เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ยังคงเป็นพื้นที่ที่มีความเคลื่อนไหวของขบวนการก่อการร้ายที่เชื่อมโยงกับ Al-Qaeda อาทิ กลุ่มเจมาห์ อิสลามียาห์ และกลุ่มอาบูไซยาฟปัญหาการก่อการร้ายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือว่าเป็นปัญหาของภูมิภาคที่สหรัฐฯ จะต้องสร้างความร่วมมือในระดับภูมิภาค และในระดับทวิภาคี โดยมีแผนงานการต่อต้านการก่อการร้ายระหว่างสหรัฐฯ กับอาเซียน (US-ASEAN Counterterrorism Work Plan) เป็นแผนงานหลักของความร่วมมือในเรื่องดังกล่าว นอกจากนี้ สหรัฐฯ ยังสนใจความมั่นคงปลอดภัยของช่องแคบมะละกาที่อาจจะถูกก่อวินาศกรรมจากขบวนการก่อการร้ายได้ ทั้งนี้ ในเรื่องปัญหาการก่อการร้ายนั้นจะเป็นการเปิดโอกาสให้สหรัฐฯ ใช้อำนาจในการพยายามเพิ่มบทบาททางการทหารในภูมิภาคมากขึ้นเพื่อที่จะบรรลุเป้าหมายหลักของสหรัฐฯ ตามที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นขณะเดียวกันสิ่งที่สหรัฐฯ วิตกกังวลในภูมิภาคนี้คืออิทธิพลของจีน การผงาดขึ้นมาของจีนทางด้านเศรษฐกิจจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและภูมิรัฐศาสตร์ จีนมีความสนใจที่จะขยายอิทธิพลทั้งทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองเข้ามายังภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยลำดับแรกคือเจ้าในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้นข้อสรุปของยุทธศาสตร์ต่อจีนก็คือนโยบายปิดล้อมและสกัดกั้นการขยายอิทธิพลของจีน โดยการคงกองกำลังทหารและถ้ามีโอกาสก็จะเพิ่มบทบาททางการทหารในภูมิภาค ดังนั้นสหรัฐฯ จึงมีความพยายามอย่างยิ่งที่จะกระชับความสัมพันธ์ด้านการทหารกับประเทศหลักๆ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะกับฟิลิปปินส์ ไทย สิงคโปร์และเวียดนาม

ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน สหรัฐอเมริกาเป็นคู่เจรจาที่สำคัญในกรอบความร่วมมืออาเซียน โดยได้ลงนามร่วมกันเมื่อปี พ.ศ.๒๕๒๐ และได้มีการประชุมร่วมกับอาเซียนในหลายด้านรวมทั้งได้จัดทำแผนปฏิบัติการร่วม ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๘ ด้วย ประเด็นความสนใจในการพัฒนาความร่วมมือในกรอบอาเซียน-สหรัฐฯ ยังคงเน้นให้ความสำคัญ ทั้งด้านสันติภาพ ความมั่นคงและความร่วมมือด้านสังคม ขณะเดียวกันก็ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมและการรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ การรักษาความมั่นคงทางอาหารของโลก และการพัฒนาด้านอุตสาหกรรมที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยที่มีสหรัฐฯ ให้การสนับสนุนด้านเทคนิคและวิชาการรูปแบบนโยบายของสหรัฐฯ ต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้เน้นนโยบายเศรษฐกิจเป็นหลัก โดยที่สหรัฐฯ ตระหนักถึงความสำคัญของ ASEAN Centrality จึงมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ผ่าน Comprehensive-intended Approach และให้ความสำคัญกับการเพิ่มมูลค่าการค้าการลงทุนผ่านกรอบความร่วมมือ US-ASEAN Expanded Economic Engagement (E3) และกรอบ Trans-Pacific Partnership (TPP) รวมถึงใช้กรอบความร่วมมือลุ่มน้ำโขงตอนล่าง Lower Mekong Initiative (LMI) เพื่อลดช่องว่างพัฒนาการทางเศรษฐกิจในกลุ่มอาเซียน นอกจากนี้ยังสนับสนุนให้เกิดกิจกรรมการแลกเปลี่ยนระหว่างประชาชนของสองประเทศด้วย ภายใต้กรอบความร่วมมือข้อริเริ่มลุ่มน้ำโขงตอนล่างกับสหรัฐอเมริกา (US-Lower Mekong Initiative : US LMI) ซึ่งเป็นแนวคิดของสหรัฐฯ เพื่อเป็นการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง โดยความร่วมมือมุ่งเน้น ๖ ด้าน ได้แก่ ด้านการเกษตร ความมั่นคงทางอาหาร การเชื่อมโยง การศึกษา ความมั่นคงทางพลังงาน สิ่งแวดล้อมและน้ำ และด้านสุขภาพเพศ สำหรับในด้านสิ่งแวดล้อม

ประกอบด้วยความร่วมมือด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ความร่วมมือ ด้านสิ่งแวดล้อมในระดับภูมิภาค การส่งเสริมการพัฒนาเครื่องมือด้านธรรมาภิบาลสำหรับการบริหารจัดการและกรอบความคิดริเริ่มการเติบโตสีเขียว (Green Growth Initiative) ในระดับนโยบาย การเพิ่มขีดความสามารถในการจัดการภัยพิบัติทางธรรมชาติ และการพัฒนาเครื่องมือในการวิเคราะห์ด้านอากาศ และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ ประเด็นที่ให้ความสำคัญคือการเตรียมความพร้อมรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ โดยเฉพาะการลดผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ และความมั่นคงทางอาหาร การเตรียมพร้อมรับมือกับภัยพิบัติเพื่อป้องกันปัญหาที่อุบัติใหม่ (Emerging Issues) ทางด้านสิ่งแวดล้อม

ด้วยความที่เป็นมหาอำนาจ สหรัฐอเมริกาจึงให้ความสำคัญต่อการกำหนดยุทธศาสตร์ในระยะยาวต่อภูมิภาค โดยได้เล็งเห็นว่าศูนย์กลางของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกอยู่ที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สหรัฐฯ ได้ดำเนินยุทธศาสตร์ในระดับทวิภาคีและพหุภาคี ในระดับทวิภาคีสหรัฐมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับทั้ง ๑๐ ประเทศอาเซียน สำหรับในระดับพหุภาคี สหรัฐฯ มุ่งเป้าไปที่ประชาคมอาเซียน สำหรับความสัมพันธ์ระหว่างสหรัฐฯ กับอาเซียนนั้นกระชับแน่นแฟ้นขึ้นมาก ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ได้มีการลงนามในข้อตกลง TIFA หรือ Trade and Investment Framework Agreement ส่วนความสัมพันธ์ทางการเมืองความมั่นคง ตั้งแต่สหรัฐฯ ให้การรับรอง Treaty of Amity and Cooperation ในสมัยประธานาธิบดี Obama ความสัมพันธ์กระชับแน่นแฟ้นขึ้นมาก โดยสหรัฐฯ ได้ตัดสินใจเข้าร่วมการประชุม East Asia Summit หรือ EAS ซึ่งถือเป็นมิติสำคัญของยุทธศาสตร์ rebalance ของสหรัฐฯ ต่อเอเชีย รัฐมนตรีกลาโหมสหรัฐฯ และผู้บัญชาการกองทัพอากาศได้เป็นเจ้าภาพจัดประชุมกับรัฐมนตรีกลาโหมอาเซียนที่ฮาวายถือเป็นครั้งแรกที่ได้มีการประชุมรัฐมนตรีกลาโหมสหรัฐฯ กับรัฐมนตรีกลาโหมอาเซียน East Asia Summit เวทีอาเซียนที่สหรัฐฯ ให้ความสำคัญมากที่สุดขณะนี้คือ เวที East Asia Summit หรือ EAS สหรัฐฯ เน้นว่าการเสริมสร้างสถาบันภูมิภาคให้เข้มแข็งถือเป็นยุทธศาสตร์ระยะยาวของสหรัฐฯ โดยสถาบันที่เข้มแข็งจะมีพลังสำคัญที่ในภาษาอังกฤษเรียกว่า peer pressure สหรัฐฯ สนับสนุนการที่อาเซียนจัดตั้ง EAS เพราะจะทำให้ประเทศในภูมิภาคใกล้ชิดกันมากขึ้น EAS เป็นเวทีที่จะอุดช่องโหว่ของภูมิภาค เพราะในอดีตจะมีเอเปคเป็นเวทีความร่วมมือทางเศรษฐกิจของภูมิภาค แต่ยังไม่มียุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง โดยเฉพาะในระดับผู้นำประเทศหรือในระดับสุดยอด ในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้มีการจัดประชุมสุดยอดอาเซียน + ๓ ต่อมาได้ขยายเป็นอาเซียน + ๖ ในกรอบ EAS และล่าสุดได้เพิ่มสมาชิกใหม่คือ สหรัฐฯ และรัสเซีย ทำให้ EAS ขยายไปเป็นอาเซียน + ๘ การขยายจำนวนสมาชิกของ EAS แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จของอาเซียนที่จะเป็นศูนย์กลาง หรือ hub ที่เชื่อมต่อประเทศต่างๆ ในภูมิภาค สหรัฐฯ เชื่อว่า EAS จะสามารถพัฒนาไปเป็นเวทีสำคัญในการจัดการปัญหาในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกสำหรับสหรัฐฯ นั้น การตัดสินใจเข้าร่วม EAS เพราะสหรัฐฯ เป็นประเทศในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก สหรัฐฯ ต้องการที่จะอยู่ในโต๊ะการหารือเพื่อพัฒนาสถาบันดังกล่าวในอนาคต สำหรับประเด็นความร่วมมือที่สหรัฐฯ ให้ความสำคัญเป็นพิเศษใน EAS คือ ความร่วมมือในการจัดการกับภัยพิบัติ ทั้งนี้เพราะร้อยละ ๗๐ ของภัยพิบัติในโลกอยู่ในภูมิภาคนี้ ดังนั้น สหรัฐฯ จึงสนับสนุน EAS Declaration on Rapid Disaster Response และกำลังช่วยพัฒนา ASEAN's Center for Humanitarian Assistance and Disaster Relief กรณีปัญหาทะเลจีนใต้ เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่สหรัฐฯ ให้ความสำคัญอย่างยิ่งสหรัฐฯ

ไม่ใช่คู่กรณีพิพาทในปัญหาดังกล่าว สหรัฐฯ จึงมีจุดยืนที่เป็นกลางไม่เข้าข้างใคร อย่างไรก็ตาม เสถียรภาพในทะเลจีนใต้มีความสำคัญต่อสหรัฐฯ เพราะกว่าร้อยละ ๕๐ ของการขนส่งทางทะเล โดยเฉพาะการขนส่งน้ำมันต้องผ่านทะเลจีนใต้ ดังนั้นผลประโยชน์แห่งชาติของสหรัฐฯ คือ เสรีภาพในการเดินเรือ หลักกฎหมายระหว่างประเทศ และการแก้ไขความขัดแย้งอย่างสันติวิธี สหรัฐฯ โจมตีจีนว่าความตึงเครียดในทะเลจีนใต้เพิ่มมากขึ้นเพราะพฤติกรรมที่ก้าวร้าวของจีน ซึ่งได้ก่อให้เกิดความกังวลใจเป็นอย่างมาก ต่อการอ้างกรรมสิทธิ์ของจีน และการที่จีนจะยอมรับกฎหมายระหว่างประเทศหรือไม่ การที่จีนส่งแท่นขุดเจาะน้ำมันเข้าไปในบริเวณหมู่เกาะ Paracel ซึ่งเวียดนามได้อ้างกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะดังกล่าวทำให้เกิดความขัดแย้งรุนแรง ขณะเดียวกันประเทศคู่กรณีต่างพยายามสร้างเสริมกำลังทางทหารเข้าไปในบริเวณที่มีความขัดแย้ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งความเคลื่อนไหวของจีนในเรื่องนี้บ่งชี้ว่าเป็นห่วงมาก สหรัฐฯ พยายามที่จะช่วยลดความตึงเครียดและช่วยให้มีการแก้ไขความขัดแย้งอย่างสันติวิธี สหรัฐฯ ได้ร่วมมือกับอาเซียนในการจัดทำ Code of Conduct นอกจากนี้ สหรัฐฯ ยังสนับสนุนให้มีการสร้าง peer pressure เพื่อกดดันจีน แม้ว่าในปี พ.ศ. ๒๕๔๕ จีนและอาเซียนได้ตกลงกันว่า จะหลีกเลี่ยงกิจกรรมที่จะทำให้ความขัดแย้งเพิ่มมากขึ้น แต่ยังไม่มีการจำกัดความชัดเจนว่าอะไรคือกิจกรรมดังกล่าว สหรัฐฯ จึงสนับสนุนให้ทุกฝ่ายหารือกันเพื่อให้มีคำจำกัดความที่ชัดเจน สหรัฐฯ เรียกร้องให้ทุกฝ่ายยุติกิจกรรมทุกอย่างที่จะก่อให้เกิดปัญหา ซึ่งในระยะยาวสหรัฐฯ หวังว่าสถาบันที่เข้มแข็งจะสามารถกดดันสมาชิกหลีกเลี่ยงความขัดแย้ง และนำไปสู่การแก้ไขปัญหอย่างสันติวิธีได้

๔.๒ การขยายอิทธิพลของจีนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในช่วงเวลาที่ผ่านมา การขยายบทบาทของประเทศมหาอำนาจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เด่นชัด ได้แก่ การดำเนินตามยุทธศาสตร์ หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (Belt and Road Initiative – BRI) ที่จีนยึดเป็นกลไก หลักในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ และเป็นเครื่องมือสำคัญในการขยายอิทธิพล และส่งเสริมความร่วมมือในทุกมิติกับประเทศเป้าหมายของจีน โดยภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ BRI จีนจะให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อเชื่อมโยงจีนกับประเทศต่างๆ ในภูมิภาค ไม่ว่าจะเป็นความร่วมมือด้านการคมนาคมขนส่งด้วยเทคโนโลยีการผลิตขั้นสูงกับประเทศต่างๆ ในภูมิภาค การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม และที่สำคัญคือ ความร่วมมือด้านการค้า ที่ส่งผลให้จีนมีอิทธิพลทางด้านเศรษฐกิจในอาเซียนในระดับสูง ซึ่งเห็นได้ชัดจากการจัดการประชุม Boao Forum for Asia 2017 เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ที่แสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญต่อภูมิภาคอาเซียนของจีน อีกทั้งจากผลการประชุมกรอบความร่วมมือล้านช้าง - แม่โขง เมื่อเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ที่ประชุมยังมีมติส่งเสริมยุทธศาสตร์ BRI ของจีน เนื่องจากประเทศสมาชิกเห็นพ้องว่า ยุทธศาสตร์ BRI นี้ จะเป็นตัวช่วยให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างประเทศอนุภูมิภาคกับประเทศต่างๆ ได้อย่างสมบูรณ์ นอกจากนี้ ยุทธศาสตร์ BRI ยังสามารถเป็นเครื่องมือที่จีนนำมาใช้เพื่อไกล่เกลี่ยลดระดับความตึงเครียดจากข้อพิพาทต่างๆ โดยเฉพาะ กรณีข้อพิพาททะเลจีนใต้ ที่ปัจจุบันมีแนวโน้มไปในทิศทางที่ดีขึ้น สะท้อนให้เห็นว่า ในภาพรวมแล้ว ยุทธศาสตร์ BRI ของจีน ถือว่าได้รับการตอบรับจากประเทศต่างๆ ในภูมิภาคอาเซียนอย่างดีเยี่ยมอิทธิพลของจีนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ด้านเศรษฐกิจ จีนใช้การทูตรถไฟความเร็วสูงในการกระชับความสัมพันธ์ทางด้านการค้าการลงทุนกับประเทศต่างๆ ในอาเซียน ภายใต้ยุทธศาสตร์ BRI (Belt and Road Initiative)ซึ่งมีความสอดคล้องอย่างยิ่งกับยุทธศาสตร์ของชาติสมาชิกอาเซียนที่กำลังพยายามพัฒนาประเทศผ่านการบูรณาการด้านโครงสร้างพื้นฐาน และโลจิสติกส์ ทั้งนี้ จีนมีเป้าหมายในการสร้างเครือข่ายทางรถไฟทั่วเอเชีย (The Pan - Asia Railway Network) โดยโครงการรถไฟสายนี้จะมีเมืองคุนหมิง ในมณฑลยูนนาน ทางตอนใต้ของจีน เป็นชุมทางเชื่อมต่อกับประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (โดยแบ่งเส้นทางออกเป็น ๓ ส่วน ได้แก่ ๑. เส้นทางสายกลาง เชื่อมจีน สปป.ลาว ไทย มาเลเซีย และสิงคโปร์ ระยะทาง ๔,๕๐๐ กม. ๒. เส้นทางสายตะวันออก เชื่อมจีน เวียดนาม กัมพูชา ไทย มาเลเซีย และสิงคโปร์ รวมระยะทาง ๕,๕๐๐ กม. และ ๓. เส้นทางสายตะวันตก เชื่อมโยงจีนกับเมียนมา ไทย มาเลเซีย และสิงคโปร์ ระยะทาง ๔,๗๖๐ กม. โดยเส้นทางทั้ง ๓ สาย จะมาบรรจบกันตรงกลางที่กรุงเทพฯ) อีกทั้ง ยังมีโครงการรถไฟความเร็วสูงย่อยๆ อีกหลายแห่ง กระจายตัวอยู่ในหลายประเทศ ทั้งนี้ นอกเหนือจากแต่ละประเทศจะได้พัฒนาโครงการคมนาคม ซึ่งจะส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของประเทศแล้ว จีนจะรับประโยชน์จากการกระชับความสัมพันธ์กับนานาประเทศ และยังสามารถลดต้นทุนพร้อมกับเพิ่มความรวดเร็วในการส่งออกสินค้าจากมณฑลยูนนาน มาয়งตลาดในอาเซียนได้ด้วย ในด้านการลงทุน จีนเข้าไปลงทุนจำนวนมหาศาลในประเทศ CLMV โดยเฉพาะในด้านพลังงาน การสร้างเขื่อนหรือท่าเรือ ที่สำคัญ เช่น การลงทุนก่อสร้างโครงการดาราสกอร์ ในกัมพูชา การก่อสร้างโครงการทำเรื่อน้ำลึกและเขตเศรษฐกิจพิเศษ จำ้วผิว รัฐยะไข่ ซึ่งเป็นทางออกสู่มหาสมุทรอินเดียของจีน รวมทั้ง มีท่าอากาศยานและน้ำมันดิบลำเลียงเข้าสู่จีน และเขื่อนมิตโชนที่อยู่ระหว่างการเจรจาให้ดำเนินการต่อในเมียนมา ตลอดจนความร่วมมือในการจัดตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษใน สปป.ลาว

ด้านการทหาร จีนใช้นโยบายการทูตทางทหาร (Military Diplomacy) ที่มุ่งเน้นเกี่ยวกับการกระชับความสัมพันธ์ทางทหารระหว่างกองทัพ โดยมีวัตถุประสงค์ในการเปลี่ยนแปลงเป้าหมายจากการต่อสู้แบบเผชิญหน้า เป็นการกระชับความสัมพันธ์ด้านความมั่นคงที่มีความใกล้ชิดระหว่างกองทัพ ผ่านการให้ความช่วยเหลือทางด้านอาวุธยุทโธปกรณ์ เครื่องใช้การเยือนระหว่างผู้บังคับบัญชาระดับสูง การแลกเปลี่ยนที่นั้งการศึกษา ตลอดจนการฝึกซ้อมรบร่วม ทั้งนี้ นโยบายการทูตทางทหารมักใช้ได้ดีกับกลุ่มประเทศอาเซียนใหม่ (CLMV) เช่น กัมพูชา จีนมอบความช่วยเหลือทางทหารให้กับกัมพูชาในลักษณะแบบให้เปล่า ทั้งงบประมาณ ยุทธภัณฑ์สายพลาธิการ การฝึกศึกษา และที่สำคัญคือ ความร่วมมือด้านการจัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์ เพื่อใช้เสริมสร้างขีดความสามารถทางด้านการทหารให้ทัดเทียมกับประเทศอื่นๆ ในภูมิภาค เช่น รถยนต์ทางทหาร ปืนพกพร้อมกระสุน บ.MA-60 บ.L-39 ฮ.Z-9 ระบบเรดาร์ชายฝั่งแบบ Fufue เป็นต้น ในกรณีเมียนมา หลังจากที่เมียนมาใช้นโยบายเปิดประเทศ จีนพยายามกระชับความสัมพันธ์กับเมียนมามากขึ้น ผ่านความร่วมมือด้านการฝึกศึกษา การส่งเสริมความเป็นหุ้นส่วนด้านยุทธศาสตร์ความมั่นคงบริเวณชายแดน และการขายอาวุธยุทโธปกรณ์ราคาถูก เช่น อากาศยานไร้คนบิน เครื่องบินลำเลียง รถถัง รถบรรทุกหุ้มเกราะ ปืนใหญ่ กระสุนชนิดต่างๆ เป็นต้น

ทั้งนี้ อุปสรรคสำคัญในการขยายอิทธิพลของจีนในภูมิภาคอาเซียน คือ ปัญหาข้อพิพาทในทะเลจีนใต้ที่ยังคงยืดเยื้อ โดยในห้วงที่ผ่านมาจีนยังคงดำเนินการอ้างสิทธิเหนือพื้นที่ทับซ้อนอย่างต่อเนื่อง ที่สำคัญคือการใช้อำนาจทางการทหาร เช่น การประจำการหน่วยทหาร การติดตั้งอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัยจำนวนมาก การเพิ่มกำลังทางเรือ การขยายศักยภาพในการลาดตระเวนชายฝั่ง การก่อสร้างโครงสร้างพื้นฐานทางทหารที่เอื้อต่อการเป็นฐานที่ตั้งและการส่งกำลังบำรุง พร้อมทั้งยืนยันที่จะตอบโต้หากมีการล่วงล้ำอธิปไตยของจีน แม้รัฐบาลจีนจะสนับสนุนในการแก้ไขปัญหาอย่างสันติก็ตาม ซึ่งการดำเนินการอ้างสิทธิอย่างแข็งกร้าวนี้ ส่งผลให้การดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศอาเซียน โดยเฉพาะประเทศคู่พิพาทเป็นไปอย่างไม่ราบรื่น สร้างบรรยากาศที่ตึงเครียด และส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพความมั่นคงในภูมิภาค

การดำเนินยุทธศาสตร์ “One Belt One Road” ของจีนยังคงประสบกับปัญหาความเสี่ยงที่มาจากความซับซ้อนทางการเมืองของประเทศต่างๆ ตามโครงการเส้นทางสายไหมซึ่งเกิดจากระดับการพัฒนาของแต่ละประเทศไม่เท่ากัน ส่งผลให้การดำเนินงานในบางเส้นทางต้องชะงักงัน หรือไม่อาจดำเนินการต่อได้ นอกจากนี้ การเร่งขยายอิทธิพลของจีน ยังส่งผลให้เกิดกระแสต่อต้านในบางประเทศ ซึ่งแม้จีนจะยืนยันว่า เป้าหมายหลักคือการส่งเสริมความร่วมมือทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรมกับนานาประเทศ แต่ในอีกมุมหนึ่งหากโครงการนี้ประสบความสำเร็จ จีนย่อมสามารถขยายอิทธิพลด้านการเมือง การทหาร และความมั่นคงเข้าไปยังพื้นที่ประเทศที่เส้นทางสายไหมพาดผ่านได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

แม้การใช้นโยบายการทูตทางทหารของจีนจะส่งผลดีต่อการพัฒนากองทัพในบางประเทศ แต่จีนมักใช้ความสัมพันธ์อันดีระหว่างกองทัพนี้ในการสร้างฐานอำนาจให้กับตนเองในเวทีระหว่างประเทศ โดยเฉพาะที่ประชุมองค์การอาเซียน เพื่อลดทอนอุปสรรคที่ส่งต่อการเข้าถึงผลประโยชน์ของจีนในภูมิภาค เช่น จากกรณีที่ประชุมระดับรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียน ครั้งที่ ๔๕ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๕ ที่ไม่สามารถออกแถลงการณ์ร่วม เนื่องจากกัมพูชาเป็นเพียงชาติเดียวที่ไม่สนับสนุนให้มีการกล่าวถึงกรณีทะเลจีนใต้ที่กระทบต่อจีน สะท้อนให้เห็นถึงความเป็นเอกภาพขององค์การอาเซียนที่กำลังถูกสั่นคลอนโดยประเทศมหาอำนาจ

การมุ่งขยายอิทธิพลของจีน อาจส่งผลให้ดุลอำนาจทางทหารและสถานการณ์ความมั่นคงในภูมิภาคมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลงจากเดิม เมื่อหลังจากที่ประเทศต่างๆ เริ่มสร้างเสริมศักยภาพในการป้องกันด้วยการเพิ่มงบประมาณให้กับกองทัพ รวมถึงประจำการอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัย ทั้งจากการได้รับการสนับสนุนจากจีน หรือจากการจัดหาเอง เพื่อตอบโต้ต่อการขยายอำนาจทางทหารของจีนจากประเด็นข้อพิพาททะเลจีนใต้ ย่อมทำให้ดุลอำนาจทางทหารในภูมิภาคมีการเปลี่ยนแปลง และส่งผลกระทบต่อด้านจิตวิทยาต่อประเทศข้างเคียง เกิดความหวาดระแวงถึงเจตนารมณ์ในการเสริมสร้างขีดความสามารถกองทัพ ก่อให้เกิดสภาวะหวาดระแวงด้านความมั่นคง (The Security Dilemma) ที่นำมาซึ่งกระแสการนำเข้าอาวุธยุทโธปกรณ์และการสร้างเสริมแสนยานุภาพกองทัพในภูมิภาค ส่งผลให้สันติภาพและเสถียรภาพความมั่นคงที่ประเทศต่างๆ พยายามสร้างความร่วมมือเพื่อธำรงไว้มานานนับทศวรรษต้องสั่นคลอน

สถานการณ์ด้านความมั่นคงบริเวณรอบอินเดีย

สถานการณ์ในภูมิภาคเอเชียใต้ในปัจจุบันมีความเคลื่อนไหวที่สำคัญหลายประการ อาทิ การเลือกตั้งทั่วไปและเลือกตั้งประธานาธิบดีของปากีสถาน บังกลาเทศ และมัลดีฟส์ ส่วนด้านความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อินเดียเริ่มให้ความสำคัญกับรัสเซีย อาเซียน และไทยมากขึ้น เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ระหว่างปากีสถานกับอัฟกานิสถานที่มีการพัฒนามากขึ้น รวมถึงสถานการณ์ก่อการร้ายในภูมิภาคด้วย อย่างไรก็ตาม ประเด็นปัญหาชาวมุสลิมในรัฐยะไข่ในบังกลาเทศ ยังคงเป็นประเด็นปัญหาของบังกลาเทศที่ต้องการความร่วมมือจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องความเคลื่อนไหวด้านการเมืองภายในประเทศ

ปัจจุบันมีความเคลื่อนไหวของการเมืองภายในประเทศเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นห้วงการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองในหลายประเทศ ทำให้ได้ผู้นำของประเทศทั้งผู้ที่ได้รับเลือกใหม่อย่างปากีสถาน และผู้นำที่ได้รับเลือกให้ดำรงตำแหน่งอีกสมัยอย่างบังกลาเทศ โดยคาดว่าการเมืองภายในประเทศของทั้งปากีสถาน และบังกลาเทศ จะมีการเคลื่อนไหวจากพรรคฝ่ายค้านเพื่อแสดงความไม่เห็นด้วยกับรัฐบาลอย่างต่อเนื่อง และจะเป็นบทเรียนให้กับประเทศที่กำลังจะจัดการเลือกตั้งในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ อย่างอินเดีย และอัฟกานิสถาน ได้เรียนรู้และนำไปปรับปรุงเพื่อหาหนทางปฏิบัติในการดำเนินการจัดการเลือกตั้งให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

๑. ความเคลื่อนไหวความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

สำหรับการดำเนินนโยบายของอินเดีย นายกรัฐมนตรี นเรนทรา โมดิ ได้ให้ความสำคัญกับนโยบาย Act East Policy และ Made in India เป็นหลัก เนื่องจากนายกรัฐมนตรียุคอินเดียมีความเข้าใจเศรษฐกิจการเมืองโลกเป็นอย่างดี รวมถึงการตั้งเป้าหมายทางเศรษฐกิจที่ชัดเจน ทำให้อินเดียเร่งสร้างความสัมพันธ์ และขยายความร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านและพันธมิตรนอกภูมิภาค ผ่านนโยบายหลักเหล่านี้ โดยอินเดียมีความใกล้ชิดกับบังกลาเทศมากที่สุดในภูมิภาคเอเชียใต้ ขณะที่ยังคงรักษาระดับความสัมพันธ์กับปากีสถานและอัฟกานิสถานให้คงที่ด้วยการพยายามฟื้นฟูความสัมพันธ์กับทั้งสองประเทศนี้ให้ดีขึ้น อินเดียมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชาติในกลุ่มอาเซียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านเศรษฐกิจ และการค้าการลงทุน โดยมีสิงคโปร์ มาเลเซีย อินโดนีเซีย และไทย เป็นลำดับ ๑, ๒, ๓ และ ๔ ตามลำดับ ในขณะที่นายกรัฐมนตรี อิมราน ข่าน แห่งปากีสถาน มีท่าทีที่ชัดเจนและได้ประกาศว่า ต้องการปรับปรุงความสัมพันธ์กับอินเดีย โดยใช้การแสวงหาความร่วมมือและการเจรจาในประเด็นปัญหาต่าง ๆ จึงต้องติดตามท่าทีของอินเดีย รวมทั้งการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าของทั้งสองฝ่าย อีกทั้งปัญหาการก่อการร้ายในพื้นที่จะเป็นความเสี่ยงสำคัญที่อาจส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศยังไม่มีคืบหน้าในด้านบวก ขณะที่ความสัมพันธ์กับอัฟกานิสถาน นายกรัฐมนตรี อิมราน ข่าน ได้แสดงจุดยืนที่จะให้การสนับสนุนการเลือกตั้งที่จะมีขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ รวมถึงกระบวนการสันติภาพ เพื่อร่วมมือกันสร้างความเสถียรภาพให้เกิดขึ้นในภูมิภาคในอนาคต

๒. ความเคลื่อนไหวด้านเศรษฐกิจ

ธนาคารโลกได้เผยแพร่รายงานการประเมินภาวะเศรษฐกิจ ระบุว่า ปัจจุบันอินเดียเป็นประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่เป็นอันดับที่ ๖ ของโลก เพราะอินเดียมีผลิตภัณฑ์มวลรวมภายในประเทศ (GDP) สูงกว่าประเทศในทวีปยุโรปเป็นครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๖๐ มูลค่า ๒,๕๙๗ ล้านดอลล่าร์สหรัฐ เป็นผลจากแนวโน้มการเติบโตของเศรษฐกิจเอเชีย ซึ่งคาดว่า เอเชียจะมีบทบาทนำในเวทีเศรษฐกิจโลกในระยะ ๑๕ ปีข้างหน้า ทางด้านปากีสถาน มีแนวโน้มที่จะต้องเผชิญปัญหาหลักได้แก่ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ การพัฒนาประเทศและการสร้างงาน คาดว่ารัฐบาลของนายกรัฐมนตรีอิมราน ข่าน อาจมีความจำเป็นที่จะต้องเจรจาขอกู้เงินเพิ่มเติมจากสถาบันการเงินระหว่างประเทศ หรือประเทศพันธมิตร รวมถึงอาจใช้การระดมทุน การออกพันธบัตร การส่งเสริมการลงทุนของนักธุรกิจชาวปากีสถานในต่างประเทศ ตลอดจนการปฏิรูปมาตรการทางภาษี เพื่อกระตุ้นและเร่งรัดการแก้ไขปัญหาด้านเศรษฐกิจของประเทศที่ย่ำแย่ อย่างไรก็ตาม คาดว่า รัฐบาลของนายกรัฐมนตรีอิมราน ข่าน จะยังคงให้ความสำคัญกับโครงการระเบียงเศรษฐกิจจีน - ปากีสถาน (CPEC) ต่อไป เนื่องจากปากีสถานคาดหวังว่า หากโครงการดังกล่าวแล้วเสร็จจะสามารถฟื้นฟูสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ และผลักดันให้ปากีสถานกลายเป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยงทั้งทางเศรษฐกิจ การลงทุน และการคมนาคม ระหว่างภูมิภาคเอเชียใต้กับตะวันออกกลาง เอเชียกลาง และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

๓. ความเคลื่อนไหวด้านสังคมจิตวิทยา

ประเด็นปัญหาชาวมุสลิมในรัฐยะไข่ ยังคงเป็นปัญหาหลักของภูมิภาคเอเชียใต้ เนื่องจากมีความเกี่ยวข้องกับหลายประเทศในภูมิภาค ซึ่งแม้ว่าที่ผ่านมาได้มีความพยายามแก้ไขปัญหาดังกล่าวด้วยหลากหลายวิธี แต่ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาดังกล่าวได้สำเร็จ ทั้งนี้ หากประเทศต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับทั้งประเทศในภูมิภาค และประเทศต้นทางอย่างเมียนมา ยังไม่สามารถหาทางออกร่วมกันได้ สถานการณ์ผู้อพยพชาวมุสลิมที่อาศัยอยู่ในบังกลาเทศอาจทวีความรุนแรงมากขึ้นในอนาคต ทั้งจากการก่ออาชญากรรมที่มีความเชื่อมโยงต่อกลุ่ม/เครือข่ายทั้งภายในและภายนอกบังกลาเทศ รวมทั้งการก่อการร้ายที่พยายามแสวงประโยชน์จากสถานการณ์ดังกล่าว

๔. ความเคลื่อนไหวด้านการทหารและความมั่นคง

อินเดียมีการนำงบประมาณทางการทหารไปใช้เพื่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานบริเวณพื้นที่ชายแดนของประเทศประมาณร้อยละ ๓๕ เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของประชาชนอินเดีย ผ่านการสร้างเชื่อมโยงระหว่างชาวอินเดียในพื้นที่ห่างไกลกับชาวอินเดียในเมืองใหญ่ ซึ่งในอนาคตอันใกล้นี้ อินเดีย มีโอกาสที่จะก้าวขึ้นเป็นประเทศผู้ผลิตและส่งออกอาวุธรายใหญ่ของโลก จากนโยบาย Made in India ซึ่งอินเดียเป็นประเทศใหญ่ที่มีการพัฒนายุทธโธปกรณ์ของตนเอง ภายใต้อุตสาหกรรมป้องกันประเทศที่แข็งแกร่ง มีความร่วมมือกับภาคเอกชนสูง เทคโนโลยีส่วนใหญ่รับมาจากรัสเซีย โดยอาศัยความสัมพันธ์อันดีระหว่างกัน รวมถึงการถ่ายทอดเทคโนโลยีได้อย่างเป็นขั้นตอน

๕. ความเคลื่อนไหวด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

ทั้งนี้ในห้วงทศวรรษที่ผ่านมาศักยภาพด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของอินเดียมีความก้าวหน้าและทันสมัยมากขึ้น เฉพาะอย่างยิ่งวิทยาการด้านเทคโนโลยีชีวภาพ (Biotechnology) ยารักษาโรค รวมทั้งการวิจัย และการพัฒนาของอินเดีย เหล่านี้ล้วนเป็นจุดดึงดูดและสร้าง

ความแข็งแกร่งให้แก่อินเดีย ซึ่งในปัจจุบัน อินเดียมีการลงทุนด้านการวิจัยและพัฒนาด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมากที่สุดในโลก โดยอินเดียจะสามารถเป็นประเทศชั้นนำด้านเทคโนโลยีชีวภาพ (Biotechnology) และซอฟต์แวร์ นอกจากนี้ ในด้านเทคโนโลยีอวกาศจะเป็นไปตามที่นายกรัฐมนตรี นเรนทรา โมดี ได้ประกาศว่า อินเดียจะส่งยานอวกาศที่ขับเคลื่อนด้วยมนุษย์ขึ้นสู่อวกาศเป็นครั้งแรก ในปี พ.ศ. ๒๕๖๕ ด้วย

๖. ความเคลื่อนไหวด้านการก่อการร้าย

ในปัจจุบันกลุ่มตาลิบันปากีสถาน (Tehreek-e-Taliban Pakistan - TTP) ถือว่าเป็นภัยคุกคามการก่อการร้ายในปากีสถานมากที่สุด ขณะเดียวกันอัฟกานิสถานกับปากีสถานสามารถกำหนดข้อตกลงร่วมกันในการกำหนดทิศทางของแผนปฏิบัติการเพื่อสันติภาพและความเป็นหนึ่งเดียวระหว่างอัฟกานิสถาน - ปากีสถาน (Afghanistan - Pakistan Action Plan for Peace and Solidarity - APAPPS) ได้สำเร็จ ซึ่งจะเป็นอีกหนึ่งความร่วมมือในการร่วมกันต่อต้านการก่อการร้ายสำหรับกลุ่มรัฐอิสลาม (Islamic State - IS) มีแนวโน้มขยายการก่อการร้ายในปากีสถานมากขึ้น

การเมืองและการปกครองของอินเดีย

การปกครองของอินเดียเป็นระบอบประชาธิปไตยระบบรัฐสภา แยกศาสนาออกจากการเมือง แบ่งอำนาจการปกครองเป็นสาธารณรัฐ (Secular Democratic Republic with a Parliamentary System) แบ่งเป็น ๒๙ รัฐ และดินแดนสหภาพ (Union Territories) อีก ๗ เขตการปกครองของอินเดียมีรัฐธรรมนูญเป็นแม่บท มีประธานาธิบดีเป็นประมุขของรัฐ และประมุขของฝ่ายบริหาร ตามบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ แต่อำนาจในการบริหารที่แท้จริงอยู่ที่นายกรัฐมนตรีประธานาธิบดีคนปัจจุบัน คือ นายราม ฌันธู โกวินท์ (Ram Nath Kovind) เข้ารับตำแหน่งเมื่อวันที่ ๒๕ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๐ ในฐานะประธานาธิบดีคนที่ ๑๔ ส่วนนายกรัฐมนตรีคนปัจจุบันคือนายนเรนทร โมดี (Narendra Modi) เข้ารับตำแหน่งเมื่อวันที่ ๒๖ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗ ในฐานะนายกรัฐมนตรีคนที่ ๑๕ ของอินเดีย

อินเดียถือเป็นประเทศประชาธิปไตยระบบรัฐสภาที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลกด้วยจำนวนประชากรกว่า ๑.๒๓ พันล้านคน โดยมีผู้มีสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งทั่วไปครั้งล่าสุดเมื่อเดือนเมษายน-พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๕๗จำนวนถึง ๘๑๔.๕ ล้านคน โดยมีผู้มาลงคะแนนจำนวน ๕๔๑ ล้านคน ซึ่งถือเป็นรากฐานที่สำคัญของการเมืองการปกครองของอินเดียนับตั้งแต่ได้รับเอกราชในวันที่ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๐มาจนถึงปัจจุบันสำหรับรูปแบบการปกครอง แบ่งการบริหารออกเป็น ๒ ระดับ คือ การปกครองส่วนกลางและการปกครองระดับรัฐ

๑. การปกครองของส่วนกลาง

๑.๑ ฝ่ายนิติบัญญัติหรือรัฐสภา (Parliament) เป็นระบบสภาคู่ (Bicameral) ประกอบด้วย ๒ สภา คือ ราชยสภา (Rajya Sabha) หรือวุฒิสภา และโลกสภา (Lok Sabha) หรือสภาผู้แทนราษฎร การตรากฎหมายต่างๆ จะต้องได้รับความเห็นชอบจากทั้งสองสภา

๑.๑.๑ ราชยสภา (Rajya Sabha) รัฐธรรมนูญบัญญัติให้ราชยสภามีสมาชิกไม่เกิน ๒๕๐ คน ปัจจุบันมีสมาชิก ๒๔๕ คน โดย ๑๒ คน เป็นผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่างๆ ที่ได้รับการแต่งตั้งจากประธานาธิบดีทุกๆ ๒ ปี และอีก ๒๓๓ คน มาจากการเลือกตั้งทางอ้อมโดยสภานิติบัญญัติแห่งรัฐ (Legislative Assembly) หรือวิธานสภาเป็นผู้เลือก ถือเป็นผู้แทนของรัฐและดินแดนสหภาพ สมาชิกจะมีวาระการทำงาน ๖ ปี โดยทุกสองปีจะมีการเลือกตั้งและแต่งตั้งสมาชิกราชยสภาจำนวน ๑ ใน ๓ ใหม่ ทั้งนี้ รัฐธรรมนูญกำหนดให้รองประธานาธิบดีอินเดียเป็นประธานราชยสภาโดยตำแหน่ง

๑.๑.๒ โลกสภา (Lok Sabha) มีสมาชิกได้ไม่เกิน ๕๕๐ คน โดย ๕๔๓ คน มาจากการเลือกตั้งโดยตรง (๕๓๐ คน มาจากแต่ละรัฐ ๑๓ คน มาจากดินแดนสหภาพ) และอีกไม่เกิน ๒ คน มาจากการคัดเลือกของประธานาธิบดีจากชุมชนชาวผิวขาว (Anglo-Community) ในประเทศ สมาชิกโลกสภามีวาระคราวละ ๕ ปี เว้นแต่จะมีการยุบสภา สมาชิกโลกสภามีวาระการทำงาน ๕ ปี

ระบบการเลือกตั้ง การเลือกตั้งสมาชิกราชยสภา มีทั้งแบบมีผู้แทนได้หลายคน และแบบที่เขตเลือกตั้งมีผู้แทนได้คนเดียว เป็นการเลือกตั้งทางอ้อมโดยสภานิติบัญญัติแห่งรัฐและดินแดนสหภาพ โดยใช้หลักการตัวแทนตามสัดส่วน หรือคะแนนสูงสุดหนึ่งเดียวแล้วแต่กรณี โดยมีคณะกรรมการการเลือกตั้งของอินเดียเป็นหน่วยงานที่ดูแลเรื่องการจัดการเลือกตั้งทั่วประเทศ ซึ่งเป็นหน่วยงานที่ได้รับการยอมรับนับถือว่าเป็นองค์กรอิสระที่ดำเนินงานด้วยความความเป็นกลาง และสามารถปฏิบัติหน้าที่โดยปราศจากการแทรกแซงของรัฐ

อำนาจหน้าที่ของรัฐสภามีอำนาจหน้าที่ในการบัญญัติกฎหมาย กำกับดูแลการบริหารประเทศของฝ่ายบริหาร ผ่านร่างงบประมาณ อภิปรายประเด็นปัญหาต่างๆ ที่เป็นผลประโยชน์แห่งชาติ หรือมีผลกระทบต่อประชาชน อาทิ แผนการพัฒนา นโยบายแห่งชาติ ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ อำนาจหน้าที่ที่แตกต่างระหว่างโลกสภาและราชยสภา คือ โลกสภากำกับดูแลการบริหารประเทศของคณะรัฐมนตรี และมีอำนาจในการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับการเงินและงบประมาณ ในขณะที่ราชยสภาไม่มีอำนาจในการบัญญัติกฎหมายเกี่ยวกับเรื่องการเงิน แต่มีอำนาจในการพิจารณากฎหมายอื่นๆ โลกสภาและราชยสภามีคณะกรรมการต่างๆ อยู่ภายใต้ โดยแบ่งคณะกรรมการเป็นสองประเภท คือ Standing Committee และ ad hoc Committee คณะกรรมการที่ถือว่ามีความสำคัญ คือ Committee on Public Accounts มีหน้าที่ตรวจสอบการใช้จ่ายงบประมาณของรัฐบาลให้เป็นไปตามข้อตกลงของรัฐสภา (เป็นคณะกรรมการของราชยสภา) Committee on Public Undertakings มีหน้าที่ตรวจสอบรายงานของผู้ตรวจงบประมาณแผ่นดิน (เป็นคณะกรรมการของราชยสภา) Committee on Estimates มีหน้าที่ตรวจสอบการบริหารงานให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐบาล (เป็นคณะกรรมการของโลกสภา) อนึ่ง ประธานาธิบดีเป็นผู้มีอำนาจเรียกประชุมสภา เลื่อนการประชุม กล่าวอภิปรายต่อสภา ยุบโลกสภา และประกาศกฎหมายได้ทุกเวลา ยกเว้นในระหว่างสมัยการประชุมของรัฐสภา และตามรัฐธรรมนูญ ผู้ที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีสามารถเป็นสมาชิกของโลกสภาหรือราชยสภาก็ได้

๑.๒ ฝ่ายบริหารโดยมีประธานาธิบดี เป็นประมุขของรัฐ และเป็นหัวหน้าคณะผู้บริหาร (Head of Executives of the Union) ซึ่งประกอบด้วยรองประธานาธิบดี นายกรัฐมนตรี และคณะรัฐบาล (Council of Ministers) ประธานาธิบดีได้รับการเลือกตั้งทางอ้อมจากผู้แทนของทั้งสองสภา

รวมทั้งสภานิติบัญญัติของแต่ละรัฐ ดำรงตำแหน่งคราวละ ๕ ปี และสามารถลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นวาระที่สองได้ คุณสมบัติของผู้ที่จะดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีได้ คือ ต้องมีสัญชาติอินเดีย มีอายุไม่ต่ำกว่า ๓๕ ปี และเป็นสมาชิกโลกสภา สำหรับ รองประธานาธิบดี ได้รับการเลือกตั้งทางอ้อมจากผู้แทนของทั้งสองสภา ดำรงตำแหน่งคราวละ ๕ ปี และเป็นประธานราชสภาโดยตำแหน่ง ส่วนนายกรัฐมนตรี เป็นผู้ที่มีอำนาจในการบริหารอย่างแท้จริง ดำรงตำแหน่งคราวละ ๕ ปี ได้รับการแต่งตั้งโดยตรงจากประธานาธิบดี เป็นหัวหน้าคณะรัฐมนตรี (Council of Ministers) ซึ่งได้รับการแต่งตั้งโดยประธานาธิบดี โดยการเสนอแนะของนายกรัฐมนตรี คณะรัฐมนตรีประกอบด้วยรัฐมนตรี (Ministers) รัฐมนตรีที่ขึ้นตรงต่อนายกรัฐมนตรี (Ministers of State - Independent Charge) และรัฐมนตรีช่วยว่าการ (Ministers of State) คณะรัฐมนตรีรายงานโดยตรงต่อโลกสภา

๑.๓ ฝ่ายตุลาการอำนาจตุลาการเป็นอำนาจอิสระ ไม่ขึ้นกับฝ่ายบริหาร มีหน้าที่ปกป้องและตีความรัฐธรรมนูญ ศาลฎีกา (Supreme Court) เป็นศาลสูงสุดของประเทศ ผู้พิพากษาประจำศาลฎีกา มีจำนวนไม่เกิน ๒๕ คน แต่งตั้งโดยประธานาธิบดี ในระดับรัฐ มีศาลสูง (High Court) ของตนเองเป็นศาลสูงสุดของแต่ละรัฐ รองลงมาเป็นศาลย่อย (Subordinate Courts) ซึ่งแตกต่างกันไปในแต่ละรัฐ อย่างไรก็ตาม อำนาจตุลาการของรัฐอยู่ภายใต้ศาลฎีกาซึ่งมีอำนาจสูงสุด

๒. การปกครองระดับรัฐ

รัฐธรรมนูญอินเดียแบ่งแยกอำนาจระหว่างรัฐบาลกลาง (Government of India) และรัฐบาลมลรัฐ (State Government) อย่างชัดเจน รัฐบาลมลรัฐมีอำนาจในการรักษาความสงบเรียบร้อยและรักษากฎหมาย การพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมของมลรัฐ สำหรับโครงสร้างของฝ่ายบริหารในแต่ละมลรัฐ ประกอบด้วย

๒.๑ ผู้ว่าการรัฐ (Governor) เป็นประมุขของรัฐ ได้รับการแต่งตั้งโดยตรงจากประธานาธิบดี (ตามข้อเสนอแนะของพรรคการเมืองที่เป็นพรรครัฐบาล) มีอำนาจหน้าที่ในการแต่งตั้ง ถอดถอนมุขมนตรีและคณะรัฐมนตรีประจำรัฐ แต่งตั้งอัยการประจำรัฐ เรียกประชุมและยุบสภานิติบัญญัติแห่งรัฐ ให้ความเห็นชอบและยับยั้งร่างกฎหมายของรัฐ มีอำนาจลดโทษและให้อภัยโทษ

๒.๒ รัฐบาลแห่งรัฐ (State Government) ประกอบด้วยมุขมนตรี (Chief Minister) เป็นหัวหน้าและเป็นผู้ใช้อำนาจบริหารภายในรัฐ และคณะรัฐมนตรีประจำรัฐ (State Ministers) ทั้งนี้ รัฐบาลแห่งรัฐจะมาจากพรรคการเมืองที่สามารถจัดตั้งรัฐบาลภายหลังการเลือกตั้งภายในรัฐหรือได้รับการแต่งตั้งจากสภานิติบัญญัติแห่งรัฐ

๒.๓ สภานิติบัญญัติแห่งรัฐในรัฐพิหาร จัมมูร์แคชเมียร์กรณาฏกะ มหาราษฏระ และอุตตรประเทศ มีสองสภา คือ Legislative Council และ Legislative Assembly ในรัฐอื่นๆ ที่เหลือมีเพียงสภาเดียวคือ Legislative Assembly ทั้งนี้ Legislative Council จะทำหน้าที่คล้ายราชสภา มีสมาชิกไม่มากกว่าหนึ่งในสามของจำนวนสมาชิก Legislative Assembly และไม่น้อยกว่า ๔๐ คน สมาชิกหนึ่งในสามได้รับเลือกตั้งโดยสมาชิก Legislative Assembly หนึ่งในสามมาจากผู้ดำรงตำแหน่งในองค์การบริหารส่วนท้องถิ่น หนึ่งในสิบสองเป็นอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิในสถานศึกษาของรัฐ ที่เหลือเป็นผู้ทรงคุณวุฒิในด้านต่างๆ ที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้ว่าการรัฐสำหรับ Legislative Assembly จะทำหน้าที่คล้ายโลกสภา มีสมาชิกได้ไม่เกิน ๕๐๐ คน และไม่น้อยกว่า ๖๐ คน ได้รับการเลือกตั้งโดยตรงจากประชาชนตามการแบ่งเขตการเลือกตั้ง

นโยบายต่างประเทศของอินเดีย

๑. วิสัยทัศน์การดำเนินนโยบายต่างประเทศของอินเดีย

การดำเนินนโยบายต่างประเทศของอินเดียมีวัตถุประสงค์เพื่อบรรลุเป้าหมายหลัก ๓ ประการ คือ

๑.๑ แสวงหาหลักประกันให้กับความมั่นคงแห่งชาติเพื่อต่อต้านการรุกรานจากภายนอกหรือต่อต้านการสนับสนุนจากภายนอกเพื่อการแบ่งแยกดินแดนของอินเดียและสร้างความมั่นคงในภูมิภาคซึ่งอินเดียถือเป็นเขตอิทธิพลของตน

๑.๒ แสวงหาอิสรภาพและความเชื่อมั่นในตนเอง กล่าวคือ ในขณะที่มีความสัมพันธ์อันใกล้ชิดกับรัสเซีย อินเดียได้ปรับปรุงความสัมพันธ์กับสหรัฐอเมริกาและประเทศตะวันตกอื่นๆ เพื่อให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินการทางการทูต และลดการพึ่งพิง รวมทั้งเป็นการถ่วงดุลระหว่างประเทศมหาอำนาจ

๑.๓ การเป็นประเทศมหาอำนาจขนาดกลาง เนื่องจากเห็นว่าอินเดียมีทรัพยากรธรรมชาติและประชากรจำนวนมากและมีเศรษฐกิจที่เข้มแข็ง อินเดียจึงควรมีบทบาทในทางการเมืองระหว่างประเทศ

การดำเนินนโยบายต่างประเทศของอินเดียเริ่มเห็นเด่นชัดจากช่วงเริ่มต้นของสงครามเย็นที่โลกแบ่งขั้วกันอย่างรุนแรงระหว่างค่ายเสรีประชาธิปไตยและค่ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งมีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากต่อการกำหนดนโยบายต่างประเทศของประเทศต่างๆ เพราะสงครามเย็นทำให้แต่ละประเทศมีความจำเป็นที่จะต้องเลือกข้างและแสดงตัวให้ชัดเจนว่าจะอยู่และสนับสนุนฝ่ายใดระหว่างฝ่ายเสรีประชาธิปไตยของสหรัฐอเมริกาหรือฝ่ายคอมมิวนิสต์ของสหภาพโซเวียต อินเดียที่เพิ่งได้รับเอกราชจากอังกฤษและเป็นประเทศที่เกิดใหม่ภายหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยการนำของนายเอวาฮาลเนห์รู นายกรัฐมนตรี กลับเลือกดำเนินนโยบายต่างประเทศที่แตกต่างและถือเป็นสิ่งแปลกใหม่สำหรับพัฒนาการเมืองระหว่างประเทศ นั่นก็คือ การใช้นโยบายต่างประเทศที่เรียกว่า “นโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด” มีหลักสำคัญคือการไม่นำตนเองเข้าไปผูกพันหรือฝักใฝ่กับการเมืองฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ด้วยการเป็นพันธมิตรทางทหารหรือการทำสนธิสัญญาใดๆ เพื่อต่อต้านอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นศัตรูกัน แต่จะให้ความเป็นมิตรกับทุกๆ ประเทศโดยไม่จำกัดค่ายทางการเมือง รวมทั้งการเป็นคนกลางในการเจรจาแก้ไขปัญหาและกรณีพิพาทระหว่างประเทศโดยสันติวิธี เพื่อลดความตึงเครียดและสถานการณ์ความขัดแย้งของสงครามเย็น และทำให้สันติภาพของโลกกลับคืนมา

นอกจากการใช้นโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดเป็นนโยบายต่างประเทศของอินเดียแล้ว เนห์รูยังได้นำเอา “หลักปัญจศีล” (Pancha Sheela Principle) มาใช้เป็นเกณฑ์ในการดำเนินความสัมพันธ์กับประเทศอื่นๆ อีกด้วย โดย “หลักปัญจศีล” หรือ “หลักการอยู่ร่วมกันโดยสันติห้าประการ” (The Five Principles of Peaceful Co-existence) เป็นหลักการที่อยู่ในสนธิสัญญาว่าด้วยข้อตกลงทางการค้าและการติดต่อระหว่างเขตทิเบตของจีนกับอินเดีย (Agreement on Trade and Intercourse Between Tibet Region of China and India) ซึ่งมีการลงนามร่วมกันในวันที่ ๒๙ เมษายน พ.ศ.๒๔๘๘ หลักปัญจศีลประกอบด้วยหลักห้าประการ อันได้แก่ ๑. การเคารพร่วมกันต่อบูรณภาพและอธิปไตย

ในเขตแดนของกันและกัน ๒. การไม่รุกรานกัน ๓. การไม่แทรกแซงในกิจการภายในของกันและกัน
๔. ความเสมอภาคและการถือประโยชน์ร่วมกัน และ ๕. การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

ลักษณะสำคัญของนโยบายไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดและหลักปรัชญาข้างต้น มีความสอดคล้องกันซึ่งเหตุผลสำคัญที่อินเดียนำนโยบายต่างประเทศดังกล่าวมาใช้ คือ ๑. ความขัดแย้งระหว่างประเทศมหาอำนาจที่เกิดจากความหวาดระแวงและหวาดกลัวซึ่งกันและกัน อินเดียจึงเลือกวางตัวให้อยู่ตรงกลางของความขัดแย้งดังกล่าว ๒. การนำตัวเข้าผูกพันกับประเทศมหาอำนาจหนึ่งใดแล้วจะทำให้เกิดการแบ่งแยกออกเป็นสองค่ายเด่นชัดมากขึ้น ๓. อินเดียไม่เชื่อในอุดมการณ์ของประเทศมหาอำนาจที่ต่างฝ่ายต่างอ้างว่าตนเองเป็นผู้ต่อสู้เพื่อเสรีภาพ และ ๔. การผูกพันกับประเทศมหาอำนาจจะทำให้อินเดียขาดอิสระในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ

เห็นได้ว่านโยบายต่างประเทศของอินเดียถูกกำหนดโดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์แห่งชาติ โดยอินเดียได้แสดงออกอย่างสม่ำเสมอต่อความเคารพในตัวเองและเสรีภาพในการคิดและตัดสินใจต่อนโยบายต่างประเทศอินเดียเชื่อว่าเป้าหมายของผลประโยชน์แห่งชาติจะสามารถทำให้อินเดียให้การยอมรับในความร่วมมือกับประเทศที่มีทัศนคติเช่นเดียวกัน อินเดียมีความเชื่ออย่างจริงใจในหลักการทำงานเพื่อสร้างมิตรภาพต่อทุกประเทศบนพื้นฐานของอำนาจอธิปไตยที่เท่าเทียมกันโดยปราศจากการเลือกปฏิบัติในเรื่องความแตกต่างด้านอุดมการณ์ และภูมิศาสตร์ ดังเห็นได้ว่าอินเดียเป็นมิตรประเทศทั้งกับประเทศคอมมิวนิสต์ และไม่ใช้คอมมิวนิสต์ อินเดียไม่เชื่อในเหตุผลของศัตรูถาวร และเตรียมพร้อมเพื่อจัดการกับปัญหาในระดับพหุภาคีโดยผ่านความพยายามของทั้งสองฝ่าย หลักการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด หลักปรัชญา และความศรัทธาในการสร้างสันติภาพเพื่อแก้ไขปัญหาความขัดแย้ง สิ่งเหล่านี้ได้ถูกนำมาเพื่อช่วยเหลืออินเดียให้ประสบความสำเร็จในการรักษาไว้ซึ่งมิตรภาพและความร่วมมือกับประเทศต่างๆ โดยเฉพาะการเคารพในประเทศเพื่อนบ้าน

ในช่วงที่ทศวรรษผ่านมา อินเดียถูกจับตามองจากมหาอำนาจในภูมิภาคและมหาอำนาจของโลก เนื่องจากมีบทบาทที่ชัดเจนมากขึ้นในการนำประเทศไปสู่การเป็นมหาอำนาจของโลกในศตวรรษที่ ๒๑ โดยมีจุดยืนการดำเนินนโยบายต่างประเทศเป็นของตนเอง ส่งเสริมค่านิยม Multilateralism และ Multi-polar World มีบทบาทสำคัญในกลุ่มประเทศไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด (Non-Aligned Movement – NAM) กลุ่ม G77 และกลุ่มประเทศBRICS ได้แก่ บราซิล รัสเซีย อินเดีย จีน และแอฟริกาใต้ นอกจากนี้ ยังเป็นตัวแทนของประเทศกำลังพัฒนาที่มีบทบาทแข่งขันในเวทีระหว่างประเทศต่างๆ อาทิ องค์การสหประชาชาติ (United Nations – UN) กลุ่ม G8 กลุ่ม G20 เป็นต้น รวมทั้งรณรงค์ เพื่อการเป็นสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ (United Nations Security Council – UNSC) ทั้งนี้ จุดแข็งที่สนับสนุนการเป็นมหาอำนาจของอินเดีย คือ การมีประชาธิปไตยที่ใหญ่ที่สุดในโลกและมีความเข้มแข็ง มีเทคโนโลยีที่เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว มีทรัพยากรบุคคลจำนวนมาก และการเป็นกระบอกเสียงให้แก่ประเทศกำลังพัฒนาในหลายโอกาส จึงเป็นเหตุผลทำให้ประเทศต่าง ๆ อาทิ สหรัฐฯ ญี่ปุ่น และเกาหลีใต้ หันกลับมาให้สนใจเร่งกระชับหรือรื้อฟื้นความสัมพันธ์กับอินเดีย เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและการเมืองในบริบทปัจจุบัน

นับตั้งแต่การประกาศเอกราชของอินเดีย เมื่อ ๑๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๐ รัฐบาลชุดแรกนำโดยนายชาหะร์ลาลเนห์รู (Jawaharlal Nehru) นายกรัฐมนตรี จนกระทั่งถึงปัจจุบันในยุคของนายกรัฐมนตรีนเรนทร โมดี (Narendra Modi) อินเดียยังคงดำเนินนโยบายต่างประเทศตามทิศทางเดิม ที่เน้นการเป็นอิสระ (independent foreign policy) ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด ส่งเสริมระบอบโลกแบบหลายขั้วอำนาจ (multi polar world) ยึดถือผลประโยชน์แห่งชาติเป็นหลัก โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อสันติภาพและการพัฒนา อินเดียให้ความสำคัญในอันดับแรกต่อการกระชับความสัมพันธ์ทั้งทางการเมือง ความมั่นคง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรมกับประเทศเพื่อนบ้าน กระชับความสัมพันธ์กับประเทศมหาอำนาจที่เป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ อาทิ สหรัฐฯ รัสเซีย จีน ญี่ปุ่น และสหภาพยุโรป กระชับความสัมพันธ์กับประเทศที่เป็นพันธมิตรดั้งเดิมและมีความผูกพันทางประวัติศาสตร์ เช่น ตะวันออกกลาง ให้ความสำคัญกับความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับภูมิภาคเอเชีย ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตลอดจนส่งเสริมความร่วมมือกับมิตรประเทศใหม่ๆ เช่น แอฟริกา ละตินอเมริกา และแคริบเบียน โดยเสริมสร้างความสัมพันธ์กับสถาบันที่เป็นพหุภาคี เช่น สมาคมเอเชียใต้และความร่วมมือจากกลุ่มต่างๆ เช่น ASEAN G20 BRICs IBSA SCO เป็นต้น อินเดียยังคงให้ความสำคัญกับประเทศเพื่อนบ้านเป็นลำดับแรก ตามนโยบาย Neighborhood diplomacy โดยมีประเทศสมาชิกของสมาคมความร่วมมือแห่งภูมิภาคเอเชียใต้ (South Asia Association for Regional Cooperation : SAARC) ประกอบด้วย ๗ประเทศ ได้แก่ บังกลาเทศ ภูฏาน เนปาล มัลดีฟส์ ปากีสถาน และศรีลังกา นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับสหรัฐอเมริกา ยุโรป รวมถึงการกระชับความสัมพันธ์กับประเทศที่เป็นพันธมิตรดั้งเดิม และมีความผูกพันทางประวัติศาสตร์ เช่น รัสเซียและตะวันออกกลาง การส่งเสริมความร่วมมือกับมิตรประเทศใหม่ ๆ เช่น แอฟริกา ลาตินอเมริกา และแคริบเบียน นอกจากนี้ ยังพยายามรุกเข้าสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อกระชับความสัมพันธ์ให้เพิ่มมากขึ้น

อินเดียเป็นประเทศหนึ่งในเอเชียที่กำลังมีนโยบายในการพัฒนาประเทศพร้อมทั้งการสร้างความร่วมมือกับประเทศในหลายภูมิภาค รวมทั้งกับประชาคมอาเซียนอย่างมีพลวัต ด้วยภูมิศาสตร์ที่ไม่ไกลจากอินเดียจึงทำให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กับอินเดียมีความสัมพันธ์ทั้งทางด้านการค้า ศาสนา ภาษา และ วัฒนธรรมมาอย่างยาวนานผ่านการเชื่อมโยงทางทะเลเป็นหลัก จนถึงยุคโลกาภิวัตน์ที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มประเทศเพื่อความร่วมมือและสร้างความเข้มแข็งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และความมั่นคงเป็นความจำเป็นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ผู้นำอินเดียในอดีตจึงได้กำหนด “นโยบายมองตะวันออก” (Look East Policy) เพื่อเป็นประตูสู่อาเซียน และต่อมาภายหลังได้มีการปรับนโยบายดังกล่าวเพื่อให้เป็นเชิงรุกมากขึ้นจึงเปลี่ยนชื่อเป็น “นโยบายปฏิบัติการตะวันออก” (Act East Policy)

๒. นโยบายมองตะวันออก (Look East Policy)

เมื่อสิ้นสุดสงครามเย็น อินเดียต้องเผชิญกับความท้าทายทางเศรษฐกิจซึ่งเป็นปัญหาคุกคามต่อการอยู่รอดทางการเมืองภายใน การล่มสลายของสหภาพโซเวียตทำให้อินเดียสูญเสียประเทศคู่ค้าหลักและแหล่งนำเข้าน้ำมันราคาถูก อินเดียจำต้องซื้อน้ำมันในราคาตลาดที่อยู่ในภาวะเงินเฟ้อเพราะผลกระทบจากสงครามอ่าวเปอร์เซียในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ดังนั้นอินเดียจึงหันมาใช้เครื่องมือด้านนโยบายต่างประเทศโดยดำเนินยุทธศาสตร์มุ่งสู่มหาอำนาจที่มีลักษณะของนโยบายต่างประเทศ

แบบหลากหลายทิศทาง เพื่อการปฏิรูปเศรษฐกิจขนาดใหญ่ด้วยการเปิดเสรีทางการค้า แม้ว่าในขณะนั้น เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ไม่ได้เป็นภูมิภาคสำหรับนโยบายการค้าต่างประเทศของอินเดียเนื่องด้วย สภาวะสงครามเย็น แต่ด้วยเหตุดังกล่าวพร้อมกับปัจจัยอื่นๆ อาทิ การขยายตัวทางการค้า ในภูมิภาคต่างๆ ของโลกผ่านการรวมกลุ่มประเทศเศรษฐกิจต่างๆ ส่วนแบ่งทางการค้าของอินเดีย ที่ต่ำกว่าการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ จีนเริ่มขยายอิทธิพลสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้น เป็นต้น อินเดียจึงต้องการพัฒนาความสัมพันธ์กับประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ภายหลังการล่มสลายของสหภาพโซเวียตด้วยอินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมเป็นระยะเวลายาวนานต่อเนื่องกว่า ๒,๐๐๐ปี ดังจะเห็นได้จากอิทธิพล ทางศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม สถาปัตยกรรม ภาษา และวรรณกรรม อีกทั้งสองภูมิภาคยังมีความสัมพันธ์ อันดี ในยุคอาณานิคมและร่วมต่อสู้เพื่อเรียกร้องเอกราชจากเจ้าอาณานิคมตะวันตกจะมีเพียงในยุค สงครามเย็นเท่านั้นที่ทำให้ทั้งอินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ห่างเหินแต่เมื่ออุณหภูมิของ ประชาคมระหว่างประเทศเริ่มดีขึ้นหลังสงครามเย็นอินเดียจึงหันกลับมาปฏิสัมพันธ์กับเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้อีกครั้งโดยสรุปสาเหตุและปัจจัยที่สำคัญได้ ดังนี้

ประการที่ ๑ เมื่ออินเดียปฏิรูประบบเศรษฐกิจจากสังคมนิยมมาสู่เสรีนิยมทำให้ อินเดียต้องมองหาตลาดเพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจการนำเข้า-ส่งออกและการลงทุนทั้งนี้ ในบรรดาภูมิภาคเพื่อนบ้านของอินเดียหากมองไปทางทิศตะวันตกปากีสถานยังคงเป็นคู่พิพาทนับแต่ ได้รับเอกราชจากอังกฤษ ส่วนตะวันออกเฉียงกลางและเอเชียกลางยังคงประสบปัญหาทางเศรษฐกิจ และความขัดแย้ง ขณะที่ทางทิศเหนืออินเดียยังคงมีปัญหามรดกกับจีนหรือหากมองเพื่อนบ้าน ในภูมิภาคเอเชียใต้อินเดียยังคงเป็นที่ระหว่าดระวางด้านความมั่นคงจากรัฐขนาดเล็กในภูมิภาค ดังกล่าวการมองมายังตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งเป็นภูมิภาคที่ไม่เคยมีข้อบาดหมาง ระหว่างกันจึงทำให้อินเดียไม่ลังเลที่จะสานความสัมพันธ์ผ่านนโยบายมองตะวันออก

ประการที่ ๒ อินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมเป็นระยะเวลาอันนับ ๒,๐๐๐ปี ส่งผลให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และเชื่อมโยงทาง ศาสนา ภาษารวมถึงสถาปัตยกรรมที่สำคัญรวมถึงยังมีชาวอินเดียโพ้นทะเลที่เป็นสื่อกลางในการเชื่อม สองภูมิภาคอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากจึงเป็นข้อได้เปรียบที่อินเดียจะสามารถสร้างความร่วมมือร่วม สมัยบนพื้นฐานของความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมได้

ประการที่ ๓ อินเดียและเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกเป็นเพื่อนบ้านขยายต่อกัน เนื่องจากทั้งสองภูมิภาคมีพรมแดนทั้งทางบกและทางทะเลระหว่างกันโดยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ของอินเดียมีพรมแดนติดกับเมียนมา ในขณะที่อินโดนีเซียและไทยมีพรมแดนทางทะเลติดกับบริเวณ ทะเลอันดามัน พรมแดนดังกล่าวถือเป็นสะพานโดยธรรมชาติที่เชื่อมต่อกับภูมิภาคเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ได้

ประการที่ ๔ การเชื่อมโยงกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อินเดียในการแก้ปัญหา ภายในประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียที่มีข้อพิพาทเรื่องความแตกต่าง ทางชาติพันธุ์ วัฒนธรรมความเหลื่อมล้ำด้านการพัฒนา รวมถึงปัญหาการแบ่งแยกดินแดน ซึ่งหาก อินเดียสามารถยกระดับภูมิภาคดังกล่าวให้เชื่อมโยงกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อินเดียจะช่วยเหลือปัญหา ความมั่นคงภายในประเทศได้

ประการที่ ๕ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นพื้นที่ที่มหาอำนาจภายนอกต้องการเข้ามา มีอิทธิพลเนื่องจากเป็นจุดภูมิรัฐศาสตร์ที่สำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามาของจีนจึงทำให้อินเดียต้องประสานกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อรักษาดุลอำนาจและความมั่นคงในเอเชีย

จากสาเหตุและปัจจัยข้างต้นประกอบกับนโยบายการต่างประเทศของอินเดียหลังสิ้นสุดสงครามเย็น ทำให้นายกรัฐมนตรีนาราสิงหา ราว ประกาศใช้ “นโยบายมองตะวันออก” (Look East Policy) ในปี พ.ศ. ๒๕๓๔ เพื่อเปลี่ยนวิสัยทัศน์ของอินเดียที่มีต่อโลก และการเป็นส่วนหนึ่งของเศรษฐกิจโลกโดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งในช่วงนั้นหลายประเทศ ได้แก่ สิงคโปร์ มาเลเซีย ไทย และอินโดนีเซีย ที่ได้รับการขนานนามว่าเป็น “เสือแห่งอาเซียน” (ASEAN Tigers) ที่สำคัญมีความเจริญเติบโตด้านเศรษฐกิจอย่างมาก นอกจากนี้ ผู้นำอินเดียได้ตระหนักว่าภูมิรัฐศาสตร์ของโลกกำลังจะเปลี่ยนจากยุโรปไปสู่เอเชีย-แปซิฟิก อินเดียจึงต้องการกระชับความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคง และการเมืองกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเอเชีย-แปซิฟิก “นโยบายมองตะวันออก” จึงถือเป็นนโยบายขั้นแรกที่ทำให้ความสำคัญกับเรื่องเศรษฐกิจ และความร่วมมือด้านความมั่นคง โดยเริ่มต้นที่นายกรัฐมนตรีนาราสิงหา ราว ได้เดินทางเยือนประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ประเทศแรกคือสิงคโปร์ในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ ในยุคที่นายลี กวน ยู เป็นนายกรัฐมนตรีแห่งสิงคโปร์ ต่อมานายกรัฐมนตรีอินเดียอีกสองท่านถัดมา คือนายอตาล พิตารี วัชปายี และนายมัน โมहनสิงห์ได้ดำเนินนโยบายนี้สืบเนื่องมา รวมถึงการเน้นความเชื่อมโยงทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมกับประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งปัจจุบันคือประชาคมอาเซียนที่ถือว่าเป็นศูนย์กลางของ “นโยบายมองตะวันออก” ของอินเดียในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกทั้งนี้เพื่อส่งเสริมความเข้าใจและความร่วมมือทางการเมืองในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก ซึ่งรวมถึง จีน ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ และประชาคมอาเซียนให้เข้มแข็ง อีกทั้งยังเป็นการเสริมสร้างบทบาททางการเมืองของอินเดียในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิกด้วย

ปรัชญาของนโยบายมองตะวันออกของอินเดียคือการค้นหาพันธมิตรในเอเชียด้วยกันโดยการเชื่อมต่อสู่ความร่วมมือบนความนิ่งเฉยของโลก อนาคตของอินเดียและผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจจะถูกรองรับอย่างเหมาะสมที่สุด โดยความร่วมมืออันยิ่งใหญ่กับภูมิภาคเอเชียตะวันออก (East Asia) และตะวันออกเฉียงใต้ (Southeast Asia) นโยบายมองตะวันออกนี้เป็นพยายามหลอมรวมความร่วมมือทางเศรษฐกิจกับเพื่อนบ้านด้านตะวันออกอย่างใกล้ชิดและแนบแน่น ซึ่งถือว่าเป็นความเป็นจริงที่ชัดเจนและใหม่มากสำหรับนโยบายด้านการต่างประเทศของอินเดีย รวมถึงการทำข้อตกลงกับอาเซียน (ASEAN: Association of South East Asia Nations) ทางด้านอาเซียนเองก็ตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของกลยุทธ์และเศรษฐกิจของอินเดีย ซึ่งจะมีอิทธิพลและความสำคัญต่อผลประโยชน์ของประเทศต่างๆ ในภูมิภาค ดังที่นายมันโมฮันสิงห์ อดีตนายกรัฐมนตรีอินเดียได้กล่าวไว้ว่า “นโยบายมองตะวันออกไม่ได้เป็นเพียงนโยบายด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศ แต่มันคือกลยุทธ์การขับเคลื่อนวิสัยทัศน์ของอินเดียต่อโลกภายใต้วิวัฒนาการของเศรษฐกิจโลก”

๓. นโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy)

จากนโยบาย “มองตะวันออก” ที่อินเดียดำเนินการมากกว่าสองทศวรรษ แต่การเชื่อมโยงกับอาเซียนกลับยังคงไม่มีผลเป็นรูปธรรม จนมาถึงปี พ.ศ. ๒๕๕๗ รัฐบาลอินเดียภายใต้การนำของนายเรนทรา โมดี นายกรัฐมนตรีคนปัจจุบันได้ประกาศนโยบายใหม่ที่เป็นเชิงรุกมากขึ้น

เรียกว่า “นโยบายปฏิบัติการตะวันออก” หรือ “Act East Policy” ซึ่งมีนัยสำคัญว่าหลังจากที่เน้น “มอง” (look) มานานแล้วจึงจำเป็นต้องเพิ่มระดับความสัมพันธ์ต่ออาเซียนให้มากยิ่งขึ้นและดำเนินงานอย่างรวดเร็วด้วย “ปฏิบัติการ” (act) นโยบายปฏิบัติการตะวันออกจึงเป็นก้าวใหม่ล่าสุดของอินเดียที่แสดงออกต่ออาเซียน โดยนำแนวความคิดสามเสาหลัก คือ “3Cs” มาดำเนินการร่วมกับอาเซียน ได้แก่ Commerce คือ การพาณิชย์ Culture คือ วัฒนธรรม และConnectivity คือ การเชื่อมต่อ ทั้งสามประการนี้มีจุดเด่นดังนี้

๓.๑ ด้านการพาณิชย์ อาเซียนกับอินเดียได้กำหนดเป้าหมายในเอกสารวิสัยทัศน์ผู้นำอาเซียนกับอินเดียว่าจะขยายมูลค่าการค้าสองฝ่ายเป็น ๑๐๐,๐๐๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐในปี พ.ศ. ๒๕๕๘

๓.๒ ด้านวัฒนธรรม อินเดียอาศัยความสับสนเนื่องจากการแผ่กระจายอารยธรรมอินเดียในอาเซียนในอดีต อันได้แก่ รามายณะ มหาภารตะ และศาสนาพุทธ มาเป็นสื่อเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมระหว่างกัน

๓.๓ ด้านการเชื่อมต่อ ทั้งนี้การเชื่อมโยงด้านการค้าและการขนส่งเป็นสิ่งที่รัฐบาลอินเดียให้ความสำคัญเป็นลำดับต้นๆ ในการเชื่อมอินเดียบอกอาเซียน อันจะเห็นได้จากการที่รัฐบาลอินเดียพยายามเร่งรัดการพัฒนาเศรษฐกิจใน ๘ รัฐภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย ควบคู่ไปกับการพัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่งทางถนนเชื่อมโยงอินเดีย-เมียนมา-ไทย หรือ ทางหลวงไตรภาคี อินเดีย-เมียนมา-ไทย (India-Myanmar-Thailand Trilateral Highway) เพื่อใช้เป็นเส้นทางในการเข้ามาแสวงหาโอกาสทางการค้าและการลงทุนในเมียนมา ตลอดจนสามารถเชื่อมโยงมาสู่ประเทศในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง เช่น ไทย สปป.ลาว กัมพูชา และเวียดนาม

ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงและการทหารของอินเดีย

๑. ปัจจัยที่มีส่วนสำคัญในการกำหนดนโยบายด้านความมั่นคงของอินเดีย

ได้แก่

๑.๑ การที่อินเดียเป็นประเทศกว้างใหญ่ มีชายแดนทางบกยาวถึง ๑๕,๒๐๐ กม. มีชายฝั่งยาว ๗,๕๑๖ กิโลเมตร และมีเขตเศรษฐกิจจำเพาะ ๒.๒ ล้านตารางกิโลเมตร ซึ่งต้องใช้กำลังทางทหารปกป้องรักษาชายแดนและพื้นที่ดังกล่าว

๑.๒ การทวีความรุนแรงของปัญหาความมั่นคงภายในประเทศ ซึ่งมีสาเหตุมาจากความขัดแย้งทางเชื้อชาติ ศาสนา และความเชื่อ

๑.๓ ปัญหาการก่อการร้ายข้ามพรมแดน

๑.๔ ปัญหาเขตแดนกับประเทศเพื่อนบ้าน และสถานการณ์ความไม่สงบในประเทศเพื่อนบ้าน

๑.๕ การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของภูมิภาคของอินเดีย

๒. วิสัยทัศน์ด้านความมั่นคงของอินเดีย

จากสภาพแวดล้อมทางด้านความมั่นคงของโลกทำให้ภัยคุกคามต่ออินเดีย มีความหลากหลายลักษณะ อาทิ อิทธิพลของจีน อาวุธทำลายล้างสูง การแข่งขันด้านการทหาร การก่อการร้ายสากล โดยเฉพาะอย่างยิ่งภัยคุกคามที่เกิดจากประเทศที่มีอาณาเขตติดต่อกัน ได้แก่ จีน ปากีสถาน อัฟกานิสถาน และประเทศที่มีอาณาเขตติดต่อกันและมีความสัมพันธ์อยู่ในเกณฑ์ดี ได้แก่ เนปาล ภูฏาน บังกลาเทศ เมียนมา มัลดีฟส์ และศรีลังกา อย่างไรก็ตาม ภัยคุกคามของอินเดียในมิติด้านความมั่นคง คือ การลดผลกระทบจากการขยายอิทธิพลของจีน สงครามตัวแทนในแคว้นจัมมูและแคชเมียร์ การมีบทบาทในภูมิภาคมหาสมุทรอินเดีย ผลกระทบจากสถานการณ์ความมั่นคงในอัฟกานิสถาน การยึดถือคติกาในภูมิภาคอินโดแปซิฟิก ปัญหาชาวมุสลิมในรัฐยะไข่ ความมั่นคงทางไซเบอร์ ภัยคุกคามที่ไม่ใช่ทางทหาร เช่น ยาเสพติด อาวุธผิดกฎหมาย การค้ามนุษย์ โจรสลัด ความผันผวนของค่าเงิน ความเสื่อมโทรมของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ การบูรณาการด้านโครงสร้างพื้นฐานในภูมิภาค และความมั่นคงของทรัพยากรน้ำ เป็นต้น

อินเดียมีจุดมุ่งหมายสูงสุดในการยกสถานะและบทบาทของตนในเวทีโลก โดยการมุ่งหวังที่จะเป็นสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติก็เป็นปัจจัยประกอบที่สำคัญในการมุ่งพัฒนาแสนยานุภาพทางกองทัพของอินเดียเช่นกัน อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ทำให้อาจเป็นภัยคุกคามซึ่งได้สร้างความหวงกังวลของกองทัพและหน่วยงานด้านความมั่นคงของอินเดียคือ เหตุก่อการร้ายที่เพิ่มมากขึ้นในปากีสถานซึ่งเป็นภัยคุกคามต่อภูมิภาค การแทรกซึมของกลุ่มก่อการร้ายข้ามพรมแดนจากปากีสถานเข้ามายังรัฐจัมมูและแคชเมียร์ การพัฒนากองทัพของจีน โดยเฉพาะกองกำลังที่ประจำอยู่ตามแนวชายแดนจีน-อินเดีย ประกอบกับความร่วมมือทางด้านการทหารระหว่างจีนและปากีสถานที่มีความใกล้ชิดขึ้นขณะเดียวกันอินเดียยังต้องเผชิญกับความมั่นคงภายในปัญหาใหญ่คือภัยจากกลุ่มหัวรุนแรงในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย และกลุ่มนิคมลัทธิเหมา ปัจจัยเหล่านี้ทำให้รัฐบาลอินเดียมีนโยบายที่จะพัฒนาแสนยานุภาพทางทหารของอินเดียเพื่อรับมือกับสิ่งทำร้ายและภัยคุกคามดังกล่าว โดยอินเดียมีนโยบายด้านการป้องกันประเทศที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อปกป้องรักษาอธิปไตยของชาติ ชีวิตและทรัพย์สินของพลเมืองอินเดีย จากภัยสงคราม การก่อการร้ายและการรุกรานของกองกำลังติดอาวุธ ภัยคุกคามทางนิวเคลียร์และอาวุธ ซึ่งมีอานุภาพทำลายล้างสูง ตลอดจนปกป้องประเทศจากความไร้เสถียรภาพอันเกิดจากกลุ่มหัวรุนแรงที่มาจากประเทศเพื่อนบ้าน รวมทั้งการมุ่งส่งเสริมและรักษาสันติภาพในอนุทวีป (Sub-Continent) โดยสันติวิธี ส่งเสริมความร่วมมือและการสร้างความเข้าใจอันดีกับประเทศเพื่อนบ้าน และส่งเสริมการเจรจาทางยุทธศาสตร์กับประเทศที่เป็นมหาอำนาจของโลก ทั้งนี้ อินเดียยึดถือหลักการซึ่งเป็นค่านิยมที่สำคัญของชาติ คือ ประชาธิปไตย (Democracy) คติโลกวิสัย (Secularism) และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ (Peaceful Co-Existence)

สำหรับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในโลกทัศน์ความมั่นคงอินเดียนั้น นับเป็นหนึ่งในเขตยุทธศาสตร์ที่สัมพันธ์กับผลประโยชน์แห่งชาติ ซึ่งสังเกตได้จากอาณาเขตทางทะเลของอินเดียที่ขยายจรดทั้งเมียนมา ไทยและอินโดนีเซีย หรือฐานทัพเรือในกัลกัตตา วิสาขปัตนัม และพอร์ตเบลร์ในย่านหมู่เกาะอันดามัน-นิโคบาร์ ซึ่งมักมีรัศมีปฏิบัติการทางทะเลที่ครอบคลุมผืนน้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ขณะเดียวกันเพื่อเสริมประสิทธิภาพของนโยบายปฏิบัติการมุ่งสู่ตะวันออก

(Act East Policy) การพัฒนาอำนาจทางทะเลย่อมเป็นหลักประกันให้การพัวพันทางเศรษฐกิจ การเมือง ความมั่นคงระหว่างอินเดียนับกับอาเซียน เต็มไปด้วยความราบรื่นและตอบสนองผลประโยชน์ของอินเดีย ฉะนั้นอาจกล่าวได้ว่า อินเดียคือรัฐมหาอำนาจเอเชียที่เริ่มส่งอิทธิพลต่อระบบความมั่นคงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะการประลองกำลังกับจีน การกระชับสัมพันธ์กับสหรัฐฯ ตลอดจนแนวโน้มการเติบโตรุ่งเรืองของอ่าวเบงกอลที่สัมพันธ์กับกิจกรรมการทูตทหารเรือ (Naval Diplomacy) ของกองทัพอินเดียที่เริ่มจะพุ่งทะยานขึ้นเรื่อยๆ บนเวทีความมั่นคงเอเชียอาคเนย์

๓. ยุทธศาสตร์ทางทหารของอินเดีย

ในช่วงปลายปี ๒๕๕๒ กองทัพบกอินเดียได้กำหนดปรับปรุงหลักการสงคราม (War Doctrine) โดยมุ่งเตรียมความพร้อมในการรับมือกับภัยคุกคามด้านความมั่นคงจากปากีสถานและจีน โดยเน้นยุทธศาสตร์เชิงรุก (Cold Start) ที่มุ่งเน้นประสิทธิภาพของการระดมพลและเคลื่อนกำลังพลโดยการประสานงานของสามเหล่าทัพอย่างใกล้ชิด รวดเร็วและครบวงจร เพื่อความพร้อมที่จะรองรับภัยคุกคามสองด้านทั้งจากปากีสถานและจีน กองทัพบกได้เน้นการฝึกฝน War Game ตามหลักสงครามเชิงรุก เพื่อมุ่งระดมสรรพกำลังอย่างรวดเร็ว และโจมตีทำลายข้าศึกอย่างรุนแรง รวมทั้งยังฝึกปฏิบัติตาม parallel plan และประเมินถึงสัดส่วนของภัยคุกคามทางด้านตะวันตกและด้านตะวันออกเฉียงเหนือ กับทั้งมีการจัดเตรียมพร้อมกำลังผสมเหล่า ประกอบด้วยรถถัง T-90 S รถถัง T-42MI การสนับสนุนทางอากาศ และการระดมยิงปืนใหญ่เพื่อเจาะแนวข้าศึกอย่างฉับพลันภายใน ๙๖ ชั่วโมง ตลอดจนการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อเตรียมความพร้อมสำหรับการต่อสู้กับสงครามนอกแบบ เช่น การก่อการร้ายด้วยอาวุธที่มีอำนาจทำลายล้างสูง สงครามไซเบอร์ และการทำสงครามสารสนเทศ (Information Warfare) ทั้งนี้ กองทัพบกอินเดียได้กำหนดหลักการสำคัญ ๕ ประการ คือ

๓.๑ กองทัพบกอินเดียต้องคำนึงถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากสงครามสองด้านกับทั้งต้องเตรียมความพร้อมสำหรับการสู้รบของสงครามตามแบบและสงครามอสมมาตรและสงครามยุคที่ ๔ (asymmetric and fourth-generation warfare) โดยเฉพาะภัยคุกคามที่ชัดเจนจากจีนในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย

๓.๒ กองทัพบกต้องเร่งปรับขีดความสามารถในระดับสูงสุด เพื่อมุ่งต่อต้านภัยคุกคามด้านการทหารของสงครามตามแบบและสงครามอสมมาตรและสงครามยุคที่ ๔

๓.๓ กองทัพบกอินเดียต้องเพิ่มพูนขีดความสามารถในเชิงยุทธศาสตร์เพื่อคุ้มครองผลประโยชน์ทางภูมิรัฐศาสตร์ของชาติ

๓.๔ การปฏิบัติความร่วมมือทางด้านยุทธการของสามเหล่าทัพต้องเป็นไปอย่างต่อเนื่อง

๓.๕ อินเดียต้องมุ่งพัฒนาความเป็นเลิศทางเทคโนโลยีให้อยู่ในฐานะเหนือกว่าข้าศึก ซึ่งต้องบูรณาการกับระบบสนับสนุนสั่งการตามแผนปฏิบัติการ เพื่อพร้อมทำสงครามสารสนเทศและสงครามอิเล็กทรอนิกส์อย่างแท้จริง

สำหรับยุทธศาสตร์ทางทหารของอินเดียนั้น สามารถแบ่งเป็นยุทธศาสตร์ปัจจุบัน และยุทธศาสตร์ระยะยาว

๑. ยุทธศาสตร์ปัจจุบัน

จากจำนวนประชากรและขนาดของพื้นที่ทำให้อินเดียมองว่าประเทศของตนเองมีความสำคัญเพียงพอที่จะดำเนินบทบาทผู้นำในภูมิภาคได้ ศักยภาพในการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจของประเทศ และการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่ฝังรากลึก ทำให้อินเดียได้เปรียบประเทศเพื่อนบ้านในเรื่องพรมแดนและดินแดนต่างๆ ประเทศที่อินเดียเฝ้ามองอย่างหวาดระแวงคือจีน การพัฒนาอาวุธทางยุทธศาสตร์ เช่น ซีปนาวุธนิวเคลียร์ ก็เพื่อเป็นการป้องปรามบทบาทของจีนที่จะก้าวเข้ามาสนับสนุนประเทศคู่กรณีพิพาทของอินเดีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งปากีสถาน

๒. ยุทธศาสตร์ระยะยาว

อินเดียวางยุทธศาสตร์ด้านการทหารไว้ที่การปรับปรุงกองทัพให้มีความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยี โดยเน้นไปที่การทำสงครามอิเล็กทรอนิกส์ และระบบความคุ้มกันของซีปนาวุธ อินเดียมีแผนที่จะใช้เงินถึง ๑๐๐,๐๐๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐ ในห้วง ๑๕ ปีข้างหน้า (เริ่มจากปี ๒๕๔๘) ที่จะพัฒนากองทัพของตนเองให้ทันสมัย โดยในส่วนของ ทบ.อินเดีย มีโครงการจัดหา ถ. และ ป.รุ่นใหม่ เช่น มีการสั่งซื้อ ถ.รุ่น T90 จากรัสเซียถึง ๓๐๐ คัน ทบ.อินเดีย มีโครงการจัดหาเรือรบผิวน้ำ เรือดำน้ำ เรือบรรทุก บ. ตลอดจน อู่ลอยเพื่อใช้ในการซ่อมบำรุง จากรัสเซีย ทอ.อินเดีย มีโครงการจัดหา บ.รบ และ บ.เตือนภัยทางอากาศ ซึ่งอินเดียกำลังพัฒนาโรงงานอาวุธของตนเองอย่างต่อเนื่อง และพัฒนาระบบต่อต้านซีปนาวุธพิสัยไกล ซึ่งมีพื้นฐานจาก S-300 VM ของรัสเซีย เข้าประจำการ แต่ในขณะเดียวกัน อินเดียก็มีท่าทีตอบสนองในทางบวกต่อสหรัฐฯ ในการที่จะพัฒนาระบบป้องกันซีปนาวุธของตนเองให้อยู่ในระดับการป้องกันตนเองเท่านั้น ทำให้มองได้ว่าการพัฒนาอาวุธของอินเดียมีจุดประสงค์เพื่อใช้ในการป้องปราม และแก้ปัญหาเฉพาะในพื้นที่ที่มีความขัดแย้ง โดยอาศัยความได้เปรียบทางเทคโนโลยีและจำนวนยุทธโปกรณ์

นโยบายด้านการทหารของอินเดียในภูมิภาคเอเชีย นั้น อินเดียมุ่งเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางทหารให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น โดยมีการฝึกร่วมทางทหารกับประเทศต่าง ๆ สนับสนุนยุทธโปกรณ์กับประเทศที่ได้มีการลงนามในบันทึกความเข้าใจระหว่างกัน นอกจากนี้ อินเดีย ยังให้ที่นั่งเข้ารับการศึกษาในวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร วิทยาลัยเสนาธิการทหาร และโรงเรียนตามสาขาวิชาชีพทางทหาร รวมทั้งมีการแลกเปลี่ยนการเยือนของผู้นำทางทหารระหว่างประเทศต่าง ๆ ในภูมิภาคเอเชียอยู่เป็นประจำ

ศักยภาพทางทหารของอินเดีย

๑. การบริหารงานของกองทัพ

๑.๑ การก่อตั้งกองทัพ

กองทัพอินเดียยุคปัจจุบัน มีพื้นฐานมาจากการจัดตั้งของกองทัพอังกฤษในปี พ.ศ.๒๒๙๑ โดยมีจุดประสงค์ให้ทำหน้าที่ป้องกันสถานที่การค้าของบริษัท “อีสอินเดีย” ต่อมาในปี พ.ศ.๒๓๐๐ ได้มีการจัดตั้งหน่วยทหารซึ่งมีการแต่งกายและการฝึกอย่างยุโรปขึ้นที่เบงกอล (BENGAL) นับได้ว่าการทหารของอินเดียได้เริ่มก่อตั้งและฝังรากลึกในจิตใจของชาวอินเดียโดยมาตรฐานการฝึก

อย่างอังกฤษ มาเป็นเวลานานกว่า ๒๐๐ ปีเศษ ทหารอินเดียได้เคยเข้าร่วมรบในสงครามใหญ่หลาย ครั้งในนามของเครือจักรภพอังกฤษ อาทิ สงครามโลกครั้งที่ ๑ และสงครามโลกครั้งที่ ๒ เป็นต้น

๑.๒ ความสัมพันธ์และท่าทีของประชาชนต่อการทหารและกองทัพแห่งชาติ

อินเดียเป็นชาติที่ประชาชนค่อนข้างนิยมในกิจการทหาร ในปัจจุบันระบบ การรับทหารเข้าประจำการของอินเดียเป็นระบบอาสาสมัคร เนื่องจากมีประชาชนนิยมการรับราชการ มาก จึงทำให้มีผู้ต้องการอาสาสมัครเข้ามารับราชการทหารมากกว่าปริมาณความต้องการของกองทัพ

๒. โครงสร้างการบริหารและการบังคับบัญชา

กระทรวงกลาโหมในฐานะผู้รับผิดชอบด้านความมั่นคงและการป้องกันประเทศ มีรูปแบบการจัดการที่เรียกว่า กรรมการธิการกลาโหม (Defence Minister' Committee) ประกอบด้วย คณะกรรมการฝ่ายต่างๆ ที่สำคัญคือ คณะกรรมการฝ่ายหัวหน้าเสนาธิการ (Chief of Staff Committee) ซึ่งประกอบด้วย ผู้บัญชาการเหล่าทัพ และคณะทำงานจากเหล่าทัพ โดย ผบ.เหล่าทัพ ที่ครอง ตำแหน่งนานกว่า จะดำรงตำแหน่งประธานคณะ เรียกว่า Chairman of Chief of Staff Committee ปัจจุบันได้แก่ ผู้บัญชาการทหารเรือ (Chief of the Naval Staff)

Chief of Staff Committee เป็นผู้กำหนดนโยบายทางยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง และป้องกันประเทศในคณะกรรมการกลาโหม ซึ่งถือได้ว่าเป็นผู้รับผิดชอบและมีอำนาจพอสมควร ในระดับประเทศ นอกจากนั้น ยังเป็นผู้เชื่อมโยงประสานนโยบายความเข้าใจกันระหว่าง คณะกรรมการการเมือง คณะรัฐมนตรี กับกองทัพด้วย ส่วนปลัดกระทรวงกลาโหมเป็นข้าราชการ พลเรือน มีหน้าที่รับนโยบายโดยทั่วไปจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และดำเนินการทางธุรการ หนังสือ ให้กับเหล่าทัพ เป็นประธานคณะกรรมการต่าง ๆ หรืออนุกรรมการต่าง ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับ Chief of Staff Committee

๓. องค์การบริหารและการบังคับบัญชาในการควบคุมและกำกับการใช้กำลังทหาร

กองทัพอินเดียมีประธานาธิบดี ดำรงตำแหน่งผู้บัญชาการทหารสูงสุดของสามเหล่าทัพ ทั้งในเวลาปกติและยามสงคราม โดยมอบอำนาจให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ปกครองบังคับ บัญชาอีกต่อหนึ่ง และมีปลัดกระทรวงกลาโหมรับผิดชอบงานทั้งปวงเกี่ยวกับกองทัพ โดยมีคณะกรรมการ ร่วมระหว่างเหล่าทัพ ซึ่งเรียกตัวเองว่า “Joint Staff Committee” ทำหน้าที่ในการกลั่นกรองงาน ประกอบด้วยหน่วยขึ้นตรงดังนี้

๓.๑ ส่วนกำลังรบ (Department of Defense) ดำเนินการในเรื่อง Operative Command การจัดทำแผนและโครงการงบประมาณและรับผิดชอบในการป้องกันประเทศและความมั่นคง ประกอบด้วย กองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ

๓.๒ ส่วนการสนับสนุนกำลังรบ (Department of Defense Production, Supply and Development Organization) มีหน้าที่ในเรื่องของการค้นคว้า วิจัย พัฒนา จัดหาระบบอาวุธ จัดตั้ง โรงงานอุตสาหกรรมทหาร

๔. โครงสร้างกำลังกองทัพ/การจัดหน่วยและยุทธโศปกรณ์

๔.๑ การจัดหน่วยและยุทธโศปกรณ์

กำลังรบที่จัดไว้แล้ว/กำลังทหารพร้อมรบจัดกำลังเป็น ๓ เหล่าทัพ คือ กองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ มีประธานาธิบดีเป็นผู้บังคับบัญชาสูงสุด โดยมอบอำนาจ

ให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม เป็นผู้บังคับบัญชาอีกชั้นหนึ่ง มีกำลังพลรวม ๑,๕๘๗,๐๐๐ นาย และกำลังสำรองประมาณ ๑,๑๕๕,๐๐๐ นาย

๔.๒ ขนาดของกำลังรบ

๔.๒.๑ กองทัพบกมีกำลังพลประมาณ ๑,๓๐๐,๐๐๐ คน ถือเป็นกองทัพที่ใหญ่เป็นอันดับสองของโลกในแง่กำลังพล ประกอบด้วยกำลังออกเป็น ๕ กองบัญชาการภาค ได้แก่ กองบัญชาการภาคกลาง กองบัญชาการภาคเหนือ กองบัญชาการภาคใต้ กองบัญชาการภาคตะวันออก และกองบัญชาการภาคตะวันตก ในแต่ละกองบัญชาการ ประกอบด้วยหน่วยย่อย คือ กองทัพน้อย กองพล กรมผสม และกองพัน โดยมีหน่วยกำลังรบที่สำคัญคือ ๔ กองพลเคลื่อนที่เร็ว ๑๘ กองพลทหารราบ ๙ กองพลภูเขา ๑ กองพลปืน ๓ กองพลยานเกราะ ๑๕ กองพลน้อยอิสระ ๑ กองพลน้อยต่อสู้อากาศยาน ๔ กองพลน้อยทหารช่าง ๓ กรมอาวุธปล่อย พื้น-สู-พื้น มีกำลังพล ๑,๑๐๐,๐๐๐ นาย มีการวางกำลังดังนี้

- ๔.๒.๑.๑ กองบัญชาการภาคกลาง ตั้งอยู่ที่เมือง ลัคเนา
- ๔.๒.๑.๒ กองบัญชาการภาคเหนือ ตั้งอยู่ที่เมือง อันดัมเซอร์
- ๔.๒.๑.๓ กองบัญชาการภาคใต้ ตั้งอยู่ที่เมือง ปูนา
- ๔.๒.๑.๔ กองบัญชาการภาคตะวันออกตั้งอยู่ที่เมือง กัลกัตตา
- ๔.๒.๑.๕ กองบัญชาการภาคตะวันตก ตั้งอยู่ที่เมือง จันดิมันเดอร์

กองทัพบกอินเดียมีอาวุธยุทโธปกรณ์ที่สำคัญได้แก่ อาวุธที่ใช้กับกองพลทหารราบและกองพลทหารภูเขา ได้แก่ ปืนพก ปืนกลมือ ปืนเล็กซุ่มยิง ปืนกลหนัก อาวุธที่ใช้กับกองพลทหารปืนใหญ่ อาวุธที่ใช้กับหน่วยป้องกันภัยทางอากาศ อาวุธที่ใช้กับหน่วยกองพลยานเกราะ ซึ่งเป็นหัวใจของกองทัพบกอินเดีย เนื่องจากเป็นหน่วยที่มีอำนาจทำลายล้างสูง ประกอบด้วย รถยานเกราะ ๒,๗๘๐ คัน โดยรถยานเกราะที่อินเดียผลิตได้เอง คือ Arjun อาวุธนำวิถีและชีปนาวุธ ซึ่งส่วนใหญ่อินเดียพัฒนาและผลิตเอง อาทิ ประเภทพื้นสู-พื้น ได้แก่ อาวุธปล่อยนำวิถี BrahMosชีปนาวุธ ระยะใกล้ Prithvi-I ชีปนาวุธระยะปานกลาง Agni-I และระยะไกล Agni-II, Agni-III ประเภทพื้นสู-อากาศ ได้แก่ อาวุธปล่อยนำวิถี Akash ชีปนาวุธต่อต้านชีปนาวุธนอกชั้นบรรยากาศโลก (Prithvi Air Defence : PAD) ชีปนาวุธต่อต้านชีปนาวุธในชั้นบรรยากาศโลก (Advance Air Defence : AAD)

๔.๒.๒ กองทัพเรือมีกำลังพลประมาณ ๒๗,๐๐๐ คน ถือเป็นกองทัพเรือที่ใหญ่เป็นอันดับ ๕ ของโลกประกอบด้วยกำลังออกเป็น ๔ กองบัญชาการภาค ได้แก่ ภาคตะวันตก ภาคตะวันออก ภาคใต้ และภาคตะวันออกไกล มีฐานทัพเรือหลัก คือ ฐานทัพเรือเมืองมุมไบ ฐานทัพเรือเมืองวิสาขะ ปัทนัม ฐานทัพเรือเมืองโคชิน และฐานทัพเรือพอร์ตแบลร์กำลังทางเรือประกอบด้วยเรือรบประเภทต่างๆ ประมาณ ๕๐๐ ลำ อยู่ในระหว่างการต่อ ๓๕ ลำ และอยู่ในแผนการจัดหาอีก ๗๓ ลำ อาทิ เรือบรรทุกเครื่องบิน เรือพิฆาต เรือฟริเกต เรือตรวจการณ์ เรือยกพลขึ้นบก เรือสงครามทุ่นระเบิด เรือส่งกำลังบำรุง เรือดำน้ำ ซึ่งมีทั้งแบบธรรมดา (Conventional Submarine) ซึ่งต่อโดยใช้แบบของฝรั่งเศส และเรือดำน้ำพลังนิวเคลียร์ (Nuclear Submarine) ๒ ลำโดยอยู่ในระหว่างการต่อเรือซึ่งอินเดียออกแบบและพัฒนาเอง ๑ ลำ และจัดหาโดยวิธีการเช่าจากรัสเซีย ๑ ลำ ส่วนกำลังอากาศนาวิกประกอบด้วยเครื่องบินและ ฮ. ประเภทต่างๆ รวมทั้งอากาศยานไร้คนขับ (UAV) ประมาณ ๒๔๑ เครื่อง

ในช่วง ๑๐ ปีที่ผ่านมา กองทัพเรืออินเดียได้เร่งพัฒนาแสนยานุภาพของกองทัพเรือให้มีความก้าวหน้า โดยพัฒนาการที่สำคัญคือ การต่อเรือดำน้ำพลังนิวเคลียร์ INS Arihant ซึ่งอินเดียออกแบบและสร้างเองเป็นลำแรกตามโครงการ Advanced Technology Vehicle เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ คาดว่าจะเข้าประจำการได้ในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ ปัจจัยที่ทำให้อินเดียต้องเร่งพัฒนากองทัพเรือ คือ การพัฒนากองทัพเรือของจีนซึ่งได้ก่อให้เกิดความกังวลแก่กองทัพเรืออินเดีย โดยเฉพาะการนำเรือดำน้ำพลังนิวเคลียร์และติดหัวรบนิวเคลียร์ที่จีนสร้างและออกแบบเองหลายลำออกแสดงในการสวนสนามทางนาวิเมื่อเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๕๕๒ ในโอกาสครบรอบ ๖๐ ปีของการก่อตั้งกองทัพเรือจีน รวมทั้งการที่จีนส่งกองเรือไปประจำการในมหาสมุทรอินเดียซึ่งถือเป็นเขตอิทธิพลของอินเดียเมื่อปลายปี พ.ศ. ๒๕๕๑ นอกจากนี้ เหตุการณ์การร้ายที่เมืองมูไบเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๑ ซึ่งผู้ก่อการร้ายได้แทรกซึมเข้าเมืองมูไบทางชายฝั่ง ทำให้รัฐบาลอินเดียต้องพัฒนากองทัพเรือและหน่วยยามฝั่ง โดยกองทัพเรือ อินเดียได้ประจำการเรือเร็วโจมตีใหม่ ๖ ลำ เพื่อรักษาความปลอดภัยตามแนวชายฝั่ง และมีแผนที่จะประจำการเรือเร็วโจมตีขนาดกลางและเล็กอีก ๕๐-๖๐ ลำ ตลอดแนวชายฝั่งด้านตะวันออกและตะวันตกของประเทศ ทั้งนี้ นอกจากภารกิจหลักแล้ว กองทัพเรืออินเดียยังมีบทบาทสำคัญที่เพิ่มมากขึ้นในเรื่องการบรรเทาภัยพิบัติ อาทิ ในกรณีการเกิดสึนามิในปี ๒๕๔๗ และการป้องกันภัยจากโจรสลัดในอ่าวเอเดนซึ่งเป็นภัยคุกคามที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นในปัจจุบัน

หน่วยยามฝั่ง (Indian Coast Guard) เป็นหน่วยงานสังกัดกระทรวงกลาโหม จัดตั้งขึ้นตาม Coast Guard Act เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๒ มีภารกิจหลักในการปกป้องดูแลชายฝั่งของอินเดีย ซึ่งยาวถึง ๗,๕๑๖ กม. โดยการประสานงานอย่างใกล้ชิดกับกองทัพเรืออินเดีย หน่วยยามฝั่งมีเรือเร็วในครอบครองทั้งแบบ Hovercraft และ Hydrofoil ทำหน้าที่ลาดตระเวนในบริเวณที่มีความอ่อนไหว ทั้งชายฝั่งทางด้านตะวันออกและตะวันตก รัฐคุชราตกรณาฏกะ เบงกอลตะวันตก และเมืองมูไบ ที่ผ่านมานี้ หน่วยยามฝั่งมีผลงานในการสกัดจับผู้ลักลอบค้าอาวุธและผู้ลักลอบเข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย

๔.๒.๓ กองทัพอากาศมีความทันสมัยที่สุดของอินเดีย มีกำลังพลประมาณ ๒๒๐,๐๐๐ คน ซึ่งถือเป็นกองทัพอากาศที่มีขนาดใหญ่เป็นอันดับสี่ของโลก แบ่งส่วนราชการออกเป็น ๓ ส่วนใหญ่ ๆ คือ ส่วนบริหารและธุรการ ส่วนส่งกำลังบำรุงและฝึกศึกษา และส่วนการบิน ประกอบกำลังเป็น ๕ กองบัญชาการภาค ได้แก่ ภาคกลาง ภาคตะวันตก ภาคตะวันตกเฉียงใต้ ภาคตะวันออก และภาคใต้ ในแต่ละกองบัญชาการจะประกอบด้วย หน่วยย่อยคือ กองพลบิน กองบิน และฝูงบิน ซึ่งกองทัพอากาศอินเดียมีฝูงบินต่าง ๆ ดังนี้ ๑๗ ฝูงบินขับไล่โจมตีภาคพื้นดิน ๒๐ ฝูงบินลำเลียง ๓ ฝูงบิน เฮลิคอปเตอร์โจมตี ๑ ฝูงบินสงครามอิเล็กทรอนิกส์ ๒ ฝูงบินลาดตระเวน ๑๓ ฝูงบินลำเลียง และ ๑๑ ฝูงบิน เฮลิคอปเตอร์ลำเลียง อากาศยานส่วนใหญ่จัดหาจากรัสเซียกับยุโรปและสหรัฐฯ บางส่วน ทั้งนี้ อากาศยานที่จัดหาจากรัสเซียและยุโรปส่วนใหญ่จะเป็นการนำมาประกอบหรือผลิตในอินเดีย ภายหลังจากได้รับเครื่องต้นแบบมาจากประเทศผู้ผลิตบางส่วน อากาศยานประเภทต่างๆ อาทิ เครื่องบินขับไล่/โจมตี SU-30 MK1 MIG 19 MIG 21 จากรัสเซีย Mirage 2000 จากฝรั่งเศส เครื่องบินโจมตี Jaguar จากอังกฤษ เครื่องบินลำเลียง Llyusin Il-76 จากรัสเซีย IL-76 MK I จากอุซเบกิสถาน Avro HS-748 Antonov AN-32 จากยูเครน Dornier Do228-101 จากเยอรมัน

เครื่องบินลาดตระเวนตรวจการณ์และเตือนภัยล่วงหน้า IL-76 จากอิสราเอล อากาศยานไร้คนขับ จากอิสราเอล และ ฮ.ประเภทต่างๆ

๕. การพัฒนากองทัพ อาวุธ/ยุทโธปกรณ์

๕.๑ งบประมาณ ๑๐๐,๐๐๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐ ใน ๑๕ ปี (เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๕๘) เพื่อจัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์รุ่นใหม่ และปรับปรุงสมรรถนะของเก่าที่มีอยู่

๕.๒ องค์กรวิจัยและพัฒนา กท.อินเดีย ใช้งบ ๒๔ ล้านดอลลาร์สหรัฐ ผลิตอุปกรณ์ป้องกันระเบิดกัมมันตรังสี (Dirty Bomb) เพื่อเตรียมความพร้อมรองรับสงครามนิวเคลียร์และสงครามรูปแบบใหม่

๕.๓ จัดหา บ.รบ Rafale จำนวน ๑๒๖ เครื่อง มูลค่า ๑๐,๐๐๐ ล้านดอลลาร์สหรัฐ จากฝรั่งเศส เพื่อเข้าประจำการแทน บ.รบ MIG 21

๕.๔ จัดหา ถ. T90 จากรัสเซีย จำนวน ๓๐๐ คัน

๕.๕ จัดหา เฮลิคอปเตอร์ อาปาเช่ จำนวน ๒๒ เครื่อง และ เฮลิคอปเตอร์ ซินุก จำนวน ๑๕ เครื่อง จากสหรัฐ

๕.๖ พัฒนาระบบต่อต้านขีปนาวุธพิสัยไกลที่มีพื้นฐานจาก S-300

๕.๗ ทดสอบขีปนาวุธพิสัยไกลข้ามทวีป “อัคนี ๕” ระยะยิง ๕,๐๐๐ กม. มีอำนาจภาพเพียงพอที่จะส่งหัวรบนิวเคลียร์หนัก ๑ ตัน ไปได้ไกลทั่วทุกภูมิภาคของจีน รวมทั้งประเทศที่อยู่นอกทวีปเอเชียด้วย

๕.๘ ติดตั้งระบบโล่ป้องกันประเทศ เพื่อต่อต้านอาวุธปล่อยที่กรุงนิวเดลี และ นครมุมไบ เพิ่มเติมที่เมืองโกลกัตตา เบงกาลูรู และเซไน

๕.๙ เพิ่มพิสัยของระบบป้องกันประเทศจาก ๒,๐๐๐ กม. เป็น ๕,๐๐๐ กม.

๕.๑๐ ส่งยานสำรวจใต้น้ำมนุษย์ไปยังดาวอังคารสำเร็จในปี พ.ศ. ๒๕๕๗

๕.๑๑ ส่งดาวเทียมสังเกตการณ์อวกาศขึ้นสู่วงโคจร โดยจรวดนำดาวเทียมแอสโตรแซท ขนาด ๑๕๐ ตัน ขึ้นสู่วงโคจร พร้อมดาวเทียมอีก ๖ ดวง เมื่อ ๒๘ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๘

๕.๑๒ นโยบาย Make in India ในการสร้างฐานอุตสาหกรรมเพื่อการป้องกันภายในประเทศ และลดการพึ่งพาการนำเข้ายุทโธปกรณ์จากต่างประเทศ

๕.๑๓ อยู่ในขั้นตอนสุดท้ายของโครงการต่อเรือบรรทุก บ. INS Vishal ซึ่งเป็นเรือบรรทุก บ.พลังนิวเคลียร์ที่ใหญ่ที่สุดของอินเดีย ระบาย ๖๕,๐๐๐ ตัน เพื่อประจำการทดแทนเรือบรรทุก บ. INS Vkaet ที่มีอายุการใช้งาน ๕๖ ปี และจะปลดประจำการในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ เพื่อเสริมขีดความสามารถทางทะเล และสกัดกั้นการขยายอิทธิพลของจีนในมหาสมุทรอินเดีย

๖. หลักนิยมในการปฏิบัติการ

๖.๑ อินเดียมองว่า ประเทศของตนมีความสำคัญเพียงพอที่จะดำเนินบทบาทผู้นำในภูมิภาคได้ เนื่องจากมีศักยภาพในการขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจ การพัฒนาอาวุธทางยุทธศาสตร์ เช่น ขีปนาวุธ นิวเคลียร์ เพื่อเป็นการป้องปรามบทบาทของจีนที่จะก้าวเข้ามาสนับสนุนคู่กรณีพิพาท โดยเฉพาะอย่างยิ่งปากีสถาน

๖.๒ การปรับปรุงกองทัพให้มีความก้าวหน้าด้านเทคโนโลยีที่เน้นการทำสงครามอิเล็กทรอนิกส์

๖.๓ การพัฒนาระบบต่อต้านขีปนาวุธ

๖.๔ การพัฒนาระบบขีปนาวุธให้อยู่ในระดับป้องกันตนเอง

๗. มหาอำนาจทางนิวเคลียร์

อินเดียเป็นหนึ่งในจำนวนไม่กี่ประเทศในโลกที่มีอาวุธนิวเคลียร์ไว้ในครอบครอง มีโครงการพัฒนาทางด้านนิวเคลียร์อย่างต่อเนื่อง ทั้งในด้านการทหารและในเรื่องพลังงาน สาเหตุสำคัญที่ทำให้อินเดียพยายามพัฒนาขีดความสามารถทางนิวเคลียร์ก็คือ ความปรารถนาที่ฝังรากลึกและยาวนานของอินเดียที่ต้องการมีบทบาทในฐานะรัฐมหาอำนาจ และหนทางหนึ่งที่จะนำไปสู่สถานะรัฐมหาอำนาจคือการครอบครองอาวุธนิวเคลียร์ นอกจากนั้น ยังมีปัจจัยที่สำคัญที่ทำให้อินเดียต้องพัฒนาศักยภาพด้านนิวเคลียร์ของตน คือ อินเดียมองว่าปากีสถานและจีนซึ่งเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีพรมแดนติดกับอินเดียทั้งสองประเทศเป็นภัยคุกคามต่ออินเดีย เนื่องจากทั้งสองประเทศต่างเป็นประเทศที่มีขีดความสามารถทางอาวุธนิวเคลียร์ (Nuclear Weapon States) อินเดีย จึงต้องกำหนดขีดความสามารถของกองทัพอินเดีย ให้มีขีดความสามารถในการป้องปรามทางด้านอาวุธนิวเคลียร์แก่ประเทศทั้งสองด้วย

อินเดียเริ่มทำการทดลองอาวุธนิวเคลียร์ครั้งแรกในปี พ.ศ. ๒๕๑๗ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๑ อินเดียได้ทำการทดลองอาวุธนิวเคลียร์ครั้งสำคัญ และได้ประกาศตนว่าเป็นมหาอำนาจทางนิวเคลียร์ อย่างไรก็ดี การทดลองอาวุธนิวเคลียร์ของอินเดียทำให้องค์กร NSG (Nuclear Supplier Group) ออกกฎไม่ให้ประเทศสมาชิกของ NSG มีความร่วมมือทางนิวเคลียร์กับอินเดีย

ปัจจุบัน อินเดียมีโครงการด้านนิวเคลียร์ทั้งในทางทหารและทางพลเรือน สำหรับในทางทหารแม้ว่าจะไม่มีข้อมูลที่เปิดเผยว่าอินเดียครอบครองอาวุธนิวเคลียร์มากเพียงใด แต่ก็เชื่อได้ว่าอินเดียครอบครองหัวรบนิวเคลียร์อยู่อย่างน้อย ๕๐-๙๐ หัวรบ อีกทั้งอินเดียยังมีขีปนาวุธหลากหลายประเภท ทั้งขีปนาวุธทางยุทธศาสตร์พิสัยไกลพื้นสู่อากาศ (Prithvi Ballistic Missile) ขีปนาวุธปล่อยนำวิถีพิสัยกลางพื้นสู่อากาศ (Agni) ขีปนาวุธปล่อยนำวิถีพื้นสู่อากาศ (Akash) อาวุธปล่อยนำวิถี พื้นสู่อากาศ (Trishul) ทั้งนี้ ขีปนาวุธที่อินเดียผลิตได้เองและสามารถติดตั้งหัวรบนิวเคลียร์ได้ อาทิ

๗.๑ ขีปนาวุธอัคนี

๗.๑.๑ Agni-I : เป็นขีปนาวุธระยะปานกลาง (Intermediate Range Ballistic Missile – IRBM) มีระยะยิง ประมาณ ๘๐๐ – ๒,๕๐๐ กม. ระบบนำทางแบบ Straydown Inertial Navigation System ระบบขับเคลื่อนระยะแรกใช้ Solid Booster ระยะที่สองใช้ Liquid Fuel Twin – Engine ยาว ๑๙ เมตร ได้มีการทดลองครั้งแรก เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๓ โดยอินเดียได้พัฒนาไปสู่ขีปนาวุธอัคนี ๒

๗.๑.๒ Agni-II : เป็นขีปนาวุธข้ามทวีป (Intercontinental Ballistic Missile – ICBM) มีระยะยิง ๒,๐๐๐ กม. ยาว ๒๐ เมตร มีฐานยิงเคลื่อนที่ ใช้พลังงานขับเคลื่อนที่เป็นของแข็ง ๒ ท่อน น้ำหนักหัวรบ ๑,๐๐๐ กิโลกรัม ออกแบบให้ใช้หัวรบนิวเคลียร์ได้ โดยได้ยิงทดสอบครั้งแรกในอ่าว เบงกอล เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๒ และได้พัฒนาไปสู่ขีปนาวุธอัคนี ๓

๗.๑.๓ Agni-III : มีระยะยิงระหว่าง ๒,๕๐๐ กม. น้ำหนักหัวรบ ๑,๐๐๐ กิโลกรัม ซึ่งสร้างเข้าประจำการ ประมาณ ๒๐ ลูก ในช่วงปลายปี ๒๕๔๔

๗.๒ ขีปนาวุธปรูวี เป็นขีปนาวุธระยะใกล้ มีระยะยิง ประมาณ ๑๕๐-๓๕๐ กิโลเมตร สามารถติดตั้งหัวรบนิวเคลียร์ได้หลายหัวรบ ผลิตออกเป็น ๓ แบบ คือ

๗.๒.๑ Prithvi-I : ปัจจุบัน เรียก Prithvi SSM – ๑๕๐ มีระยะยิง ๑๕๐ กิโลเมตร สามารถติดตั้งหัวรบนิวเคลียร์หนัก ๑,๐๐๐ กิโลกรัม เพื่อทำลายเป้าที่เป็นคลังน้ำมัน สถานีรถไฟ และเป้าหมายที่มีความสำคัญอื่น ๆ ผลิตเพื่อใช้ประจำการในกองทัพบกอินเดีย

๗.๒.๒ Prithvi- II : มีระยะยิง ๒๕๐ กิโลเมตร สามารถติดตั้งหัวรบนิวเคลียร์หนัก ๕๐๐ กิโลกรัม เพื่อใช้ทำลายสนามบิน สถานีเรดาร์ และเป้าหมายทางยุทธศาสตร์อื่น ๆ ผลิตเพื่อใช้ประจำการในกองทัพอากาศอินเดีย

๗.๒.๓ Prithvi-III : หรือดานุส (Dhanush) หรือ ซาการิกา (Sagarika) มีระยะยิง ๒๕๐-๓๕๐ กิโลเมตร ยาว ๑๕๐๐ เมตร น้ำหนักหัวรบ ๕๐๐ กิโลกรัม พัฒนาสร้างให้สามารถยิงได้ทั้งจากเรือดำน้ำ และเรือดำน้ำ เมื่อสร้างเสร็จจะนำมาติดตั้งใช้งานให้กับเรือดำน้ำที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง และเรือดำน้ำพลังงานนิวเคลียร์

๗.๓ ขีปนาวุธสุรียา (Surya) เป็นขีปนาวุธข้ามทวีป (Intercontinental Ballistic Missile - ICBM) มีระยะยิง ๑๒,๐๐๐ กิโลเมตร บรรจุหัวรบนิวเคลียร์หนัก ๑,๐๐๐ กิโลกรัม โดยพัฒนามาจากขีปนาวุธอัคนี ๒ ที่มีระยะยิง ๒,๐๐๐ กิโลเมตร จะใช้เทคโนโลยีขับเคลื่อนเชื้อเพลิงเหลวผสมเชื้อเพลิงแข็ง เครื่องยนต์คไรโอเจนิก (Cryoenic Engine) โดยได้จัดหาจากรัสเซีย ๗ เครื่อง เมื่อปี ๒๕๔๑ และพัฒนาเองในประเทศ ปัจจุบันยังอยู่ในระหว่างการพัฒนา

นอกจากนี้ อินเดียยังได้ซื้อเรือบรรทุกเครื่องบิน INS Vikramaditya Aircraft Carrier จากรัสเซีย โดยเรือดังกล่าวสามารถติดตั้งหัวรบนิวเคลียร์ซึ่งมีระยะยิง ๕๕๐ กิโลเมตร และอินเดียยังสามารถต่อเรือดำน้ำพลังงานนิวเคลียร์ INS Arihantซึ่งอินเดียออกแบบและสร้างเองเป็นลำแรกตามโครงการ Advanced Technology Vehicle เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ นอกจากนี้ อินเดียยังครอบครองเครื่องบินต่อสู้ทางอากาศที่สามารถติดตั้งหัวรบนิวเคลียร์ได้อีกจำนวนหนึ่งเช่นกัน

อนึ่ง ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ คณะกรรมการที่ปรึกษาความมั่นคงแห่งชาติได้ประกาศหลักในการใช้อาวุธนิวเคลียร์ของอินเดีย (nuclear doctrine) คือ จะไม่มีการใช้อาวุธนิวเคลียร์ก่อน (No First Use) โดยการครอบครองอาวุธนิวเคลียร์ของอินเดียเป็นไปเพื่อการป้องกันเท่านั้น อินเดียจะไม่เป็นฝ่ายใช้อาวุธนิวเคลียร์โจมตีประเทศใดประเทศหนึ่งก่อน เว้นเสียจะมีประเทศอื่นโจมตีอินเดียก่อน อินเดียจึงจะใช้อาวุธนิวเคลียร์ในการตอบโต้ โดยผู้มีอำนาจในการสั่งการคือนายกรัฐมนตรีอินเดีย

สำหรับจุดเปลี่ยนที่สำคัญของการเป็นมหาอำนาจทางนิวเคลียร์ของอินเดียคือการลงนามในกรอบความตกลงด้านนิวเคลียร์พลเรือนกับสหรัฐฯ ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘ ซึ่งระบุเงื่อนไขสำคัญ ๓ ประการ ได้แก่

๑. อินเดียจะต้องแยกการพัฒนาพลังงานนิวเคลียร์ทางพลเรือนจากทางทหาร (separation plan of civil and military facilities)

๒. จัดทำ Safeguards Agreement (SA) กับIAEA เพื่อกำหนดมาตรการควบคุมและตรวจสอบ

๓. การผ่อนปรนกฎระเบียบการค้าวัสดุนิวเคลียร์ของกลุ่ม NSG ซึ่งในที่สุดความตกลงดังกล่าวนำไปสู่การผ่อนปรนกฎระเบียบการค้าวัสดุนิวเคลียร์แก่อินเดียของกลุ่มประเทศ NSG ในปี ๒๕๕๑ ซึ่งถือเป็นการยุติการที่อินเดียถูกโดดเดี่ยวจากการมีความร่วมมือทางนิวเคลียร์ ทำให้ อินเดียสามารถเข้าถึงเทคโนโลยีขั้นสูงทางนิวเคลียร์ สามารถสร้างโรงงานผลิตพลังงานนิวเคลียร์ได้เพิ่มขึ้น มีเชื้อเพลิงนิวเคลียร์อย่างเพียงพอ ซึ่งล้วนเป็นประโยชน์ในด้านความมั่นคงทางพลังงานของอินเดีย ซึ่งจำเป็นต้องมีแหล่งพลังงานต่าง ๆ เพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจที่ขยายตัวอย่างรวดเร็วของอินเดียและทำให้อินเดียเป็นมหาอำนาจทางนิวเคลียร์อย่างแท้จริง ปัจจุบันอินเดียมีความตกลงด้านนิวเคลียร์กับฝรั่งเศส สหรัฐฯ มองโกเลีย นามิเบีย คาซัคสถาน และแคนาดา

การดำเนินการที่ผ่านมาของความร่วมมือระหว่างอินเดียกับกลุ่มอาเซียนและไทย

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับอาเซียน

ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับอาเซียนหลังสงครามเย็นสิ้นสุดลงได้เปลี่ยนแปลงไปทั้งด้านการเมืองและเศรษฐกิจ ประกอบด้วยความสัมพันธ์ทางการเมืองทั่วไป ความสัมพันธ์ทวิภาคี ความสัมพันธ์ด้านความมั่นคง และความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ

๑.๑ ก้าวแรกของความสัมพันธ์ในฐานะคู่เจรจาเฉพาะส่วน (Sectoral Dialogue Partnership)

จุดเริ่มต้นความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับอาเซียนอย่างเป็นทางการเกิดขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ในลักษณะคู่เจรจาเฉพาะด้าน สืบเนื่องจากสภาพแวดล้อมโลกที่เปลี่ยนไปภายหลังสิ้นสุดยุคสงครามเย็น อินเดียจึงได้เร่งปฏิรูปเศรษฐกิจ ส่งผลให้ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับอาเซียนเริ่มมีท่าทีว่าจะดีขึ้นทั้งสองฝ่าย โดยนายพีวี นรสิงหะ ราว นายกรัฐมนตรีอินเดียพยายามสานสัมพันธ์กับกลุ่มประเทศอาเซียนให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น เห็นได้จากความถี่ในการเยือนประเทศอาเซียนต่างๆ อาทิ เยือนอินโดนีเซีย ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ เดินทางเยือนสิงคโปร์ ไทย มาเลเซีย และเวียดนาม และในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ เยือนสิงคโปร์อีกครั้ง และในปีเดียวกันได้เดินทางเยือนมาเลเซีย เป็นต้น ขณะที่ผู้นำในกลุ่มประเทศอาเซียนก็มีการเดินทางไปเยือนอินเดียเช่นกัน อาทิ ประธานาธิบดีซูฮาร์โตแห่งอินโดนีเซียได้เยือนอินเดียถึง ๒ ครั้งในปี พ.ศ. ๒๕๓๖ รวมถึงนายกรัฐมนตรีสิงคโปร์ นายโก๊ะจ๊กตงและนายลีควนยู อีกด้วย ขณะที่รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศของไทย ดร.สุรินทร์ พิศสุวรรณ ได้เดินทางเยือนอินเดีย ๒ ครั้ง ทั้งนี้ อาเซียนตระหนักถึงช่วงขาขึ้นของอินเดียที่สามารถทำให้อาเซียนลดการพึ่งพิงญี่ปุ่น ประเทศตะวันตก และจีนในเรื่องความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจและการค้า อาเซียนจึงตอบรับการริเริ่มของอินเดียในเชิงบวกและรับอินเดียเป็น คู่เจรจาเฉพาะส่วน (Sectoral Dialogue Partnership) ของอาเซียนในเรื่องการค้า การลงทุน และการท่องเที่ยวใน พ.ศ. ๒๕๓๕ ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๓๗ ได้เพิ่มด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเข้าไปด้วย ด้านฝ่ายอาเซียนมีข้อเสนอหลายประการ อาทิ การตั้งศูนย์สารนิเทศ/ส่งเสริมการค้า/การลงทุน (Information/Promotion Centre for Trade/Investment) การจัดทำรายการที่แสดงถึงโอกาสในการลงทุนสำหรับนักลงทุนจากทั้งสองฝ่าย การส่งเสริมการแลกเปลี่ยน

การเยือนของคณะผู้แทนทางการค้า (trade mission) การจัดการแสดงสินค้า และการพัฒนายุทธวิธีทางการตลาดร่วมกันเพื่อส่งเสริมการส่งสินค้าไปยังประเทศที่สาม

๑.๒ ก้าวที่สองของความสัมพันธ์ในฐานะคู่เจรจาโดยสมบูรณ์ (Full Dialogue Partnership)

ความสอดคล้องกันเชิงนโยบายระหว่างอาเซียนและอินเดียในการขยายความร่วมมือทั้งในด้านการเมืองและความมั่นคงด้านเศรษฐกิจ การขยายการค้าการลงทุนระหว่างกัน อาเซียนจึงได้ดึงอินเดียเข้ามาเป็นคู่เจรจาอย่างเต็มตัว (ASEAN Dialogue Partner) ในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ โดยในการประชุมสุดยอดผู้นำอาเซียน ครั้งที่ ๕ ระหว่าง ๑๔ - ๑๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๘ ที่กรุงเทพมหานคร นายโก๊ะจ๊กตง นายกรัฐมนตรีสิงคโปร์ ได้เสนอให้ยกระดับอินเดียเป็นคู่เจรจาโดยสมบูรณ์ (Full Dialogue Partner) ของอาเซียน ซึ่งข้อเสนอดังกล่าวได้รับความเห็นชอบจากผู้นำอาเซียนทั้งหมด ขณะที่ทางด้านผู้นำอินเดียก็แสดงออกในทิศทางที่สอดคล้องกันกับอาเซียนเช่นกัน

ความสัมพันธ์อินเดีย - อาเซียนหลังจากปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ไม่ได้ขยายเพียงแต่เชิงลึก แต่ยังขยายเชิงกว้างด้วย ทั้งนี้ เพื่อเสริมสร้างความร่วมมือเชิงสถาบัน The ASEAN - India Joint Cooperation Committee (AIJCC) จึงถูกจัดตั้งขึ้นโดยมีการประชุมครั้งแรกในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๓๙ ณ กรุงนิวเดลี โดยเป้าหมายแรกของ AIJCC คือ การจัดตั้งกลไกเชิงสถาบันเพื่อใช้กับด้านความร่วมมือโดยเฉพาะ ซึ่งพอๆ กับการใช้วิธีการเจรจา และเป็นเครื่องมือในการขยายและเพิ่มพูนความร่วมมือระหว่างอินเดีย-อาเซียน ในบริบทด้านการค้า การลงทุน วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การท่องเที่ยว การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โครงสร้างสาธารณูปโภค และปฏิสัมพันธ์ระหว่างประชากร

นอกจากนี้ในปี พ.ศ. ๒๕๓๙ อินเดียได้เป็นสมาชิกการประชุมการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (ASEAN Regional Forum - ARF) นับเป็นครั้งแรกในรอบ ๕๐ ปี ที่อินเดียให้ความสนใจต่อการเจรจาหลายฝ่ายในประเด็นการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ทั้งนี้ ความเชื่อมโยงของสถาบันเหล่านี้มีความสำคัญต่อการสร้างรากฐานในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน ซึ่งต่อมาในเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๔๐ โดยการริเริ่มของไทยสนับสนุนอินเดียให้ผลักดันการรวมกลุ่มอนุภูมิภาค สำหรับเป็นกรอบความร่วมมือทางวิชาการและเศรษฐกิจระหว่างประเทศในอ่าวเบงกอล ภายใต้ชื่อ BIS-TEC (Bangladesh-India-Sri Lanka-Thailand Economic Cooperation) มีสมาชิกประกอบด้วย อินเดีย บังกลาเทศ ศรีลังกา และไทย ซึ่งต่อมาในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๐ เมียนมาได้เข้าร่วมกลุ่มกลายเป็น BIMSTEC (Bay of Bengal Initiative for Multi-Sectoral Technical and Economic Cooperation) ปัจจุบันมีสมาชิก ๗ ประเทศ ประกอบด้วย บังกลาเทศ ภูฏาน อินเดีย เมียนมา เนปาล ศรีลังกา และไทย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อขยายความร่วมมือทางเศรษฐกิจ ที่ครอบคลุมความร่วมมือ ๖ ด้าน คือ การค้าและการลงทุน เทคโนโลยี พลังงาน การคมนาคมและการขนส่ง การท่องเที่ยว และการประมง

ต่อมาในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ อินเดียยังได้ริเริ่มความร่วมมือระหว่างอินเดียและ ๕ ประเทศอาเซียน (เวียดนาม ลาว กัมพูชา พม่า และไทย) เรียกว่า โครงการความร่วมมือลุ่มแม่น้ำโขง-คงคา (Mekong-Ganga River Project : MGC) เพื่อสนับสนุนความร่วมมือ ๔ สาขา

หลัก คือ การท่องเที่ยว วัฒนธรรม การศึกษา และการคมนาคมขนส่งในอนุภูมิภาค เช่น โครงการ East-West Corridor โครงการสร้างทางหลวงสายเอเชีย ทั้งนี้ อินเดียตระหนักดีว่าไม่มีศักยภาพเพียงพอในการแข่งขันกับจีนและประเทศมหาอำนาจอื่นๆ ในตลาดสมาชิกดั้งเดิมทั้ง ๕ ประเทศของอาเซียน แต่การร่วมมือกับประเทศสมาชิกใหม่ของอาเซียนจะเป็นส่วนสำคัญที่จะทำให้อินเดียสามารถเข้าถึงตลาดอาเซียนในภาพรวมได้ทั้งหมด

๑.๓ ความร่วมมือระหว่างอินเดียกับอาเซียน

๑.๓.๑ ด้านการเมืองและความมั่นคง อินเดียได้เข้าร่วม ASEAN Regional Forum (ARF) ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๙ โดยเน้นบทบาทในเรื่องความร่วมมือด้านความมั่นคงทางทะเล อีกทั้งได้รับรองแถลงการณ์ร่วมกับ อาเซียนว่าด้วยความร่วมมือเพื่อการต่อต้านการก่อการร้ายสากล ในปีเดียวกัน นอกจากนี้ อินเดียเข้าเป็นภาคี Treaty of Amity and Cooperation (TAC) เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๖ และได้เข้าร่วมใน East Asia Summit (EAS) ในปี พ.ศ. ๒๕๔๘

๑.๓.๒ ด้านเศรษฐกิจ อาเซียนและอินเดียได้ลงนามความตกลงการค้าเสรีด้านการค้าสินค้า ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๕๒ และมีผลใช้บังคับเมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๓ และอินเดียประสงค์ให้มีการพิจารณาทบทวนความตกลงการค้าสินค้านี้ แต่อาเซียนมีมติให้ชะลอไว้ก่อน ด้วยเห็นว่า ทรัพยากรบุคคลในการเจรจา มีจำนวนจำกัดและต้องการเร่งเจรจาความตกลงหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ให้เสร็จ นอกจากนี้ อาเซียนและอินเดียยังได้ลงนามความตกลงการค้าเสรีด้านการค้าบริการและการลงทุน ซึ่งมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ ๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๘ โดยอินเดีย บรูไน มาเลเซีย เมียนมา สิงคโปร์ ไทย เวียดนาม และฟิลิปปินส์ ได้ให้สัตยาบันแล้ว ซึ่งผลการดำเนินการดังกล่าวส่งผลให้การค้ารวมระหว่างอินเดียกับอาเซียน ในปี พ.ศ. ๒๕๖๐ มีมูลค่า ๗๑ พันล้านเหรียญสหรัฐ โดยอาเซียนส่งออกไปอินเดีย ๓๑ พันล้านเหรียญสหรัฐ และนำเข้าจากอินเดีย ๔๐ พันล้านเหรียญสหรัฐ

๑.๓.๓ ด้านสังคมและการพัฒนา อินเดียให้ความร่วมมือในการลดช่องว่างด้านการพัฒนาในอาเซียน โดยจัดตั้งศูนย์ฝึกอบรมภาษาอังกฤษในกลุ่มประเทศ CLMV ตลอดจนส่งเสริมความร่วมมือกับอาเซียนในสาขาที่อินเดียมีศักยภาพ เช่น วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีสารสนเทศ รวมทั้งการแพทย์และเกษตรกรรม โดยได้จัดตั้ง ASEAN-India Science & Technology Fund ด้วยเงินทุนตั้งต้น ๑ ล้านเหรียญสหรัฐ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๙ เพื่อพัฒนาความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์ และ IT และ ASEAN-India Green Fund เพื่อสนับสนุนกิจกรรมในการส่งเสริม การปรับตัวและลดผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงของสภาพภูมิอากาศในภูมิภาคด้วยเงินทุนตั้งต้น ๕ ล้านเหรียญสหรัฐ นอกจากนี้ อินเดียยังมีความร่วมมือกับอาเซียนในสาขาอื่น ๆ อาทิ การพัฒนาการแพทย์แผนโบราณ การให้ทุนการฝึกอบรมด้านอายุรเวทแก่บุคลากรของอาเซียนและการผลิตยา

๑.๓.๔ ความเชื่อมโยงระหว่างอาเซียนกับอินเดีย อาเซียนและอินเดียให้ความสำคัญกับความเชื่อมโยงระหว่างกันอย่างรอบด้าน ทั้งทางบก เรือ และอากาศ อินเดียสนใจที่จะเสริมสร้างความเชื่อมโยงกับอาเซียนผ่านทะเลอันดามันโดยมีทวายของเมียนมาเป็นประตูสำคัญ สนับสนุนการสร้างทางหลวงสามฝ่าย อินเดีย-เมียนมา-ไทย หรือเรียกว่าทางหลวงไตรภาคีอินเดีย-เมียนมา-ไทย (India-Myanmar-Thailand trilateral highway) และการขยายเส้นทางดังกล่าวไปยัง กัมพูชาและ สปป.ลาว รวมทั้งการสร้างทางหลวงสายใหม่เชื่อมโยงอินเดียกับเมียนมา สปป.ลาว

กัมพูชา และเวียดนาม และการพัฒนา Mekong-India Economic Corridor (โฮจิมินห์-พนมเปญ-กรุงเทพฯ-ทวาย-เจนไน) เพื่อเป็นเส้นทางลัดเชื่อมโยงภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงกับอินเดียฝั่งตะวันออก นอกจากนี้ อินเดียสนับสนุนการเปิดน่านฟ้าเสรีกับอาเซียน สำหรับในด้านความเชื่อมโยงระหว่างประชาชน อินเดียได้จัดทำโครงการประจำปีแลกเปลี่ยนระหว่างประชาชนหลายกลุ่มทั้งนักศึกษา ผู้สื่อข่าว นักการเมือง และนักการทูต ทั้งนี้ อินเดียได้จัดตั้ง Inter-Ministerial Group on ASEAN Connectivity เพื่อหารือร่วมกับ ASEAN Connectivity Coordinating Committee (ACCC) ในการดำเนินความร่วมมือกับอาเซียนในเรื่องการส่งเสริมความเชื่อมโยงด้วย

๑.๔ พัฒนาการความร่วมมือที่สำคัญ

๑.๔.๑ การประชุมสุดยอดอาเซียน-อินเดีย ครั้งที่ ๑๕ เมื่อวันที่ ๑๔ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๐ ณ กรุงมะนิลา มีประเด็นสำคัญ คือ ๑. มีการผลักดันความเชื่อมโยงกับอินเดียทั้งทางบก ทะเล และอากาศ โดยเฉพาะโครงการ Trilateral Highway ให้แล้วเสร็จภายในปี พ.ศ. ๒๕๖๒ ๒. ขยายความร่วมมือด้านนวัตกรรม วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี เพื่อนำไปสู่การพัฒนาขีดความสามารถของอุตสาหกรรมที่ส่งเสริมนวัตกรรมซึ่งสอดคล้องกับนโยบาย “โมเดลประเทศไทย ๔.๐” และ “การขับเคลื่อนเศรษฐกิจด้วยนวัตกรรมและดิจิทัล” ของไทย ๓. สนับสนุนความร่วมมือทางเศรษฐกิจที่สอดคล้องกับการค้าสมัยใหม่ อาทิ ความเชื่อมโยงทางดิจิทัล / Internet of Things (IOT) /Big Data/และ E-Commerce ซึ่งอินเดียมีความก้าวหน้าทั้งในด้านบุคลากรและเทคโนโลยี ๔. ส่งเสริมความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมระหว่างอาเซียนกับอินเดีย โดยสนับสนุนบทบาทของศูนย์อาเซียน-อินเดีย และเสนอให้อาเซียนและอินเดียพิจารณาจัดตั้งเครือข่ายของ SMART Cities-Cultural Centres โดยเน้นการพัฒนาศักยภาพด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม ควบคู่ไปกับการส่งเสริมความเข้าใจด้านวัฒนธรรมระหว่างกัน

๑.๔.๒ การประชุมสุดยอดอาเซียน-อินเดีย ในโอกาสครบรอบ ๒๕ ปี ความสัมพันธ์อาเซียน-อินเดีย เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ณ กรุงนิวเดลี มีประเด็นสำคัญ ดังนี้ ๑. มุ่งขับเคลื่อนหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ระหว่างอาเซียนกับอินเดียให้พัฒนาอย่างเต็มศักยภาพ และบรรลุผลอย่างเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยเน้นการสร้างเชื่อมโยงกับอินเดียในทุกรูปแบบ และสนับสนุนโครงการทางหลวงสามฝ่าย อินเดีย-เมียนมา-ไทย โดยให้เชื่อมต่อไปสู่ สปป. ลาว กัมพูชา และเวียดนาม ควบคู่ไปกับการพัฒนาเส้นทางเดินเรือและอากาศ การส่งเสริม MSMEs การพัฒนาที่ยั่งยืน ความร่วมมือด้านนวัตกรรม ความสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม โดยเสนอให้จัดตั้งเครือข่ายของเมืองอัจฉริยะทางวัฒนธรรม (SMART Cities - Culture Centers) ๒. พิจารณาจัดตั้งกลไกการหารือในเชิงนโยบายระหว่างอาเซียนกับอินเดียในเรื่องของความมั่นคงทางทะเลและความร่วมมือใน maritime domain (๓) นำเสนอแนวคิดอินโด-แปซิฟิกที่ให้อินเดียและอาเซียนร่วมกันหาจุดสมดุลใหม่ในภูมิภาค (Strategic New Equilibrium) เพื่อให้เกิดเสถียรภาพและความมั่นคงในภูมิภาคโดยคำนึงถึงความเป็นแกนกลางของอาเซียนและยึดหลัก 3M ได้แก่ ความไว้วางใจ (Mutual Trust) ความเคารพซึ่งกันและกัน (Mutual Respect) และผลประโยชน์ร่วมกัน (Mutual Benefit) ๔. ผลักดันความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ ผ่านการใช้ประโยชน์จากความตกลงการค้าเสรีอาเซียน-อินเดีย ลดอุปสรรคทางการค้า โดยเฉพาะกับยางพาราและน้ำมันปาล์ม และเร่งหาข้อสรุปความตกลงความเป็นหุ้นส่วนทางเศรษฐกิจระดับภูมิภาค (RCEP) ให้ได้ภายในปีนี้

และ ๕. รับรองปฏิญญาเดลีซึ่งเป็นเอกสารผลลัพธ์ของการประชุมที่มีสาระสำคัญในการเสริมสร้างความร่วมมืออาเซียน-อินเดียในทุกมิติ ผลักดันความเชื่อมโยงระหว่างกัน ลดช่องว่างด้านการพัฒนา และมุ่งขยายความสัมพันธ์ในลักษณะมองไปข้างหน้า

๑.๔.๓ การประชุมเจ้าหน้าที่อาวุโสอาเซียน-อินเดีย ครั้งที่ ๒๐ เมื่อวันที่ ๕-๖ เมษายน พ.ศ. ๒๕๖๑ ณ กรุงฮานอย มีประเด็นสำคัญ คือ ๑. แนวคิดอินโด-แปซิฟิก ที่ประชุมเน้นย้ำว่าจะต้องเป็นในลักษณะ inclusive และการให้ความสำคัญกับเรื่องความเป็นแกนกลางของอาเซียน ๒. ความร่วมมือทางทะเล โดยเน้นความร่วมมือในเรื่องเศรษฐกิจภาคพื้นทะเลและการรักษาทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง รวมถึงสนับสนุนธุรกิจการท่องเที่ยวเรือสำราญบริเวณมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก ๓. ความเชื่อมโยงระหว่างอาเซียน-อินเดีย อย่างรอบด้านทั้งในมิติทางกายภาพ ทุกระยะ และประชาชน เพื่อนำไปสู่ความเชื่อมโยงอย่างไร้รอยต่อของภูมิภาค

๑.๔.๔ การประชุม Delhi Dialogue ครั้งที่ ๑๐ เมื่อวันที่ ๑๙-๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ณ กรุงนิวเดลี ภายใต้หัวข้อ Strengthening India-ASEAN Maritime Cooperation มีประเด็นสำคัญ คือ ๑. อินเดียย้ำความสำคัญของ Act East Policy ที่มีอาเซียนเป็นหัวใจและมีเป้าหมายสร้างความเชื่อมโยงกับอาเซียนในทุกมิติ โดยเฉพาะการเชื่อมโยงผ่านภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียที่มีความคล้ายคลึงกับอาเซียนในด้าน ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ๒. อาเซียนต้องการผลักดันความเป็นหุ้นส่วนยุทธศาสตร์อาเซียน-อินเดียให้เต็ม ศักยภาพในทุกเสาความร่วมมือ อาทิ การเจรจา RCEP ความเชื่อมโยงระหว่างกันผ่านโครงการ Trilateral Highway ความตกลงการค้าเสรีอาเซียน-อินเดีย ความมั่นคงและความร่วมมือทางทะเล การแลกเปลี่ยนในระดับประชาชนและสายสัมพันธ์ทางประวัติศาสตร์และแนวคิดอินโด-แปซิฟิก ๓. ไทยได้กล่าวถึงประเด็นความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมที่ยาวนานนับพันปี การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทางทะเล อาทิ โครงการ Kaladan Multi-Modal Transit Transport การบริหารจัดการแม่น้ำและแนวคิดความร่วมมือ “ปัญญาธารา” รวมถึงการรับมือกับภัยคุกคามทางทะเลในรูปแบบต่างๆ นอกจากนี้ ก่อนหน้าการจัดการประชุม Delhi Dialogue อินเดียได้จัดการสัมมนาเชิงปฏิบัติการ ASEAN-India Workshop on Blue Economy ครั้งที่ ๒ ในวันที่ ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ โดยที่ประชุมได้หารือกันในประเด็นความเชื่อมโยงทางทะเลทั้งในเชิงกายภาพและดิจิทัล รวมถึงเชื่อมโยงการพัฒนาเศรษฐกิจภาคทะเลกับ ประเด็นการพัฒนาที่ยั่งยืน

๑.๔.๕ เมื่อวันที่ ๓ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๖๑ ได้มีการประชุมรัฐมนตรีต่างประเทศอาเซียนกับ ประเทศคู่เจรจา (ASEAN Post-Ministerial Conferences with Dialogue Partners : PMC+1) ณ สิงคโปร์ มีการหารือในประเด็นสำคัญๆ คือ ๑. ความร่วมมือและความมั่นคงทางทะเล รวมถึงความเชื่อมโยงทางทะเลและ เศรษฐกิจพื้นทะเล (Blue Economy) ๒. Digital Economy และ Financial Technology รวมถึงการพัฒนา MSMEs และภาคเอกชน ๓. การแลกเปลี่ยนและความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรมระหว่างกันเพื่อเป็นพื้นฐานในการสร้างความใกล้ชิดในระดับประชาชน และส่งเสริมการท่องเที่ยว ๔. การส่งเสริมความเชื่อมโยงทั้งทางบก น้ำ อากาศ และการพัฒนาทางหลวงสามฝ่าย อินเดีย เมียนมา และไทย รวมถึงการขยายเส้นทางเชื่อมต่อไปยังกัมพูชา ลาว และเวียดนาม และพัฒนาเป็น Economic Corridor โดยไทยได้เสนอให้พัฒนาเป็น Sustainability Corridors เพื่อเชื่อมโยงการพัฒนาทางเศรษฐกิจกับการพัฒนาอย่างยั่งยืน และ ๕. ประเด็นในภูมิภาค

ที่สำคัญ อาทิ แนวคิดอินโด-แปซิฟิก คาบสมุทรเกาหลี และทะเลจีนใต้ ทั้งนี้ ไทยได้รับตำแหน่งประเทศผู้ประสานงานความสัมพันธ์อาเซียน-อินเดียต่อจากเวียดนามภายหลังจบการประชุม

๒. ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับไทย

๒.๑ ภาพรวมความสัมพันธ์

ไทยสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับอินเดีย เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ โดยในระยะแรกเป็นระดับอัครราชทูต ต่อมาได้ยกระดับขึ้นเป็นระดับเอกอัครราชทูต เมื่อวันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๔ ปัจจุบันไทยมีสถานเอกอัครราชทูตตั้งอยู่ที่กรุงนิวเดลี และมีสถานกงสุลใหญ่อีก ๓ แห่ง ที่เมืองกัลกัตตา (Kolkata) เมืองมุมไบ (Mumbai) และเมืองเจนไน (Chennai) ส่วนอินเดียมีสถานเอกอัครราชทูตอยู่ที่กรุงเทพฯ สถานกงสุลประจำจังหวัดเชียงใหม่ และสถานกงสุลประจำจังหวัดสงขลา ไทยและอินเดียมีการแลกเปลี่ยนการเยือนระดับสูงอย่างสม่ำเสมอ ในด้านการจัดทำความตกลงทวิภาคี ไทยและอินเดียมีการจัดทำความตกลงเพื่อขยายความร่วมมือระหว่างกัน ในหลากหลายสาขาความสัมพันธ์ระหว่างไทยและอินเดียมีความราบรื่นและใกล้ชิด ไม่มีประเด็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างกัน ไทยดำเนินนโยบายมองตะวันตก (Look West Policy) ซึ่งให้ความสำคัญกับอินเดีย ในฐานะมหาอำนาจและเป็นตลาดการค้าที่มีศักยภาพมากที่สุดในเอเชียใต้ ซึ่งสอดคล้องกับนโยบายมองตะวันออก (Look East Policy) ของอินเดียที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาความสัมพันธ์กับประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และเอเชียตะวันออก

๒.๒ ความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ

ไทยและอินเดียมีความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างกันมาช้านาน มีหลักฐานว่าการค้าไทย-อินเดียเริ่มต้นตั้งแต่สมัยพระเจ้าอโศกมหาราชที่เผยแพร่พุทธศาสนาไปยังสยามกว่า ๒,๕๐๐ ปีมาแล้ว ไปจนถึงการค้ากับบริษัท East India Company ในสมัยที่อินเดียภายใต้การปกครองของอังกฤษ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการอพยพเข้าสู่ประเทศไทยของบรรพบุรุษของชาวไทยเชื้อสายอินเดียในปัจจุบัน

ไทยให้ความสำคัญต่อการดำเนินความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจกับอินเดียอย่างยิ่ง โดยคำนึงถึงศักยภาพทางเศรษฐกิจของอินเดีย ทั้งในแง่ของการอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และขนาดของตลาด ตลอดจนความก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กลไกที่สำคัญได้แก่ คณะกรรมการร่วมทางการค้า (Joint Trade Committee) ระดับเจ้าหน้าที่อาวุโส จัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๒ อินเดียถือเป็นตลาดที่มีศักยภาพและใหญ่ที่สุดในภูมิภาคเอเชียใต้ มีการเติบโตทางเศรษฐกิจเฉลี่ยร้อยละ ๘ อย่างต่อเนื่อง โดยอินเดียเป็นคู่ค้าอันดับที่ ๑๖ ของไทย และเป็นอันดับที่ ๑ ของไทยในเอเชียใต้ ไทยและอินเดียได้ลงนามในกรอบความตกลงการเจรจาจัดตั้งเขตการค้าเสรี (FTA) เมื่อวันที่ ๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๔๖ ปัจจุบัน ทั้งสองฝ่ายกำลังเจรจาความตกลงที่ครอบคลุมการเปิดเสรีด้านการค้าสินค้า การค้าบริการ การลงทุน และความร่วมมือทางเศรษฐกิจ โดยมูลค่าการลงทุนของไทยในอินเดียเป็นลำดับที่ ๔ ในกลุ่มอาเซียนรองจากสิงคโปร์ อินโดนีเซีย โดยมีบริษัทไทยที่ลงทุนในอินเดียในสาขาเกษตรและผลิตผลการเกษตร อิเล็กทรอนิกส์และเครื่องใช้ไฟฟ้า ยานยนต์ และการให้บริการทางการเงิน เป็นต้น ส่วนการลงทุนของอินเดียในไทยยังมีมูลค่าไม่มากนักแต่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะโครงการขนาดกลางและขนาดใหญ่ ขณะที่ด้านการท่องเที่ยวไทย

ส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวตลาดบนของอินเดียมาใช้บริการด้านสุขภาพ พักผ่อน จัดประชุม สัมมนา ถ่ายทำภาพยนตร์ ตลอดจนการจัดงานแต่งงานในไทย

๒.๓ ความร่วมมือระหว่างอินเดียกับไทย

ความร่วมมือกันระหว่างไทยและอินเดียเป็นไปในลักษณะทวิภาคีและพหุภาคี อาทิ ความร่วมมือกันภายใต้โครงการความร่วมมือแม่โขง-คงคา (Mekong – Ganga Cooperation - MGC) เป็นความร่วมมือกันระหว่างไทย - อินเดีย - พม่า - ลาว - กัมพูชา เพื่อสนับสนุนส่งเสริมความร่วมมือกันในการค้า การท่องเที่ยว และวัฒนธรรม

๒.๓.๑ ความร่วมมือทวิภาคีที่สำคัญ ได้แก่

คณะกรรมการความร่วมมือเพื่อความร่วมมือทวิภาคีไทย-อินเดีย (Thailand-India Joint Commission for Bilateral Cooperation-JC) จัดตั้งเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๒ โดยมีรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศเป็นประธาน และมีการประชุมแล้ว ๗ ครั้ง ล่าสุดการประชุมครั้งที่ ๗ จัดขึ้นที่กรุงเทพมหานครระหว่างวันที่ ๒๗ - ๒๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๘ นอกจากนี้ จากผลการเยือนอินเดียของนายกรัฐมนตรีของไทย เมื่อ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๕๘ สองฝ่ายได้จัดตั้งกลไกคณะกรรมการร่วม (Joint Working Group) ระดับอธิบดี เพื่อติดตามและเร่งรัดความสัมพันธ์ทวิภาคีที่ครอบคลุมทุกสาขา และเพื่อเสริมกลไกความร่วมมือคณะกรรมการร่วม (JC) ที่มีอยู่เดิมแล้ว นอกจากนี้ ไทยและอินเดียได้จัดทำความตกลงว่าด้วยความร่วมมือด้านวัฒนธรรม ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ ปัจจุบันทั้งสองฝ่ายได้ร่วมลงนามแผนปฏิบัติการว่าด้วยการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม เพื่อให้มีการแลกเปลี่ยนกิจกรรมส่งเสริมความสัมพันธ์ด้านวัฒนธรรมและความเข้าใจอันดีระหว่างประชาชนกับประชาชน

ไทยและอินเดียได้ลงนามในกรอบความตกลงว่าด้วยการจัดตั้งเขตการค้าเสรี (FTA) ไทย-อินเดีย เมื่อวันที่ ๙ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๖ ในระหว่างการเยือนไทยอย่างเป็นทางการของนายกรัฐมนตรีอินเดีย โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นกลไกสำคัญที่จะขจัดอุปสรรคทางการค้าและช่วยขยายการค้าระหว่างกัน สาระสำคัญของกรอบความตกลงฯ จะครอบคลุมการเปิดเสรีทั้งในด้านการค้าสินค้า การค้าบริการ และการลงทุน รวมทั้งส่งเสริมความร่วมมือในด้านต่างๆ นอกจากนี้ เขตการค้าเสรียังจะดึงดูดการลงทุนจากต่างชาติด้วย

ส่วนด้านความมั่นคงและการทหารอินเดียให้ความสำคัญกับความร่วมมือด้านความมั่นคง โดยไทยและอินเดียได้จัดตั้งคณะทำงานร่วมว่าด้วยความร่วมมือด้านความมั่นคง (Joint Working Group on Security Cooperation -JWG) ซึ่งเป็นกลไกสำหรับการประสานความร่วมมือและแลกเปลี่ยนข้อมูลด้าน ความมั่นคง การต่อต้านการก่อการร้าย อาชญากรรมข้ามชาติ ฯลฯ นอกจากนี้ไทยและอินเดียได้มีพัฒนาการความร่วมมือทางทหารมาอย่างต่อเนื่อง โดยด้านทางทะเลมีการลาดตระเวนร่วมระหว่างกองทัพเรือ รหัส THAI-INDO CORPAT ครั้งที่ ๑ จัดขึ้น เมื่อ ๑๔ - ๒๔ ก.ย.๕๘ โดยมีการจัดทำระเบียบปฏิบัติประจำในการลาดตระเวนร่วมฯ จัดขึ้นปีละ ๒ ครั้ง โดยการลาดตระเวนร่วมฯ ครั้งที่ ๒๖ ซึ่งเป็นครั้งล่าสุด จัดขึ้นเมื่อ ๒๑ มิ.ย.๖๑ ณ อินเดีย โดยกองทัพเรืออินเดียเป็นเจ้าภาพ ส่วนการฝึกร่วมทางทหาร ไทยและอินเดียมีการฝึกร่วมระหว่างกองทัพบก ภายใต้รหัส MAITREE หรือ ไมตรี กองทัพเรือ มีการฝึกผสมทางทะเลระดับไตรภาคีระหว่างไทย สาธารณรัฐสิงคโปร์ (สป.) และอินเดียซึ่งอินเดียได้เชิญไทยเข้าร่วมการฝึกผสมไตรภาคีในพื้นที่ทะเลอันดามัน

ร่วมกับอินเดียและ สป. เนื่องจากไทยมีที่ตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญที่จะเป็นประตูสู่ภูมิภาคและกองทัพอากาศ ภายใต้รหัส SIAM BHARAT หรือ สยาม-ภารตนอกจากนี้ได้จัดประชุมเจ้าหน้าที่ระดับสูงระหว่างกระทรวงกลาโหมสองฝ่ายครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๕๔ และตามด้วยการเยือนอินเดียของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหมไทยในเดือนธันวาคมของปีเดียวกัน ต่อมาไทยกับอินเดียได้ลงนามในบันทึกความเข้าใจด้วยความร่วมมือด้านกลาโหม (MoU on Defence Cooperation) ในระหว่างการเยือนของนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๒๕ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๕ มีสาระสำคัญกล่าวถึงความร่วมมือของทั้งสองฝ่ายที่จะพัฒนาความร่วมมือทางทหารด้านต่างๆ ได้แก่ นโยบายและยุทธศาสตร์ทางทหาร การลาดตระเวนร่วมทางทะเล ทางอากาศ และทางบก การแลกเปลี่ยนข่าวกรอง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การส่งกำลังบำรุง อุตสาหกรรมป้องกันประเทศ และการให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมและการบรรเทาภัยพิบัติครอบคลุมการแลกเปลี่ยนข้อมูลความร่วมมือในการฝึกอบรมการจัดกิจกรรม และความร่วมมือ ด้านช่วยเหลือมนุษยธรรมและการบรรเทาภัยพิบัติ

๒.๓.๒ ความร่วมมือในกรอบพหุภาคีที่สำคัญ

ไทยและอินเดียให้ความสำคัญกับความร่วมมือระดับภูมิภาค และเป็นสมาชิกกรอบความร่วมมือพหุภาคีระหว่างกันหลายกรอบที่สำคัญ อาทิ East Asia Summit : EAS/ASEAN Regional Forum : ARF/BIMSTEC/Mekong-Ganga Cooperation : MGC/India Ocean Rim Association for Regional Cooperation IOR-ARC/World Trade Organization : WTO และองค์การสหประชาชาติ : UN นอกจากนี้ไทยและอินเดียยังได้ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงระหว่างไทยและอินเดียกับอาเซียนแบบรอบด้าน ทั้งทางบก ทางทะเล และทางอากาศ สนับสนุนการสร้างถนนหลวงสามฝ่าย ไทย-เมียนมา-อินเดีย และการเชื่อมโยงอินเดียกับท่าเรือน้ำลึกและนิคมอุตสาหกรรมที่เมืองทวาย โดยในระหว่างการเยือนอินเดียของนายกรัฐมนตรีเมื่อ ๒๔-๒๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๕๕ ทั้งสองฝ่ายเห็นพ้องที่จะจัดตั้งคณะทำงานร่วมว่าด้วยการเชื่อมโยงและโครงสร้างพื้นฐาน (Working Group on Connectivity and Infrastructure) เพื่อผลักดันความร่วมมือดังกล่าวให้ผลเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นโดยเฉพาะการเชื่อมโยงในกรอบอนุภูมิภาค East West Economic Corridor : EWEC/Greater Mekong Sub-region : GMSซึ่งได้มีการจัดการประชุมคณะทำงานฯ ที่ประเทศอินเดีย เมื่อวันที่ ๑๑ กันยายน พ.ศ. ๒๕๕๕ โดยฝ่ายอินเดียได้แสดงความสนใจเข้าไปมีส่วนร่วมโครงการพัฒนาท่าเรือน้ำลึกและนิคมอุตสาหกรรมทวายในเมียนมา โดยไทยและเมียนมาได้ลงนาม MOU on the Comprehensive Development in the Dawei Special Economic Zone และ Related Projected Areas แล้ว นอกจากนี้ ได้หารือเพิ่มเติมจากการประชุมคณะทำงานถนนสามฝ่ายในความเป็นไปได้ที่จะขยายความร่วมมือจากโครงการนี้ เพื่อส่งเสริมการเชื่อมโยงในกรอบ EWEC และ GMS และเห็นพ้องที่จะจัดสัมมนาเกี่ยวกับโครงการทวายและการส่งเสริมความเชื่อมโยงระหว่างกันอินเดียได้ขอให้ไทยสนับสนุนอินเดียในการรณรงค์เป็นสมาชิกถาวรของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ ซึ่งไทยเห็นด้วยในหลักการกับอินเดีย โดยเฉพาะในประเด็นการปฏิรูปและขยายจำนวนสมาชิกภาพของคณะมนตรีความมั่นคงแห่งสหประชาชาติ เนื่องจากไทยเห็นว่าอินเดียเป็นประเทศในเอเชียที่มีศักยภาพ ทั้งนี้ไทยมีแนวทางในการสนับสนุนให้เอเชียมีเสียงและมีตัวแทนในคณะมนตรีฯ มากขึ้น

ผลกระทบด้านความมั่นคงต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทยจากการดำเนินนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย

จากทฤษฎีและแนวทางการคิดเกี่ยวกับความมั่นคงแห่งชาติสรุปได้ว่าประเทศใดก็ตามที่มีความมั่นคงทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม-จิตวิทยา การทหาร และด้านอื่น ๆ สูง ถือได้ว่าประเทศนั้นมีความมั่นคงแห่งชาติมาก อย่างไรก็ตาม ความมั่นคงแห่งชาติโดยรวมนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความมั่นคงทุกด้านที่มีส่วนสัมพันธ์กันอย่างเหมาะสม เริ่มจากการรักษาความปลอดภัยของรัฐเอกราชอธิปไตยในด้านบูรณภาพแห่งดินแดน ให้ออกห่างจากการรุกรานในรูปแบบต่างๆ ทั้งด้านการทหารและไม่ใช้ทหารจากภายนอกประเทศ พร้อมๆไปกับการรักษาความเข้มแข็งของชาติ ชุมชน และประชาสังคมในทุกด้าน นอกจากนี้ยังต้องพิจารณาไปถึงปัจจัยจากภายนอกประเทศด้วย อาทิ ความมั่นคงของประเทศเพื่อนบ้าน ภูมิภาคและของโลก ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงภายในประเทศด้วย

จากการวิเคราะห์ประเด็นที่เกี่ยวข้องกับอินเดีย ได้แก่ สถานการณ์ด้านความมั่นคงและการเมืองการปกครอง ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงและการทหาร ศักยภาพทางทหาร และนโยบายต่างประเทศ รวมถึงการดำเนินการที่ผ่านมาของความร่วมมือระหว่างอินเดียกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทย ด้วยการใช้ทฤษฎีดุลอำนาจ ทฤษฎีความขัดแย้ง และแนวความคิดผลประโยชน์แห่งชาติชี้ให้เห็นถึงความพยายามของอินเดียในปัจจุบันที่มุ่งเน้นการเพิ่มความสัมพันธ์กับประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ให้เป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้นเพื่อสร้างความมั่นคงและความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจให้กับประเทศ อีกทั้งยังสร้างควมมีอิทธิพลเพื่อการเป็นประเทศที่มีบทบาทในเวทีโลกอันเป็นการสร้างหลักประกันในการรักษาความมั่นคงและผลประโยชน์แห่งชาติ รวมทั้งเป็นการเพิ่มขีดความสามารถในการปกป้องผลประโยชน์แห่งชาติของอินเดีย โดยอินเดียได้ใช้นโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) เพื่อเป็นกลไกหลักในการดำเนินนโยบายต่างประเทศต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ และเป็นเครื่องมือสำคัญในการขยายอิทธิพลและส่งเสริมความร่วมมือในทุกมิติกับประเทศทางด้านตะวันออกของอินเดีย อย่างไรก็ตาม จากการนำผลการวิเคราะห์การดำเนินนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดียมาประกอบการวิเคราะห์กับสถานการณ์ด้านความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สามารถวิเคราะห์ถึงผลกระทบด้านความมั่นคงต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทยโดยแบ่งเป็น ๒ ด้านหลัก คือ การสร้างดุลแห่งอำนาจ (Balance of Power) และการเชื่อมโยงทางกายภาพ (Physical Connectivity)

๑. การสร้างดุลแห่งอำนาจ (Balance of Power)

จากอดีตตั้งแต่สมัยสงครามเย็น สหรัฐฯ มีบทบาทอย่างมากในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ทั้งในด้านการเมืองและความมั่นคง สหรัฐฯ ถือเป็นมหาอำนาจผู้ครองภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มาโดยตลอด โดยเฉพาะทางด้านการทหารซึ่งในขณะนั้นไม่มีประเทศใดที่จะกล้ามาแข่งหรือเผชิญหน้ากับสหรัฐฯ อย่างไรก็ตาม หลังการสิ้นสุดของยุคสงครามเย็นสหรัฐฯ มีท่าทีที่ลดบทบาทของตนในเอเชียลง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ขณะเดียวกันโลกกำลังเกิดการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญยิ่งคือ การก้าวขึ้นมาของจีน โดยปรากฏชัดเจนนขึ้นในช่วง ๒๐ ปีที่ผ่านมา ซึ่งได้สร้างความกังวลใจให้กับผู้กำหนดนโยบายต่างประเทศสหรัฐฯ ว่าจีนกำลังขึ้นมาท้าทายสถานะของสหรัฐฯ

โดยเฉพาะการสร้างเขตอิทธิพลของจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งจีนมีสถานะเป็นพันธมิตรที่ใกล้ชิดของภูมิภาคนี้มาช้านาน ทั้งนี้ หากพิจารณาจากขีดความสามารถทั้งทางทหารและเศรษฐกิจ การเปลี่ยนผ่านทางอำนาจจากสหรัฐฯ ไปสู่จีนในภูมิภาคนี้เป็นเรื่องที่เป็นไปได้ ด้วยเหตุนี้ สหรัฐฯ จึงได้หันกลับมาสนใจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้นและพยายามที่จะผลักดันให้เกิดความร่วมมือกับอาเซียนในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคมวัฒนธรรม และการทหาร

การผงาดขึ้นมาของจีนได้ที่ส่งผลกระทบต่อภูมิภาคเป็นอย่างมาก ขนาดเศรษฐกิจจีนกำลังใหญ่ขึ้นมาและมีแนวโน้มว่าจีนจะเป็นประเทศที่มีขนาดเศรษฐกิจใหญ่ที่สุดในโลกการที่จีนผงาดขึ้นมาเร็วมากทางเศรษฐกิจกำลังส่งผลกระทบอย่างมาก ทั้งทางด้านภูมิเศรษฐศาสตร์และภูมิรัฐศาสตร์ ทำให้ชาติตะวันตกและสหรัฐฯ เริ่มมีความกังวลว่าจีนจะขยายอิทธิพลออกไปเรื่อยๆ โดยเฉพาะการขยายอิทธิพลเข้าครอบงำในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้น ยุทธศาสตร์หลักของสหรัฐฯ ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็คือการกลับมาสานความสัมพันธ์การสร้างเขตอิทธิพลในภูมิภาค เพื่อถ่วงดุลอำนาจและสกัดกั้นการก้าวขึ้นมาครองความเป็นเจ้าของจีนนั่นเอง ด้วยสหรัฐฯ ต้องการประกันความอยู่รอดในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เพื่อไม่ให้กลายเป็นเขตอิทธิพลของมหาอำนาจคอมมิวนิสต์อย่างจีน ดังนั้นอาเซียนจึงกลายเป็นสนามประลองความเป็นผู้มีอิทธิพลในภูมิภาคของมหาอำนาจใหญ่อย่างสหรัฐฯ และจีนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งยังจำเป็นต้องเลือกที่จะวางบทบาทของตนให้เหมาะสมในสัมพันธ์ภาพกับมหาอำนาจต่างขั้วเพื่อผลประโยชน์แห่งชาติของแต่ละประเทศในภูมิภาค

จากความพยายามของประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่ต้องการสร้างสันติภาพในภูมิภาคและทรงไว้ซึ่งความเป็นอิสระในการดำเนินนโยบายทั้งภายในรัฐและระหว่างรัฐ โดยปราศจากการแทรกแซงหรือกดดันจากรัฐภายนอก โดยเฉพาะรัฐมหาอำนาจซึ่งปรากฏอยู่ในกฎบัตรอาเซียน (ASEAN Charter) ที่หวังผลักดันให้ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และอาเซียนในฐานะองค์การของภูมิภาคกลายเป็น “ประชาคมความมั่นคง” อย่างไรก็ตามในทางปฏิบัติโดยเฉพาะเมื่อพรมแดนของประเทศสมาชิกคาบเกี่ยวกับพื้นที่ซึ่งอ้างกรรมสิทธิ์โดยรัฐมหาอำนาจอาทิ กรณีข้อพิพาททะเลจีนใต้ การจะลดบทบาทและอิทธิพลของรัฐมหาอำนาจจากภายนอกจึงเป็นเรื่องยากทางเลือกที่เป็นไปได้ที่ประเทศสมาชิกส่วนใหญ่เลือกจึงไม่ใช่กลไกขององค์การภูมิภาคเป็นสำคัญ หากแต่จะเลือกขอความช่วยเหลือจากรัฐมหาอำนาจอื่นที่มีความสัมพันธ์อันดีมานับแต่ครั้งอดีตเพื่อมาทัดทานและรับรองความมั่นคงปลอดภัยจากรัฐมหาอำนาจที่เป็นคู่พิพาทซึ่งมีแสนยานุภาพทางทหารที่สูงกว่าการใช้ยุทธศาสตร์การถ่วงดุลอำนาจจึงยังคงจำเป็นอยู่ในภูมิภาคนี้ เพื่อการคงกำลังทางทหารของรัฐมหาอำนาจในอาณาบริเวณใกล้เคียงภูมิภาคหรือพื้นที่พิพาทเพื่อรับประกันความมั่นคงของชาติตนเองสำหรับรัฐมหาอำนาจที่ครองความเหนือกว่าในแสนยานุภาพทางทหารการเพิกเฉยเมื่อรัฐใดรัฐหนึ่งครองอำนาจและอิทธิพลเหนือกลุ่มรัฐอื่นๆ เพราะเท่ากับเป็นการยอมเสียผลประโยชน์ทางภูมิรัฐศาสตร์ที่รัฐมหาอำนาจที่ครองอำนาจเหนือในปัจจุบัน โดยเฉพาะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เป็นผลประโยชน์ทางยุทธศาสตร์ของรัฐมหาอำนาจตั้งแต่ยุคอาณานิคมใหม่

สถานการณ์หรือบริบทที่ประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้กำลังเผชิญอยู่คือการดำรงอยู่ของสองรัฐมหาอำนาจโลก ประเทศในภูมิภาคนี้มีความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และการทหารทั้งกับจีนและสหรัฐฯ ที่เพิ่มขึ้นต่อเนื่อง ประเด็นทะเลจีนใต้ การเดินเรือเสรี

ข้อพิพาทการอ้างกรรมสิทธิ์ในอาณาเขตบางส่วนระหว่างประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้บางประเทศกับจีน ได้กลายเป็นอีกประเด็นให้สหรัฐฯ เข้ามาพัวพันและเพิ่มความขัดแย้งกับจีนอาเซียน แม้มีชาติสมาชิก ๑๐ ประเทศ แต่ไม่อาจสู้อำนาจของจีนหรือสหรัฐฯ ได้ ประเทศเหล่านี้จึงไม่มีแนวคิดที่จะปะทะโดยตรงกับชาติมหาอำนาจทั้งสอง นอกจากนี้ ยังเป็นความจริงที่ไม่ว่าประเทศในอาเซียนจะเชื่อเชิญหรือไม่ก็ตามชาติมหาอำนาจจะเข้ามาพัวพัน (Engage) เป็นลักษณะพื้นฐานของมหาอำนาจอยู่แล้ว เมื่อไม่สามารถกีดขวางจึงจำเป็นต้องเลือกว่าจะยอมให้เหมาะสมในสัมพันธภาพกับมหาอำนาจต่างชั่วคราวตามยุทธศาสตร์ดุลแห่งอำนาจ เพื่อทำให้เกิดการถ่วงดุลซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตาม ปัญหาของทฤษฎีดุลแห่งอำนาจที่มีเพียงสองชาติมหาอำนาจคือหากวันหนึ่งมหาอำนาจฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอ่อนแอลง ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ก็จะถูกครอบงำโดยอิทธิพลของอำนาจอีกฝ่ายอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ประเทศในภูมิภาคนี้จึงไม่ควรละเลยตัวแสดงอื่นๆ ที่เป็นมหาอำนาจขนาดกลาง อาทิ ญี่ปุ่น สหภาพยุโรป รัสเซีย รวมทั้งอินเดีย เป็นต้น

หากพิจารณาในด้านยุทธศาสตร์ดุลแห่งอำนาจการมีหลากหลายชั่วคราวอำนาจเป็นสิ่งดีในแง่การป้องกันการถูกรุกรองจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ดังนั้นการเข้ามาเพิ่มความสัมพันธ์กับอาเซียนของอินเดียผ่านนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) จึงน่าจะมีผลเชิงบวกต่อสถานการณ์ความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แม้ว่าอินเดียจะยังคงถูกมองว่าเป็นมหาอำนาจขนาดกลาง แต่อินเดียกำลังเป็นที่จับตามองของโลกว่ามีโอกาสเติบโตขึ้นเป็นมหาอำนาจโลกเคียงคู่กับจีนในอนาคตจากการที่อินเดียเป็นประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างรวดเร็ว ด้วยประชากรมากที่สุดในโลกและมีความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างก้าวกระโดด ประกอบกับการดำเนินนโยบายต่างประเทศของอินเดียที่ยึดหลักการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดโดยยึดผลประโยชน์แห่งชาติเป็นสำคัญ นับเป็นผลดีต่ออาเซียนในการเข้ามาช่วยสร้างอำนาจใหม่เพื่อการจัดการสร้างดุลแห่งอำนาจในสถานการณ์ปัจจุบันที่กำลังมีการเผชิญหน้ากันระหว่างสองขั้วมหาอำนาจใหญ่ของโลก

สำหรับกรณีข้อพิพาททะเลจีนใต้อาจกล่าวได้ว่าเป็นความขัดแย้งที่ตึงเครียดและลุ่มเสี่ยงที่จะเกิดสภาวะความขัดแย้งทางทหารในอนาคต โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายเขตอิทธิพลของจีนและการพัฒนาขีดความสามารถทางทหาร (Military Capabilities) ซึ่งกระทำควบคู่กันไปกับการยับยั้งสหรัฐฯ ไม่ให้มีบทบาทในบริเวณทะเลจีนใต้ ข้อพิพาทในบริเวณทะเลจีนใต้จึงเปรียบเสมือนใบเบิกทางสำคัญของสหรัฐฯ ในการกลับเข้ามามีบทบาทและสร้างเขตอิทธิพลทางทหารขึ้นใหม่อีกครั้ง โดยสหรัฐฯ ได้พยายามเข้ามาขยายความร่วมมือทางทหารกับประเทศสมาชิกอาเซียน โดยเฉพาะประเทศที่เป็นคู่พิพาททะเลจีนใต้ อาทิ ฟิลิปปินส์ เวียดนาม มาเลเซีย และบรูไน ประเทศเหล่านี้เริ่มได้รับความช่วยเหลือทางทหารจากสหรัฐฯ มากขึ้น ทั้งการจัดหาอาวุธยุทโธปกรณ์ การแลกเปลี่ยนหลักสูตร และการฝึกร่วมต่างๆ ขณะเดียวกันแม้ว่าจีนจะเป็นคู่พิพาทกับประเทศอาเซียน แต่จีนยังคงรุกคืบขยายอิทธิพลอย่างต่อเนื่องทั้งทางเศรษฐกิจและความช่วยเหลือทางทหารอย่างต่อเนื่อง ทำให้จีนสามารถเข้าไปมีอิทธิพล และมีส่วนในการกำหนดนโยบายของประเทศนั้น ตัวอย่างเช่น กรณีของกัมพูชาที่ถือเป็นฐานเสียงสำคัญในการสนับสนุนหรือคัดค้านมติที่ขัดต่อผลประโยชน์ของจีนในเวทีการประชุม ท้าทีของประเทศในภูมิภาคต่อการขยายอิทธิพลจีน คือ การปรับเปลี่ยนยุทธศาสตร์การป้องกันประเทศไปในเชิงรุกผ่านการกำหนดนโยบายพัฒนาเสริมสร้างขีดความสามารถทางทหาร สะสมอาวุธยุทโธปกรณ์เพิ่มงบประมาณในการป้องกันประเทศ ตลอดจนการร้องขอความช่วยเหลือจากมหาอำนาจนอกภูมิภาค

อย่างสหรัฐฯ และญี่ปุ่น เพื่อหวังให้ทั้งสองประเทศเข้ามาถ่วงดุลอำนาจ และยับยั้งการดำเนินนโยบายที่แข็งกร้าวของจีน การแข่งขันพันธมิตรเพื่อการสร้างอิทธิพลในภูมิภาคของมหาอำนาจจีนและสหรัฐฯ จึงส่งผลให้ประเทศในอาเซียนที่พยายามวางตัวเป็นกลาง อาทิ ไทย อินโดนีเซีย ต่างดำเนินนโยบายทางการทหารกับมหาอำนาจที่เข้ามามีอิทธิพลในภูมิภาคด้วยความระมัดระวังเพื่อรักษาไว้ซึ่งดุลอำนาจและความมั่นคงทางทหารของตน ดังนั้น แม้ว่าการเข้ามาสร้างความสัมพันธ์ในด้านต่างๆ ของอินเดียกับประเทศในอาเซียนอาจจะยังไม่ส่งแสดงให้เห็นถึงผลทั้งเชิงบวกและลบต่อความมั่นคงในภูมิภาคอย่างชัดเจนแต่นับเป็นทางเลือกที่ดีในการแสวงหาความร่วมมือทางทหารใหม่ เพื่อการรักษาไว้ซึ่งดุลแห่งอำนาจและลดสถานะความหวาดระแวงด้านการทหารเนื่องจากอินเดียยังไม่ใช้คูพิทาหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงจากกรณีทะเลจีนใต้ขณะที่นโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดียในด้านการความมั่นคงนั้น มีแนวโน้มว่าจะมุ่งเน้นส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์บนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกันเป็นสำคัญ อีกทั้งกองทัพอินเดียยังถือเป็นกองทัพที่มีแสนยานุภาพเป็นอันดับต้นๆ ของโลก ซึ่งปัจจุบันกำลังเร่งพัฒนาอุตสาหกรรมการป้องกันประเทศอย่างแข็งขันจึงเป็นทางเลือกใหม่ของประเทศในอาเซียนในการสร้างพันธมิตรทางทหารท่ามกลางสถานการณ์ความมั่นคงในภูมิภาคที่เปลี่ยนแปลง และมีความตึงเครียดในการแข่งขันกันขยายอิทธิพลทางทหารของประเทศมหาอำนาจ

๒. การเชื่อมโยงทางกายภาพ (Physical Connectivity)

ในความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียบอกอาเซียนตามนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย ทั้งสองฝ่ายได้ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงระหว่างกันอย่างรอบด้าน ทั้งทางบก เรือ และอากาศ โดยความเชื่อมโยงที่สำคัญ อาทิ ความเชื่อมโยงผ่านทะเลอันดามันที่มีพรมแดนติดต่อกัน การสร้างเส้นทางหลวงไตรภาคี อินเดีย เมียนมาและไทย (India-Myanmar-Thailand Tripartite Highway) การสร้างทางหลวงสายใหม่เชื่อมโยงอินเดียบอกเมียนมา สปป. ลาว กัมพูชา และเวียดนาม และการพัฒนา Mekong-India Economic Corridor เพื่อเป็นเส้นทางลัดเชื่อมโยงภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงกับอินเดียบอกตะวันออก เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ความร่วมมือในการเชื่อมโยงทางกายภาพเหล่านี้ แม้จะมุ่งเน้นการขยายเขตเศรษฐกิจซึ่งกันและกัน แต่การดำเนินการดังกล่าวยังคงมีผลกระทบด้านอื่นๆ ที่ต้องพิจารณาร่วมด้วยเสมอ โดยเฉพาะด้านความมั่นคงและการทหาร

๒.๑ การเชื่อมโยงทางบก

การสร้างเส้นทางเชื่อมโยงทางบก จากโครงการที่สำคัญ อาทิ ทางหลวงไตรภาคี อินเดีย เมียนมา และไทย (India-Myanmar-Thailand Tripartite Highway) ทางหลวงสายใหม่เชื่อมโยงอินเดียบอกเมียนมา สปป. ลาว กัมพูชา และเวียดนามรวมถึงการพัฒนา Mekong-India Economic Corridor ถือเป็นโครงการที่อินเดียให้ความสำคัญอย่างมาก ซึ่งเป็นความหวังในการเชื่อมโยงกับอาเซียนเพื่อขยายความร่วมมือด้านต่างๆ โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ ทั้งนี้ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียมีพรมแดนติดต่อกับเมียนมา โครงการเชื่อมโยงดังกล่าวจึงเสมือนการถือเป็นการเปิดประตูสู่อาเซียนที่สำคัญผ่านเมียนมาตามนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย อย่างไรก็ตาม การดำเนินนโยบายดังกล่าวผ่านโครงการทางหลวงไตรภาคี อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงที่จะต้องนำมาพิจารณาอย่างรอบคอบ

๒.๑.๑ ด้วยการเปิดประตูพรมแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนืออินเดียที่มีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ราว ๒๐๐ กลุ่ม ซึ่งต่างมีภาษา วัฒนธรรม ศาสนา และความเชื่อ ทั้งที่เหมือนและต่างกันจึงอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งในเรื่องของผลประโยชน์ของกลุ่มต่างๆ บริเวณแนวชายแดน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงบริเวณพรมแดนติดต่อกับเมียนมา

๒.๑.๒ ขณะที่บริเวณชายแดนอินเดีย เมียนมา และบังกลาเทศยังคงมีความเคลื่อนไหวของกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบหลากหลายกลุ่มซึ่งการเปิดประตูเศรษฐกิจดังกล่าวอาจนำมาซึ่งการขยายอิทธิพลและเครือข่าย ตลอดจนการเคลื่อนย้ายหลบหนี/หลบซ่อนพักพิงของกลุ่มผู้ก่อความไม่สงบดังกล่าวเข้ามาในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มากขึ้นขณะที่ปัญหาความความขัดแย้งกับชนกลุ่มน้อยบริเวณแนวชายแดนเมียนมาที่ยังมีความรุนแรงและเป็นปัญหาความมั่นคงที่สำคัญของเมียนมาอยู่จนถึงปัจจุบัน และอาจส่งผลกระทบต่อแนวชายแดนประเทศรอบๆ อาทิ ประเทศไทย การสร้างเส้นทางเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจระหว่างสองภูมิภาคจึงต้องคำนึงถึงปัญหาดังกล่าวที่อาจมีผลกระทบต่อความมั่นคงระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในช่วงเส้นทางที่ผ่านเขตอิทธิพลของชนกลุ่มน้อยที่นิยมความรุนแรง

๒.๑.๓ ทางด้านการค้าสิ่งผิดกฎหมายซึ่งเป็นปัญหาเรื้อรังที่เกิดขึ้นมายาวนานของภูมิภาคทั้งสอง ทั้งการค้าอาวุธเถื่อนและยาเสพติดนอกจากนี้ ยังอาจรวมถึงปัญหาการค้ามนุษย์และการเคลื่อนย้ายถิ่นโดยผิดกฎหมาย ซึ่งเป็นปัญหาด้านความมั่นคงของทั้งสองภูมิภาคอยู่ในปัจจุบัน การเปิดประตูเสรีทางเศรษฐกิจการค้าอาจส่งผลทำให้กลุ่มขบวนการค้าและขนถ่ายของสิ่งผิดกฎหมาย บริเวณชายแดนแสวงประโยชน์และมีการขยายตัวมากขึ้นซึ่งถือเป็นปัญหาความมั่นคงทั้งในระดับภายในของแต่ละประเทศและระหว่างประเทศของทั้งอินเดียและอาเซียน

๒.๒ การเชื่อมโยงทางทะเล

ในด้านความมั่นคงของอินเดีย หนึ่งในเขตยุทธศาสตร์ที่สัมพันธ์กับผลประโยชน์แห่งชาติ คือ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากมีพรมแดนทางทะเลติดต่อกัน สัมผัสได้จากอาณาเขตทางทะเลของอินเดียที่ขยายออกไปชนทั้งเมียนมา ไทยและอินโดนีเซีย หรือฐานทัพเรือในกัลกัตตา วิชาขปัตนัม และพอร์ทเบลร์ในย่านหมู่เกาะอันดามัน-นิโคบาร์ ซึ่งมักมีรัศมีปฏิบัติการทางทะเลที่ครอบคลุมผืนน้ำเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ การพัฒนาอำนาจทางทะเลย่อมเป็นหลักประกันให้การพิพาททางเศรษฐกิจ การเมือง ความมั่นคงระหว่างอินเดียบอกอาเซียน อินเดียกำลังแสดงให้เห็นถึงการเป็นมหาอำนาจใหม่ของเอเชียที่เริ่มส่งอิทธิพลต่อระบบความมั่นคงเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตลอดจนแนวโน้มการเติบโตรุ่งเรืองของอ่าวเบงกอลที่สัมพันธ์กับกิจกรรมการทูตทหารเรือ (Naval Diplomacy) ของกองทัพอินเดียที่เริ่มจะพุ่งทะยานขึ้นเรื่อยๆบนเวทีความมั่นคงเอเชียอาคเนย์ด้วยเหตุนี้ การดำเนินนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) อินเดียจึงให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงทางทะเล ซึ่งนอกจากจะเป็นเส้นทางแสวงหาความร่วมมือและขยายเขตเศรษฐกิจแล้ว ยังมีความหมายอย่างยิ่งกับความมั่นคงของอินเดีย ขณะที่อาเซียนนอกเหนือจากที่จะได้รับประโยชน์อย่างมากในการสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจในภูมิภาคแล้วยังเกิดความหมายต่อการเปลี่ยนแปลงทางยุทธศาสตร์ของภูมิภาคอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้เช่นกัน โดยเฉพาะในมิติด้านความมั่นคงที่จะต้องพิจารณากันอย่างรอบคอบ

อินเดียมีวิสัยทัศน์ในการเชื่อมโยงสองมหาสมุทรระหว่างมหาสมุทรอินเดียกับแปซิฟิก เพื่อให้อินเดียอยู่ในสถานะหุ้นส่วนในฐานะหนึ่งในมหาอำนาจเอเชียกับมหาอำนาจอื่นๆ เป็นส่วนต่อความพยายามที่จะเป็นมหาอำนาจทางทะเล โดยก่อนที่จะใช้อินโด-แปซิฟิกเป็นกรอบแนวคิด อินเดียได้พยายามวางระบบและแผ่ขยายอิทธิพลในพื้นที่ทางทะเลที่สำคัญ โดยนโยบายที่อินเดียได้ดำเนินการประกอบด้วย ๑. ความร่วมมือในกรอบมหาสมุทรอินเดีย โดยการจัดตั้งสมาคมแห่งภูมิภาคมหาสมุทรอินเดีย (Indian Ocean Rim Association : IORA) ประกอบด้วย ๒๑ ประเทศริมฝั่งมหาสมุทรอินเดีย ซึ่งมีประเทศอาเซียนรวมอยู่ด้วย ๔ ประเทศ คือ ไทย อินโดนีเซีย มาเลเซีย และสิงคโปร์ ๒. ความร่วมมือในกรอบอ่าวเบงกอล ได้แก่ BIMSTEC ประกอบด้วยชาติสมาชิก ๗ ประเทศ โดยมีไทย และเมียนมา รวมอยู่ด้วย ๓. ความร่วมมือกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และอาเซียน ซึ่งอินเดียให้ความสำคัญมากเนื่องจากเป็นภูมิภาคที่ตั้งอยู่ในจุดที่สามารถเชื่อมโยงสองมหาสมุทรได้ ดังเห็นได้จากการกำหนดนโยบายต่างประเทศของอินเดียที่สำคัญอย่าง Look East Policy และเพิ่มความเข้มข้นขึ้นด้วย Act East Policy ที่ดำเนินการอยู่ในปัจจุบัน

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้เป็นพื้นที่ที่มหาอำนาจจากภายนอกต้องการเข้ามา มีอิทธิพลเนื่องจากเป็นจุดภูมิรัฐศาสตร์ที่สำคัญโดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ามาของจีนที่ปัจจุบันได้เข้ามาขยายอิทธิพลในมหาสมุทรอินเดียผ่านการสร้างท่าเรือและท่าอากาศยานจีนในประเทศในภูมิภาค อาทิ บังกลาเทศ ศรีลังกา มัลดีฟส์ และเมียนมา ภายใต้แนวคิด Belt and Road Initiative (BRI) ซึ่งอินเดียมีความกังวลอย่างมาก จึงทำให้อินเดียต้องประสานกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยการดำเนินนโยบายต่างประเทศผ่านนโยบาย Act East Policy เพื่อรักษาดุลอำนาจและความมั่นคงในภูมิภาค ตลอดจนยังเป็นส่วนสำคัญของการดำเนินนโยบายต่างประเทศภายใต้แนวคิดอินโด-แปซิฟิกของอินเดียอีกด้วย อย่างไรก็ตาม อินเดียมีวิสัยทัศน์ร่วมเพื่อดินแดนและคาบสมุทรที่สงบสุขรอบๆ ด้วยเชื่อว่าเส้นทางการค้าทุกเส้นและช่องทางทะเลทุกช่องจะต้องได้รับการปกป้องจากภัยคุกคามทั้งแบบดั้งเดิมและที่มีใช้แบบดั้งเดิม และทุกประเทศที่ใช้น่านน้ำสากลเหล่านี้จะต้องกระทำด้วยความรับผิดชอบและความยับยั้งชั่งใจ ขณะที่นานาประเทศในภูมิภาคอาเซียนมุ่งมั่นไปสู่บูรณาการทางเศรษฐกิจที่มากขึ้น ความปลอดภัยทางทะเลซึ่งจำเป็นต่อการค้าขายและพาณิชย์กรรมทางทะเล ความมั่นคงทางทะเล และการเข้าถึงทรัพยากรทางทะเลตามปทัสถานที่ยอมรับกันเป็นสากลยังคงมีนัยสำคัญอย่างยิ่งกว่าสิ่งอื่น ดังนั้นการเข้ามาเชื่อมโยงทางทะเลของอินเดียกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จึงมุ่งเน้นการสร้าง ความมั่นคงในภูมิภาค โดยได้ดำเนินนโยบายด้านความร่วมมือทางความมั่นคงใน ๒ รูปแบบ ซึ่งส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านความมั่นคงทางทะเลของอาเซียน ดังนี้

๒.๒.๑ การสร้างสถาบันและข้อตกลงรองรับความร่วมมือด้านความมั่นคง โดยใช้กรอบพหุภาคี อาทิ ASEAN Regional Forum (ARF) ซึ่งปัจจุบันอินเดียได้ก้าวเข้าสู่การเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์ของอาเซียน ส่งผลทำให้ทั้งสองภูมิภาคขยายความร่วมมือด้านความมั่นคงระหว่างกันมากขึ้น

ความร่วมมือทางทะเลที่เกิดขึ้นมีส่วนสำคัญที่ทำให้พื้นที่ทางทะเลของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความมั่นคงยิ่งขึ้นโดยเฉพาะในด้านความมั่นคงใหม่ปัจจุบัน มีการขยายความร่วมมือเพิ่มขึ้นที่สำคัญ ได้แก่ ด้านการจัดการภัยพิบัติสิ่งแวดล้อมและสภาพอากาศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังจากภัยสึนามิในปี พ.ศ. ๒๕๔๗ กองทัพเรือของอินเดียได้ให้ความช่วยเหลือ

ในพื้นที่ประสบภัยพิบัตินำมาสู่ความร่วมมือที่เพิ่มมากขึ้นนอกจากนี้ อินเดียและอาเซียนได้สนับสนุนการอบรมความมั่นคงทางทะเลด้านการต่อต้านโจรสลัดการค้นหาและช่วยเหลือความมั่นคงชายฝั่งและทำเรือการป้องกันการค้ามนุษย์ และการลักลอบขนสิ่งผิดกฎหมายทางน่านทะเล รวมถึงได้จัดตั้งคณะทำงานร่วมด้านความมั่นคงทางทะเลนำมาสู่การส่งกองทัพเรือเพื่อป้องกันภัยคุกคามในพื้นที่พรมแดนทางทะเลของสองภูมิภาค

๒.๒.๒ การถ่ายทอดวิทยาการด้านการทหารและความมั่นคงยุทธศาสตร์ โดยรูปแบบความร่วมมือทางการทหารดังกล่าวของอินเดียจะเน้นผ่านทาง Soft Power มากกว่าการใช้ Hard Power เพื่อสร้างความมั่นคงในภูมิภาคผ่านการให้ความช่วยเหลือทางการเงินการตอบสนองเมื่อมีภัยคุกคามการสนับสนุนการสร้างโครงสร้างพื้นฐานและการอบรม การร่วมฝึกซ้อมรบระหว่างกันด้วยเหตุนี้จึงทำให้ความร่วมมือทางการทหารและความมั่นคงของอินเดียเป็นไปในลักษณะการถ่ายทอดวิทยาการองค์ความรู้การร่วมฝึกซ้อมรบและการเยี่ยมเยียนระหว่างกันนำมาซึ่งความมั่นคงทางทะเลร่วมกันที่เพิ่มขึ้นของทั้งสองภูมิภาค

แม้ว่าการดำเนินนโยบายต่างประเทศของอินเดียเพื่อเชื่อมเขตเศรษฐกิจทางทะเลจะช่วยส่งเสริมความมั่นคงทางทะเลให้กับทั้งสองภูมิภาค กระนั้นก็ดี จากแนวคิดเชื่อมโยงสองมหาสมุทรที่กำลังได้รับการกล่าวถึงอย่างมากในเวทีระหว่างประเทศซึ่งเป็นแนวคิดของประเทศกลุ่ม Quad ได้แก่ สหรัฐฯ ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น และอินเดีย นอกจากจะมุ่งเน้นไปที่ความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจที่ต้องการส่งเสริมความเชื่อมโยงระหว่างภูมิภาครอบมหาสมุทรแปซิฟิกและมหาสมุทรอินเดียแล้วยังครอบคลุมทั้งด้านการเมืองที่มหาอำนาจต้องการเข้ามามีบทบาทในภูมิภาคในบริบทที่จีนได้แผ่ขยายอิทธิพลในภูมิภาคมากขึ้นเรื่อย ๆ ขณะที่การแผ่ขยายอำนาจของจีนสู่มหาสมุทรอินเดียที่ถือเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่สำคัญต่อผลประโยชน์แห่งชาติอินเดียได้สร้างความกังวลแก่อินเดียมหาสมุทรอินเดียจึงกลายเป็นสนามประลองอำนาจของมหาอำนาจจากสองฝ่ายคือจีนกับประเทศกลุ่ม Quad โดยที่อินเดียถูกมองว่าจะเป็นตัวแปรสำคัญต่อความสำเร็จของการผลักดันแนวคิดดังกล่าว ด้วยเหตุนี้อาเซียนซึ่งมีจุดที่ตั้งอยู่เขตการประลองอำนาจดังกล่าวจึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่อาจได้รับผลกระทบตามมา โดยเฉพาะในมิติด้านความมั่นคง แม้ว่าการดำเนินนโยบายต่างประเทศของอินเดียจะยึดหลักไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด แต่จากท่าทีของอินเดียต่อสถานการณ์ความมั่นคงในภูมิภาคมีแนวโน้มที่จะยอมรับให้การร่วมมือกับสหรัฐฯ เพื่อสร้างคุณภาพและคานอำนาจกับจีน ซึ่งอินเดียมองว่าจีนกำลังเป็นภัยคุกคามในมหาสมุทรอินเดีย อินเดียจึงเร่งการดำเนินการต่อต้านเชิงรุกด้วยการเพิ่มความสัมพันธ์กับประเทศในริมฝั่งมหาสมุทรอินเดียซึ่งรวมถึงอาเซียนทั้งในด้านการเมือง เศรษฐกิจ และความร่วมมือทางทหาร รวมถึงเสริมสร้างกำลังทางเรือและทางอากาศให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น การแข่งขันกันขยายอิทธิพลของมหาอำนาจต่างๆ ที่เข้ามาในภูมิภาค จึงอาจนำมาซึ่งการเดินเกมรุกด้านความร่วมมือและการให้ความช่วยเหลือด้านความมั่นคงและการทหารกับประเทศในอาเซียนมากขึ้นเพื่อสร้างเครือข่ายอิทธิพลในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ตอบสนองผลประโยชน์ของตน สถานการณ์ดังกล่าวอาจส่งผลต่อความมั่นคงในภูมิภาค ทำให้การรวมกลุ่มของอาเซียนขาดเสถียรภาพ เกิดการแตกแยกและหวาดระแวงกันเองในภูมิภาค ดังนั้น การดำเนินนโยบายต่างประเทศของอาเซียนต่อความพยายามเชื่อมโยงทางทะเลกับอาเซียนของอินเดีย จะต้องใช้ความระมัดระวังในการแสดงท่าทีและจุดยืนเพื่อความมั่นคงของอาเซียนต่อไป

สรุป

การศึกษาในบทนี้มีความมุ่งหมายเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๑ เพื่อศึกษาสถานการณ์ด้านความมั่นคงของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทยและตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๒ เพื่อศึกษาผลกระทบด้านความมั่นคงต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทยจากการดำเนินนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดียสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. ในการศึกษาสถานการณ์ด้านความมั่นคงของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทยและวัตถุประสงค์ สรุปได้ดังนี้

การจัดตั้ง “ประชาคมอาเซียน” ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ นับเป็นกลไกและเครื่องมือที่ครอบคลุมและมีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับความมั่นคงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความขัดแย้งด้านการเมืองระหว่างรัฐสมาชิกกับรัฐสมาชิก และปัญหาภัยคุกคามรูปแบบใหม่ อย่างไรก็ตาม การรวมกลุ่มเป็นประชาคมอาเซียนยังคงมีปัญหาและอุปสรรคที่มีผลต่อความมั่นคงที่สำคัญ ได้แก่

๑.๑ ความแตกต่างกันทางการเมืองและการปกครอง จากที่บางประเทศยังมีปัญหาด้านความเป็นประชาธิปไตย บางประเทศยังปกครองในรูปแบบเผด็จการและต้องการรักษาอำนาจของตนไว้

๑.๒ ความขัดแย้งระหว่างประเทศอาเซียนที่ยังมีอยู่ เช่น ปัญหาพรมแดนประเทศไทย- กัมพูชา ปัญหาพรมแดน มาเลเซีย - ฟิลิปปินส์ – อินโดนีเซีย

๑.๓ ความแตกต่างด้านสังคมและวัฒนธรรมในภูมิภาคซึ่งมีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา รวมถึงปัญหาชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนมาก ซึ่งมีความแตกต่างทางความเชื่อ วิถีชีวิต ภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม

ขณะเดียวกันยังมีการรวมกลุ่มเฉพาะด้านความมั่นคง คือ การประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (ASEAN Regional Forum- ARF) ซึ่งเป็นเวทีประชุมหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในระดับสูงด้านการเมืองความมั่นคงที่ใหญ่ที่สุดในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก ปัจจุบันบทบาท ความสำคัญ และความน่าเชื่อถือของ ARF ได้เพิ่มมากขึ้น โดยได้ขยายหัวข้อการหารือให้ครอบคลุมทั้งเรื่องความมั่นคงแบบดั้งเดิม ความมั่นคงแบบไม่ดั้งเดิม และปัญหาความมั่นคงในรูปแบบใหม่ ทำให้การหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นครอบคลุมหัวข้อต่างๆ มากขึ้น

สำหรับสถานการณ์ด้านความมั่นคงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สำคัญ ได้แก่

๑. ปัญหาการก่อการร้ายในภูมิภาคด้วยบริบทของปัญหาการก่อการร้ายในปัจจุบันส่งผลกระทบต่อสถานการณ์และแนวโน้มการก่อการร้ายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากการแพร่ขยายอุดมการณ์อย่างรวดเร็วของกลุ่มไอเอสได้สร้างความตื่นตระหนกให้กับประเทศในภูมิภาค โดยเฉพาะประเทศที่ต้องเผชิญกับปัญหาการก่อการร้ายโดยตรง รวมทั้งยังเป็นสถานการณ์ที่สร้างความตื่นตระหนกในระบอบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภูมิภาคอีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีปัญหาความมั่นคงข้ามพรมแดน อันมีที่มาจากความขัดแย้งภายในประเทศซึ่งมีรากฐานมาจากการขับเคลื่อนอุดมการณ์ชาตินิยม บนพื้นฐานของความเป็นชาติพันธุ์ แม้ปัจจุบันปัญหาดังกล่าวจะยังมีได้ยระดับเป็นการก่อการร้ายข้ามพรมแดน แต่มีแนวโน้มที่จะบานปลายต่อไปหากไม่มีการจัดการแก้ไขอย่าง

มีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะกรณีชาวโรฮิงจาในรัฐยะไข่ที่กำลังทำให้เมียนมาและอาเซียนเข้าสู่ภาวะวิกฤตความมั่นคง

๒. ปัญหาความมั่นคงทางทะเลด้วยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีที่ตั้งอยู่ระหว่างมหาสมุทรแปซิฟิกกับมหาสมุทรอินเดีย และเป็นเส้นทางคมนาคมหลักที่เชื่อมโลกตะวันตกกับตะวันออกเข้าด้วยกัน ทั้งยังเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และเป็นแหล่งผลิตสินค้าที่สำคัญของโลก ขณะที่ความขัดแย้งเหนือพื้นที่ทับซ้อนทางทะเล ภัยคุกคาม และการกระทำผิดกฎหมายทางทะเล ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมทางทะเลเป็นวงกว้างที่สำคัญ ได้แก่ ๑. ปัญหาความขัดแย้งเรื่องเขตแดนทางทะเล ๒. การก่อการร้ายทางทะเล ๓. ปัญหาโจรสลัดและการปล้นในทะเล ๔. การใช้แรงงาน/การเข้าเมืองผิดกฎหมาย และ ๕. ปัญหาภัยธรรมชาติ อุบัติภัยทางทะเล

๓. การขยายอิทธิพลของประเทศมหาอำนาจ ด้วยภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญเชื่อมต่อระหว่างมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก ซึ่งเป็นเส้นทางการเดินเรือที่สำคัญของโลก และจากการเปลี่ยนแปลงของสภาวะแวดล้อมด้านความมั่นคงทั่วโลกอย่างเป็นพลวัตในห้วงทศวรรษที่ผ่านมาที่เกิดจากการขยายอิทธิพลของประเทศมหาอำนาจเข้ามาในภูมิภาค

๓.๑ บทบาทและอิทธิพลของสหรัฐอเมริกายุทธศาสตร์และเป้าหมายหลักของสหรัฐอเมริกานั้น ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสหรัฐฯ ทั้งด้านการค้าและการมีความสำคัญด้านยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผลประโยชน์ของสหรัฐฯ ทั้งนี้สหรัฐฯ มีทั้งนโยบายที่ประกาศกับนโยบายที่ไม่ได้ประกาศ โดยนโยบายที่ไม่ได้ประกาศนั้นมักเป็นเป้าหมายที่แท้จริงซึ่งมักเรียกว่า “วาระซ่อนเร้น” ทั้งนี้ เป้าหมายที่แท้จริงของสหรัฐฯ ต่อภูมิภาคนี้ซึ่งไม่ได้ประกาศอาจประเมินได้ว่ามีอยู่ ๔ เรื่อง คือ การครองความเป็นเจ้า การปิดล้อมและสกัดกั้นอิทธิพลของจีน การต่อต้านการก่อการร้าย และการดักดวงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ด้วยความที่เป็นมหาอำนาจ สหรัฐฯจึงให้ความสำคัญต่อการกำหนดยุทธศาสตร์ในระยะยาวต่อภูมิภาค โดยได้เล็งเห็นว่าศูนย์กลางของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกอยู่ที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สหรัฐฯ จึงได้ดำเนินยุทธศาสตร์ในระดับทวิภาคีและพหุภาคี ในระดับทวิภาคี สหรัฐฯมีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับทั้ง ๑๐ ประเทศอาเซียน ส่วนกรณีปัญหาทะเลจีนใต้ เป็นอีกเรื่องที่สหรัฐฯ ให้ความสำคัญอย่างยิ่งแม้ไม่ใช่คู่กรณีพิพาท แต่เสถียรภาพในทะเลจีนใต้มีความสำคัญต่อสหรัฐฯ ด้วยผลประโยชน์แห่งชาติของสหรัฐฯ คือ เสรีภาพในการเดินเรือ หลักกฎหมายระหว่างประเทศ และการแก้ไขความขัดแย้งอย่างสันติวิธี ทั้งนี้ สหรัฐฯ ได้เรียกร้องให้ทุกฝ่ายยุติกิจกรรมทุกอย่างที่จะก่อให้เกิดปัญหา ซึ่งในระยะยาวสหรัฐฯ หวังว่าสถาบันที่เข้มแข็งจะสามารถกดดันสมาชิก หลีกเลียงความขัดแย้ง และนำไปสู่การแก้ไขปัญหาย่างสันติวิธีได้

๓.๒ การขยายอิทธิพลของจีน ที่เห็นเด่นชัดในปัจจุบัน ได้แก่ การดำเนินตามยุทธศาสตร์ หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (Belt and Road Initiative – BRI) ที่จีนยึดเป็นกลไกหลักในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ และเป็นเครื่องมือสำคัญในการขยายอิทธิพล และส่งเสริมความร่วมมือในทุกมิติกับประเทศเป้าหมายของจีน โดยภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ BRI จีนให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อเชื่อมโยงจีนกับประเทศต่างๆ ในภูมิภาค ไม่ว่าจะเป็นความร่วมมือด้านการคมนาคมขนส่งด้วยเทคโนโลยีขั้นสูงกับประเทศต่างๆ ในภูมิภาค การแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม

และที่สำคัญคือ ความร่วมมือด้านการค้าที่ส่งผลให้จีนมีอิทธิพลด้านเศรษฐกิจในอาเซียนในระดับสูง อย่างไรก็ตาม อุปสรรคสำคัญในการขยายอิทธิพลของจีนในอาเซียน คือ ปัญหาข้อพิพาทในทะเลจีนใต้ที่ยังคงยืดเยื้อ โดยในห้วงที่ผ่านมาจีนยังคงอ้างสิทธิเหนือพื้นที่ทับซ้อนอย่างแข็งกร้าว ส่งผลให้การดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศอาเซียน โดยเฉพาะประเทศคู่พิพาทเป็นไปอย่างไม่ราบรื่น การมุ่งขยายอิทธิพลของจีน อาจส่งผลให้ดุลอำนาจทางทหารและสถานการณ์ความมั่นคงในภูมิภาคมีแนวโน้มเปลี่ยนแปลง หลังจากที่ประเทศต่างๆ เริ่มสร้างเสริมศักยภาพในการป้องกัน รวมถึงประจำการอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัย ทั้งได้รับการสนับสนุนจากจีน หรือจัดหาเอง เพื่อตอบโต้ต่อการขยายอำนาจทางทหารของจีนจากประเด็นข้อพิพาททะเลจีนใต้ ย่อมทำให้ดุลอำนาจทางทหารในภูมิภาคมีการเปลี่ยนแปลง และส่งผลกระทบต่อทางด้านจิตวิทยาต่อประเทศข้างเคียง เกิดความหวาดระแวงถึงเจตนาารมณ์ในการเสริมสร้างขีดความสามารถกองทัพ นำมาซึ่งกระแสการนำเข้าอาวุธยุทโธปกรณ์และการสร้างเสริมแสนยานุภาพกองทัพในภูมิภาค ส่งผลให้สันติภาพและเสถียรภาพความมั่นคงในภูมิภาคต้องสั่นคลอน

๒. ในการศึกษาผลกระทบด้านความมั่นคงต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทยจากการดำเนินนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย สรุปได้ดังนี้

๒.๑ เมื่อพิจารณาจากทฤษฎีดุลแห่งอำนาจ (Balance of Power) การมีหลากหลายขั้วอำนาจเป็นสิ่งดีในแง่การป้องกันการถูกรอบงำจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การเข้ามาเพิ่มความสัมพันธ์กับอาเซียนของอินเดียผ่านนโยบายปฏิบัติการตะวันออก จึงน่าจะมีผลเชิงบวกต่อสถานการณ์ความมั่นคงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยการดำเนินนโยบายต่างประเทศของอินเดียยึดหลักการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด และยึดผลประโยชน์แห่งชาติเป็นสำคัญ อินเดียจะเป็นทางเลือกใหม่ของอาเซียนในการแสวงหาความร่วมมือด้านความมั่นคงและการทหาร นับเป็นผลดีต่อการช่วยอาเซียนในการจัดการดุลแห่งอำนาจ ในสภาวะที่กำลังมีการเผชิญหน้ากันระหว่างสองขั้วมหาอำนาจโลก ทั้งยังช่วยลดสภาวะความหวาดระแวงด้านการทหาร เนื่องจากอินเดียยังไม่ใช้คู่พิพาทหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงจากกรณีทะเลจีนใต้ ขณะที่นโยบายปฏิบัติการตะวันออกของอินเดียในด้านการความมั่นคงนั้นจะมุ่งเน้นส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์บนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกันมากกว่า จะเข้ามาแข่งขันอิทธิพลในภูมิภาค จึงเป็นทางเลือกใหม่ของอาเซียนในการสร้างพันธมิตรทางทหารท่ามกลางสถานการณ์ความมั่นคงในภูมิภาคที่เปลี่ยนแปลง และมีความตึงเครียดจากการแข่งขันกันขยายอิทธิพลทางทหารของประเทศมหาอำนาจโลก

๒.๒ การเชื่อมโยงทางบก ยังคงต้องพิจารณาถึงผลกระทบต่อความมั่นคงและการทหาร ที่สำคัญ คือ ๑. ด้วยพรมแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ จึงอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งในเรื่องของผลประโยชน์ของกลุ่มต่างๆ บริเวณแนวชายแดน ๒. อาจนำมาซึ่งการขยายอิทธิพลและเครือข่ายกลุ่มก่อการร้ายและอาจมีการเคลื่อนย้ายหลบหนี พักพิงเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ขณะที่ปัญหาชนกลุ่มน้อยบริเวณแนวชายแดนเมียนมาอาจส่งผลกระทบต่อแนวชายแดนประเทศรอบๆ อาจมีผลกระทบต่อความมั่นคงระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในช่วงเส้นทางที่ผ่านเขตอิทธิพลของชนกลุ่มน้อยที่นิยมความรุนแรง ๓. อาจทำให้กลุ่มขบวนการค้าและขนถ่ายของสิ่งผิดกฎหมายบริเวณชายแดนแสวงประโยชน์และมีการขยายตัวมากขึ้น

๒.๓ การเชื่อมโยงทางทะเล จากแนวคิดเชื่อมโยงสองมหาสมุทรที่กำลังได้รับการกล่าวถึงอย่างมากในเวทีระหว่างประเทศ ทำให้มหาสมุทรอินเดียกลายเป็นสนามประลองอำนาจของมหาอำนาจจากสองฝ่ายคือจีนกับประเทศกลุ่ม Quad โดยที่อินเดียถูกมองว่าจะเป็นตัวแปรสำคัญต่อความสำเร็จของการผลักดันแนวคิดดังกล่าว ด้วยเหตุนี้อาเซียนซึ่งมีจุดที่ตั้งอยู่เขตการประลองอำนาจดังกล่าว จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่อาจได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะในมิติด้านความมั่นคง แม้ว่า การดำเนินนโยบายต่างประเทศของอินเดียจะยึดหลักไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด แต่จากท่าทีของอินเดียมีแนวโน้มที่จะให้ความร่วมมือกับสหรัฐฯ เพื่อสร้างดุลภาพและคานอำนาจกับจีน อินเดียจึงเร่งการดำเนินการต่อต้านเชิงรุกด้วยการเพิ่มความสัมพันธ์กับประเทศในริมฝั่งมหาสมุทรอินเดียซึ่งรวมถึงอาเซียนยิ่งขึ้น การแข่งขันกันขยายอิทธิพลของมหาอำนาจที่เข้ามาในภูมิภาค จึงอาจนำมาซึ่งการเดินเกมรุกด้านความร่วมมือและการให้ความช่วยเหลือทางด้านความมั่นคงกับประเทศในอาเซียนมากขึ้น เพื่อสร้างเครือข่ายอิทธิพลในการดำเนินกิจกรรมที่ตอบสนองผลประโยชน์ของตน สถานการณ์ดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในภูมิภาคทำให้การรวมกลุ่มของอาเซียนขาดเสถียรภาพและหวาดระแวงกันเองในภูมิภาคได้

บทที่ ๔

ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทยต่อนโยบายปฏิบัติการ ตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย

การศึกษาในบทที่ ๔ มีความมุ่งหมายเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๓ เพื่อศึกษาแนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทยต่ออินเดียจากการดำเนินนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดียโดยมีลำดับหัวข้อดังนี้

๑. วิเคราะห์ผลกระทบด้านความมั่นคงของไทยจากการดำเนินนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย
๒. แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทยต่อการดำเนินนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย
๓. สรุป

วิเคราะห์ผลกระทบด้านความมั่นคงของไทยจากการดำเนินนโยบายปฏิบัติการ ตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย

ด้วยปัจจัยด้านภูมิศาสตร์ของไทยที่มีจุดที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากอินเดียทำให้ไทยกับอินเดียมีความสัมพันธ์กันมาอย่างยาวนาน จนถึงยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งการรวมกลุ่มประเทศเพื่อความร่วมมือและสร้างความเข้มแข็งในด้านเศรษฐกิจ การเมือง และความมั่นคงเป็นความจำเป็นอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ โดยเฉพาะในยุคปัจจุบันที่ความร่วมมือด้านความมั่นคงมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นตามลำดับนอกจากไทยจะเป็นส่วนหนึ่งของประชาคมอาเซียนซึ่งอยู่ในภูมิภาคที่มีความสำคัญต่อยุทธศาสตร์โลกแล้วยังมีตำแหน่งที่ตั้งอยู่ย่านกลางของภูมิภาค สามารถเชื่อมโยงไปยังประเทศต่างๆ ในกลุ่มอาเซียนได้อย่างกว้างขวางทำให้อินเดียเล็งเห็นถึงประโยชน์จากภูมิยุทธศาสตร์ของไทยในการเข้าถึงอาเซียน

จากการนำผลการศึกษาในบทที่ ๓ มาวิเคราะห์ โดยใช้ทฤษฎีและแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับในบทที่ ๒ สามารถวิเคราะห์ผลกระทบต่อด้านความมั่นคงต่อไทยจากการดำเนินนโยบายต่างประเทศดังกล่าวของอินเดีย ดังนี้

๑. ผลกระทบจากกรอบความร่วมมือ

จากการศึกษาพัฒนาการด้านความร่วมมือระหว่างอินเดียกับไทยผ่านนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย ทั้งสองฝ่ายได้ให้ความสำคัญกับการเชื่อมโยงระหว่างกันอย่างรอบด้าน ทั้งทางบก ทางทะเล และทางอากาศ โดยการเชื่อมโยงที่สำคัญ อาทิ การเชื่อมโยงผ่านทะเลอันดามันที่มีพรมแดนติดต่อกัน การสร้างเส้นทางหลวงไตรภาคี อินเดีย - เมียนมา - ไทย (India-Myanmar-Thailand Tripartite Highway) การสร้างทางหลวงสายใหม่ เชื่อมโยงอินเดียกับเมียนมา สปป.ลาว กัมพูชา และเวียดนาม และการพัฒนา Mekong-India

Economic Corridor เพื่อเป็นเส้นทางลัดเชื่อมโยงภูมิภาคลุ่มแม่น้ำโขงกับอินเดียฝั่งตะวันออก เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ความร่วมมือในการเชื่อมโยงทางกายภาพเหล่านี้ แม้จะมุ่งเน้นการขยายเขตเศรษฐกิจซึ่งกันและกัน แต่การดำเนินการดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อด้านอื่นๆ ซึ่งจำเป็นต้องพิจารณา ร่วมด้วย โดยเฉพาะด้านความมั่นคง การดำเนินนโยบายต่างประเทศของอินเดียกับไทยที่ผ่าน มาพบว่าทั้งสองประเทศมีการพัฒนาความสัมพันธ์ที่ดีเพิ่มมากขึ้นตามลำดับภายใต้กรอบความร่วมมือ ทั้งระดับพหุภาคี (Multilateral cooperation) และระดับทวิภาคี (Bilateral cooperation) ที่สำคัญ อาทิ กรอบความร่วมมือประเทศอ่าวเบงกอล (BIMSTEC) กรอบความร่วมมือแม่น้ำโขง (MGC) กรอบความร่วมมือข้อตกลงเขตการค้าเสรี (FTA) ไทย-อินเดีย ทั้งนี้ แม้ว่าการกรอบความร่วมมือที่มีไทย และอินเดียร่วมด้วยส่วนมากจะมีวัตถุประสงค์เริ่มต้นมาจากความต้องการขยายเขตเศรษฐกิจการค้า และการลงทุนเป็นหลัก แต่จากสภาพแวดล้อมในภูมิภาคและของโลกที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ส่งผลทำให้ กรอบความร่วมมือต่างๆ ดังกล่าวมีการขยายขอบเขตออกไปอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะประเด็นด้าน ความมั่นคงที่เริ่มมีความสำคัญมากขึ้น จึงอาจปฏิเสธไม่ได้ว่าการดำเนินการตามกรอบความร่วมมือ ข้างต้นไทยจำเป็นต้องพิจารณาถึงผลกระทบซึ่งอาจมีทั้งด้านที่เป็นบวกและด้านที่เป็นลบต่อความมั่นคง ของไทย

๑.๑ ผลกระทบด้านบวก

กรอบความร่วมมือที่ส่งเสริมความความร่วมมือระหว่างไทยกับอินเดียที่มีขอบเขต กว้างขวางและส่งผลดีต่อด้านความมั่นคงที่สำคัญได้แก่ BIMSTEC แม้ว่าวัตถุประสงค์ของการรวมกลุ่ม ในครั้งแรกจะไม่ได้มุ่งเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับไทยโดยตรง แต่ถือเป็นกรอบความ ร่วมมือสำคัญที่ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียและไทยให้มีการขยายขอบเขตความร่วมมือ มากขึ้น ทั้งนี้ ไทยถือเป็น ๑ ใน ๒ ประเทศจากกลุ่มอาเซียนที่เป็นสมาชิกร่วมกับประเทศในภูมิภาค เอเชียใต้ อีก ๕ ประเทศกลุ่มประเทศ BIMSTEC นับเป็นกลุ่มความร่วมมืออนุภูมิภาคทางวิชาการและ เศรษฐกิจแบบหลากหลายสาขา ปัจจุบันได้ขยายออกไปถึง ๑๔ สาขา เพื่อเชื่อมโยงเอเชียใต้กับเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้เข้าด้วยกันขณะที่กลไกการทำงานมี ๖ ระดับโดยมีระดับสูงสุดคือการประชุมระดับ ผู้นำ ซึ่งที่ผ่านมามีการจัดประชุมกันแล้วรวม ๔ ครั้ง โดยครั้งล่าสุดจัดขึ้นเมื่อวันที่ ๓๐ - ๓๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ มีเนปาลทำหน้าที่เป็นเจ้าภาพจากการวิเคราะห์พัฒนาการความร่วมมือของกลุ่มประเทศ BIMSTEC ที่ผ่านมา ในมุมมองด้านที่ส่งเสริมต่อความมั่นคงของไทย ได้แก่

๑.๑.๑ ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี จากการประชุมครั้งที่ ๒ เมื่อเดือน พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๔๑ ที่กรุงนิวเดลี อินเดีย มีสาระสำคัญคือการยืนยันเจตนารมณ์ที่จะพัฒนา ความร่วมมือกันในสาขาต่างๆ โดยมีประเด็นที่เกี่ยวข้องกับด้านความมั่นคงที่สำคัญคือ การจัดตั้ง ศูนย์พลังงาน (BIMSTEC Energy Center) ศูนย์อุตุนิยมวิทยาและสภาพภูมิอากาศ (BIMSTEC Weather and Climate Center) ที่อินเดีย ทั้งนี้ จากความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีของอินเดีย การจัดตั้งศูนย์ดังกล่าวจะมีส่วนช่วยส่งเสริมการร่วมมือกันของประเทศสมาชิกมากขึ้นโดยเฉพาะการ บริหารจัดการกับปัญหาด้านความมั่นคงที่ต้องการความร่วมมือกันในระดับภูมิภาค และปัญหา ด้านพลังงานซึ่งกำลังมีแนวโน้มส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของภูมิภาคและทั่วโลกสำหรับโอกาส ของไทยน่าจะเป็นผลดีจากการได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีและวิทยาการที่ทันสมัยที่เกี่ยวข้องกับ ความมั่นคงและการทหารจากอินเดียที่เป็นเสมือนศูนย์การนำของกลุ่ม BIMSTEC จึงเป็นโอกาส

และทางเลือกที่ดีในการแสวงหาความร่วมมือใหม่ๆ เพื่อการพัฒนาเทคโนโลยีและอุตสาหกรรม การป้องกันประเทศต่อไป

๑.๑.๒ ด้านความเชื่อมโยงทางกายภาพจากพัฒนาการความร่วมมือที่มีความพยายามในการเชื่อมโยงสองภูมิภาคทั้งทางบก ทางทะเล และทางอากาศ โดยเฉพาะการเชื่อมโยงทางทะเลซึ่งอาจส่งผลถึงความมั่นคงทางทะเล เพราะการขยายเศรษฐกิจผ่านทางทะเลจำเป็นต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการสร้างความมั่นคงด้วยเสมอ ทั้งนี้ มีประเทศสมาชิกถึง ๕ ประเทศที่มีพรมแดนติดต่อกันทางทะเลร่วมกัน โดยความคาดหวังของอินเดียในการเชื่อมโยงในภูมิภาคอินโด-แปซิฟิก จึงอาจเป็นปัจจัยช่วยส่งเสริมด้านความมั่นคงของไทยได้มากขึ้นจากการประชุมครั้งล่าสุด ได้มีการเร่งรัดให้มีการลงนามความตกลงการเดินทางเรือตามชายฝั่งภายใต้กรอบ BIMSTEC Coastal Shipping Agreement กรอบความร่วมมือดังกล่าวจะช่วยลดความหวาดระแวงหรือกระทบกระทั่งกันจากการรุกล้ำน่านน้ำของประเทศรอบอ่าวเบงกอลนอกจากนี้ กรอบความร่วมมือดังกล่าวยังนำไปสู่ความร่วมมือทางทหารซึ่งอินเดียถือได้ว่ามีกองกำลังทางเรือที่เข้มแข็งเป็นอันดับต้นๆ ของโลก ปัจจุบันมีความร่วมมือกันระหว่างกองทัพเรือไทยกับกองทัพเรืออินเดียในหลายโครงการ อาทิ การฝึกลาดตระเวนร่วม (CORPAT) ที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี เป็นต้น ความร่วมมือระหว่างทหารเรือที่มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องจะเป็นผลดีต่อไทยในการพัฒนาศักยภาพกำลังทางทะเลในการดูแลรักษาผลประโยชน์ของไทย นอกจากนี้ยังอาจช่วยพัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการกับปัญหาภัยคุกคามทางทะเลที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น อาทิ ปัญหาภัยพิบัติธรรมชาติ การค้ามนุษย์ โจรสลัด และการย้ายถิ่นแบบไม่ปกติ

๑.๑.๓ ด้านความร่วมมือทางทหาร แม้ว่ากรอบความร่วมมือระหว่างไทยกับอินเดียจะมีเป้าหมายหลักเพื่อการขยายตัวด้านเศรษฐกิจการค้าและการลงทุน แต่การจะเติบโตทางเศรษฐกิจได้จำเป็นต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการส่งเสริมด้านความมั่นคง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าในขณะที่มีความร่วมมือทางเศรษฐกิจระหว่างสองประเทศที่กำลังพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ความร่วมมือด้านการทหารก็มีเพิ่มขึ้นตามลำดับเช่นกัน จากที่ผ่านมาอินเดียได้แสดงออกถึงความประสงค์จะร่วมมือกับไทยในด้านความมั่นคงมาโดยตลอด และพยายามผลักดันที่จะมีความร่วมมือด้านความมั่นคงในลักษณะถาวรกับไทย โดยที่ผ่านมาความร่วมมือทางการทหารของอินเดียเป็นไปในลักษณะการถ่ายทอดวิทยาการองค์ความรู้การร่วมฝึกซ้อมรบและการเยี่ยมเยียนระหว่างกัน ซึ่งนับว่าส่งผลดีต่อด้านการทหารของไทยโดยตรง ด้วยอินเดียถือเป็นประเทศที่มีกองทัพที่มีแสนยานุภาพในระดับต้นของโลก มีประสบการณ์ในการปฏิบัติการทางทหารและมีการพัฒนาด้านเทคโนโลยีการทหารอย่างต่อเนื่อง ความร่วมมือทางทหารกับอินเดียจะช่วยถ่ายทอดและพัฒนาวิทยาการด้านการทหาร อาทิ การได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการป้องกันประเทศ การแลกเปลี่ยนด้านการข่าวและการฝึกเพื่อต่อการต่อต้านการก่อการร้าย ความร่วมมือทางทหารที่เพิ่มขึ้นจะช่วยส่งเสริมความมั่นคงให้กับกองทัพของไทยรวมทั้งยังส่งเสริมความมั่นคงในภูมิภาคร่วมกันด้วย

๑.๑.๔ ด้านการต่อต้านการก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติ จากการประชุมระดับผู้นำครั้งล่าสุด ภายใต้หัวข้อ “Towards a Peaceful, Prosperous and Sustainable Bay of Bengal Region” เห็นได้ว่าการประชุมในครั้งนั้นเริ่มมุ่งเน้นให้ความสำคัญกับประเด็นความสงบสุข และการมีเสถียรภาพในอนุภูมิภาค โดยการประชุมได้หยิบยกประเด็นการต่อต้านการก่อการร้าย

และอาชญากรรมข้ามชาติ (Counter Terrorism and Transnational Crime) มาหารือซึ่งประเทศสมาชิกมีมุมมองและจุดยืนร่วมกันในประเด็นนี้ และคาดหวังว่าจะมีการลงนามร่วมกันในอนุสัญญาว่าด้วยความช่วยเหลือซึ่งกันและกันด้านอาญา (BIMSTEC Convention on Mutual Legal Assistance in Criminal Matters) รวมทั้งเรียกร้องให้ประเทศสมาชิกทั้งหมดลงสัตยาบันต่ออนุสัญญาว่าด้วยความร่วมมือด้านการต่อต้านการก่อการร้ายสากลและอาชญากรรมข้ามชาติที่จัดตั้งขึ้นในลักษณะเป็นองค์กร ซึ่งรวมถึงการลักลอบการค้ายาเสพติดด้วย (BIMSTEC Convention on Cooperation in Combating International Terrorism, Transnational Organized Crime and Illicit Drug Trafficking) อินเดียมองไทยว่าเป็นประเทศที่มีบทบาทในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และอาเซียน และเห็นว่าไทยมีบทบาทอย่างแข็งขันในความร่วมมือกับต่างประเทศเพื่อต่อต้านการก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติด้วยเหตุนี้ในปี พ.ศ. ๒๕๔๖ อินเดียจึงได้ริเริ่มให้มีการจัดตั้งคณะทำงานร่วมว่าด้วยความร่วมมือด้านความมั่นคง ไทย – อินเดีย (Thailand-India Joint Working Group on Security Cooperation – JWG) เพื่อเป็นกลไกสำหรับการประสานความร่วมมือและแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านความมั่นคงในสาขาต่างๆ โดยเฉพาะการต่อต้านการก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติ นอกจากนี้ โดยการริเริ่มของอินเดียได้จัดให้มีการฝึกพหุภาคีรหัส BIMSTEC MILEX-2018 เมื่อเดือนกันยายน พ.ศ. ๒๕๖๑ ซึ่งจัดขึ้นเป็นครั้งแรก โดยมีประเทศสมาชิก BIMSTEC เข้าร่วม มีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือระดับภูมิภาคในการปฏิบัติการต่อต้านการก่อการร้ายระหว่างประเทศสมาชิก ในการฝึกครั้งแรกแม้ว่าจะยังไม่ประสบความสำเร็จมากนัก เนื่องจากบางประเทศสมาชิกยังคงขาดความพร้อมด้านงบประมาณในการเข้าร่วมแต่นับเป็นแนวโน้มที่ดีด้านความร่วมมือด้านการต่อต้านการก่อการร้ายสากล และอาชญากรรมข้ามชาติที่จะช่วยส่งเสริมให้ทั้งสองภูมิภาคมีความสงบยิ่งขึ้นต่อไป

จากความร่วมมือด้านการต่อต้านการก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติระหว่างไทยกับอินเดีย ซึ่งเห็นได้ว่าส่วนมากจะเป็นการริเริ่มของอินเดียแสดงให้เห็นถึงความพยายามของอินเดียในการแสวงหาความร่วมมือเพื่อการต่อต้านการก่อการร้ายซึ่งคาดว่าน่าจะมีพัฒนาการที่ดีขึ้นอย่างต่อเนื่องจึงเป็นผลดีต่อไทยในการแสวงหาความร่วมมือและเครือข่ายเพื่อพัฒนาศักยภาพการต่อต้านภัยการก่อการร้ายสากลซึ่งกำลังเป็นภัยคุกคามที่เริ่มเห็นชัดเจนขึ้นในปัจจุบัน และจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือกันในระดับภูมิภาค

๑.๒ ผลกระทบด้านลบ

จากกรอบความร่วมมือระหว่างอินเดียบอกอาเซียนด้านการพัฒนาการเชื่อมโยงทางกายภาพระหว่างกันที่มีเป้าหมายหลักเพื่อขยายเศรษฐกิจ การค้า และการท่องเที่ยว แต่ในมิติด้านความมั่นคงแล้ว ยังคงต้องพิจารณาถึงผลกระทบที่อาจตามมาอย่างรอบคอบโดยเฉพาะการเชื่อมโยงทางบกซึ่งมีโครงการเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมทางบกผ่านไทยในหลายเส้นทาง อาทิ เส้นทางหลวงไตรภาคี อินเดีย-เมียนมา-ไทย และเส้นทางหลวงMIEC เพื่อเชื่อมโยงภูมิภาคกลุ่มแม่น้ำโขงกับอินเดียฝั่งตะวันออก เป็นต้น ด้วยปัจจุบันไทยยังคงมีปัญหาด้านความมั่นคงบริเวณชายแดนอยู่หลายปัญหา อาทิ ปัญหาการลักลอบขนย้ายยาเสพติด ปัญหาการลักลอบหลบหนีเข้าเมือง ปัญหาการค้าอาวุธสงคราม ปัญหาความไม่ชัดเจนของเส้นเขตแดน ปัญหาอาชญากรรมข้ามชาติ เป็นต้น การมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกอาจส่งผลทำให้ปัญหาความมั่นคงชายแดนดังกล่าวของไทย

มีการขยายตัวและควบคุมได้ยากขึ้น ทั้งด้านลักลอบค้า/ขนย้ายสิ่งผิดกฎหมายซึ่งเป็นปัญหาที่เรื้อรังมานานของไทยโดยเฉพาะการค้าอาวุธเถื่อนยาเสพติด แรงงานข้ามชาติและการค้ามนุษย์การสร้างเส้นทางเพื่อเปิดประตูเศรษฐกิจสู่อาเซียนของอินเดียจึงอาจส่งผลทำให้กลุ่มขบวนการเหล่านั้นแสวงประโยชน์และมีการขยายเครือข่ายได้มากขึ้นส่วนด้านปัญหาเขตแดนที่เป็นปัญหาเรื้อรังเช่นกัน ปัจจุบันยังคงมีปัญหาที่เกิดจากการแบ่งเส้นเขตแดนระหว่างประเทศอยู่หลายด้านโดยเฉพาะด้านชายแดนเมียนมา และ สปป.ลาว ซึ่งในปัจจุบันยังคงมีปัญหอยู่ออกหลายจุด ถึงแม้จะไม่รุนแรงนักแต่หากปล่อยให้ปัญหาคือไปอาจนำไปสู่ปัญหาความขัดแย้งที่รุนแรงขึ้นได้ในอนาคต การมีเส้นทางหลวงเชื่อมโยงสองภูมิภาค อาจทำให้ปัญหาเส้นเขตแดนดังกล่าวมีความซับซ้อนยิ่งขึ้น รวมทั้ง ความเจริญทางเศรษฐกิจที่จะตามมาอาจทำให้มีการเรียกร้องอาจสิทธิเหนือดินแดนในพื้นที่ทับซ้อนระหว่างประเทศมีความรุนแรงมากขึ้นจนอาจนำไปสู่การใช้กำลังทางทหารเป็นเครื่องตัดสินต่อไป

สำหรับภาพรวมกรอบความร่วมมือในด้านการเชื่อมโยงทางกายภาพระหว่างสองภูมิภาค นอกจากจะต้องคำนึงถึงผลกระทบด้านลบจากปัญหาบริเวณพื้นที่ชายแดนแล้ว การคมนาคมไม่ว่าจะเป็นทางบก ทางทะเล และทางอากาศที่สะดวกขึ้น ประกอบกับเป้าหมายหลักของอินเดียในการรุกเข้าสู่ไทยคือการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว อาจเอื้อต่อการเคลื่อนตัวของภัยคุกคามข้ามชาติได้มากขึ้น ซึ่งหากไม่มีการวางแผนอย่างรอบคอบแล้วการขยายขอบเขตเชื่อมโยงกับอินเดียที่มีความสะดวกขึ้นอาจนำมาซึ่งปัญหาด้านความมั่นคงต่อไทย โดยเฉพาะปัญหาการก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติที่อาจมีการเคลื่อนย้ายเข้ามาเคลื่อนไหวในไทยทั้งเพื่อก่อเหตุหลบซ่อน หรือใช้เป็นเส้นทางส่งผ่านไปยังประเทศเป้าหมายได้มากขึ้นถือเป็นความท้าทายต่อหน่วยงานด้านความมั่นคงของไทยที่จะต้องมีการกำหนดนโยบายการดำเนินการดังกล่าวอย่างรอบคอบ

๒. ผลกระทบจากความสัมพันธ์กับอินเดียที่มีเพิ่มขึ้น

การดำเนินการสร้างความสัมพันธ์เชิงรุกของอินเดียต่อภูมิภาคอาเซียนและไทยผ่านนโยบายปฏิบัติการตะวันออก นอกจากจะเป็นการสร้างความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจซึ่งเป็นโอกาสต่อยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างความสามารถในการแข่งขันที่จะเชื่อมโยงไทยให้เชื่อมโลกเพื่อการก้าวสู่การเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจอาเซียนแล้ว ยังได้สร้างโอกาสอย่างมากที่จะไปสนับสนุนการดำเนินการของยุทธศาสตร์ด้านอื่นๆ ดังเช่นความสัมพันธ์ด้านการเมืองเป็นโอกาสสำหรับยุทธศาสตร์ชาติด้านความมั่นคงที่จะบริหารจัดการสภาวะแวดล้อมของประเทศและภูมิภาคให้มีความมั่นคงปลอดภัยต่อไป

จากอิทธิพลที่เพิ่มขึ้นของจีนในห้วงศตวรรษที่ ๒๑ นั้น ในด้านการทหารเห็นได้ว่าจีนมีนโยบายให้การสนับสนุนประเทศรอบบ้านของไทย ทั้ง กัมพูชา สปป.ลาว และเมียนมา อาจส่งผลกระทบต่อไทยซึ่งเป็นประเทศที่ตั้งอยู่ตรงกลางระหว่างประเทศที่ได้รับการสนับสนุนทางทหารจากจีน โดยการสนับสนุนนี้ย่อมทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมทางดุลอำนาจทางการทหาร ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพและความมั่นคงของไทยได้ในอนาคต นอกจากนี้ ในอนาคตหากเกิดข้อพิพาทระหว่างไทยกับประเทศเพื่อนบ้านดังกล่าว มีแนวโน้มความเป็นไปได้ว่าฝ่ายตรงข้ามอาจได้รับการสนับสนุนจากจีนอย่างเต็มที่ เนื่องจากหากลำดับความสำคัญของปัจจัยต่างๆ แล้ว สิ่งที่จะส่งผลให้จีนต้องเลือกสนับสนุนคือผลประโยชน์ทางด้านพลังงานที่จีนต้องการจากประเทศเหล่านั้น

เพื่อนำมาตอบสนองการพัฒนาเศรษฐกิจและความต้องการของประชาชนภายในประเทศ ประกอบกับผลประโยชน์ด้านการคมนาคมขนส่งและโครงการพัฒนาระหว่างประเทศจำนวนมาก จึงอาจส่งผลทำให้จีนเลือกที่จะสนับสนุนประเทศเพื่อนบ้านที่ตนจะสามารถได้ผลประโยชน์มากกว่าไทย ดังนั้น การเข้ามาของอินเดียที่นอกจากจะถูกมองว่าเป็นมหาอำนาจทางทหารในอันดับต้นของโลก ซึ่งมีที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากไทยเมื่อเทียบกับมหาอำนาจอื่นของโลกแล้ว อินเดียยังถือเป็นพันธมิตรที่มีความสัมพันธ์อันดีมาอย่างยาวนานและไทยเองยังมองว่าอินเดียไม่ใช่มหาอำนาจที่เป็นภัยคุกคามต่อไทยแต่อย่างใด จึงนับเป็นโอกาสที่ดีในการแสวงความร่วมมือทางทหารที่จะเป็นทางเลือกที่ใหม่ให้กับไทยในการช่วยส่งเสริมและพัฒนาแสนยานุภาพของกองทัพเพื่อสร้างดุลอำนาจทางทหารให้ทัดเทียมกับประเทศเพื่อนบ้านที่กำลังได้รับการช่วยเหลือจากจีนอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม ด้วยไทยตั้งอยู่ในตำแหน่งศูนย์กลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่เป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญของโลก จึงมีการเข้ามาแข่งขันกันขยายอิทธิพลของมหาอำนาจต่างๆ การรุกเข้ามากระชับความสัมพันธ์กับไทยของอินเดียจึงอาจเกิดการปะทะกันของอิทธิพลจากมหาอำนาจอื่น โดยเฉพาะจีนที่กำลังเป็นคู่แข่งชั้นการเป็นมหาอำนาจในแถบคาบสมุทรอินโด-แปซิฟิก ทั้งนี้ ด้วยความมั่งคั่ง อำนาจ และผลประโยชน์อย่างมหาศาล ทำให้ทั้งสองประเทศเผชิญหน้ากันมากขึ้นโดยเฉพาะในมิติทางทะเลที่จีนกำลังแสวงหาทางออกสู่ทะเลทางใต้ผ่านภูมิภาคเอเชียใต้ สุ่มหาสมุทรอินเดียซึ่งมีแนวโน้มการขับเคี่ยวบนบทบาททางทหารของจีนที่เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในมหาสมุทรอินเดียอินเดียจึงมองว่าจีนกำลังเป็นภัยคุกคามในมหาสมุทรอินเดีย ส่งผลให้อินเดียมีปฏิกิริยาตอบโต้อย่างแข็งขันเนื่องจากอินเดียมีความทะเยอทะยานมานานแล้วที่จะได้รับการยอมรับเป็นประเทศมหาอำนาจพร้อมความรับผิดชอบด้านความมั่นคงเป็นพิเศษในภูมิภาคนี้ ซึ่งอินเดียถือว่าตนเองเป็นผู้นำโดยธรรมชาติในภูมิภาคมหาสมุทรอินเดีย อินเดียจึงได้เร่งเสริมสร้างกำลังทางเรือและทางอากาศให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังได้ดำเนินการเชิงรุกด้วยการเพิ่มความสัมพันธ์กับประเทศริมฝั่งมหาสมุทรอินเดียซึ่งรวมถึงไทยทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และความร่วมมือทางทหาร การปะทะกันของอิทธิพลจีนกับอินเดียโดยมีไทยเข้าไปเกี่ยวข้องในฐานะประเทศที่อยู่ในพื้นที่การแข่งขันจึงอาจนำมาซึ่งการเดินเกมรุกในการแข่งขันกันสร้างความร่วมมือและการให้ความช่วยเหลือด้านความมั่นคงและการทหารกับไทยจากขั้วมหาอำนาจต่างๆมากขึ้นเพื่อสร้างเครือข่ายอิทธิพลในการดำเนินกิจกรรมตอบสนองผลประโยชน์ของตน สถานการณ์ดังกล่าวอาจส่งผลต่อความมั่นคงในภูมิภาคซึ่งรวมถึงไทย

ความหลากหลายของขั้วอำนาจแม้ว่าจะเป็สิ่งที่ดีในแง่ช่วยป้องกันมิให้ประเทศใดประเทศหนึ่งครอบงำกำกับทิศทางเดินของไทยแต่ผู้เดียว อย่างไรก็ตาม สภาพเช่นนี้ย่อมทำให้การจัดการสายสัมพันธ์เชิงพันธมิตรซับซ้อนยิ่งขึ้นและเป็นสิ่งท้าทายต่อไทย เพราะหากเราจัดการและเลือกวางบทบาทได้อย่างเหมาะสม ผลลัพธ์ที่ตามมาจะยังประโยชน์ให้แก่ประเทศอย่างมาก จึงเป็นสิ่งที่ท้าทายต่อการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของชาติที่ต้องพิจารณาอย่างถี่ถ้วนในการวางตำแหน่งและบทบาทของไทยต่อการเข้ามาของมหาอำนาจต่างๆ โดยเฉพาะอินเดียที่ถือได้ว่าเป็นมหาอำนาจใหม่ที่เข้ามาทีหลังในการแผ่ขยายอิทธิพลกับไทย

แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทยต่อการดำเนินนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย

จากการนำข้อมูลผลการศึกษาลักษณะทางด้านความมั่นคงของไทยจากการดำเนินนโยบายปฏิบัติการตะวันออกของอินเดีย มาวิเคราะห์โดยใช้แนวความคิดเรื่องผลประโยชน์ของชาติ ตามที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาและนำเสนอไว้ในบทที่ ๒ ซึ่งสรุปไว้ว่า ความคิดเรื่องผลประโยชน์ของชาติจะแตกต่างกันไปตามยุคสมัย ขึ้นอยู่กับสถานการณ์เวลาและสิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในห้วงนั้น โดยผลประโยชน์ของแต่ละประเทศส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นในเรื่องของความอยู่รอดปลอดภัย ความมั่นคงของประเทศและอำนาจทางทหารเป็นหลักดังนั้น การดำเนินนโยบายปฏิบัติการตะวันออกของอินเดียแม้ว่าจะมีเป้าหมายหลักเพื่อการแสวงหาตลาดและขยายเขตเศรษฐกิจ แต่อย่างไรก็ดี ด้วยความที่อินเดียมีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วและกำลังพยายามยกระดับตัวเองขึ้นเป็นมหาอำนาจเพื่อการมีบทบาทในเวทีโลก อินเดียจึงเริ่มเปลี่ยนวิสัยทัศน์มาให้ความสำคัญกับการส่งเสริมด้านความมั่นคงและการทหารควบคู่ไปกับการขยายเขตเศรษฐกิจ ส่งผลทำให้การเข้ามาแสวงหาความร่วมมือของอินเดียในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีมิติมากขึ้นกว่าในอดีตขณะเดียวกันไม่ได้มีเพียงอินเดียเท่านั้นที่กำลังเข้ามาแผ่ขยายอิทธิพลในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ปัจจุบันได้มีมหาอำนาจทั้งในเอเชียและจากทวีปอื่นๆ พยายามเข้ามาสร้างอิทธิพลกันอย่างคึกคัก อาทิ ญี่ปุ่น เกาหลีใต้ ออสเตรเลีย สหรัฐอเมริกา รัสเซีย และจีนภูมิภาคแห่งนี้จึงเสมือนสนามแข่งขันการแผ่ขยายอิทธิพลของมหาอำนาจต่างๆ สถานการณ์เช่นนี้ จึงอาจเป็นทั้งโอกาสและความท้าทายต่อการบริหารจัดการด้านความมั่นคงและการทหารของไทยที่จะต้องกำหนดแนวทางการตอบสนองต่อสภาพแวดล้อมดังกล่าวอย่างรอบคอบ จากทฤษฎีดุลอำนาจ (Balance of Power Theory) ที่อธิบายไว้ว่าสถานการณ์ระหว่างประเทศเป็นไปในรูปที่รัฐแต่ละรัฐหรือกลุ่มรัฐแต่ละกลุ่มมีอำนาจทัดเทียมกันแล้ว การรุกรานซึ่งกันและกันก็จะเกิดได้ยากเพราะไม่แน่ใจว่าตนจะเป็นฝ่ายชนะดังนั้น แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทยต่อการรุกคืบเข้ามาในภูมิภาคของอินเดียในสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน จึงจำเป็นต้องรักษาทิศทางและระยะของการดำเนินความสัมพันธ์ทั้งต่ออินเดียและมหาอำนาจอื่นที่เข้ามาในภูมิภาคให้มีความสมดุลโดยเฉพาะระหว่างอินเดียกับจีนซึ่งกำลังเป็นคู่แข่งกันในการแย่งชิงพื้นที่เขตเศรษฐกิจในมหาสมุทรอินเดีย และมีแนวโน้มว่าจะทวีความร้อนแรงมากขึ้นตามลำดับดังที่ปรากฏการเร่งเสริมสร้างแสนยานุภาพทางทะเลในพื้นที่ดังกล่าว รวมทั้งมีความพยายามสร้างอิทธิพลด้วยการแข่งขันกันแสวงหาพันธมิตรของทั้งสองฝ่าย ทั้งนี้ ด้วยไทยมีที่ตั้งอยู่ในพื้นที่แข่งขันกล่าวจึงหลีกเลี่ยงได้ยากที่จะถูกแต่ละฝ่ายดึงเข้าไปเกี่ยวข้อง โดยอาศัยแนวความคิดเรื่องความมั่นคงชาติ ที่อธิบายว่าการรักษาความปลอดภัยของรัฐให้รอดพ้นจากการรุกรานในรูปแบบต่างๆ จะต้องพิจารณารวมไปถึงปัจจัยจากภายนอกประเทศด้วย อาทิ ความมั่นคงของประเทศเพื่อนบ้าน ภูมิภาคและของโลก ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อความมั่นคงภายในประเทศดังนั้น ไทยจึงจำเป็นต้องวางบทบาทในการช่วยเสริมสร้างสภาพแวดล้อมของภูมิภาคให้มีความมั่นคงซึ่งมีความสำคัญต่อความมั่นคงของไทยโดยการดำเนินยุทธศาสตร์ของไทยควรเป็นในลักษณะการสร้างบทบาทการเป็นสะพานเชื่อมโยงที่มีความสำคัญต่อปฏิสัมพันธ์ในเชิงบวกระหว่างอินเดียกับจีน โดยอาศัยสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่มีความเกื้อกูลต่อการเป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยง

ทางเศรษฐกิจในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ประกอบกับไทยไม่มีประเด็นความขัดแย้งที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์ทั้งกับอินเดียและจีนรวมทั้งยังสามารถใช้จุดเด่นจากการที่ไทยไม่มีปัญหาข้อพิพาทด้านความมั่นคงกับประเทศใดอย่างไรก็ดี ไทยควรมีจุดยืนที่ชัดเจนในการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติเป็นหลัก และจะต้องกำหนดทิศทางเดินของตนเองโดยยึดถือแนวทางตามยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงแห่งชาติที่ได้กำหนดไว้ ทั้งนี้ การร่วมมือกับอินเดียหรือมหาอำนาจอื่นๆ จะต้องมีความชัดเจน และเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของชาติและการรักษาไว้ซึ่งความมั่นคงของประเทศ โดยไม่เกิดจากการถูกรบงาบจากอิทธิพลของฝ่ายใด

ในส่วนของด้านกรอบความร่วมมือจากผลการวิเคราะห์ผลกระทบจากกรอบความร่วมมือที่ดำเนินอยู่ในปัจจุบันได้แสดงให้เห็นว่าไทยอาจได้รับผลกระทบต่อความมั่นคงทั้งในด้านที่เป็นบวกและด้านที่เป็นลบซึ่งเมื่อนำมาวิเคราะห์/สังเคราะห์ ทำให้เห็นแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคง โดยแบ่งออกเป็น ๒ ประเด็น คือ การแก้ไขปัญหาความมั่นคงที่เป็นอยู่ในปัจจุบันและการป้องกันปัญหาความมั่นคงที่อาจเกิดขึ้นใหม่

๑. การแก้ไขปัญหาความมั่นคงที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

ปัจจุบันไทยประสบปัญหาความมั่นคงบริเวณแนวชายแดนทางบกที่ยังคงเรื้อรังที่สำคัญ อาทิ ปัญหาการลักลอบขนย้ายสิ่งผิดกฎหมายต่างๆ และปัญหาการแบ่งเส้นเขตแดนระหว่างประเทศดั่งนั้น การรุกเข้าสู่อาเซียนของอินเดียด้วยการสร้างเส้นทางเพื่อเชื่อมโยงระหว่างสองภูมิภาคในส่วนที่ต้องผ่านไทย แม้จะเป็นโอกาสที่ดีในด้านการส่งเสริมด้านเศรษฐกิจการค้าและการท่องเที่ยวซึ่งจะได้ประโยชน์ร่วมกันทุกฝ่าย อย่างไรก็ตาม ไทยจำเป็นต้องพิจารณาถึงผลกระทบอย่างรอบคอบเพื่อกำหนดแนวทางในการดำเนินการที่จะไม่ทำให้ปัญหาความมั่นคงบริเวณชายแดนที่เป็นอยู่เติบโตมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันควรแสวงโอกาสจากกรอบความร่วมมือดังกล่าวในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาบริเวณแนวชายแดนร่วมกันอันจะส่งผลให้บริเวณชายแดนเกิดความสงบสุขสามารถพัฒนาด้านเศรษฐกิจได้อย่างเต็มที่ ส่วนด้านปัญหาการแบ่งเส้นเขตแดนที่เรื้อรัง ไทยอาจใช้โอกาสจากความร่วมมือดังกล่าวแสวงหาความร่วมมือในการพัฒนาเป็นพื้นที่เศรษฐกิจร่วมซึ่งจะสามารถลดความหวาดระแวงกันในเรื่องเขตแดนลงได้สำหรับด้านการป้องกันประเทศ หากมีกรณีข้อพิพาทที่ต้องใช้กำลังทางทหารเข้าตัดสิน การมีเส้นทางคมนาคมเชื่อมระหว่างประเทศที่สะดวกอาจเป็นเอื้อต่อการเคลื่อนย้ายกำลังของฝ่ายตรงข้ามที่ทำได้รวดเร็วขึ้น จึงจำเป็นต้องคำนึงถึงข้อได้เปรียบ-เสียเปรียบทางทหารประกอบการดำเนินการก่อสร้างเส้นทางด้วย

ส่วนด้านความมั่นคงทางทะเลแม้ว่าทางด้านฝั่งทะเลอันดามัน/มหาสมุทรอินเดียที่ติดกับไทยอาจยังไม่มีปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงมากนัก แต่จากประสบการณ์ที่ผ่านมาในเรื่องปัญหาภัยธรรมชาติทางทะเลไทยยังคงต้องเฝ้าระวังอย่างต่อเนื่อง ทั้งนี้ ปัจจุบันภัยธรรมชาติทางทะเลกำลังมีแนวโน้มที่เป็นภัยคุกคามของโลกหนักขึ้นทุกวัน จึงจำเป็นต้องมีการเตรียมรับมือที่ดีและด้วยทะเลและมหาสมุทรมีลักษณะเฉพาะที่ไม่มีขอบเขตและมีความเชื่อมโยงกันอย่างไม่สามารถจะมองแยกออกจากกันได้เป็นส่วน ๆ ได้ จึงนับเป็นภัยต่อความมั่นคงที่มีความซับซ้อน การรับมือจะแยกกันทำเพียงลำพังไม่ได้ จึงจำเป็นต้องดำเนินการในลักษณะร่วมกันของประเทศในภูมิภาค โดยกรอบความร่วมมือสำคัญที่สามารถเชื่อมโยงประเทศรอบๆ ในการร่วมมือกันรับมือกับภัยพิบัติทางทะเลดังกล่าวได้ คือ BIMSTEC ไทยซึ่งเป็นหนึ่งในสมาชิกจึงควรแสวงประโยชน์อาศัยความร่วมมือ

ที่มีอยู่แล้วอย่างเหมาะสม เพื่อการเตรียมความพร้อมรับมือได้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งยังสามารถตอบสนองต่อภัยธรรมชาติที่เกิดขึ้นได้อย่างทันท่วงทีความร่วมมือกันภายใต้กรอบBIMSTEC จึงถือเป็นเครื่องมือที่ดีในการบริหารจัดการกับภัยพิบัติทางทะเล นอกจากนี้ ไทยอาจเป็นผู้นำการริเริ่มในการขยายความร่วมมือไปสู่ความร่วมมือการบริหารจัดการกับภัยธรรมชาติด้านอื่นๆ ที่นับวันจะมีเพิ่มความถี่และมีความรุนแรงมากขึ้น

๒. การป้องกันปัญหาความมั่นคงที่อาจเกิดขึ้นใหม่

ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียและไทยมีพัฒนาไปในทิศทางที่ดีมาอย่างต่อเนื่อง แม้ว่าอินเดียจะมีศักยภาพที่เหนือกว่าในเกือบทุกด้าน ด้วยขนาดพื้นที่และจำนวนประชากรที่เหนือกว่า รวมถึงขนาดเศรษฐกิจที่ใหญ่กว่าไทยมาอย่างไรก็ดี ความสัมพันธ์ระหว่างสองประเทศเป็นไปด้วยความเป็นมิตรต่อกันและกันการดำเนินการในด้านต่างๆ ของอินเดียต่อไทยส่วนมากจะเป็นไปในลักษณะการเป็นหุ้นกันส่วนมากกว่าการใช้พลังอำนาจที่เหนือกว่าบีบบังคับซึ่งเห็นได้จากกรอบความร่วมมือต่าง ๆ ที่อินเดียมีวางตำแหน่งตัวเองในระดับเท่าเทียมกันหรือเสมอภาคกันกับไทย แม้ว่าอินเดียจะถูกมองว่าเป็นหนึ่งในประเทศมหาอำนาจในเอเชียและในศตวรรษที่ ๒๑ มีแนวโน้มที่จะทะยานขึ้นไปสู่การเป็นมหาอำนาจในเวทีโลกกระนั้นก็ดี อินเดียมีสิ่งที่แตกต่างกันจากมหาอำนาจอื่นที่เข้ามาสัมพันธ์กับไทยคือ อินเดียเป็นประเทศที่มีที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากไทย ทั้งยังมีพื้นที่ทางทะเลติดต่อกับไทย จึงมีโอกาสที่จะเกิดภัยคุกคามร่วมกันหรือเชื่อมโยงถึงกันได้ ดังนั้นการร่วมมือด้านความมั่นคงจึงถือเป็นประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย

จากกรอบความร่วมมือที่ผ่านมา แสดงให้เห็นถึงการจัดตั้งกลไกที่จะสนับสนุนการดำเนินความสัมพันธ์ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อไทยในด้านการพัฒนาสภาพแวดล้อมด้านความมั่นคงของประเทศ อาทิ คณะกรรมการร่วมเพื่อความร่วมมือทวิภาคี (Joint Commission for Bilateral Cooperation) การเจรจาความมั่นคงระหว่างสภาความมั่นคงของไทยกับหน่วยงานด้านความมั่นคงของอินเดีย การแลกเปลี่ยนการเยือนของผู้ในระดับต่างๆ ของทั้งสองประเทศ และการสนับสนุนซึ่งกันและกันในเวทีระหว่างประเทศต่างๆ ความสัมพันธ์ด้านการเมือง เหล่านี้นับเป็นโอกาสที่ดีในการบริหารจัดการสภาวะแวดล้อมของภูมิภาครวมถึงไทยให้มีความมั่นคง ปลอดภัย และมีความสงบเรียบร้อยซึ่งถือเป็นการป้องกันและเป็นการเตรียมความพร้อมรับมือกับภัยคุกคามรูปแบบต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในอนาคต ส่วนความร่วมมือที่เกี่ยวข้องกับด้านความมั่นคงโดยตรงนั้นที่ผ่านมาอินเดียแสดงให้เห็นถึงความประสงค์ที่จะร่วมมือกับประเทศไทยมาโดยตลอด และพยายามผลักดันที่จะมีความร่วมมือด้านความมั่นคงในลักษณะถาวรกับไทย จากการที่ไทยเป็นประเทศเปิดดำเนินนโยบายเป็นมิตรกับทุกประเทศ ดังตัวอย่างกรอบความร่วมมือที่มีการจัดตั้งแล้ว เช่น คณะทำงานร่วมว่าด้วยความร่วมมือด้านความมั่นคงไทย-อินเดีย (Thailand-India Joint Working Group on Security Cooperation-JWG) เพื่อประสานความร่วมมือและแลกเปลี่ยนข้อมูลด้านความมั่นคงในสาขาต่าง ๆ ได้แก่ การข่าวกรอง การทหาร การแก้ไขปัญหายาเสพติด การปราบปรามการฟอกเงิน การต่อต้านการก่อการร้ายการลักลอบขนอาวุธเถื่อน การแก้ไขปัญหาผู้หลบหนีเข้าเมืองโดยผิดกฎหมายอาชญากรรมทางเศรษฐกิจและอาชญากรรมทางคอมพิวเตอร์ รวมทั้งความร่วมมือตามข้อตกลงต่าง ๆ อาทิ สนธิสัญญาว่าด้วยความช่วยเหลือซึ่งกันและกันทางกฎหมายในเรื่องทางอาญา สนธิสัญญาว่าด้วยการโอนตัวนักโทษ และสนธิสัญญาส่งผู้ร้ายข้ามแดน กรอบความร่วมมือเหล่านี้แม้ว่าปัจจุบัน

จะยังไม่เห็นผลสัมฤทธิ์อย่างเป็นรูปธรรม เนื่องจากภัยคุกคามดังกล่าวที่เกี่ยวข้องกันระหว่างสองประเทศยังไม่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจนนักกระนั้นก็ดี ไทยควรสนับสนุนความร่วมมือด้านความมั่นคงกับอินเดียต่อไป รวมถึงควรพัฒนากรอบความร่วมมือให้มีมากขึ้นในอนาคต ทั้งนี้ ความร่วมมือที่เพิ่มมากขึ้นจะเป็นเครื่องมือสำคัญในการช่วยพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพการรับมือกับภัยคุกคามต่างๆ ของไทย รวมทั้งยังช่วยสร้างสภาพแวดล้อมของสองภูมิภาคให้มีความสงบและมั่นคงยิ่งขึ้น อันจะนำมาซึ่งสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อความมั่นคงของไทยนั่นเอง

เพื่อให้การกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทยมีความชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยขอแบ่งการนำเสนอยุทธศาสตร์ฯ ออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๒.๑ ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงต่อการขยายอิทธิพลของมหาอำนาจ ไทยควรอาศัยข้อได้เปรียบสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่มีความเกื้อกูลต่อการเป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อีกทั้งไทยไม่มีปัญหาข้อพิพาทกับอินเดีย โดยไทยควรรักษาทิศทางและระยะของการดำเนินความสัมพันธ์ทั้งต่ออินเดียและมหาอำนาจอื่นๆ ที่เข้ามาในภูมิภาคให้มีความสมดุล ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากเกินไปจนทำให้เกิดการครอบงำจากประเทศมหาอำนาจยุทธศาสตร์ที่รองรับ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ : สนับสนุนให้อินเดียมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในอาเซียนตามกรอบความร่วมมือต่างๆ ในขณะเดียวกันใช้ศักยภาพของไทยในการเป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างอินเดียบกับมหาอำนาจอื่นๆ ให้มีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกต่อกัน

เป้าหมาย : เพื่อบริหารจัดการสภาวะแวดล้อมของภูมิภาคให้มีความมั่นคงปลอดภัย และมีความสงบเรียบร้อย เพิ่มศักยภาพในการแข่งขันให้กับอาเซียน อีกทั้งเพิ่มบทบาทนำในอาเซียนให้กับประเทศไทย

ดัชนีชี้วัดผลงาน : ความร่วมมือมีความคืบหน้าตามมาตรวัดที่เชื่อถือได้ เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เช่น มาตรวัดประสิทธิภาพ (Measure of Effectiveness : MOE) และมาตรวัดประสิทธิผล (Measure of Performance : MOP)

หน่วยงานหลักที่ใช้ดำเนินการ : สภาความมั่นคงแห่งชาติ กระทรวงการต่างประเทศ

ระยะเวลาในการดำเนินการ: ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยกำหนดระยะเวลาเป็นระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว ในแต่ละแผนงาน/โครงการ

๒.๒ ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงต่อการเชื่อมโยงทางกายภาพ

๒.๒.๑ ยุทธศาสตร์ต่อการเชื่อมโยงทางบก ไทยควรใช้ข้อได้เปรียบของตำแหน่งที่ตั้งภูมิรัฐศาสตร์ที่เปรียบเสมือนชุมทางการเชื่อมโยงทางบกในอาเซียน โดยเชื่อมทั้งอินเดียและจีนเข้ากับอาเซียนซึ่งจะทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็ว เพิ่มประสิทธิภาพการขนส่งทำให้เศรษฐกิจของประเทศขยายตัวอย่างก้าวกระโดด ยุทธศาสตร์รองรับ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ : ผลักดันการเชื่อมโยงระบบโครงสร้างพื้นฐานของไทยเข้ากับโครงการถนนสามฝ่ายโดยใช้กลไกโครงการระเบียบเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก-ตะวันออก (EEC) และเป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างโครง BRI กับเส้นทางเชื่อมโยงภายในอาเซียน

เป้าหมาย : เพื่อพัฒนาให้ไทยเป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยงทางบก
ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ดัชนีชี้วัดผลงาน : ความร่วมมือมีความคืบหน้าตามมาตรวัดที่เชื่อถือได้
เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เช่น สร้างมาตรวัดประสิทธิภาพ (Measure of Effectiveness : MOE) และ
มาตรวัดประสิทธิผล (Measure of Performance : MOP) ในระดับยุทธศาสตร์

หน่วยงานหลักที่ใช้ดำเนินการ : สภาความมั่นคงแห่งชาติ กระทรวง
การต่างประเทศ กระทรวงคมนาคม

ระยะเวลาในการดำเนินการ : ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยกำหนด
ระยะเวลาเป้าหมายเป็นระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว ในแต่ละแผนงาน/โครงการ

๒.๒.๒ ยุทธศาสตร์ต่อการเชื่อมโยงทางทะเล อินเดียมีความสนใจในโครงการ
ท่าเรือ/เขตเศรษฐกิจพิเศษทวายรวมทั้งท่าเรือฝั่งอันดามันของไทย เนื่องจากการขนส่งจากท่าเรือ
ฝั่งตะวันออกของอินเดีย(ท่าเรือเจนไน) ตัดตรงผ่านอ่าวเบงกอลไปยังทวาย/ท่าเรือฝั่งอันดามันของไทย
จะสะดวกและประหยัดเวลาในการขนส่งเป็นอย่างมาก ซึ่งสอดคล้องกับไทยที่ต้องการจะขยาย
เส้นทางการขนส่งด้านอ่าวเบงกอลเพื่อเป็นจุดเชื่อมโยงไปยังภูมิภาคแห่งใหม่ ยุทธศาสตร์รองรับ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ : เร่งรัดการสร้างท่าเรือน้ำลึก/เขตเศรษฐกิจพิเศษฝั่ง
อันดามันของไทย

เป้าหมาย : เพื่อพัฒนาพื้นที่บริเวณชายฝั่งทะเลอันดามันของไทย
และใช้เป็นจุดเชื่อมโยงไปยังประเทศในอาเซียน และภูมิภาคใกล้เคียง

ดัชนีชี้วัดผลงาน: ความร่วมมือมีความคืบหน้าตามมาตรวัดที่เชื่อถือได้
เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เช่น สร้างมาตรวัดประสิทธิภาพ (Measure of Effectiveness : MOE) และ
มาตรวัดประสิทธิผล (Measure of Performance: MOP) ในระดับยุทธศาสตร์

หน่วยงานหลักที่ใช้ดำเนินการ : สภาความมั่นคงแห่งชาติ กระทรวง
การต่างประเทศ กระทรวงคมนาคม

ระยะเวลาในการดำเนินการ: ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยกำหนด
ระยะเวลาเป้าหมายเป็นระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว ในแต่ละแผนงาน/โครงการ

๒.๒.๓ ยุทธศาสตร์ต่อการเชื่อมโยงทางอากาศ ในขณะที่การเชื่อมโยงทางบก/
ทางทะเลยังอยู่ระหว่างการดำเนินการนั้น การเชื่อมโยงระหว่างไทย-อินเดียส่วนใหญ่จะใช้ทางอากาศ
เป็นหลักซึ่งนับวันจะทวีความสำคัญมากยิ่งขึ้น

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ : เร่งรัดการเปิดน่านฟ้าเสรีอินเดีย-อาเซียน ตามกรอบ
ความร่วมมือฯ

เป้าหมาย : ขยายเส้นทาง/เที่ยวบินไปยังอินเดียให้มากขึ้น เพื่อรองรับ
การค้า การลงทุน การท่องเที่ยว ที่นับวันจะทวีมากขึ้น

ดัชนีชี้วัดผลงาน: ความร่วมมือมีความคืบหน้าตามมาตรวัดที่เชื่อถือได้
เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เช่น สร้างมาตรวัดประสิทธิภาพ (Measure of Effectiveness : MOE) และ
มาตรวัดประสิทธิผล (Measure of Performance : MOP) ในระดับยุทธศาสตร์

หน่วยงานหลักที่ใช้ดำเนินการ : สภาความมั่นคงแห่งชาติ กระทรวง
การต่างประเทศ กระทรวงคมนาคม

ระยะเวลาในการดำเนินการ : ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยกำหนด
ระยะเวลาเป้าหมายเป็นระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว ในแต่ละแผนงาน/โครงการ

๒.๓ ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงอื่นๆ

๒.๓.๑ ด้านความร่วมมือทางทหาร ด้วยการที่อินเดียมีการเติบโตทางเศรษฐกิจ
อย่างรวดเร็วและกำลังพยายามยกระดับตัวเองขึ้นเป็นมหาอำนาจเพื่อการมีบทบาทในเวทีโลก อินเดีย
จึงเริ่มเปลี่ยนวิสัยทัศน์มาให้ความสำคัญกับการส่งเสริมด้านความมั่นคงและการทหารควบคู่ไปกับ
การขยายเขตเศรษฐกิจ ส่งผลทำให้การเข้ามาแสวงหาความร่วมมือของอินเดียในภูมิภาคเอเชีย
ตะวันออกเฉียงใต้มีมิติมากขึ้นกว่าในอดีต ยุทธศาสตร์ที่รองรับ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ ๕ : การเสริมสร้างความร่วมมือด้านการทหารกับอินเดีย
ในทุกระดับ

เป้าหมาย : เพื่อพัฒนาศักยภาพทางการทหารในสาขาที่อินเดีย มีความ
เชี่ยวชาญให้กับกองทัพไทย นอกจากนี้ยังทำให้กองทัพทั้งสองประเทศเกิดความเข้าใจและความไว้วางใจ
เชื่อใจ อันจะเป็นประโยชน์ร่วมกันในระยะยาว

ดัชนีชี้วัดผลงาน : ความร่วมมือมีความคืบหน้าตามมาตรวัดที่เชื่อถือได้
เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เช่น สร้างมาตรวัดประสิทธิภาพ (Measure of Effectiveness : MOE) และ
มาตรวัดประสิทธิผล (Measure of Performance : MOP) ในระดับยุทธศาสตร์

หน่วยงานหลักที่ใช้ดำเนินการ : สภาความมั่นคงแห่งชาติ กระทรวง
กลาโหม

ระยะเวลาในการดำเนินการ : ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยกำหนด
ระยะเวลาเป้าหมายเป็นระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว ในแต่ละแผนงาน/โครงการ

๒.๓.๒ ด้านการต่อต้านการก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติ

ยุทธศาสตร์ที่ ๖ : ส่งเสริมความร่วมมือกับอินเดียด้านการต่อต้าน
การก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

เป้าหมาย : เพื่อพัฒนาศักยภาพการต่อต้านภัยการก่อการร้ายสากล
และอาชญากรรมข้ามชาติซึ่งจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือกันในระดับภูมิภาค

ดัชนีชี้วัดผลงาน : ความร่วมมือมีความคืบหน้าตามมาตรวัดที่เชื่อถือได้
เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เช่น สร้างมาตรวัดประสิทธิภาพ (Measure of Effectiveness : MOE) และ
มาตรวัดประสิทธิผล (Measure of Performance : MOP) ในระดับยุทธศาสตร์

หน่วยงานหลักที่ใช้ดำเนินการ : สภาความมั่นคงแห่งชาติ สำนักงาน
ตำรวจแห่งชาติ กระทรวงกลาโหม

ระยะเวลาในการดำเนินการ : ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยกำหนด
ระยะเวลาเป้าหมายเป็นระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว ในแต่ละแผนงาน/โครงการ

๒.๓.๓ ด้านการสกัดกั้นและปราบปรามยาเสพติด

ยุทธศาสตร์ที่ ๗ : ส่งเสริมความร่วมมือกับอินเดียด้านการสกัดกั้นและปราบปรามยาเสพติด

เป้าหมาย : เพื่อสร้างเครือข่าย ขยายความร่วมมือ การประสานงาน และแลกเปลี่ยนข้อมูล ด้านการปราบปรามยาเสพติดกับอินเดียให้มากขึ้น

ดัชนีชี้วัดผลงาน: ความร่วมมือมีความคืบหน้าตามมาตรวัดที่เชื่อถือได้ เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เช่น สร้างมาตรวัดประสิทธิภาพ (Measure of Effectiveness : MOE) และมาตรวัดประสิทธิผล (Measure of Performance : MOP) ในระดับยุทธศาสตร์

หน่วยงานหลักที่ใช้ดำเนินการ : สภาความมั่นคงแห่งชาติ สำนักงานป้องกันและปราบปรามยาเสพติด สำนักงานตำรวจแห่งชาติ

ระยะเวลาในการดำเนินการ : ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยกำหนดระยะเวลาเป้าหมายเป็นระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว ในแต่ละแผนงาน/โครงการ

๒.๓.๔ ด้านความมั่นคงทางทะเล

ยุทธศาสตร์ที่ ๘ : สนับสนุนการบริหารจัดการภัยคุกคามทางทะเล ปัญหาทางทะเล ภัยพิบัติทางทะเลให้มีประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ตามกรอบความร่วมมือ BIMSTEC

เป้าหมาย : พัฒนาศักยภาพในการบริหารจัดการภัยคุกคามทางทะเล ปัญหาทางทะเล ภัยพิบัติทางทะเลให้มีประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ อีกทั้งลดความหวาดระแวงหรือกระทบกระทั่งกันจากการรุกรานน้ำของประเทศรอบอ่าวเบงกอล

ดัชนีชี้วัดผลงาน : ความร่วมมือมีความคืบหน้าตามมาตรวัดที่เชื่อถือได้ เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เช่น สร้างมาตรวัดประสิทธิภาพ (Measure of Effectiveness : MOE) และมาตรวัดประสิทธิผล (Measure of Performance : MOP) ในระดับยุทธศาสตร์

หน่วยงานหลักที่ใช้ดำเนินการ : สภาความมั่นคงแห่งชาติ กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงมหาดไทย สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงกลาโหม

ระยะเวลาในการดำเนินการ : ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยกำหนดระยะเวลาเป้าหมายเป็นระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว ในแต่ละแผนงาน/โครงการ

๒.๓.๕ ด้านบูรณาการความร่วมมือด้านความมั่นคง

ยุทธศาสตร์ที่ ๙ : ส่งเสริมให้มีการบูรณาการความร่วมมือด้านความมั่นคงระหว่างอินเดียกับอาเซียน ตามกรอบความร่วมมือต่างๆ

เป้าหมาย : เพื่อสร้างสภาวะแวดล้อมให้เกิดความมั่นคง ปลอดภัย ความสงบเรียบร้อย และความเจริญก้าวหน้าในภูมิภาคอย่างยั่งยืน

ดัชนีชี้วัดผลงาน : ความร่วมมือมีความคืบหน้าตามมาตรวัดที่เชื่อถือได้ เป็นรูปธรรมที่ชัดเจน เช่น สร้างมาตรวัดประสิทธิภาพ (Measure of Effectiveness : MOE) และมาตรวัดประสิทธิผล (Measure of Performance : MOP) ในระดับยุทธศาสตร์

หน่วยงานหลักที่ใช้ดำเนินการ : สภาความมั่นคงแห่งชาติ กระทรวงการต่างประเทศ

ระยะเวลาในการดำเนินการ : ดำเนินการอย่างต่อเนื่อง โดยกำหนด ระยะเวลาเป้าหมายเป็นระยะสั้น ระยะกลาง ระยะยาว ในแต่ละแผนงาน/โครงการ

สรุป

การศึกษาในบทที่ ๔ มีความมุ่งหมายเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๓ เพื่อศึกษา แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทยต่ออินเดียจากการดำเนินนโยบายปฏิบัติการ ตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดียสามารถสรุปได้ดังนี้

การกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงต่อการรุกคืบเข้ามากระชับความสัมพันธ์ ในภูมิภาคของอินเดียในสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ไทยจำเป็นต้องรักษาทิศทางและระยะ ของการดำเนินความสัมพันธ์ทั้งต่ออินเดียและมหาอำนาจอื่นที่เข้ามาในภูมิภาคให้มีความสมดุล การแข่งขันแย่งชิงพื้นที่เขตเศรษฐกิจระหว่างอินเดียบกับจีนนั้นด้วยไทยมีที่ตั้งอยู่ในพื้นที่แข่งขัน ดังกล่าว เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อความมั่นคงของไทย การกำหนดยุทธศาสตร์ของไทย จึงควรวางบทบาทในการช่วยเสริมสร้างสภาพแวดล้อมของภูมิภาคให้มีความมั่นคง ด้วยการสร้าง บทบาทการเป็นสะพานเชื่อมโยงที่มีความสำคัญต่อปฏิสัมพันธ์ในเชิงบวกระหว่างอินเดียบกับจีน โดยอาศัยจุดเด่นจากสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่มีความเกื้อกูลต่อการเป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยง ทางเศรษฐกิจในภูมิภาคอาเซียน

ปัจจุบันไทยยังคงประสบปัญหาความมั่นคงบริเวณแนวชายแดนที่เรื้อรัง การสร้าง เส้นทางเพื่อเชื่อมโยงระหว่างสองภูมิภาคที่ต้องผ่านไทย จำเป็นต้องพิจารณาถึงผลกระทบ อย่างรอบคอบเพื่อให้มีหลักประกันว่าจะไม่ทำให้เกิดปัญหาความมั่นคงชายแดนที่เป็นอยู่เติบโตมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันควรแสวงโอกาสจากกรอบความร่วมมือดังกล่าวสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการ ป้องกันและแก้ไขปัญหาบริเวณแนวชายแดนร่วมกัน

แม้ว่าปัจจุบันไทยยังไม่มีปัญหาภัยธรรมชาติด้านฝั่งทะเลอันดามัน/มหาสมุทรอินเดีย ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงชัดเจนนักแต่ภัยธรรมชาติทางทะเลกำลังมีแนวโน้มที่เป็นภัยคุกคาม ของโลกหนักขึ้นทุกวัน จึงจำเป็นต้องมีการเตรียมรับมือที่ดี ดังนั้น ไทยจึงจำเป็นต้องอย่างยิ่งที่จะต้อง อาศัยความร่วมมือกันของประเทศรอบๆ เพื่อการบริหารจัดการกับภัยพิบัติทางทะเลได้อย่าง มีประสิทธิภาพทั้งการป้องกันและตอบสนองอย่างทันท่วงที ทั้งนี้ การดำเนินการดังกล่าว ไทยสามารถ แสวงประโยชน์จากกรอบความร่วมมือ BIMSTEC ซึ่งนอกจากกรอบความร่วมมือที่มีอยู่แล้ว ไทยอาจ เป็นผู้ริเริ่มในการขยายความร่วมมือดังกล่าวไปสู่ความร่วมมือการบริหารจัดการกับคุกคาม ทางทะเลด้านอื่นๆ ที่นับวันจะมีเพิ่มมากขึ้นและมีความรุนแรงมากขึ้น

อินเดียมีสิ่งที่แตกต่างกันจากมหาอำนาจอื่นที่เข้ามาแสวงหาความร่วมมือกับไทยคือ อินเดียเป็นประเทศที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากไทย รวมทั้งยังมีพื้นที่ทางทะเลติดต่อกับไทย จึงมีโอกาสที่จะเกิด ภัยคุกคามร่วมกันหรือเชื่อมโยงระหว่างกันได้ ดังนั้นการร่วมมือกันด้านความมั่นคงจึงถือเป็นประโยชน์ แก่ทั้งสองฝ่าย จากกรอบความร่วมมือที่จัดตั้งขึ้นแล้ว รวมถึงควรพัฒนากรอบความร่วมมือให้มีมากขึ้น ทั้งนี้ ความร่วมมือที่เพิ่มมากขึ้นจะช่วยเสริมสร้างศักยภาพการรับมือกับภัยคุกคาม รวมทั้ง ยังช่วย สร้างสภาพแวดล้อมของสองภูมิภาคให้มีความสงบและมั่นคงยิ่งขึ้น อันจะนำมาซึ่งสภาพแวดล้อม ที่ส่งเสริมต่อความมั่นคงของไทยนั่นเอง

เพื่อให้การกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทยมีความชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอยุทธศาสตร์ฯออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๑. ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงต่อการขยายอิทธิพลของมหาอำนาจ

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ : สนับสนุนให้อินเดียมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในอาเซียนตามกรอบความร่วมมือต่างๆ ในขณะที่เดียวกันใช้ศักยภาพของไทยในการเป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างอินเดียบอกกับมหาอำนาจอื่นๆ ให้มีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกต่อกัน

๒. ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงต่อการเชื่อมโยงทางกายภาพ

๒.๑ ยุทธศาสตร์ต่อการเชื่อมโยงทางบก

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ : ผลักดันการเชื่อมโยงระบบโครงสร้างพื้นฐานของไทยเข้ากับโครงการถนนสามฝ่ายโดยใช้กลไกโครงการระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก-ตะวันออก(EEC) และเป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างโครง BRI กับเส้นทางเชื่อมโยงภายในอาเซียน

๒.๒ ยุทธศาสตร์ต่อการเชื่อมโยงทางทะเล

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ : เร่งรัดการสร้างท่าเรือน้ำลึก/เขตเศรษฐกิจพิเศษฝั่งอันดามันของไทย

๒.๓ ยุทธศาสตร์ต่อการเชื่อมโยงทางอากาศ

ยุทธศาสตร์ที่ ๔ : เร่งรัดการเปิดน่านฟ้าเสรีอินเดีย-อาเซียน ตามกรอบความร่วมมือฯ

๓. ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงอื่นๆ

๓.๑ ด้านความร่วมมือทางทหาร

ยุทธศาสตร์ที่ ๕ : การเสริมสร้างความร่วมมือด้านการทหารกับอินเดีย ในทุกระดับ

๓.๒ ด้านการต่อต้านการก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติ

ยุทธศาสตร์ที่ ๖ : ส่งเสริมความร่วมมือกับอินเดียด้านการต่อต้านการก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

๓.๓ ด้านการสกัดกั้นและปราบปรามยาเสพติด

ยุทธศาสตร์ที่ ๗ : ส่งเสริมความร่วมมือกับอินเดียด้านการสกัดกั้นและปราบปรามยาเสพติด

๓.๔ ด้านความมั่นคงทางทะเล

ยุทธศาสตร์ที่ ๘ : สนับสนุนการบริหารจัดการภัยคุกคามทางทะเล ปัญหาทางทะเล ภัยพิบัติทางทะเลให้มีประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ตามกรอบความร่วมมือ BIMSTEC

๓.๕ ด้านบูรณาการความร่วมมือด้านความมั่นคง

ยุทธศาสตร์ที่ ๙ : ส่งเสริมให้มีการบูรณาการความร่วมมือด้านความมั่นคงระหว่างอินเดียบอกอาเซียน ตามกรอบความร่วมมือต่างๆ

บทที่ ๕

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทยต่อนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์การวิจัยไว้ ๓ ข้อ ประกอบด้วย ๑. เพื่อศึกษาสถานการณ์ด้านความมั่นคงของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทย ๒. เพื่อศึกษาผลกระทบด้านความมั่นคงต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทยจากการดำเนินนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย และ ๓. เพื่อหาแนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทยต่ออินเดียจากการดำเนินนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดียสำหรับการดำเนินการวิจัยนั้น ผู้วิจัยใช้การรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิ จากหลายแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิ จากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นหลัก โดยเมื่อนำข้อมูลที่รวบรวมได้มาจัดระเบียบแล้วนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ ประกอบกับแนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง จนกระทั่งได้ผลการศึกษาที่ตอบตามวัตถุประสงค์การวิจัยซึ่งในบทที่ ๕ นี้ จะนำเสนอ ๒ ประเด็น คือ สรุปผลการวิจัย และข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผลการวิจัย โดยมีรายการดังต่อไปนี้

สรุป

๑. ผลการศึกษาที่ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๑ ผลการศึกษาโดยสรุปได้ดังนี้

๑.๑ สภาพแวดล้อมทั่วไป

การจัดตั้ง “ประชาคมอาเซียน” ในปี พ.ศ. ๒๕๕๘ นับเป็นกลไกและเครื่องมือที่ครอบคลุมและมีประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาที่เกี่ยวกับความมั่นคงต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความขัดแย้งด้านการเมืองระหว่างรัฐสมาชิกกับรัฐสมาชิก และปัญหาภัยคุกคามรูปแบบใหม่ อย่างไรก็ตาม การรวมกลุ่มเป็นประชาคมอาเซียนยังคงมีปัญหาค้างคาและอุปสรรคที่มีผลต่อความมั่นคงที่สำคัญ ได้แก่ ๑. ความแตกต่างกันทางการเมืองและการปกครอง จากที่บางประเทศยังมีปัญหาด้านความเป็นประชาธิปไตย บางประเทศยังปกครองในรูปแบบเผด็จการและต้องการรักษาอำนาจของตนไว้ ๒. ความขัดแย้งระหว่างประเทศอาเซียนที่ยังมีอยู่ เช่น ปัญหาพรมแดนประเทศไทย - กัมพูชา ปัญหาพรมแดน มาเลเซีย - ฟิลิปปินส์ - อินโดนีเซีย ๓) ความแตกต่างด้านสังคมและวัฒนธรรมในภูมิภาค ซึ่งมีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา รวมถึงปัญหาชนกลุ่มน้อยที่มีจำนวนมาก นับเป็นอุปสรรคสำคัญในการรวมกลุ่มอาเซียน ขณะเดียวกันยังมีการรวมกลุ่มเฉพาะด้านความมั่นคง คือ การประชุมอาเซียนว่าด้วยความร่วมมือด้านการเมืองและความมั่นคงในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก (ASEAN Regional Forum-ARF) ซึ่งเป็นเวทีประชุมหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในระดับสูงด้านการเมือง ความมั่นคงที่ใหญ่ที่สุดในภูมิภาคเอเชีย-แปซิฟิก ปัจจุบันบทบาท ความสำคัญ และความน่าเชื่อถือของ ARF ได้เพิ่มมากขึ้น โดยได้ขยายหัวข้อการหารือให้ครอบคลุมทั้งเรื่องความมั่นคงแบบดั้งเดิม

ความมั่นคงแบบไม่ดั้งเดิมและปัญหาความมั่นคงในรูปแบบใหม่ ทำให้การหารือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นครอบคลุมหัวข้อต่างๆ มากขึ้น

๑.๒ สถานการณ์ด้านความมั่นคงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

๑.๒.๑ ปัญหาการก่อการร้ายในภูมิภาคด้วยบริบทของปัญหาการก่อการร้ายในปัจจุบันส่งผลกระทบต่อสถานการณ์และแนวโน้มการก่อการร้ายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากการแพร่ขยายอุดมการณ์อย่างรวดเร็วของกลุ่มไอเอสได้สร้างความตึงเครียดให้กับประเทศในภูมิภาคโดยเฉพาะประเทศที่ต้องเผชิญกับปัญหาการก่อการร้ายโดยตรง ได้แก่ ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และอินโดนีเซีย รวมทั้งยังเป็นสถานการณ์ที่สร้างความตึงเครียดในระบอบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในภูมิภาคอีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีปัญหาความมั่นคงข้ามพรมแดน อันมีที่มาจากความขัดแย้งภายในประเทศซึ่งมีรากฐานมาจากการขับเคลื่อนอุดมการณ์ชาตินิยม บนพื้นฐานของความเป็นชาติพันธุ์ แม้ปัจจุบันปัญหาดังกล่าวจะยังมีได้ยกระดับเป็นการก่อการร้ายข้ามพรมแดน แต่มีแนวโน้มที่จะบานปลายต่อไปหากไม่มีการจัดการแก้ไขอย่างมีประสิทธิภาพ

๑.๒.๒ ปัญหาความมั่นคงทางทะเลด้วยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีที่ตั้งอยู่ระหว่างมหาสมุทรแปซิฟิกกับมหาสมุทรอินเดีย จึงเป็นจุดที่เชื่อมโลกตะวันตกกับตะวันออกเข้าด้วยกัน ทั้งยังเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และเป็นแหล่งผลิตสินค้าที่สำคัญของโลก ขณะที่ความขัดแย้งเหนือพื้นที่ทับซ้อนทางทะเล ภัยคุกคาม และการกระทำผิดกฎหมายทางทะเลได้ส่งผลกระทบต่อการค้าเดินกิจกรรมทางทะเลเป็นวงกว้างสรุปได้ดังนี้

๑.๒.๒.๑ ปัญหาความขัดแย้งเรื่องเขตแดนทางทะเล มีทั้งกรณีที่เป็นความขัดแย้งกันเองระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน และความขัดแย้งระหว่างประเทศอาเซียนกับประเทศอื่น ๆ ตัวอย่างความขัดแย้งที่กำลังเป็นที่จับตามอง ได้แก่ ปัญหาความขัดแย้งที่อ้างกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะสแปรตลีย์ (Spratly Island) ซึ่งเป็นพื้นที่มหาศาลเกือบครอบคลุมพื้นที่ทะเลจีนใต้ทั้งหมด

๑.๒.๒.๒ การก่อการร้ายทางทะเล ในช่วงที่ผ่านมายังไม่ปรากฏเด่นชัดนัก แต่ภูมิภาคนี้มีเส้นทางคมนาคมหลัก คือ ช่องแคบมะละกา ที่เชื่อมต่อระหว่างสองมหาสมุทร

๑.๒.๒.๓ ปัญหาโจรสลัดเป็นภัยคุกคามต่อการเดินเรือในภูมิภาค โดยพื้นที่เกิดเหตุบ่อยคือ ช่องแคบมะละกา อย่างไรก็ตามการเกิดโจรสลัดในช่องแคบมะละกา มีแนวโน้มลดลงหลังจากมีการลาดตระเวนร่วมของมาเลเซีย อินโดนีเซีย สิงคโปร์ และไทย แต่กลับไปเกิดขึ้นมากในน่านน้ำของอินโดนีเซีย

๑.๒.๓.๔ การใช้แรงงาน/การเข้าเมืองผิดกฎหมายยังคงเป็นปัญหาหลักของอาเซียน ที่นำมาสู่การบังคับใช้แรงงานและการค้ามนุษย์ ซึ่งอาจนำโรคมะเร็งกระจายหรือก่ออาชญากรรมต่างๆ นอกจากนี้อาจมีอาชญากรข้ามชาติแอบแฝงเข้ามา และเป็นทางผ่านของยาเสพติดหรืออาวุธสงคราม

๑.๒.๓.๕ ปัญหาภัยธรรมชาติ อุบัติภัยทางทะเลยังคงเป็นอีกปัญหาที่มีแนวโน้มของการเกิดภัยพิบัติจากพายุและคลื่นลมต่อไป รวมถึงภัยพิบัติขนาดใหญ่อย่างสึนามิที่ยังคงมีโอกาสเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา เนื่องจากอาเซียนตั้งอยู่ระหว่างแหล่งกำเนิดของพายุหมุนเขตร้อน สภาวะความแปรปรวนของบรรยากาศโลกแนวเปลือกโลกที่เคลื่อนตัว และภูเขาไฟ

๑.๒.๓ การขยายอิทธิพลของมหาอำนาจ ด้วยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีที่ตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์สำคัญของโลก โดยเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก ซึ่งเป็นเส้นทางการเดินเรือสำคัญของโลก การเปลี่ยนแปลงสถานะแวดล้อมด้านความมั่นคงทั่วโลกอย่างเป็นพลวัตในห้วงทศวรรษที่ผ่านมาจึงเกิดจากการขยายอิทธิพลของประเทศมหาอำนาจเข้ามาในภูมิภาค

๑.๒.๓.๑ บทบาทและอิทธิพลของสหรัฐอเมริกาภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสหรัฐฯ ทั้งด้านการค้าและการมีความสำคัญด้านยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผลประโยชน์ของสหรัฐฯ แม้ว่าสหรัฐฯ จะไม่ได้ประกาศเป็นนโยบายอย่างชัดเจน แต่ดูเหมือนว่าสหรัฐฯ จะมีการระงับหรือลดการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจต่อภูมิภาคนี้ ซึ่งไม่ได้ประกาศอาจประเมินได้ว่ามีอยู่ ๔ เรื่อง คือ การครองความเป็นเจ้า การปิดล้อมและสกัดกั้นอิทธิพลของจีน การต่อต้านการก่อการร้าย และการตัดทวงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจด้วยความที่เป็นมหาอำนาจ สหรัฐฯ จึงให้ความสำคัญต่อการกำหนดยุทธศาสตร์ในระยะยาวต่อภูมิภาค โดยได้เล็งเห็นว่าศูนย์กลางของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกอยู่ที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สหรัฐฯ จึงได้ดำเนินยุทธศาสตร์ในระดับทวิภาคีและพหุภาคี ในระดับทวิภาคี สหรัฐฯ มีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับทั้ง ๑๐ ประเทศอาเซียน ส่วนกรณีปัญหาทะเลจีนใต้ เป็นอีกเรื่องที่สหรัฐฯ ให้ความสำคัญอย่างยิ่งแม้ไม่ใช่กรณีพิพาท แต่เสถียรภาพในทะเลจีนใต้มีความสำคัญต่อสหรัฐฯ ด้วยผลประโยชน์แห่งชาติของสหรัฐฯ คือ เสรีภาพในการเดินเรือ หลักกฎหมายระหว่างประเทศ และการแก้ไขความขัดแย้งอย่างสันติวิธี

๑.๒.๓.๒ การขยายอิทธิพลของจีน ที่เห็นเด่นชัดในปัจจุบัน ได้แก่ การดำเนินตามยุทธศาสตร์หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (Belt and Road Initiative – BRI) ที่จีนยึดเป็นกลไกหลักในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ และเป็นเครื่องมือสำคัญในการขยายอิทธิพลโดยภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ BRI จีนจะให้ความช่วยเหลือในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเชื่อมโยงจีนกับประเทศต่างๆ ในภูมิภาค อย่างไรก็ตาม อุปสรรคสำคัญในการขยายอิทธิพลของจีนในอาเซียนคือ ปัญหาข้อพิพาทในทะเลจีนใต้ที่ยังคงยืดเยื้อ โดยในห้วงที่ผ่านมาจีนยังคงดำเนินการอ้างสิทธิเหนือพื้นที่ทับซ้อนอย่างแข็งกร้าว ส่งผลให้การดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศอาเซียน โดยเฉพาะประเทศคู่พิพาทเป็นไปอย่างไม่ราบรื่น การมุ่งขยายอิทธิพลของจีน อาจส่งผลให้ดุลอำนาจทางทหารและสถานการณ์ความมั่นคงในภูมิภาคเปลี่ยนแปลงจากเดิม หลังจากที่ประเทศต่างๆ เริ่มสร้างเสริมศักยภาพในการป้องกันด้วยการเพิ่มงบประมาณให้กับกองทัพ รวมถึงประจำการอาวุธยุทโธปกรณ์ที่ทันสมัย ทั้งได้รับการสนับสนุนจากจีน หรือจัดหาเอง เพื่อตอบโต้ต่อการขยายอำนาจทางทหารของจีนจากประเด็นข้อพิพาททะเลจีนใต้ ส่งผลกระทบทางด้านจิตวิทยาต่อประเทศข้างเคียงเกิดความหวาดระแวงถึงเจตนารมณ์ในการเสริมสร้างขีดความสามารถกองทัพ ส่งผลให้สันติภาพและเสถียรภาพความมั่นคงในภูมิภาคต้องสั่นคลอน

๒. ผลการศึกษาที่ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๒ ผลการศึกษาโดยสรุปได้ดังนี้

จากการนำข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอินเดีย ได้แก่ สถานการณ์ด้านความมั่นคงและการเมือง ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงและการทหาร ศักยภาพทางทหาร และแนวความคิดนโยบาย

ต่างประเทศของอินเดีย มาวิเคราะห์ร่วมกับผลการศึกษานโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) และสถานการณ์ด้านความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สามารถกำหนดผลกระทบด้านความมั่นคงต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทย สรุปได้ดังนี้

๒.๑ ผลกระทบต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้แบ่งเป็น ๒ ด้านหลัก คือ การสร้างดุลแห่งอำนาจ (Balance of Power) และการเชื่อมโยงทางกายภาพ (Physical Connectivity)

๒.๑.๑ การสร้างดุลแห่งอำนาจ (Balance of Power)

เมื่อพิจารณาจากทฤษฎีดุลแห่งอำนาจ (Balance of Power) การมีหลากหลายขั้วอำนาจเป็นสิ่งดีในแง่การป้องกันการถูกรอบงำจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การเข้ามาเพิ่มความสัมพันธ์กับอาเซียนของอินเดียผ่านนโยบายปฏิบัติการตะวันออก จึงน่าจะมีผลเชิงบวกต่อสถานการณ์ความมั่นคงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยการดำเนินนโยบายต่างประเทศของอินเดียยึดหลักการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด และยึดผลประโยชน์แห่งชาติเป็นสำคัญ อินเดียอาจเป็นทางเลือกใหม่ของอาเซียนในการแสวงหาความร่วมมือด้านความมั่นคงและการทหาร นับเป็นผลดีต่ออาเซียนในการจัดการดุลแห่งอำนาจในสถานะที่กำลังมีการเผชิญหน้ากันระหว่างสองขั้วมหาอำนาจ ทั้งนี้ อินเดียยังไม่ใช่คู่แข่งพิพาทหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงจากกรณีทะเลจีนใต้ ประกอบกับนโยบายปฏิบัติการตะวันออกของอินเดียในด้านการความมั่นคงนั้นจะมุ่งเน้นส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์บนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกันมากกว่าจะเข้ามาแข่งขันอิทธิพลในภูมิภาค จึงเป็นทางเลือกใหม่ของอาเซียนในการสร้างพันธมิตรด้านความมั่นคงและการทหารท่ามกลางสถานการณ์ความมั่นคงในภูมิภาคที่เปลี่ยนแปลง

๒.๑.๒ การเชื่อมโยงทางกายภาพ (Physical Connectivity)

๒.๑.๒.๑ การเชื่อมโยงทางบก ยังคงต้องพิจารณาถึงผลกระทบต่อความมั่นคงที่สำคัญ คือ ๑. ด้วยพรมแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ จึงอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งในเรื่องของผลประโยชน์ของกลุ่มต่างๆ บริเวณแนวชายแดน ๒. อาจนำมาซึ่งการขยายอิทธิพลและเครือข่ายกลุ่มก่อการร้าย และอาจมีการเคลื่อนย้ายหลบหนี พักพิงเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ขณะที่ปัญหาชนกลุ่มน้อยบริเวณแนวชายแดนเมียนมาอาจส่งผลกระทบต่อแนวชายแดนประเทศรอบๆ อาจมีผลกระทบต่อความมั่นคงระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในช่วงเส้นทางที่ผ่านเขตอิทธิพลของชนกลุ่มน้อยที่นิยมความรุนแรง ๓. อาจทำให้กลุ่มขบวนการค้าและขนถ่ายของสิ่งผิดกฎหมายบริเวณชายแดนแสวงประโยชน์และมีการขยายตัวมากขึ้น

๒.๑.๒.๒ การเชื่อมโยงทางทะเล จากแนวคิดเชื่อมโยงสองมหาสมุทรที่กำลังกล่าวถึงอย่างมากในเวทีระหว่างประเทศ ทำให้มหาสมุทรอินเดียกลายเป็นสนามประลองอำนาจของมหาอำนาจจากสองฝ่ายคือจีนกับประเทศกลุ่ม Quad โดยที่อินเดียถูกมองว่าจะเป็นตัวแปรสำคัญต่อความสำเร็จของการผลักดันแนวคิดดังกล่าว ด้วยเหตุนี้อาเซียนซึ่งมีจุดที่ตั้งอยู่ในเขตการประลองอำนาจดังกล่าว จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่อาจได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะในมิติด้านความมั่นคง แม้ว่าการดำเนินนโยบายต่างประเทศของอินเดียจะยึดหลักไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด แต่จากท่าทีของอินเดียมีแนวโน้มที่จะให้ความร่วมมือกับสหรัฐฯ เพื่อสร้างดุลภาพและคานอำนาจกับจีน อินเดียจึงเร่งการดำเนินการต่อต้านเชิงรุกด้วยการเพิ่มความสัมพันธ์กับประเทศริมฝั่งมหาสมุทรอินเดียซึ่งรวมถึงอาเซียน การแข่งขันกันขยายอิทธิพลของมหาอำนาจในภูมิภาค จึงอาจนำมาซึ่งการเดินเกมรุก

ของมหาอำนาจในการด้านความร่วมมือและการให้ความช่วยเหลือด้านความมั่นคงและการทหารกับประเทศในอาเซียนมากขึ้น เพื่อสร้างเครือข่ายอิทธิพลในการดำเนินกิจกรรมที่ตอบสนองผลประโยชน์ของตน สถานการณ์ดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในภูมิภาคทำให้การรวมกลุ่มของอาเซียนขาดเสถียรภาพและหวาดระแวงกันเองในภูมิภาคได้

๒.๒ ผลกระทบต่อไทย

๒.๒.๑ ผลกระทบจากกรอบความร่วมมือ

จากการศึกษาพัฒนาการด้านความร่วมมือระหว่างอินเดียกับไทย ผ่านนโยบาย ปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย สามารถอธิบายถึงผลกระทบต่อความมั่นคงและการทหารของไทยที่มีทั้งผลกระทบด้านที่เป็นบวกและด้านที่เป็นลบ ดังนี้

๒.๒.๑.๑ ผลกระทบด้านบวก

ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อาจเป็นผลดีต่อไทยจากการได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีและวิทยาการที่ทันสมัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงและการทหาร ซึ่งเป็นโอกาสและทางเลือกที่ดีในการแสวงหาความร่วมมือใหม่ๆ เพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมทางทหารของไทยต่อไป

ด้านความเชื่อมโยงทางกายภาพ ภายใต้กรอบ BIMSTEC Coastal Shipping Agreement จะช่วยการลดการหวาดระแวงหรือกระทบกระทั่งกันจากการลู่ลำน่านน้ำของประเศรอบอ่าวเบงกอล นอกจากนี้ กรอบความร่วมมือดังกล่าวยังนำไปสู่ความร่วมมือด้านกำลังทหารทางทะเลที่มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ถือเป็นผลดีต่อไทยในการพัฒนาศักยภาพทางทะเลนำไปสู่การบริหารจัดการกับปัญหาภัยคุกคามทางทะเลที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

ด้านความร่วมมือทางการทหาร แม้ว่ากรอบความร่วมมือระหว่างไทยกับอินเดียจะมีเป้าหมายหลักเพื่อการขยายตัวด้านเศรษฐกิจและการลงทุน แต่การจะเติบโตทางเศรษฐกิจได้จำเป็นต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการส่งเสริมด้านความมั่นคง และด้วยอินเดียถือเป็นประเทศที่มีกองทัพที่มีแสนยานุภาพในระดับต้นของโลก มีประสบการณ์ในการปฏิบัติการทางทหารและการพัฒนาด้านเทคโนโลยีการทหารอย่างต่อเนื่อง ความร่วมมือทางทหารกับอินเดียจึงเป็นผลดีต่อไทยในการช่วยถ่ายทอดและพัฒนาวิทยาการด้านการทหารและความมั่นคงให้กับกองทัพของไทย รวมทั้งยังช่วยส่งเสริมความมั่นคงในภูมิภาคร่วมกันที่เพิ่มขึ้นด้วย

ด้านการต่อต้านการก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติ จากความร่วมมือระหว่างอินเดียกับไทยที่ผ่านมา ได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามของอินเดียในการแสวงหาความร่วมมือเพื่อการต่อต้านการก่อการร้าย ซึ่งน่าจะมีพัฒนาการที่ดีขึ้นในอนาคต จึงเป็นผลดีต่อไทยในการแสวงหาความร่วมมือและเครือข่ายเพื่อพัฒนาศักยภาพการต่อต้านภัยการก่อการร้ายสากล ซึ่งกำลังเป็นภัยคุกคามที่เริ่มเห็นชัดเจนขึ้นในปัจจุบัน และจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือกันในระดับภูมิภาค

๒.๒.๑.๒ ผลกระทบด้านลบ

จากกรอบความร่วมมือระหว่างอินเดียกับอาเซียนด้านการพัฒนาการเชื่อมโยงทางกายภาพระหว่างกัน ในมิติด้านความมั่นคงและการทหารยังคงต้องพิจารณาถึงผลกระทบที่อาจตามมาอย่างรอบคอบ โดยเฉพาะการเชื่อมโยงทางบก ด้วยปัจจุบันไทยยังคง

มีปัญหาด้านความมั่นคงบริเวณชายแดนหลายจุด การมีเส้นทางคมนาคมที่สะดวกอาจส่งผลทำให้ปัญหาความมั่นคงชายแดนดังกล่าวของไทยมีการขยายตัวและควบคุมได้ยาก ขณะที่ปัญหาเขตแดนที่เป็นปัญหาเรื้อรัง โดยเฉพาะด้านชายแดนเมียนมา และ สปป.ลาว การเส้นทางหลวงเชื่อมโยงสองภูมิภาค อาจทำให้ปัญหาเส้นเขตแดนดังกล่าวมีความซับซ้อนยิ่งขึ้น นอกจากนี้ การเชื่อมโยงทางกายภาพระหว่างสองภูมิภาค อาจเอื้อต่อการเคลื่อนตัวของภัยคุกคามข้ามชาติได้มากขึ้น ซึ่งหากไม่มีการวางแผนอย่างรอบคอบแล้วอาจนำมาซึ่งปัญหาด้านความมั่นคงต่อไทย โดยเฉพาะปัญหาการก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติที่อาจมีการเคลื่อนย้ายเข้ามาเคลื่อนไหวในไทยทั้งเพื่อก่อเหตุหลบซ่อน หรือใช้เป็นเส้นทางส่งผ่านไปยังประเทศเป้าหมายได้มากขึ้น

๒.๒.๒ ผลกระทบจากความสัมพันธ์กับอินเดียที่มีเพิ่มขึ้น

การเข้ามาของอินเดียที่นอกจากจะถูกมองว่าเป็นมหาอำนาจทางทหารในอันดับต้นของโลกซึ่งมีที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากไทยเมื่อเทียบกับมหาอำนาจอื่นของโลกแล้ว อินเดียยังถือเป็นพันธมิตรที่มีความสัมพันธ์อันดีมาอย่างยาวนาน และไทยเองยังมองว่าอินเดียไม่ใช่มหาอำนาจที่เป็นภัยคุกคามต่อไทยแต่อย่างใด จึงนับเป็นโอกาสที่ดีในการแสวงความร่วมมือทางทหารที่จะเป็นทางเลือกที่ใหม่ให้กับไทยในการช่วยส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของกองทัพเพื่อสร้างดุลอำนาจทางการทหารให้ทัดเทียมกับประเทศเพื่อนบ้านที่กำลังได้รับการช่วยเหลือจากจีนอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ด้วยไทยตั้งอยู่ในตำแหน่งศูนย์กลางของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญของโลก จึงมีการเข้ามาแข่งขันกันขยายอิทธิพลของมหาอำนาจต่างๆ การรุกเข้ามากระชับความสัมพันธ์กับไทยของอินเดียจึงอาจเกิดการปะทะกันของอิทธิพลจากมหาอำนาจอื่น โดยเฉพาะจีนที่กำลังเป็นคู่แข่งกันการเป็นมหาอำนาจในแถบคาบสมุทรอินโด-แปซิฟิก สภาพเช่นนี้อาจทำให้การจัดการสายสัมพันธ์เชิงพันธมิตรซับซ้อนยิ่งขึ้นและเป็นสิ่งท้าทายต่อการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทยที่ต้องพิจารณาอย่างถี่ถ้วนในการวางตำแหน่งและบทบาทของไทยต่อการเข้ามาของมหาอำนาจต่างๆ

๓. ผลการศึกษาที่ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๓ ผลการศึกษาโดยสรุปได้ดังนี้

จากการนำข้อมูลผลการศึกษาผลกระทบต่อไทยจากการดำเนินนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดียมารวบรวมวิเคราะห์แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทย สรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

การกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงต่อการรุกคืบเข้ามากระชับความสัมพันธ์ในภูมิภาคของอินเดียในสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ไทยจำเป็นต้องรักษาทิศทางและระยะของการดำเนินความสัมพันธ์ทั้งต่ออินเดียและมหาอำนาจอื่นที่เข้ามาในภูมิภาคให้มีความสมดุลกรณีการแข่งขันแย่งชิงพื้นที่เขตเศรษฐกิจระหว่างอินเดียบกับจีนนั้นด้วยไทยมีที่ตั้งอยู่ในพื้นที่แข่งขันดังกล่าว เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อความมั่นคงของไทย การกำหนดยุทธศาสตร์ของไทยจึงควรวางบทบาทในการช่วยเสริมสร้างสภาพแวดล้อมของภูมิภาคให้มีความมั่นคง ด้วยการสร้างบทบาทการเป็นสะพานเชื่อมโยงที่มีความสำคัญต่อปฏิสัมพันธ์ในเชิงบวกระหว่างอินเดียบกับจีน โดยอาศัยจุดเด่นจากสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่มีความเกื้อกูลต่อการเป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยงทางเศรษฐกิจในภูมิภาคอาเซียน

ปัจจุบันไทยยังคงประสบปัญหาความมั่นคงบริเวณแนวชายแดนที่เรื้อรัง การสร้างเส้นทางเพื่อเชื่อมโยงระหว่างสองภูมิภาคที่ต้องผ่านไทย จำเป็นต้องพิจารณาถึงผลกระทบอย่างรอบคอบเพื่อให้มีหลักประกันว่าจะไม่ทำให้ปัญหาความมั่นคงชายแดนที่เป็นอยู่เติบโตมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันควรแสวงโอกาสจากกรอบความร่วมมือดังกล่าวสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการป้องกันและแก้ไขปัญหาบริเวณแนวชายแดนร่วมกัน

แม้ว่าปัจจุบันไทยยังไม่มีปัญหาภัยธรรมชาติด้านฝั่งทะเลอันดามัน/มหาสมุทรอินเดียที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงชัดเจนนักแต่ภัยธรรมชาติทางทะเลกำลังมีแนวโน้มที่เป็นภัยคุกคามของโลกหนักขึ้นทุกวัน จึงจำเป็นต้องมีการเตรียมรับมือที่ดี ดังนั้น ไทยจึงจำเป็นต้องอย่างยั้งที่จะต้องอาศัยความร่วมมือกันของประเทศรอบๆ เพื่อการบริหารจัดการกับภัยพิบัติทางทะเลได้อย่างมีประสิทธิภาพทั้งการป้องกันและตอบสนองอย่างทันท่วงที ทั้งนี้ การดำเนินการดังกล่าว ไทยสามารถแสวงประโยชน์จากกรอบความร่วมมือ BIMSTEC ซึ่งนอกจากกรอบความร่วมมือที่มีอยู่แล้ว ไทยอาจเป็นผู้นำการริเริ่มในการขยายความร่วมมือดังกล่าวไปสู่ความร่วมมือการบริหารจัดการกับคุกคามทางทะเลด้านอื่นๆ ที่นับวันจะมีเพิ่มความถี่และความรุนแรงมากขึ้น

อินเดียมีสิ่งที่แตกต่างกันจากมหาอำนาจอื่นที่เข้ามาแสวงหาความร่วมมือกับไทยคือ อินเดียเป็นประเทศที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากไทย รวมทั้งยังมีพื้นที่ทางทะเลติดต่อกับไทย จึงมีโอกาสที่จะเกิดภัยคุกคามร่วมกันหรือเชื่อมโยงระหว่างกันได้ ดังนั้นการร่วมมือกันด้านความมั่นคงจึงถือเป็นประโยชน์แก่ทั้งสองฝ่าย จากกรอบความร่วมมือที่จัดตั้งขึ้นแล้ว รวมถึงควรพัฒนากรอบความร่วมมือให้มากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ ความร่วมมือที่เพิ่มมากขึ้นจะช่วยเสริมสร้างศักยภาพการรับมือกับภัยคุกคาม รวมทั้งยังช่วยสร้างสภาพแวดล้อมของสองภูมิภาคให้มีความสงบและมั่นคงยิ่งขึ้น อันจะนำมาซึ่งสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมต่อความมั่นคงของไทยนั่นเอง

เพื่อให้การกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงของไทยมีความชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยได้แบ่งการนำเสนอยุทธศาสตร์ออกเป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้

๓.๑ ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงต่อการขยายอิทธิพลของมหาอำนาจ

ยุทธศาสตร์ที่ ๑ : สนับสนุนให้อินเดียมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในอาเซียนตามกรอบความร่วมมือต่างๆ ในขณะที่เดียวกันใช้ศักยภาพของไทยในการเป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างอินเดยากับมหาอำนาจอื่นๆ ให้มีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกต่อกัน

๓.๒ ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงต่อการเชื่อมโยงทางกายภาพ

๓.๒.๑ ยุทธศาสตร์ต่อการเชื่อมโยงทางบก

ยุทธศาสตร์ที่ ๒ : ผลักดันการเชื่อมโยงระบบโครงสร้างพื้นฐานของไทยเข้ากับโครงการถนนสามฝ่ายโดยใช้กลไกโครงการระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันออก(EEC) และเป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างโครง BRI กับเส้นทางเชื่อมโยงภายในอาเซียน

๓.๒.๒ ยุทธศาสตร์ต่อการเชื่อมโยงทางทะเล

ยุทธศาสตร์ที่ ๓ : เร่งรัดการสร้างท่าเรือน้ำลึก/เขตเศรษฐกิจพิเศษฝั่งอันดามันของไทย

๓.๒.๓ ยุทธศาสตร์ต่อการเชื่อมโยงทางอากาศ
 ยุทธศาสตร์ที่ ๔ : เร่งรัดการเปิดน่านฟ้าเสรีอินเดีย-อาเซียน ตามกรอบ
 ความร่วมมือฯ

๓.๓ ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงอื่นๆ
 ๓.๓.๑ ด้านความร่วมมือทางทหาร
 ยุทธศาสตร์ที่ ๕ : การเสริมสร้างความร่วมมือด้านการทหารกับอินเดีย
 ในทุกระดับ

๓.๓.๒ ด้านการต่อต้านการก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติ
 ยุทธศาสตร์ที่ ๖ : ส่งเสริมความร่วมมือกับอินเดียด้านการต่อต้าน
 การก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

๓.๓.๓ ด้านการสกัดกั้นและปราบปรามยาเสพติด
 ยุทธศาสตร์ที่ ๗ : ส่งเสริมความร่วมมือกับอินเดียด้านการสกัดกั้นและ
 ปราบปรามยาเสพติด

๓.๓.๔ ด้านความมั่นคงทางทะเล
 ยุทธศาสตร์ที่ ๘ : สนับสนุนการบริหารจัดการภัยคุกคามทางทะเล
 ปัญหาทางทะเล ภัยพิบัติทางทะเลให้มีประสิทธิภาพอย่างเต็มที่ตามกรอบความร่วมมือ BIMSTEC

๓.๓.๕ ด้านบูรณาการความร่วมมือด้านความมั่นคง
 ยุทธศาสตร์ที่ ๙ : ส่งเสริมให้มีการบูรณาการความร่วมมือด้านความมั่นคง
 ระหว่างอินเดียบอกอาเซียน ตามกรอบความร่วมมือต่างๆ

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑.๑ ไทยควร มีการปรับปรุงนโยบาย Look West Policy ที่ได้ดำเนินการมาตั้งแต่
 ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ให้มีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องและสามารถตอบสนองต่อนโยบาย
 Act East Policy เพื่อทำให้เกิดผลประโยชน์ต่อชาติมากยิ่งขึ้น

๑.๒ การดำเนินนโยบายสร้างความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอินเดียควรตั้งอยู่บน
 พื้นฐาน 3M ได้แก่ Mutual Trust (การไว้เนื้อเชื่อใจกัน) Mutual Respect (การเคารพซึ่งกันและกัน)
 และ Mutual Benefit (ผลประโยชน์ร่วมกัน) รวมทั้ง ยึดมั่นในความเป็นแกนกลางของอาเซียน
 ในโครงสร้างสถาปัตยกรรมในภูมิภาค

๑.๓ กรอบความร่วมมือ BIMSTEC เป็นความร่วมมือระดับอนุภูมิภาคที่มีความ
 หลากหลายสาขาทางวิชาการเป็นความร่วมมือที่ไทยควรให้ความสำคัญและเพิ่มบทบาทมากยิ่งขึ้น
 เนื่องจากเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงในภูมิภาค
 ซึ่งยังผลประโยชน์ต่อไทยโดยตรง

๑.๔ ไทยและอินเดียควรส่งเสริมความร่วมมือทางทะเลระหว่างกันให้มากขึ้น โดยควรพิจารณาศึกษาโอกาสการขยายความร่วมมือด้านต่าง ๆ ให้มากขึ้น ซึ่งจะช่วยขับเคลื่อนหุ้นส่วนเชิงยุทธศาสตร์ระหว่างไทยกับอินเดียให้ไปข้างหน้า

๑.๕ ไทยควรกำหนดท่าทีและนโยบายที่เหมาะสมทั้งต่อความสัมพันธ์กับอินเดียและกับจีน โดยต้องรักษาทิศทางและระยะของการดำเนินความสัมพันธ์กับทั้งสองประเทศให้ได้เหมาะสม เพื่อรักษาไว้ซึ่งผลประโยชน์ของชาติ โดยควรดำเนินการในรูปแบบลักษณะที่เป็นสะพานเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียนกับจีน อันจะทำให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ร่วมกันทุกๆ ฝ่าย ในภูมิภาค

๒. ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติ

๒.๑ การเสริมสร้างความร่วมมือในด้านความมั่นคงระหว่างไทยกับอินเดียนั้น ไทยควรเน้นความร่วมมือในประเด็นที่ถือว่าเป็นปัญหาด้านความมั่นคงร่วมกัน และการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติของทั้งสองฝ่าย อาทิ อาชญากรรมไซเบอร์ การก่อการร้ายและลัทธิสุดโต่ง การเคลื่อนย้ายถิ่นฐานแบบไม่ปกติ และอาชญากรรมข้ามชาติอื่น ๆ โดยอาจสร้างกลไกความร่วมมือ อาทิ มีการแลกเปลี่ยนวิทยาการความรู้ และการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน

๒.๒ ไทยควรมีการศึกษาประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอินเดียนให้ลึกซึ้งและครอบคลุมหลากหลายมิติมากขึ้น ที่สำคัญ คือ วัฒนธรรม แนวความคิดของอินเดียนเรื่องอินโด-แปซิฟิก โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับบทบาทของจีน และแนวความคิดเรื่องไม่แทรกแซงกิจกรรมภายในของประเทศอื่นๆ

๒.๓ สำหรับความร่วมมือด้านความมั่นคงทางทะเล เพื่อการรักษาทิศทางและระยะของการดำเนินความสัมพันธ์ทั้งต่ออินเดียนและจีนให้มีความสมดุลไทยควรเน้นส่งเสริมความสัมพันธ์กับอินเดียนผ่านกรอบความร่วมมือระดับพหุภาคีเป็นหลักทั้งนี้ เพื่อหลีกเลี่ยงแรงกดดันและความหวาดระแวงจากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่เข้ามาสร้างอิทธิพลกับไทย

๓. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัยนี้ สามารถนำไปทำการวิจัยต่อยอดได้ใน ๓ ประเด็นหลัก ๆ คือ

๓.๑ ประเด็นแนวทางการปรับปรุงนโยบายมองตะวันตก (Look West Policy) ของไทยให้สอดคล้องและสามารถตอบสนองต่อนโยบาย Act East Policy ของอินเดียน เพื่อนำมาซึ่งผลประโยชน์ของชาติที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น

๓.๒ ประเด็นแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อแนวความคิดอินโด-แปซิฟิก ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ด้านความมั่นคงของไทย เนื่องจากอาจถูกดึงเข้าไปมีส่วนร่วมในเวทีแย่งชิงอิทธิพลของมหาอำนาจในภูมิภาคดังกล่าว

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

- กองทัพไทย, กองบัญชาการ. บทบาทของกองทัพไทย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กองบัญชาการกองทัพไทย ๒๕๖๑.
- ไกรวุฒิ วัฒนธรรม. ข้อมูลพื้นฐานสาธารณรัฐอินเดีย. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักงานผู้ช่วยทูตทหารไทย ประจำกรุงนิวเดลี, ๒๕๕๗.
- ปรีชา ศรีสุข. พลังอำนาจแห่งชาติ (National Power). กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์วิทยาลัยการทัพบก, ๒๕๕๑.
- พจน์ พงศ์สุวรรณ. หลักยุทธศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๒, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ โอ.เอส.พรีนติ้งเฮาส์, ๒๕๓๖.
- พอล วิลคินสัน. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ: ความรู้ฉบับพกพา. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ โอเพนเวิร์ลด์ส, ๒๕๕๗.
- วิชัย วรรณสิน. ความสัมพันธ์ไทย – อินเดียในสายตานักการทูตไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.
- วิชัย ชูเชิด. ความมั่นคงศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สถาบันวิชาการทหารบกชั้นสูง, ๒๕๕๔.
- สุชาติ จุฑาสมิต. ห้าทศวรรษความสัมพันธ์ไทย - อินเดีย : จากอดีตถึงปัจจุบัน. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๐.
- สุรชาติ บำรุงสุข. ยุทธศาสตร์สองมหาสมุทร: อินเดียกับอินโด-แปซิฟิก. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ บริษัท สแควร์ ปริ้นซ์ ๙๓ จำกัด, ๒๕๖๑.

วิทยานิพนธ์ รายงานวิจัย เอกสารวิจัย

- กฤษณ์ ลัยวิรัตน์, พล.ต. “ความสัมพันธ์ไทย-อินเดีย โอกาสและความท้าทายต่อยุทธศาสตร์ชาติ ระยะ ๒๐ ปี (พ.ศ. ๒๕๖๐-๒๕๗๙)”. เอกสารวิจัยส่วนบุคคล, วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ, ๒๕๖๐.
- นพรัตน์ ทองอุไร. “ศึกษาความมุ่งหมายและศักยภาพของอินเดียใน การก้าวสู่สถานะมหาอำนาจ ในระบบระหว่างประเทศในศตวรรษที่ ๒๑”. วิทยานิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขา การระหว่างประเทศและการทูต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๗.
- นิธิ วิทยารัฐ. “การก่อการร้ายกับความร่วมมือพหุภาคีด้านความมั่นคงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้”. ภาคนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการระหว่างประเทศและการทูต, มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, ๒๕๕๑.

วรรณชีภา โอสถ. “ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับอาเซียนในทศวรรษ ๑๙๙๐ และทศวรรษที่ ๒๑ (ค.ศ.๑๙๙๑ – ๒๐๐๙)”. ภาคนิพนธ์รัฐศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาการระหว่างประเทศ และการทูต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๓.

ศิวพล ชมภูพันธ์. “การแข่งขันระหว่างจีนกับอินเดียในภาคพื้นทวีปเอเชียตะวันออกเฉียงใต้หลังยุคสงครามเย็น”. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาวิชาภูมิภาคศึกษา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๑.

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

กระทรวงต่างประเทศ, กรมเอเชียตะวันออก. แนวคิดอินโด – แปซิฟิก (Free and Open Indo – Pacific). (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.eastasiawatch.in.th/th/articles/politics-and-economy/683/>, ๒๕๖๒.

“นโยบายรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.mod.go.th/policy/policy/policy-of-mod57.th.aspx>, ๒๕๖๒.

“ประเทศอินเดีย”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://www.mfa.go.th>, ๒๕๖๒

สถานทูตอินเดียประจำประเทศไทย, “พัฒนาการของการก้าวไปสู่ความเป็นมหาอำนาจของอินเดีย”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://www.thaiemb.org.in/th/information/index.php>, ๒๕๖๒.

สมาคมนักเรียนไทยเมืองปูเน่ ประเทศอินเดีย. “การเมืองการปกครอง”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://www.learningpune.org>, ๒๕๖๒.

สิริพร สมบูรณ์บุรณะ. “เมื่ออินเดียสบตาอาเซียน”: นโยบายมองตะวันออกครั้งใหม่ของอินเดีย”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : http://www.thaiworld.org/th/thailand_monitor/answer.php?question_id=1170, ๒๕๖๒.

ภาษาต่างประเทศ

Anirban Ganguly, Vijay Chauthaiwale, Uttam Kummur Sinha, eds. The Modi Doctrine : New Paradigms in India’s Foreign Policy. Wisdom Tree, New Delhi, India, 2016.

Dhrubajyoti, Bhattacharjee. ‘India’s Vision on Act East Policy’ Indian Council of World Affairs, Barakhamba Rd., New Delh, (Online). Available : <http://www.icwa.in/pdfs/ssreports/2014/eventreportpapermanipur29jan2016.pdf>, 2019.

Fukunari Kimura and So Umezaki, ed. ASEAN - India Connectivity: The Comprehensive Asia Development Plan, Phase II. (Online). Available : http://www.eria.org/publications/research_project_reports/asean---india-connectivity-the-comprehensive-asia-development-plan-phase-ii.html, 2019.

- Karen Stoll Farrel, Sumit Ganguly, eds. Heading East: Security, Trade and Environment between India and Southeast Asia, Oxford University Press, New Delhi, India, 2016.
- Lawsunthorn, N. Relationship between Thai Drama and Sanskrit Drama. M.A. Thesis in Thai Department, Chulalongkorn University, Bangkok. 1972.
- Nophadol chartprasert, "Indo-Thai Relations after World War II" in Mapping Connections : Indo-Thai Historical and Cultural Linkages, ed. Sachchidanand Sahai & Neeru Misra (New Delhi : mantra books, 2006)
- Yogendra, Singh 'India -Thailand Relations in search of new horizons reviewed'. Institute of Peace and Conflict Studies (IPCS), New Delhi, India, July 2007. (Online). Available : <http://www.ipcs.org/>, 2019.

ประวัติย่อผู้วิจัย

- ชื่อ : พลตรี กิตติภพ กัณทศิลป์
- วัน เดือน ปีเกิด : ๑๘ มกราคม ๒๕๐๖
- ประวัติการศึกษา : โรงเรียนนายร้อยรวมญี่ปุ่น รุ่นที่ ๓๑
: โรงเรียนเสนาธิการทหารบก สถาบันวิชาการทหารบกชั้นสูง
หลักสูตรหลักประจำชุดที่ ๗๔
: วิทยาลัยเสนาธิการทหาร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ
รุ่นที่ ๕๐
: ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเกริก
- ประวัติการทำงานโดยย่อ : ผู้บังคับกองร้อยทหารปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยานที่ ๕ กรมทหารปืน
ใหญ่ต่อสู้อากาศยานที่ ๑ กองพลทหารปืนใหญ่ต่อสู้อากาศยาน
: ผู้ช่วยทูตฝ่ายทหารบกไทย/โตเกียว
: ผู้อำนวยการกอง กรมข่าวทหารบก
: รองผู้อำนวยการสำนักงานวิเทศสัมพันธ์ กรมข่าวทหารบก
: รองผู้บัญชาการโรงเรียนข่าวทหารบก
- ตำแหน่งปัจจุบัน : ผู้ทรงคุณวุฒิกองทัพบก

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา ยุทธศาสตร์

เรื่อง แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงทางการทหารของไทยต่อนโยบาย
ปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย

ผู้วิจัย พลตรี กิตติภพ กัณฑ์ศิลป์ หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๖๑

ตำแหน่ง ผู้ทรงคุณวุฒิกองทัพบก

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

อินเดียมีความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มามากกว่าสองพันปีโดยเริ่มต้นจากการเดินเรือเข้ามาติดต่อค้าขายทองคำของพ่อค้าชาวอินเดียและมีการเพิ่มจำนวนการเดินเรือเข้ามาในภูมิภาคนี้มากขึ้น การขยายอิทธิพลของอินเดียในภูมิภาคนี้จึงเป็นในลักษณะการแพร่กระจายอารยธรรมซึ่งเกี่ยวข้องกับศาสนา วัฒนธรรม ภาษาศิลปะและสถาปัตยกรรมโดยไม่เกี่ยวข้องกับกรอบการบีบบังคับหรือการใช้ความรุนแรงแต่อย่างใด

การติดต่อสัมพันธ์ระหว่างอินเดียกับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้หยุดชะงักลงในยุคของสงครามเย็น (ค.ศ. ๑๙๔๗ - ๑๙๙๑) โดยในช่วงเวลานั้นโลกได้ถูกแบ่งออกเป็น ๒ ค่ายอุดมการณ์ทางการเมือง คือค่ายสังคมนิยม มีสหภาพโซเวียตเป็นผู้นำ และค่ายเสรีนิยมมีสหรัฐอเมริกาเป็นผู้นำ โดยในช่วงแรกอินเดียภายหลังจากได้รับเอกราชจากอังกฤษ รัฐบาลอินเดียภายใต้การนำของนาย Jawahar Lal Nehru นายกรัฐมนตรีคนแรกได้ดำเนินนโยบายต่างประเทศแบบไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด อย่างไรก็ตามเมื่อมาถึงยุคของนางอินทิรา คานธีเป็นนายกรัฐมนตรี อินเดียเริ่มเปลี่ยนทิศทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศ โดยมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดขึ้นกับสหภาพโซเวียต ขณะที่ความตึงเครียดคอมมิวนิสต์ของสหรัฐอเมริกาได้แพร่ระบาดมาสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หลายประเทศในภูมิภาคนี้จึงหันมาเป็นพันธมิตรทางทหารกับสหรัฐอเมริกา ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้จึงทำให้ช่วงเวลาดังกล่าวอินเดียจำเป็นต้องดำเนินความสัมพันธ์ที่ห่างเหินกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

ในต้นทศวรรษ ๑๙๙๐ อินเดียได้กลับมาดำเนินความสัมพันธ์กับเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกครั้งภายหลังจากสิ้นสุดสงครามเย็นและการล่มสลายของสหภาพโซเวียต ขั้วอำนาจของโลกเปลี่ยนไปเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อข้อกำหนดนโยบายต่างประเทศของอินเดียจากที่เคยเป็นพันธมิตรใกล้ชิดกับสหภาพโซเวียตทั้งด้านการเมือง การทหาร ความมั่นคง เศรษฐกิจ และสังคม อินเดียจำเป็นต้องกลับมาทบทวนนโยบายต่างประเทศใหม่ ประกอบกับในปี ค.ศ. ๑๙๙๑ อินเดียประสบภาวะวิกฤตเศรษฐกิจอย่างรุนแรง จึงจำเป็นต้องปฏิรูประบบเศรษฐกิจจากระบบสังคมนิยมแบบโซเวียตเป็นระบบเศรษฐกิจการตลาด และเริ่มเปิดเสรีการค้า การลงทุนกับต่างประเทศมากขึ้น

การปรับทิศทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศใหม่ของอินเดียนั้น เมื่อพิจารณาในเรื่องภูมิรัฐศาสตร์ เห็นได้ว่า ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งถือเป็นประเทศเพื่อนบ้านที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอินเดีย ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ ศาสนา และวัฒนธรรมอันยาวนานนอกจากนี้ยังมี

ผลประโยชน์ของภูมิภาคที่สามารถเชื่อมโยงกันได้ จึงเป็นสิ่งจูงใจสำคัญที่ทำให้อินเดียเริ่มหันกลับมาปรับปรุงความสัมพันธ์กับภูมิภาคนี้ให้ใกล้ชิดมากขึ้นอีกครั้ง

การกลับมาให้ความสำคัญกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดียเริ่มขึ้นในปี ค.ศ. ๑๙๙๑ สมัยนาย พี วี นาราสิงหา ราว เป็นนายกรัฐมนตรี โดยมีความคิดต้องการเปลี่ยนกลยุทธ์และมุมมองโลกใหม่ในยุคหลังสงครามเย็น และเปิดกระบวนการความเป็นเสรีนิยมสู่โลกเศรษฐกิจตลอดจนเป็นการเพิ่มบทบาทสำคัญของอินเดียในฐานะผู้เล่นสำคัญบนเวทีการเมืองนานาชาติอีกด้วย ซึ่งหนึ่งในนั้นก็คือ “นโยบายมองตะวันออก” (Look East Policy) ถือเป็นนโยบายขั้นแรกที่ทำให้ความสำคัญกับเรื่องเศรษฐกิจการค้าและการลงทุนกับประเทศทางด้านตะวันออกของอินเดีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับประเทศกลุ่มอาเซียน (ASEAN : Association of South East Asian Nations) ซึ่งในช่วงนั้นหลายประเทศได้แก่ สิงคโปร์ มาเลเซีย ไทย และอินโดนีเซีย ได้ถูกมองว่าเป็น “เสือแห่งอาเซียน” (ASEAN Tigers) ที่กำลังมีความเจริญเติบโตทางด้านเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง

ความสัมพันธ์ระหว่างอินเดียนับว่ามีความคืบหน้าอย่างน่าพอใจ ด้วยความสอดคล้องกันเชิงนโยบายกับของหลายประเทศในอาเซียนที่มีความต้องการให้อินเดียเข้ามาคานอำนาจอิทธิพลของจีนที่กำลังเติบโตอย่างรวดเร็วในภูมิภาคทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การค้าและความมั่นคง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิงคโปร์ และมาเลเซีย ที่มีสายสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอินเดียมากกว่าประเทศอื่นในภูมิภาค การดำเนินนโยบายมองตะวันออกจึงนำไปสู่การขยายความร่วมมือทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจการค้า และการลงทุน โดยเริ่มจากการเป็นคู่เจรจาเฉพาะส่วนกับอาเซียนใน ค.ศ. ๑๙๙๒ และยกระดับเป็นคู่เจรจาเต็มรูปแบบใน ค.ศ. ๑๙๙๕ ต่อมาจึงได้เข้าร่วมการประชุม ASEAN Regional Forum (ARF) ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๙๙๖ จนถึงปัจจุบันได้ก้าวหน้าไปในขั้นมีการเจรจาข้อตกลงเขตการค้าเสรีที่ครอบคลุมภูมิภาคเป็นรายประเทศและพหุภาคีในกรอบของอาเซียน

นอกเหนือจากการได้สถานะที่เพิ่มขึ้นในอาเซียนจากการดำเนินนโยบายมองตะวันออกแล้ว อินเดียยังได้ริเริ่มโครงการด้านพหุภาคีอื่นๆ เพื่อส่งเสริมการค้าการท่องเที่ยวและการเชื่อมต่ออื่นๆ ในภูมิภาค โครงการความร่วมมือในภูมิภาคที่สำคัญ อาทิ ความร่วมมือภายใต้กรอบ BIMSTEC (Bay of Bengal Initiative Multi-Sectoral Technical and Economic Cooperation) และความร่วมมือลุ่มแม่น้ำโขง-คงคา (Mekong - Ganga Cooperation - MGC) เป็นต้น อย่างไรก็ตามโครงการความร่วมมือเหล่านั้นยังคงดำเนินไปอย่างเงียบๆ และไม่เห็นผลเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนนัก กระทั่ง ใน ค.ศ. ๒๐๑๔ รัฐบาลอินเดียภายใต้การนำของนายเรนทรา โมตี นายกรัฐมนตรี (เข้ารับตำแหน่งตั้งแต่ ๒๖ พฤษภาคม ค.ศ. ๒๐๑๔) ผู้ซึ่งมีบุคลิกและลักษณะการทำงานเชิงรุกได้นำ “นโยบายมองตะวันออก” มาปรับปรุงใหม่เป็น “นโยบายปฏิบัติการตะวันออก” หรือ “Act East Policy” เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติเชิงรุกและเห็นผลความเป็นรูปธรรมยิ่งขึ้นกว่าเดิมโดยอยู่บนพื้นฐานการเชื่อมโยงใน ๓ ส่วน หรือ 3C คือ การเชื่อมโยงด้านการค้า การเชื่อมโยงด้านวัฒนธรรม และการเชื่อมโยงด้านการขนส่ง (Culture, Commerce and Connectivity) ส่วนหนึ่งเพื่อถ่วงดุลอำนาจการเติบโตของจีนในภูมิภาค อีกส่วนหนึ่งเพื่อเสริมสร้างความร่วมมือทางด้านเศรษฐกิจ และวัฒนธรรม โดยความเชื่อมโยงทั้งทางบก ทางเรือ และทางอากาศระหว่างกัน อันจะนำไปสู่ความสำเร็จร่วมกันมากขึ้น

เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ถือเป็นอีกหนึ่งภูมิภาคสำคัญของโลกที่มีศักยภาพการเติบโตทางเศรษฐกิจอยู่ในระดับสูงนอกจากนี้ยังมีความสำคัญทางยุทธศาสตร์ที่มีการแย่งชิงกันของมหาอำนาจเพื่อสร้างเขตอิทธิพลทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ และการทหาร การเข้ามาของอินเดียโดยใช้นโยบายปฏิบัติการตะวันออกของนายเรนทรา โมตี นายกรัฐมนตรี จึงคาดว่าจะได้รับการตอบรับที่ดีจากสมาชิกอาเซียนที่กำลังมองหาตลาดใหม่นอกภูมิภาค นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยปรับสมดุลของมหาอำนาจที่เข้ามามีอิทธิพลในภูมิภาคโดยเฉพาะอย่างยิ่งจีนที่กำลังขยายอิทธิพลเข้ามาอย่างรวดเร็วสร้างความกังวลให้กับหลายประเทศในอาเซียน สำหรับประเทศไทยถึงแม้ว่าจะไม่มีเขตชายแดนทางบกติดต่อกับอินเดีย แต่ไทยก็มีเขตติดต่อทางทะเลร่วมกันกับอินเดีย และถือเป็นประตูสู่ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย จึงมีความสำคัญที่ผู้วิจัยอยากศึกษาผลกระทบต่อไทยจากนโยบายปฏิบัติการตะวันออกของอินเดียโดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความมั่นคงเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดนโยบายด้านความสัมพันธ์กับอินเดียต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาสถานการณ์ด้านความมั่นคงทางการทหารของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทย อันเกิดจากการดำเนินนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย
๒. เพื่อศึกษาผลกระทบต่อความมั่นคงทางการทหารต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทยอันเนื่องมาจากนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย
๓. เพื่อหาแนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงทางการทหารของไทยต่ออินเดียอันเนื่องมาจากนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย

ขอบเขตของการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา : แบ่งขอบเขตเนื้อหาที่ทำการศึกษาเป็นส่วน คือ ส่วนที่หนึ่งศึกษาสถานการณ์ด้านความมั่นคงทางการทหารของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทย ส่วนที่สองศึกษานโยบายมองตะวันออก (Look East Policy) และนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย ส่วนที่สามศึกษาผลกระทบเฉพาะในกรอบด้านความมั่นคงทางการทหารต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทยอันเนื่องมาจากนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย และส่วนที่สี่ศึกษาเพื่อหาแนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ความมั่นคงทางการทหารของไทยต่ออินเดียอันเนื่องมาจากนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย
๒. ขอบเขตด้านพื้นที่ : ศึกษาในขอบเขตประเทศอินเดีย ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทย
๓. ขอบเขตด้านประชากร : เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ ผู้บังคับบัญชาระดับสูงของกองทัพ เจ้าหน้าที่ของกระทรวงการต่างประเทศ และนักวิชาการ
๔. ขอบเขตด้านเวลา : ศึกษาตั้งแต่ในห้วงตั้งแต่การเริ่มใช้นโยบายมองตะวันออก (Look East Policy) ของอินเดียใน ค.ศ. ๑๙๙๑ และนำไปสู่การยกระดับเป็นนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ใน ค.ศ. ๒๐๑๔ โดยทำการศึกษาถึงเดือนเมษายน ค.ศ. ๒๐๑๙

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยทำการศึกษาด้วยวิธีการเก็บรวบวิธี คือ การสำรวจและศึกษาค้นคว้าเอกสาร (Documentary Survey) และการสัมภาษณ์บุคคล มีการดำเนินการดังนี้

๑. การรวบรวมข้อมูล

๑.๑ ข้อมูลทุติยภูมิ : การสำรวจและศึกษาค้นคว้าเอกสาร (Documentary Survey) โดยการสำรวจและศึกษาค้นคว้าข้อมูลจากเอกสารที่ห้องสมุดเกี่ยวกับเรื่องที่ทำการศึกษาจากแหล่งต่างๆ ได้แก่ หนังสือ วารสาร บทความวิชาการ เอกสารตำรา รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสารของหน่วยงานราชการ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

๑.๒ ข้อมูลปฐมภูมิ : โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานที่สำคัญ ได้แก่ ผู้บังคับบัญชาระดับสูงของกองทัพ เจ้าหน้าที่ของกระทรวงการต่างประเทศและนักวิชาการ

๒. การวิเคราะห์ข้อมูล

นำข้อมูลที่ได้มาทำการวิเคราะห์ร่วมกับทฤษฎีเพื่อแยกแยะความสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงทางการทหารต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทย จากนั้นนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อหาแนวทางในดำเนินการด้านความสัมพันธ์ของไทยกับอินเดีย

๓. นำเสนอผลการวิจัยที่ได้ในรูปแบบรายงานวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัย

๑. ผลการศึกษาที่ต่อบัณฑิตผู้ประสงค์การวิจัยข้อที่ ๑ เพื่อศึกษาสถานการณ์ด้านความมั่นคงทางการทหารของภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทย อันเกิดจากการดำเนินนโยบายปฏิบัติการตะวันออกเฉียง (Act East Policy) ของอินเดีย ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

๑.๑ สถานการณ์ด้านความมั่นคงในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

๑.๑.๑ การขยายอิทธิพลของมหาอำนาจ ด้วยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีที่ตั้งอยู่ในจุดยุทธศาสตร์สำคัญของโลก โดยเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก ซึ่งเป็นเส้นทางการเดินเรือสำคัญของโลก ที่ผ่านมาจึงเกิดจากการขยายอิทธิพลของประเทศมหาอำนาจเข้ามาในภูมิภาคอย่างต่อเนื่อง

๑.๑.๑.๑ บทบาทและอิทธิพลของสหรัฐอเมริกา ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสหรัฐฯ ทั้งด้านการค้าและการมีความสำคัญด้านยุทธศาสตร์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อผลประโยชน์ของสหรัฐฯ แม้ว่าสหรัฐฯ จะไม่ได้ประกาศเป็นนโยบายอย่างชัดเจน แต่ดูเหมือนว่าสหรัฐฯ จะมีวาระซ่อนเร้นโดยเป้าหมายที่แท้จริงของสหรัฐฯ ต่อภูมิภาคนี้ ซึ่งไม่ได้ประกาศอาจประเมินได้ว่ามีอยู่ ๔ เรื่อง คือ การครอบครองเป็นเจ้าของ การปิดล้อมและสกัดกั้นอิทธิพลของจีน การต่อต้านการก่อการร้าย และการตัดทวงผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ ด้วยความที่เป็นมหาอำนาจ สหรัฐฯ จึงให้ความสำคัญต่อการกำหนดยุทธศาสตร์ในระยะยาวต่อภูมิภาค มีความสัมพันธ์

ที่แน่นแฟ้นกับทั้ง ๑๐ ประเทศอาเซียน ส่วนกรณีปัญหาทะเลจีนใต้ เป็นอีกเรื่องที่สหรัฐฯ ให้ความสำคัญอย่างยิ่งแม้ไม่ใช่คู่กรณีพิพาท แต่เสถียรภาพในทะเลจีนใต้มีความสำคัญต่อสหรัฐฯ ด้วยผลประโยชน์แห่งชาติของสหรัฐฯ คือ เสรีภาพในการเดินเรือ หลักกฎหมายระหว่างประเทศ และการแก้ไขความขัดแย้งอย่างสันติวิธี

๑.๑.๑.๒ การขยายอิทธิพลของจีน ที่เห็นเด่นชัดในปัจจุบัน ได้แก่ การดำเนินตามยุทธศาสตร์หนึ่งแถบหนึ่งเส้นทาง (Belt and Road Initiative – BRI) ที่จีนยึดเป็นกลไกหลักในการดำเนินนโยบายต่างประเทศ และเป็นเครื่องมือสำคัญในการขยายอิทธิพล ภายใต้กรอบยุทธศาสตร์ BRI โดยมีเป้าหมายในการสร้างเครือข่ายทางรถไฟทั่วทั้งเอเชีย (The Pan-Asia Railway Network) นอกจากนี้ จีนได้ลงทุนจำนวนมหาศาลในประเทศ CLMV โดยเฉพาะในด้านพลังงาน การสร้างเขื่อนหรือท่าเรือ ที่สำคัญเช่น จีนให้ความร่วมมือจัดตั้งเขตเศรษฐกิจในลาว การลงทุนก่อสร้างโครงการดาราซากอร์ (Dara Sakor) ในกัมพูชา การก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกและเขตเศรษฐกิจพิเศษจำวู รัฐยะไข่ ในเมียนมา ซึ่งเป็นทางออกสู่มหาสมุทรอินเดียของจีน รวมทั้งมีท่อก๊าซ และน้ำมันดิบลำเลียงเข้าจีน อย่างไรก็ตาม อุปสรรคสำคัญในการขยายอิทธิพลของจีนในอาเซียน คือ ปัญหาข้อพิพาทในทะเลจีนใต้ที่ยังคงยืดเยื้อ โดยในห้วงที่ผ่านมาจีนยังคงดำเนินการอ้างสิทธิเหนือพื้นที่ทับซ้อนอย่างแข็งกร้าว ส่งผลให้การดำเนินความสัมพันธ์ระหว่างจีนกับประเทศอาเซียน โดยเฉพาะประเทศคู่พิพาทเป็นไปอย่างไม่ราบรื่น

๑.๑.๑.๓ การเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ของอินเดีย อินเดียได้กลับเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้อีกครั้งภายหลังสหภาพโซเวียตล่มสลาย ทำให้สิ้นสุดยุคสงครามเย็น ส่งผลให้ขั้วอำนาจของโลกเปลี่ยนไป เป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้อินเดียต้องปรับนโยบายต่างประเทศใหม่ ประกอบกับในปี ค.ศ. ๑๙๙๑ อินเดียประสบภาวะวิกฤตเศรษฐกิจอย่างรุนแรง จึงจำเป็นต้องปฏิรูประบบเศรษฐกิจจากระบบสังคมนิยมแบบโซเวียตเป็นระบบเศรษฐกิจการตลาด และเริ่มเปิดเสรีการค้า การลงทุนกับต่างประเทศมากขึ้น โดยเริ่มจากนโยบายมองตะวันออก (Look East Policy) ในสมัยนาย พีวี นาราสิงหา ราว และได้ปรับเป็นนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) เพื่อให้มีผลเป็นรูปธรรมมากขึ้น โดยเน้นความเชื่อมโยงด้านการค้า วัฒนธรรม และการขนส่ง เป็นสำคัญ

ในแง่การเมืองระหว่างประเทศ อินเดียมีความระมัดระวังในการดำเนินนโยบายต่างประเทศด้วยการดำเนินนโยบายต่างประเทศของอินเดียยึดหลักการไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด และยึดผลประโยชน์แห่งชาติเป็นสำคัญ แต่อย่างไรก็ตามจากบทบาทของจีนที่เพิ่มสูงทำให้อินเดียต้องตัดสินใจเข้าร่วมความร่วมมือทางทหารในกรอบสี่ประเทศประชาธิปไตย สหรัฐฯ – อินเดีย-ญี่ปุ่น-ออสเตรเลีย (Quadilateral Security Dialogue) ในปี ค.ศ.๒๐๐๗ เพื่อคานอำนาจกับจีน ซึ่งที่ผ่านมามีการฝึกซ้อมทางทะเลสี่ฝ่ายในอ่าวเบงกอลในปี ค.ศ.๒๐๐๗ ด้วยเช่นกัน

๑.๑.๒ การก่อการร้ายในภูมิภาค ด้วยบริบทของปัญหาการก่อการร้ายในปัจจุบันส่งผลกระทบต่อสถานการณ์และแนวโน้มการก่อการร้ายในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เนื่องจากการแพร่ขยายอุดมการณ์อย่างรวดเร็วของกลุ่มไอเอสได้สร้างความตึงเครียดให้กับประเทศในภูมิภาคโดยเฉพาะประเทศที่ต้องเผชิญกับปัญหาการก่อการร้ายโดยตรง ได้แก่ ฟิลิปปินส์ มาเลเซีย และอินโดนีเซีย รวมทั้งยังเป็นสถานการณ์ที่สร้างความตึงเครียดในระบบความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

ในภูมิภาคอีกด้วย นอกจากนี้ ยังมีปัญหาความมั่นคงข้ามพรมแดน อันมีที่มาจากความขัดแย้งภายในประเทศซึ่งมีรากฐานมาจากการขับเคลื่อนอุดมการณ์ชาตินิยม บนพื้นฐานของความเป็นชาติพันธุ์ แม้ปัจจุบันปัญหาดังกล่าวจะยังมีได้ยกระดับเป็นการก่อการร้ายข้ามพรมแดน แต่มีแนวโน้มที่จะบานปลายต่อไปหากไม่มีการจัดการแก้ไขอย่างมีประสิทธิภาพ

๑.๑.๓ ความมั่นคงทางทะเล ด้วยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีที่ตั้งอยู่ระหว่างมหาสมุทรแปซิฟิกกับมหาสมุทรอินเดีย จึงเป็นจุดที่เชื่อมโลกตะวันตกกับตะวันออกเข้าด้วยกัน ทั้งยังเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และเป็นแหล่งผลิตสินค้าที่สำคัญของโลก ขณะที่ความขัดแย้งเหนือพื้นที่ทับซ้อนทางทะเล ภัยคุกคาม และการกระทำผิดกฎหมายทางทะเลได้ส่งผลต่อการดำเนินกิจกรรมทางทะเลเป็นวงกว้างสรุปได้ดังนี้

๑.๑.๓.๑ ปัญหาความขัดแย้งเรื่องเขตแดนทางทะเล มีทั้งกรณีที่เป็นความขัดแย้งกันเองระหว่างประเทศสมาชิกอาเซียน และความขัดแย้งระหว่างประเทศอาเซียนกับประเทศอื่น ๆ ตัวอย่างความขัดแย้งที่กำลังเป็นที่จับตามอง ได้แก่ ปัญหาความขัดแย้งที่อ้างกรรมสิทธิ์เหนือหมู่เกาะสแปรตลีย์ (Spratly Island)

๑.๑.๓.๒ การก่อการร้ายทางทะเล ในช่วงที่ผ่านมายังไม่ปรากฏเด่นชัดนัก แต่ภูมิภาคนี้มีเส้นทางคมนาคมหลัก คือ ช่องแคบมะละกา ที่เชื่อมต่อระหว่างสองมหาสมุทร

๑.๑.๓.๓ ปัญหาโจรสลัด เป็นภัยคุกคามต่อการเดินเรือในภูมิภาค โดยพื้นที่เกิดเหตุบ่อยคือ ช่องแคบมะละกา อย่างไรก็ตามการเกิดโจรสลัดในช่องแคบมะละกามีแนวโน้มลดลงหลังจากมีการลาดตระเวนร่วมของมาเลเซีย อินโดนีเซีย สิงคโปร์ และไทย แต่กลับไปเกิดขึ้นมากในน่านน้ำของอินโดนีเซีย

๑.๑.๓.๔ การใช้แรงงาน/การเข้าเมืองผิดกฎหมาย ยังคงเป็นปัญหาหลักของอาเซียน ที่นำมาสู่การบังคับใช้แรงงานและการค้ามนุษย์ ซึ่งอาจนำโรคมมาแพร่กระจาย หรือก่ออาชญากรรมต่างๆ นอกจากนี้ยังมีอาชญากรรมข้ามชาติแอบแฝงเข้ามา และเป็นทางผ่านของยาเสพติดหรืออาวุธสงคราม

๑.๑.๓.๕ ปัญหาภัยธรรมชาติ อุบัติภัยทางทะเลยังคงเป็นอีกปัญหาที่มีแนวโน้มของการเกิดภัยพิบัติจากพายุและคลื่นลมต่อไป รวมถึงภัยพิบัติขนาดใหญ่อย่างสึนามิ ที่ยังคงมีโอกาสเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา

๒. ผลการศึกษาที่ต่อบัวตฤประสงค์การวิจัยข้อที่ ๒ เพื่อศึกษาผลกระทบด้านความมั่นคงทางการทหารต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทยอันเนื่องมาจากนโยบายปฏิบัติการตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย ผลการศึกษสรุปได้ดังนี้

๒.๑ ผลกระทบต่อภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และไทย

๒.๑.๑ ผลกระทบจากการดุลแห่งอำนาจ

ต่อกรณีการขยายอิทธิพลของประเทศมหาอำนาจเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เมื่อพิจารณาจากทฤษฎีดุลแห่งอำนาจ (Balance of Power) การมีหลากหลายขั้วอำนาจเป็นสิ่งดีในแง่การป้องกันการถูกรอบงำจากฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง การเข้ามาเพิ่มความสัมพันธ์กับอาเซียนของอินเดียผ่านนโยบายปฏิบัติการตะวันออก จึงน่าจะมีผลเชิงบวกต่อสถานการณ์ความมั่นคงในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ด้วยการดำเนินนโยบายต่างประเทศของอินเดียยึดหลักการ

ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด และยึดผลประโยชน์แห่งชาติเป็นสำคัญ อินเดียอาจเป็นทางเลือกใหม่ของอาเซียน ในการแสวงหาความร่วมมือด้านความมั่นคงและการทหาร นับเป็นผลดีต่ออาเซียนในการจัดการดุลแห่งอำนาจในสถานะที่กำลังมีการเผชิญหน้ากันระหว่างสองขั้วมหาอำนาจ ทั้งนี้ อินเดียยังไม่ใช้คู่พิพาท หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงจากกรณีทะเลจีนใต้ ประกอบกับนโยบายปฏิบัติการตะวันออกของอินเดีย ในด้านการความมั่นคงนั้นจะมุ่งเน้นส่งเสริมการเป็นหุ้นส่วนทางยุทธศาสตร์บนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกันมากกว่าจะเข้ามาแข่งขันอิทธิพลในภูมิภาค จึงเป็นทางเลือกใหม่ของอาเซียนในการสร้างพันธมิตรด้านความมั่นคงและการทหารท่ามกลางสถานการณ์ความมั่นคงในภูมิภาคที่เปลี่ยนแปลง

กรณีของไทยนั้น การเข้ามาของอินเดียที่นอกจากจะถูกมองว่าอินเดียเป็นมหาอำนาจในอันดับต้นของโลกซึ่งมีที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากไทยเมื่อเทียบกับมหาอำนาจอื่นของโลกแล้ว อินเดียยังถือเป็นพันธมิตรที่มีความสัมพันธ์อันดีมาอย่างยาวนาน และไทยเองยังมองว่าอินเดียไม่ใช่มหาอำนาจที่เป็นภัยคุกคามต่อไทยแต่อย่างใด จึงนับเป็นโอกาสที่ดีในการแสวงหาความร่วมมือทางทหารที่จะเป็นทางเลือกที่ใหม่ให้กับไทยในการช่วยส่งเสริมและพัฒนาศักยภาพของกองทัพเพื่อสร้างดุลอำนาจทางการทหาร

๒.๑.๒ ผลกระทบจากการเชื่อมโยงทางบก

๒.๑.๒.๑ การเชื่อมโยงทางบกผ่านโครงการถนนสามฝ่าย อินเดีย-เมียนมา-ไทย ซึ่งหากเส้นทางนี้เสร็จสมบูรณ์ อินเดียจะมีช่องทางเข้าสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่สะดวกรวดเร็วขึ้น โดยผ่านเมียนมาเข้าสู่ไทย ซึ่งเหมือนเป็นชุมทางไปยังประเทศอื่นๆ ในภูมิภาคต่อไป รวมทั้งอนาคตจะเชื่อมโยงกับโครงการ BRI ของจีน ทำให้ไทยกลายเป็นชุมทางใหญ่การเชื่อมโยงใหญ่ในอาเซียน แม้โครงการดังกล่าวจะมีประโยชน์ในมิติอื่นๆ อย่างมาก แต่ในมิติด้านความมั่นคงและการทหาร ต้องพิจารณาถึงผลกระทบที่อาจตามมาอย่างรอบคอบที่สำคัญคือ

๑. ด้วยพรมแดนทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดียมีความหลากหลายของกลุ่มชาติพันธุ์ จึงอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งในเรื่องของผลประโยชน์ของกลุ่มต่างๆ บริเวณแนวชายแดน

๒. อาจนำมาซึ่งการขยายอิทธิพลและเครือข่ายกลุ่มก่อการร้าย และอาจมีการเคลื่อนย้าย หลบหนี พักพิงเข้ามาในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ขณะที่ปัญหาชนกลุ่มน้อยบริเวณแนวชายแดนเมียนมาอาจส่งผลกระทบต่อแนวชายแดนประเทศรอบๆ อาจมีผลกระทบต่อความมั่นคงระหว่างประเทศ โดยเฉพาะในช่วงเส้นทางที่ผ่านเขตอิทธิพลของชนกลุ่มน้อยที่นิยมความรุนแรง

๓. อาจทำให้กลุ่มขบวนการค้าและขนถ่ายของสิ่งผิดกฎหมาย การค้ายาเสพติดบริเวณชายแดนแสวงหาประโยชน์และมีการขยายตัวมากขึ้น

๒.๑.๓ ผลกระทบจากการเชื่อมโยงทางทะเล

จากแนวคิดเชื่อมโยงสองมหาสมุทรที่กำลังกล่าวถึงอย่างมากในเวทีระหว่างประเทศ ทำให้มหาสมุทรอินเดียกลายเป็นสนามประลองอำนาจของมหาอำนาจจากสองฝ่ายคือจีนกับประเทศกลุ่ม Quad (สหรัฐ อินเดีย ญี่ปุ่น และออสเตรเลีย) โดยที่อินเดียถูกมองว่าจะเป็นตัวแปรสำคัญต่อความสำเร็จของการผลักดันแนวคิดดังกล่าว ด้วยเหตุนี้อาเซียนซึ่งมีจุดที่ตั้งอยู่ในเขตการประลองอำนาจดังกล่าว จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่อาจได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะในมิติด้านความมั่นคง

แม้ว่าการดำเนินนโยบายต่างประเทศของอินเดียจะยึดหลักไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใด แต่จากท่าทีของอินเดีย มีแนวโน้มที่จะให้ความร่วมมือกับสหรัฐฯ เพื่อสร้างดุลภาพและคานอำนาจกับจีน อินเดียจึงเร่งการดำเนินการต่อต้านเชิงรุกด้วยการเพิ่มความสัมพันธ์กับประเทศริมฝั่งมหาสมุทรอินเดียซึ่งรวมถึงอาเซียน การแข่งขันกันขยายอิทธิพลของมหาอำนาจในภูมิภาค จึงอาจนำมาซึ่งการเดินเกมรุกของมหาอำนาจในการด้านความร่วมมือและการให้ความช่วยเหลือด้านความมั่นคงและการทหารกับประเทศในอาเซียนมากขึ้น เพื่อสร้างเครือข่ายอิทธิพลในการดำเนินกิจกรรมที่ตอบสนองผลประโยชน์ของตน สถานการณ์ดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในภูมิภาคทำให้การรวมกลุ่มของอาเซียนขาดเสถียรภาพและหวาดระแวงกันเองในภูมิภาคได้

แม้ไทยไม่มีพรมแดนทางบกติดกับอินเดียโดยตรง แต่ไทยกับอินเดียมีพรมแดนทางทะเลติดกันด้านอ่าวเบงกอล ในมหาสมุทรอินเดีย ดังนั้น การดำเนินที่เกี่ยวข้องกับทะเลภายใต้กรอบความร่วมมือ BIMSTEC ตามข้อตกลง BIMSTEC Coastal Shipping Agreement จะช่วยการลดการหวาดระแวงหรือกระทบกระทั่งกันจากการลुक้า่น่านน้ำของประเทศรอบอ่าวเบงกอล นอกจากนี้ กรอบความร่วมมือดังกล่าวยังนำไปสู่ความร่วมมือด้านกำลังทหารทางทะเลที่มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่อง ถือเป็นผลดีต่อไทยในการพัฒนาศักยภาพทางทะเลนำไปสู่การบริหารจัดการกับปัญหาภัยคุกคามทางทะเล อาทิ ปัญหาการก่อการร้ายทางทะเล ปัญหาโจรสลัด ปัญหาภัยธรรมชาติทางทะเลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๒.๒ ผลกระทบต่อไทยด้านอื่นๆ

๒.๒.๑ ด้านความร่วมมือทางการทหาร

แม้ว่ากรอบความร่วมมือระหว่างไทยกับอินเดียจะมีเป้าหมายหลักเพื่อการขยายตัวด้านเศรษฐกิจและการลงทุน แต่การจะเติบโตทางเศรษฐกิจได้จำเป็นต้องดำเนินการควบคู่ไปกับการส่งเสริมด้านความมั่นคง และด้วยอินเดียถือเป็นประเทศที่มีกองทัพที่มีแสนยานุภาพในระดับต้นของโลก มีประสบการณ์ในการปฏิบัติการทางทหารและการพัฒนาด้านเทคโนโลยีการทหารอย่างต่อเนื่อง ความร่วมมือทางทหารกับอินเดียจึงเป็นผลดีต่อไทยในการช่วยถ่ายทอดและพัฒนาวิทยาการด้านการทหารและความมั่นคงให้กับกองทัพของไทย

๒.๒.๒ ด้านการต่อต้านการก่อการร้ายและอาชญากรรมข้ามชาติ

จากความร่วมมือระหว่างอินเดียบกับไทยที่ผ่านมา ได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามของอินเดียในการแสวงหาความร่วมมือเพื่อการต่อต้านการก่อการร้าย ซึ่งน่าจะมีพัฒนาการที่ดีขึ้นในอนาคต จึงเป็นผลดีต่อไทยในการแสวงหาความร่วมมือและเครือข่ายเพื่อพัฒนาศักยภาพการต่อต้านภัยการก่อการร้ายสากลซึ่งกำลังเป็นภัยคุกคามที่เริ่มเห็นชัดเจนขึ้นในปัจจุบัน และจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือกันในระดับภูมิภาค

๒.๒.๓ ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีถือเป็นจุดแข็งของอินเดีย ดังนั้น อาจเป็นผลดีต่อไทยจากการได้รับการถ่ายทอดเทคโนโลยีและวิทยาการที่ทันสมัยที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงและการทหาร ซึ่งเป็นโอกาสและทางเลือกที่ดีในการแสวงหาความร่วมมือใหม่ๆ เพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมทางทหารของไทยต่อไป

๓. ผลการศึกษาที่ตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๓ เพื่อหาแนวทางการกำหนด ยุทธศาสตร์ด้านความมั่นคงทางการทหารของไทยต่ออินเดียอันเนื่องมาจากนโยบายปฏิบัติการ ตะวันออก (Act East Policy) ของอินเดีย ผลการศึกษาสรุปได้ดังนี้

๓.๑ แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ต่อการขยายอิทธิพลของมหาอำนาจ ไทยควรอาศัย ข้อได้เปรียบสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่มีความเกื้อกูลต่อการเป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยงในภูมิภาค เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ อีกทั้งไทยไม่มีปัญหาข้อพิพาทกับอินเดีย โดยไทยควรรักษาทิศทางและ ระยะเวลาของการดำเนินความสัมพันธ์ทั้งต่ออินเดียและมหาอำนาจอื่นๆ ที่เข้ามาในภูมิภาคให้มีความสมดุล ไม่ฝักใฝ่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมากเกินไปจนทำให้เกิดการครอบงำจากประเทศมหาอำนาจ ดังนั้น ยุทธศาสตร์ ที่รองรับ ได้แก่

๓.๑.๑ ผลักดัน/สนับสนุนให้อินเดียมีบทบาทเพิ่มมากขึ้นในอาเซียน ในขณะที่เดียวกันใช้ศักยภาพของไทยในการเป็นสะพานเชื่อมโยงระหว่างอินเดีย กับมหาอำนาจอื่นๆ ให้มีปฏิสัมพันธ์เชิงบวกต่อกัน

๓.๑.๒ เสริมสร้างความสัมพันธ์กับอินเดียเพื่อมุ่งสู่ความเป็นหุ้นส่วนทาง ยุทธศาสตร์ (Strategic Partnership) บนพื้นฐานของผลประโยชน์ร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การสร้างดุลยภาพ ใหม่ทางยุทธศาสตร์ (Strategic New Equilibrium) ในภูมิภาค ตลอดจนเพื่อรักษาพลวัต ผนึกกำลัง และกระชับความสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องและขับเคลื่อนวาระสำคัญในภูมิภาคร่วมกัน

๓.๑.๓ ส่งเสริมให้มีการบูรณาการความร่วมมือด้านความมั่นคงระหว่างอินเดี ยกับอาเซียนและนานาชาติรวมถึงองค์กรภาครัฐและที่มิใช่ภาครัฐเพื่อสร้างเสริมความสงบสันติสุข ความมั่นคงและความเจริญก้าวหน้าให้ภูมิภาคอย่างยั่งยืน

๓.๒ แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ต่อการเชื่อมโยงทางบก ไทยควรใช้ข้อได้เปรียบ ของตำแหน่งที่ตั้งภูมิรัฐศาสตร์ที่เปรียบเสมือนชุมทางการเชื่อมโยงทางบกในอาเซียน โดยเชื่อม ทั้งอินเดียและจีนเข้ากับอาเซียนซึ่งจะทำให้เกิดความสะดวกรวดเร็ว เพิ่มประสิทธิภาพการขนส่ง ทำให้ เศรษฐกิจของประเทศขยายตัวอย่างก้าวกระโดด แต่อย่างไรก็ตาม จำเป็นต้องพิจารณาถึงผลกระทบ อย่างรอบคอบต่อปัญหาความมั่นคงชายแดนที่เป็นอยู่จะเพิ่มมากยิ่งขึ้น หากไม่ได้รับการบริหารจัดการ/ แก้ไขที่ดีด้วย ยุทธศาสตร์รองรับ ได้แก่

๓.๒.๑ ควรผลักดันการเชื่อมโยงระบบโครงสร้างพื้นฐานของไทยเข้ากับโครงการ ถนนสามฝ่ายโดยใช้กลไกโครงการระเบียงเศรษฐกิจตะวันออก-ตะวันตก-ตะวันออก(EEC) และเป็นสะพานเชื่อมโยง ระหว่างโครง BRI กับเส้นทางเชื่อมโยงภายในอาเซียน โดยมีเป้าหมายให้ไทยเป็นศูนย์กลางการเชื่อมโยง ในอาเซียน

๓.๒.๒ ควรผนึกกำลังกับประเทศสมาชิกในอาเซียนโดยอาศัยความเป็น ประชาคมอาเซียนในการร่วมมือกันสร้างความเชื่อมโยงกับอินเดีย เพื่อมุ่งสู่ความเป็นหุ้นส่วนทาง ยุทธศาสตร์ในอนาคต บนพื้นฐานของความเสมอภาค และผลประโยชน์ร่วมกัน อันนำมาซึ่งการมีนโยบาย และแนวคิดในการแก้ไขปัญหาภัยคุกคามที่อาจเกิดขึ้นในอนาคตร่วมกัน

๓.๓ แนวทางการกำหนดยุทธศาสตร์ต่อการเชื่อมโยงทางทะเล เนื่องจากไทย มีพรมแดนทางทะเลติดกับอินเดีย ไทยสามารถแสวงประโยชน์จากกรอบความร่วมมือ BIMSTEC นอกจากกรอบความร่วมมือที่มีอยู่แล้ว ในการขยายความร่วมมือดังกล่าวไปสู่ความร่วมมือการบริหาร

จัดการกับคุกคามทางทะเลด้านอื่นๆ ที่มีอยู่แล้ว อีกทั้งภัยธรรมชาติทางทะเลกำลังมีแนวโน้มที่เป็นภัยคุกคามของโลกหนักขึ้นทุกวัน จึงจำเป็นต้องมีการเตรียมรับมือที่ดี ดังนั้น ยุทธศาสตร์รองรับ ได้แก่

๓.๓.๑ สนับสนุนกรอบความร่วมมือ BIMSTEC ในการบริหารจัดการภัยคุกคามทางทะเล ปัญหาทางทะเล ภัยพิบัติทางทะเลให้มีประสิทธิภาพอย่างเต็มที่

๓.๓.๒ ส่งเสริมให้มีการรักษาความมั่นคงทางทะเลและผลประโยชน์ทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางทะเลร่วมกับทางอินเดีย เพื่อความอุดมสมบูรณ์และเป็นประโยชน์ต่อประชาชนรวมถึงประเทศชาติอย่างยั่งยืน

๓.๔ ยุทธศาสตร์ต่อความร่วมมือด้านอื่นๆ

๓.๔.๑ ด้านความร่วมมือทางทหาร ด้วยการที่อินเดียมีการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วและกำลังพยายามยกระดับตัวเองขึ้นเป็นมหาอำนาจเพื่อการมีบทบาทในเวทีโลก อินเดียจึงเริ่มเปลี่ยนวิสัยทัศน์มาให้ความสำคัญกับการส่งเสริมด้านความมั่นคงและการทหารควบคู่ไปกับการขยายเขตเศรษฐกิจ ส่งผลทำให้การเข้ามาแสวงหาความร่วมมือของอินเดียในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้มีมิติมากขึ้นกว่าในอดีต ดังนั้น ยุทธศาสตร์ที่รองรับ ได้แก่

๓.๔.๑.๑ เสริมสร้างความร่วมมือด้านการทหารกับอินเดียในทุกระดับ เพื่อให้เกิดความเข้าใจและความไว้วางใจ อันจะเป็นประโยชน์ร่วมกันในระยะยาว ดังนี้

๑. ยกระดับการฝึกร่วม/ผสมกับอินเดีย โดยเฉพาะความร่วมมือในด้านความมั่นคงทางทะเล

๒. ส่งเสริมให้อินเดียเข้ามามีส่วนร่วมในการฝึกผสมผสม Cobra Gold มากขึ้น

๓. ส่งเสริมและขยายความร่วมมือในด้านการวิจัยด้านอุตสาหกรรมป้องกันประเทศ

๓.๔.๒ ด้านการต่อต้านการก่อการร้าย

ส่งเสริมความร่วมมือด้านการต่อต้านการก่อการร้ายในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ สนับสนุนการฝึกและการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวกรองในระดับกองทัพ

๓.๔.๓ ด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี

๓.๔.๓.๑ สนับสนุนและขยายเพิ่มกรอบความร่วมมือด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อความมั่นคงทั้งในระดับทวีปและพหุภาคีที่มีอินเดียเป็นประเทศแกนหลัก

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๑.๑ ไทยควรมีการปรับปรุงนโยบาย Look West Policy ที่ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๘ ให้มีความเป็นรูปธรรมมากขึ้น เพื่อให้สอดคล้องและสามารถตอบสนองต่อนโยบาย Act East Policy เพื่อทำให้เกิดผลประโยชน์ต่อชาติมากขึ้น

๑.๒ การดำเนินนโยบายสร้างความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับอินเดียควรตั้งอยู่บนพื้นฐาน 3M ได้แก่ Mutual trust (การไว้วางใจกัน) Mutual respect (การเคารพซึ่งกันและกัน) และ Mutual benefit (ผลประโยชน์ร่วมกัน) รวมทั้ง ยึดมั่นในความเป็นแกนกลางของอาเซียน ในโครงสร้างสถาปัตยกรรมในภูมิภาค

๑.๓ กรอบความร่วมมือ BIMSTEC เป็นความร่วมมือระดับอนุภูมิภาคที่มีความหลากหลายสาขาทางวิชาการเป็นความร่วมมือที่ไทยควรให้ความสำคัญและเพิ่มบทบาทมากยิ่งขึ้น เนื่องจากเป็นประโยชน์ต่อการสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคงในภูมิภาค ซึ่งยังผลประโยชน์ต่อไทยโดยตรง

๒. ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติ

๒.๑ การเสริมสร้างความร่วมมือในด้านความมั่นคงระหว่างไทยกับอินเดียนั้น ไทยควรเน้นความร่วมมือในประเด็นที่ถือว่าเป็นปัญหาด้านความมั่นคงร่วมกัน และการรักษาผลประโยชน์แห่งชาติของทั้งสองฝ่าย โดยอาจสร้างกลไกความร่วมมือ อาทิ มีการแลกเปลี่ยนวิทยากร ความรู้ และการแลกเปลี่ยนข้อมูลระหว่างกัน

๒.๒ ไทยควรส่งเสริมให้ภาคประชาชนมีการศึกษาประเด็นต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับอินเดียให้ลึกซึ้งและครอบคลุมหลากหลายมิติให้มากขึ้น

๒.๓ ไทยควรเน้นส่งเสริมความสัมพันธ์กับอินเดียผ่านกรอบความร่วมมือระดับพหุภาคีเป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงแรงกดดันและความหวาดระแวงจากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดที่เข้ามาสร้างอิทธิพลกับไทย

๓. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

ผลการวิจัยนี้ สามารถนำไปทำการวิจัยต่อยอดได้ใน ๓ ประเด็นหลัก ๆ คือ

๓.๑ ประเด็นแนวทางการปรับปรุงนโยบายมองตะวันตก (Look West Policy) ของไทย ให้สอดคล้องและสามารถตอบสนองต่อนโยบาย Act East Policy ของอินเดีย อันนำมาซึ่งผลประโยชน์ของชาติที่เป็นรูปธรรมมากขึ้น

๓.๒ ประเด็นแนวทางการดำเนินนโยบายต่างประเทศของไทยต่อแนวความคิด อินโด-แปซิฟิก ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ด้านความมั่นคงของไทย เนื่องจากอาจถูกดึงเข้าไปมีส่วนร่วมในเวทีแย่งชิงอิทธิพลของมหาอำนาจในภูมิภาคดังกล่าว